

TR 42 DOĞU MARMARA BÖLGE PLANI 2010-2013

EYLÜL 2010

KOCAELİ SAKARYA DÜZCE BOLU YALOVA

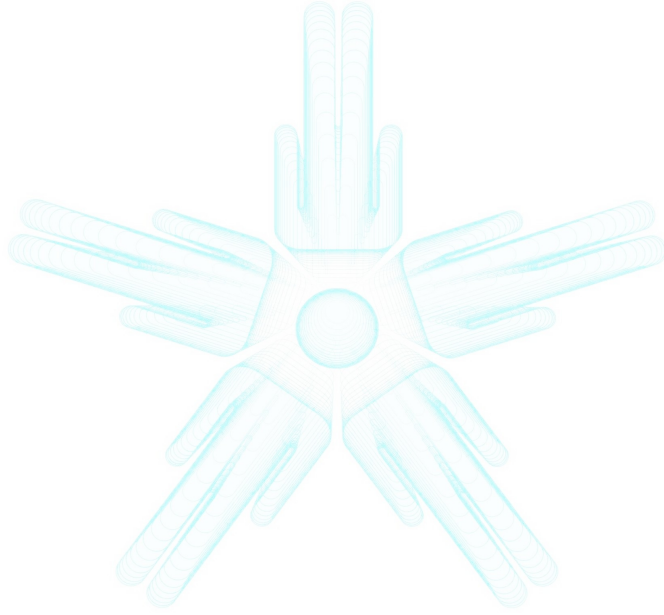
MARKA
DOĞU MARMARA
KALKINMA AJANSI

Bu eserin yayın hakları dahil tüm maddi ve gayri maddi hakları Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı'na ve Doğu Marmara Kalkınma Ajansı'na aittir. İzin alınmaksızın kısmen ya da tamamen çoğaltılamaz.

Ekonomik kalkınma; Türkiye'nin hür, bağımsız,
daima daha kuvvetli, daima daha refahlı Türkiye
idealinin bel kemiğidir .

K. Atatürk

TR42 Doğu Marmara Bölge Planı 2010-2013

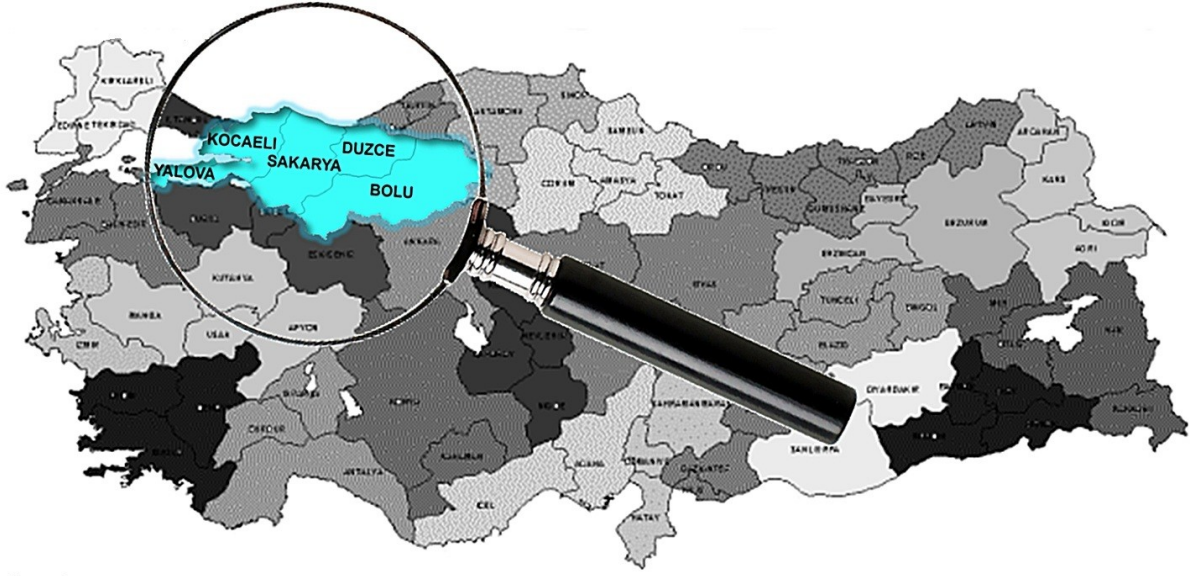
Yönetici Özeti

YÖNETİCİ ÖZETİ

Türkiye’de yer alan 26 Düzey 2 bölgesinden biri olan TR42 Düzey 2 Bölgesi; Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu ve Yalova illerini kapsamaktadır. Bölgenin batısında İstanbul ve Marmara Denizi, doğusunda Zonguldak, Karabük ve Çankırı illeri, kuzeyinde Karadeniz, güneyinde ise Bursa, Bilecik, Eskişehir ve Ankara illeri bulunmaktadır.

TR42 Düzey 2 Bölgesi’nin Türkiye Düzey 2 Bölgeleri İçerisinde Konumu

* Türkiye Düzey 2 bölgeleri listesi Ek-1’de verilmiştir.

Kalkınma Ajansları’nın temel kuruluş amacı, 5449 sayılı kanunda belirtildiği üzere; kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirmek, kaynakların yerinde ve etkin kullanımını sağlamak, bölgeler arası ve bölge içi gelişmişlik farklarını azaltmak, ulusal kalkınma planı ve programlarda öngörülen ilke ve politikalarla uyumlu olarak bölgesel gelişmeyi hızlandırmak ve sürdürülebilirliği sağlamaktır. Bu amacın gerçekleştirilmesine yönelik olarak, uzun vadeli bir perspektifle, ulusal kalkınma ilkeleri ile eşgüdüm içerisinde TR42 Düzey 2 Bölgesi Bölge Planı hazırlanmıştır. Bu planda bölgenin mevcut durumu irdelenerek bölge vizyonu ortaya konulmakta, bu vizyona ulaşmak için takip edilecek faaliyetler aşağıdan yukarıya bakış açısı ile belirlenmekte ve bölgenin doğal ve beşeri kaynakları bu doğrultuda yönlendirilmektedir.

Planın Amacı

TR42 Düzey 2 Bölgesi Bölge Planı, Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova illerinden oluşan bölgenin sosyo-ekonomik gelişim kurgusudur ve amacı, bölgenin kalkınmasının stratejik olarak tanımlanmasıdır. Bölge Planı, bölgesel kalkınmaya hizmet eden tüm çalışmalarını yönlendiren ve bölgesel gelişmeyi koordine eden bir politika belgesidir.

Bölge Planı'nda, sosyal, ekonomik ve çevresel olmak üzere tüm alanlarda uzun vadeli gelecek öngörüsüne ulaşmak için atılacak ilk adımlar tasarlanmakta olup, bu plan takip eden dönemler için planlama, programlama ve uygulama açısından hazırlık mahiyeti taşımaktadır. Kapsadığı yıllar "Ulusal Kalkınma Planları" ile de uyumlu olacak şekilde 2010-2013 olarak belirlenen Bölge Planı; sürdürülebilirlik, katılımcılık, gelecek refanslılık, bütüncül bakış açısı, bilimsellik ve uygulanabilirlik ilkeleri etrafında şekillendirilmiştir.

TR42 Düzey 2 Bölgesi Bölge Planı, T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı (DPT) koordinasyonunda, T.C. Doğu Marmara Kalkınma Ajansı (MARKA) tarafından; bölge paydaşlarının etkin katılımıyla yönetim yöntemleri takip edilerek hazırlanmıştır. Bölge Planı, planlama hiyerarşisinde Ulusal Kalkınma Planları ile Çevre Düzeni Planları arasında yer almaktadır. Ayrıca ulusal ve yerel önceliklerin uyumlaştırılmasını ve hiyerarşide üstünde ve altında bulunan planlar arasındaki bütünlüğü sağlayıcı nitelikte olan Bölge Planı, TR42 Düzey 2 Bölgesi'ni oluşturan illerin onanlı Çevre Düzeni Planları dikkate alınarak hazırlanmıştır. Bölge Planı çalışmaları; DPT Müsteşarlığı tarafından hazırlanan "Bölge Planlama Kılavuzu Taslağı"ndan faydalanılarak yürütülmüştür.

Planda İzlenen Yöntem ve Süreç

TR42 Düzey 2 Bölgesi Bölge Planı hazırlık çalışmalarına 2009 yılı içerisinde başlanmıştır. Planlamanın ilk adımı olarak mevcut durumu tespit edebilmek için veri toplama ve analiz çalışmaları yürütülmüştür. Süreci katılımcılık odaklı olarak tasarlanan Bölge Planı'nın Ajans dışından da takip edilebilmesi ve planın bilimsel gerçekler ışığında yönlendirilebilmesi için TR42 Düzey 2 Bölgesi Kalkınma Kurulu içerisinde beş ilin Sanayi ve Ticaret Odaları başkanları, bölge üniversitelerinden altı öğretim üyesi ve Ajans Genel Sekreteri'nden "Bölge Planı Yönlendirme Komitesi" oluşturulmuştur. Bölge Planı; hazırlanma sürecine, hazırlanmasında izlenen yöntemlere ve içeriğine ilişkin konularda görüş alınmak üzere iki defa Bölge Planı Yönlendirme Komitesi'ne ve iki defa da TR42 Düzey 2 Bölgesi Kalkınma Kurulu'na sunulmuştur.

Planın taslak hali, görüş ve önerilerin alınması amacıyla bölgede faaliyet gösteren birçok kamu kurum ve kuruluşu, sivil toplum örgütleri, meslek oda ve örgütleri, medya aktörleri ve özel kuruluşları içeren toplam 405 kuruma 2010 yılı Nisan ayı içerisinde gönderilmiştir. Taslak Bölge Planı'na toplam 53 kurum, kuruluş ve kişiden geri bildirim alınmıştır ve gelen görüşler planın tamamlanması sürecinde değerlendirilmiştir .

Bölgenin mevcut durumunun tespiti amacıyla bilimsel yöntemlere başvurulmuş, yapısal ve tematik analizler yapılmıştır. Yapısal analizler kapsamında, bölgenin sosyal, ekonomik ve çevresel sektörlerine ait ikincil veriler veri sahibi kurumlarla görüşülerek derlenmiştir. Yapısal analiz çalışmalarına paralel olarak bölge aktörleri listelenmiş ve bölge paydaş analizi yapılmıştır. Paydaş analizi, katılımcılık odaklı planlama sürecinin tasarlanmasına temel teşkil etmiştir.

Bölgenin rekabetçilik ve sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi, bölgesel risk faktörleri ve kümelenme yapısı gibi bazı tematik konularda yapısal analizlere dayanarak detayda inceleme yapılmak üzere çeşitli analiz ve yöntemlere başvurulmuştur. Tematik analizler, katılımcı planlama araçlarına başvurulmasını takiben nihai duruma getirilmiştir.

Bölgenin mevcut durumu hakkında birincil kaynaklardan bilgi temin edilmesi ve bölgenin gelecek kurgusunun ortak akılla belirlenmesi amaçlarına yönelik olarak Bölge Planı çalışmalarında katılımcı odaklı bir süreç izlenmiş, Bölge Planı tüm bölge paydaşlarının katkılarının farklı katılımcı yöntemlerle doğrudan alınması ilkesine dayanılarak hazırlanmıştır.

Kurul ve komite toplantıları, odak grup toplantıları, üst düzey yetkililerle mülakatlar ve çeşitli hedef kitlelere uygulanan anketler başvuru katılımcı planlama araçları arasında yer almaktadır. Bu hususta, bölge üniversitelerinden çeşitli uzmanlık alanlarında görev yapan akademisyenlerden danışmanlık alınmıştır. Mülakatlar ve odak grup toplantıları danışmanlık alınan akademisyenlerin koordinatörlüğünde ve Ajans'ın evsahipliğinde gerçekleştirilmiştir.

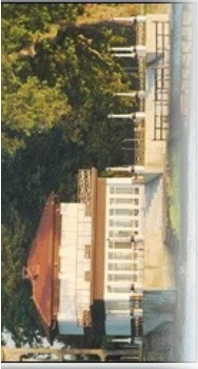
Bölge paydaşlarının görüşleri teknik, şehircilik, çevre, enerji, sosyo-ekonomik, rekabetçilik ve kümelenme başlıkları altında 23 farklı odak grup toplantısında Bölge Planı'na katkı sağlamak amacıyla alınmıştır. Toplam 3 tam gün süren odak grup toplantılarına, 69 kamu kurumu temsilcisi, 48 belediye başkanı ve temsilcisi, 4 il özel idaresi temsilcisi (Genel Sekreter düzeyinde), 9 organize sanayi bölgesi müdürlüğü müdürü/uzmanı, 48 sivil toplum kuruluşu temsilcisi, 31 ilçe kaymakamı, 35 özel sektör temsilcisi olmak üzere toplam 244 kişi katılmıştır.

Valiler, belediye başkanları, ticaret ve sanayi odaları başkanları, bölge üniversiteleri rektörleri başta olmak üzere bölgenin önde gelen 23 üst düzey yetkilisiyle yapılandırılmış derinlemesine mülakatlar yapılmıştır. Mülakat yapılacak paydaşların seçilmesinde, buldukları il hakkında üst düzey bilgi ve veriye sahip olmaları ve kendilerine yasal olarak verilen yetki ve sorumluluk nedeniyle hepsinin birer ana oyuncu olmaları dikkate alınmıştır.

Ayrıca bölgede yer alan tüm aktörlerin plan ile ilgili görüşlerinin toplandığı anketler düzenlenmiştir. İki farklı hedef kitleye yönelik olarak iki farklı tür anket yöntemine başvurulmuştur. Bunlardan biri Kalkınma Kurulu üyelerine uygulanan ve 43 kişinin katıldığı anket iken diğeri MARKA internet adresi üzerinden tüm halkın katılımı amacıyla uygulanan ve 349 kişinin katıldığı internet anketidir. Anket çalışmaları Bölge Planı'nın tüm bölge paydaşları tarafından benimsenmesi sürecine de olumlu yönde katkı sağlamıştır.

Bölge Planı'nın kararları olarak nitelendirilen amaçlar ve hedefler, mevcut durumun tespit edildiği yapısal ve tematik analizlere dayanarak, katılımcı planlama toplantılarında getirilen öneriler çerçevesinde şekillendirilmiştir.

YALOVA

Bölgeyi Anlamak

Kocaeli, Sakarya, Bolu, Düzce ve Yalova illerini kapsayan TR42 Düzey 2 Bölgesi, Batı ile Doğu'yu birbirine bağlayan stratejik konumu, Türkiye'nin ekonomi merkezi İstanbul ve idari merkezi Ankara ile güçlü ulaşım bağlantıları ve Karadeniz ile Marmara Denizi üzerinden dünyaya açılan kapıları ile uluslararası sanayi üssü konumundadır. Bu konumunu; planlı sanayi yapılanması, nitelikli işgücü potansiyeli, bilimsel kurumlar ile sanayi arası işbirliği altyapısı ve Ar-Ge gücü ile sağlamlaştırmaktadır.

BOLU

3.193.210 kişilik bir nüfusun yerleşik olduğu TR42 Düzey 2 Bölgesi, Türkiye Düzey 2 bölgeleri arasında Türkiye ortalamasının yaklaşık iki katı ile kişi başına düşen gayrisafi yurtiçi hasılda 1. sırada, kişi başına düşen gayrisafi katma değerde ise Düzey 2 bölgeleri arasında İstanbul'dan sonra 2. sırada yer almaktadır. 2004 yılında Türkiye ortalamasında kişi başına düşen gayrisafi katma değer 5.102 dolar iken bölgede 7.207 dolar, 2006 yılında ise Türkiye ortalamasında kişi başına düşen gayrisafi katma değer 6.684 dolar iken bölgede 9.622 dolar olarak tespit edilmiştir.

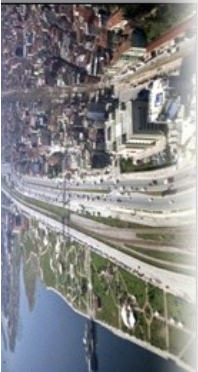
DÜZCE

TR42 Düzey 2 Bölgesi, 2008 yılı ulusal ihracatında 11.396.064.000 dolar ile %8,6'lık, ülke dış ticaret hacminde ise 38.774.748.000 dolar ile %11,6'lık bir paya sahiptir. Aralık 2009 verilerine göre Türkiye'de tahsil edilen vergi gelirlerinin 24.340.788.000 TL'ye karşılık gelen %14'ü TR42 Düzey 2 Bölgesi'nden tahsil edilmektedir. Bölgede, Türkiye'nin iki yüksek teknoloji üniversitesinden biri olmak üzere toplam 6 üniversitenin, ülke genelindeki toplam 37 Teknoparktan 5'inin ve ayrıca 2 teknoloji merkezinin bulunması bölgenin yenilikçi kimliğini yansıtmaktadır.

SAKARYA

Bölgenin verimli topraklarının ve kırsal örgütlülük yapısından temel alan bilinçli tarım uygulamalarının bir sonucu olarak bölgede kaliteli tarımsal üretim yapılmakta ve kaliteli hayvansal ürün yetiştirilmektedir. Bununla birlikte bölgenin doğal değerlerine dayalı turizm potansiyeli de yüksektir. Tarımsal işletmelerin; bitkisel üretimden, hayvansal üretim, ormancılık ve su ürünleri yetiştiriciliğine kadar çeşitlenmesi bölgenin tarımsal ekonomi açısından cazibesini arttırmaktadır.

KOCAELİ

Bölgede turizm sektörüne yönelik olarak da çevredeki anakentler kaynaklı yoğun bir günübirlik turizm potansiyeli ön plana çıkmaktadır. Bunun yanında geleneksel turizm dışında fuar ve kongre, spor, kış, sağlık ve termal, doğa, ekoturizm, kırsal, yayla, botanik ve kuş gözlemciliği, golf, su altı dalış, kültür ve tarih, geleneksel el sanatları, macera ve gastronomi gibi pek çok alternatif turizm türüne yönelik altyapı bulunmaktadır.

Türkiye elektrik enerjisi üretiminin %9'unun üretildiği bölge, yenilenebilir enerji kapasitesi ile doğa dostu enerji yönünden de kayda değer bir potansiyele sahiptir. Ayrıca çevresel anlamda, sanayi yoğunluğu yüksek olan bölgede, işletmelerin çevresel konulara karşı hassas yaklaşımının artıyor olması önemli bir gelişmedir.

Mevcut ekonomik faaliyetlerin bir sonucu olarak bölgede çevresel problemler bulunmaktadır. Bölgedeki bazı alanlarda yoğun sanayi faaliyetlerinden kaynaklanan çevresel problemler gündelik yaşam üzerinde doğrudan etkilere sahiptir. Ayrıca büyük sanayi kuruluşlarının varlığı olası bir afet durumunda risk unsuru olmaktadır. Diğer yandan, bölgenin neredeyse tamamının birinci derece deprem kuşağında ve aktif faylar üzerinde yer alması da bölge için bir diğer risk faktörüdür.

Ana Gelişim Senaryosu, Vizyon ve Amaçlar

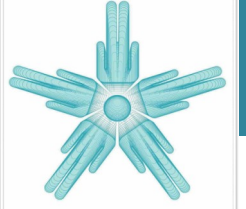
İstanbul'da konumlanmış olan sanayinin doğuya doğru yönelme ve genişleme eğiliminin planlı bir şekilde bölgedeki planlara ve bölgenin hassasiyetlerine uygun olarak yönetilmesi ve bu süreçte sanayi yatırımlarının, altyapının ve işgücünün niteliklerinin artırılması planın ana senaryosunu oluşturmaktadır. Nitelikli işgücüyle desteklenen nitelikli altyapı, nitelikli yatırımı bölgeye çekecek ve katma değeri yüksek üretim sonucuna ulaştıracak; bu sayede yükselen katma değer bölgenin yaşam kalitesini güçlendirecek, istikrarlı büyüme ve sürdürülebilir kalkınma döngüsünü tamamlayacaktır.

Bölgenin vizyonu; "Stratejik konumu ve işbirliği ağlarından güç alan, çok yönlü ekonomik yapısı ile değer üreten, zengin beşeri potansiyeliyle geleceğe yön veren, yaşam kalitesi ile fark yaratan, insan ve bilgi odaklı, yeniliklere açık, küresel rekabette lider ve sürdürülebilir kalkınmada MARKA bölge olmak!" şeklinde belirlenmiştir. Bu vizyona erişilmesini sağlayacak yol haritası ise; rekabet gücünün artırılması, beşeri kaynakların geliştirilmesi, çevresel sürdürülebilirliğin sağlanması ve teknik altyapının güçlendirilmesi ile kırsal kalkınmanın sağlanması olmak üzere 4 amaç üzerinden şekillendirilmiştir.

Uygulama ve Finansman

Gelişim kurgusunun doğru tanımlanması kadar, paydaşlarının Bölge Planı'nı sahiplenmesi ve benimsemesi planın uygulanabilirliğini ve dolayısıyla başarısını etkilemektedir. Bu kapsamda, Ajans görev ve yetkilerinin tanımlandığı 5449 sayılı "Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun"un "Bölge plan ve programlarının uygulanmasını sağlayıcı faaliyet ve projelere destek olmak", "Bölge plan ve programlarına uygun olarak bölgenin kırsal ve yerel kalkınma ile ilgili kapasitesinin geliştirilmesine katkıda bulunmak" ve "Bölgesel gelişme hedeflerini gerçekleştirmeye yönelik olarak; kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirmek" hükümlerine dayanarak Bölge Planı'nın uygulanabilirliği Doğu Marmara Kalkınma Ajansı koordinasyonunda yürütülecektir.

TR42 Düzey 2 Bölgesi Bölge Planı'nın kurgusunun üzerine oturduğu en önemli kaynak, bölgede yaratılan katma değerdir. Diğer yandan, gerçekleşmesi beklenen kamu ve özel sektör yatırımları ile T.C. Doğu Marmara Kalkınma Ajansı mali destek araçları, Bölge Planı'nda öngörülen amaç ve hedeflere ulaşılmasını sağlayacak finansman kaynakları arasındadır.

MARKA
DOĞU MARMARA
KALKINMA AJANSI

TR42 Doğu Marmara Bölge Planı 2010-2013

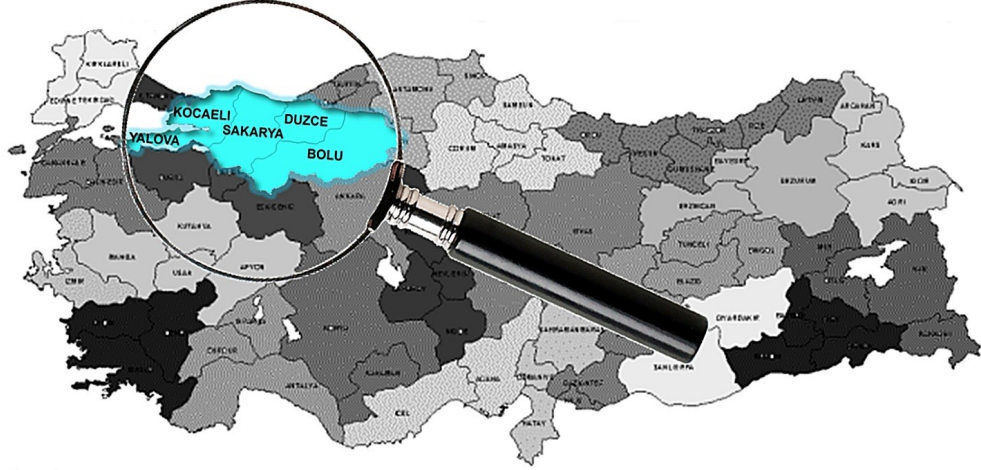
Sunuş, Kısaltmalar ve İçindekiler

SUNUŞ

Türkiye’de yer alan 26 Düzey 2 bölgesinden biri olan TR42 Düzey 2 Bölgesi; Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu ve Yalova illerini kapsamaktadır. Bölgenin batısında İstanbul ve Marmara Denizi, doğusunda Zonguldak, Karabük ve Çankırı illeri, kuzeyinde Karadeniz, güneyinde Bursa, Bilecik, Eskişehir ve Ankara illeri bulunmaktadır.

TR42 Düzey 2 Bölgesi’nin Türkiye Düzey 2 Bölgeleri İçerisinde Konumu

* Türkiye Düzey 2 bölgeleri listesi Ek-1’de verilmiştir.

Kalkınma Ajansları’nın temel kuruluş amacı, 5449 sayılı kanunda belirtildiği üzere; kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirmek, kaynakların yerinde ve etkin kullanımını sağlamak, bölgeler arası ve bölge içi gelişmişlik farklarını azaltmak, ulusal kalkınma planı ve programlarda öngörülen ilke ve politikalarla uyumlu olarak bölgesel gelişmeyi hızlandırmak ve sürdürülebilirliği sağlamaktır. Bu amacın gerçekleştirilmesine yönelik olarak, uzun vadeli bir perspektifle, ulusal kalkınma ilkeleri ile eşgüdüm içerisinde TR42 Düzey 2 Bölgesi Bölge Planı hazırlanmıştır.

Bu planda bölgenin mevcut durumu irdelenerek bölge vizyonu ortaya konulmakta, bu vizyona ulaşmak için takip edilecek faaliyetler aşağıdan yukarıya bakış açısı ile belirlenmekte ve bölgenin doğal ve beşeri kaynakları bu doğrultuda yönlendirilmektedir.

TR42 Düzey 2 Bölgesi Bölge Planı, Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova illerinden oluşan bölgenin sosyo-ekonomik gelişim kurgusudur. Plan, T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı (DPT) koordinasyonunda T.C. Doğu Marmara Kalkınma Ajansı (MARKA) tarafından; bölge paydaşlarının etkin katılımıyla yönetim yöntemleri takip edilerek hazırlanmıştır. Bölge Planı, planlama hiyerarşisinde Ulusal Kalkınma Planları ile Çevre Düzeni Planları arasında yer almaktadır ve ulusal ve yerel önceliklerin uyumlaştırılmasını, hiyerarşide üstünde ve altında bulunan planlar arasında bütünlüğü sağlayıcı niteliktedir.

Bölgenin ilk Bölge Planı olma niteliğini taşıyan bu karar belgesi, 2010-2013 yıllarını kapsayan orta vadeli bir geçiş dönemi planıdır. Planda bölgenin sosyal, ekonomik ve çevresel olmak üzere tüm alanlarda uzun vadeli gelecek öngörüsüne ulaşmak için atılacak ilk adımlar tasarlanmakta ve plan, takip eden dönemler için planlama, programlama ve uygulama açısından hazırlık mahiyeti taşımaktadır.

İstanbul'da konumlanmış olan sanayinin doğuya doğru yönelme ve genişleme eğiliminin planlı bir şekilde bölgedeki planlara ve bölgenin hassasiyetlerine uygun olarak yönetilmesi ve bu süreçte sanayi yatırımlarının, altyapının ve işgücünün niteliklerinin artırılması planın ana senaryosunu oluşturmaktadır. Nitelikli işgücüyle desteklenen nitelikli altyapı, nitelikli yatırım bölgeye çekecek ve katma değeri yüksek üretim sonucuna ulaştıracak; bu sayede yükselen katma değer bölgenin yaşam kalitesini güçlendirerek, istikrarlı büyüme ve sürdürülebilir kalkınma döngüsünü tamamlayacaktır.

Bölgenin vizyonu; "Stratejik konumu ve işbirliği ağlarından güç alan, çok yönlü ekonomik yapısı ile değer üreten, zengin beşeri potansiyeliyle geleceğe yön veren, yaşam kalitesi ile fark yaratan, insan ve bilgi odaklı, yeniliklere açık, küresel rekabette lider ve sürdürülebilir kalkınmada MARKA bölge olmak!" şeklinde belirlenmiştir. Bu vizyona erişilmesini sağlayacak yol haritası ise; rekabet gücünün artırılması, beşeri kaynakların geliştirilmesi, çevresel sürdürülebilirliğin sağlanması ve teknik altyapının güçlendirilmesi ile kırsal kalkınmanın sağlanması olmak üzere 4 amaç üzerinden şekillenmiştir.

Planın uygulanabilirliği kapsamında, Ajans görev ve yetkilerinin tanımlandığı 5449 sayılı "Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun"un "Bölge plan ve programlarının uygulanmasını sağlayıcı faaliyet ve projelere destek olmak", "Bölge plan ve programlarına uygun olarak bölgenin kırsal ve yerel kalkınma ile ilgili kapasitesinin geliştirilmesine katkıda bulunmak" ve "Bölgesel gelişme hedeflerini gerçekleştirmeye yönelik olarak; kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirmek" hükümlerine dayanarak Bölge Planı'nın uygulanabilirliği Doğu Marmara Kalkınma Ajansı koordinasyonunda yürütülecektir. TR42 Düzey 2 Bölgesi Bölge Planı'nın kurgusunun üzerine oturduğu en önemli kaynak, bölgede yaratılan katma değerdir. Diğer yandan, gerçekleşmesi beklenen kamu ve özel sektör yatırımları ile T.C. Doğu Marmara Kalkınma Ajansı mali destek araçları, Bölge Planı'nda öngörülen amaç ve hedeflere ulaşılmasını sağlayacak finansman kaynakları arasındadır.

BAŞKAN	BŞK.VEKİLİ, ÜYE	ÜYE	ÜYE	ÜYE
Mustafa BÜYÜK Sakarya Valisi	Dursun Ali ŞAHİN Yalova Valisi	İbrahim ÖZÇİMEN Bolu Valisi	Vasip ŞAHİN Düzce Valisi	Ercan TOPACA Kocaeli Valisi
ÜYE	ÜYE	ÜYE	ÜYE	ÜYE
İbrahim KARAOSMANOĞLU Kocaeli B.Şehir Belediye Başkanı	Alaaddin YILMAZ Bolu Belediye Başkanı	İsmail BAYRAM Düzce Belediye Başkanı	Zeki TOÇOĞLU Sakarya B.Şehir Belediye Başkanı	Yakup Bilgin KOÇAL Yalova Belediye Başkanı
ÜYE	ÜYE	ÜYE	ÜYE	ÜYE
Ali AYZAZ Kocaeli İl Genel Meclis Başkanı	Mücahit KUTLU Bolu İl Genel Meclis Başkanı	Sinan AYDIN Düzce İl Genel Meclis Başkanı	Fethi SARIOĞLU Sakarya İl Genel Meclis Başkanı	Atalay BEŞTAŞ Yalova İl Genel Meclis Başkanı
ÜYE	ÜYE	ÜYE	ÜYE	ÜYE
İbrahim KELEŞ Kocaeli Ticaret Odası Y.Kurulu Başkanı	Emin SEMERCİOĞLU Bolu Ticaret ve Sanayi Odası Y.Kurulu Başkanı	Metin BÜYÜK Düzce Ticaret ve Sanayi Odası Y.Kurulu Başkanı	A.Akgün ALTUĞ Sakarya Ticaret ve Sanayi Odası Y.Kurulu Başkanı	Celalettin ÖZEL Yalova Ticaret ve Sanayi Odası Y.Kurulu Başkanı

Vizyon: Stratejik konumu ve işbirliği ağlarından güç alan, çok yönlü ekonomik yaşam kalitesi ile fark yaratan, insan

Küresel Rekabette Lider ve Sürdürülebilir

AMAÇ 1.

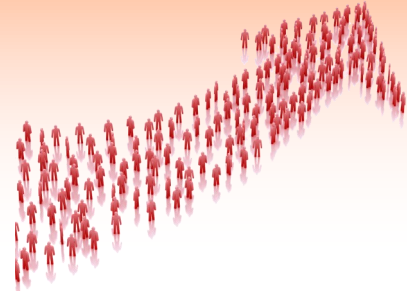
REKABET GÜCÜNÜN ARTTIRILMASI

- Hedef 1.1. Kümelenme stratejilerinin belirlenerek, yatırımların kümelenme stratejilerine göre yönlendirilmesi
- Hedef 1.2. Yenilikçilik, ileri teknoloji kullanımı ve kalitenin geliştirilmesiyle işletmelerin rekabet gücünün artırılması
- Hedef 1.3. Marka ürünlerin geliştirilmesi, yerel markalaşmanın sağlanması ve tanıtımı
- Hedef 1.4. Girişimciliğin ve ortaklık kültürünün desteklenmesi
- Hedef 1.5. Bölge dışı ilişkilerin güçlendirilmesi
- Hedef 1.6. Turizm stratejisi oluşturulması, çeşitlendirme yoluyla turizmin geliştirilmesi

AMAÇ 2.

BEŞERİ ZENGİNLİKLERİN GELİŞTİRİLMESİ

- Hedef 2.1: Bölge beşeri kaynaklarına ilişkin analizlerin desteklenmesi
- Hedef 2.2: İşgücüne, ekonominin ihtiyaç duyduğu niteliklerin kazandırılması
- Hedef 2.3: Projecilik kültürünün geliştirilmesi, ulusal ve uluslararası desteklerden faydalanma konusunda farkındalığın artırılması
- Hedef 2.4: Bilişim teknolojilerinin kullanımının toplumun her kesiminde yaygınlaştırılması
- Hedef 2.5: Bilimsel araştırma, kültürel etkinlik ve eğitim olanaklarının zenginleştirilmesi
- Hedef 2.6: Kentlilik kültürünün geliştirilmesi, sosyal içermenin ve bütünleşmenin sağlanması

yapısı ile değer üreten, zengin beşeri potansiyeliyle geleceğe yön veren,
ve bilgi odaklı, yeniliklere açık,

Kalkınmada MARKA Bölge Olmak!

AMAÇ 3. ÇEVRESEL SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİN SAĞLANMASI VE TEKNİK ALTYAPININ GÜÇLENDİRİLMESİ

- Hedef 3.1: Çevresel koşullarının iyileştirilmesi
- Hedef 3.2: Çevresel kirliliği önleyici projelerin desteklenmesi
- Hedef 3.3: Bölgenin ulusal ve uluslararası çevre mevzuatı konusunda bilinçlendirilmesi
- Hedef 3.4: Yenilenebilir ve temiz enerji üretimi ile enerji verimliliğinin desteklenmesi, enerji maliyetlerinin düşürülmesi
- Hedef 3.5: Atık bertarafı ve geri dönüşüm uygulamalarının desteklenmesi
- Hedef 3.6: Bölgesel hedefler kapsamında gerçekleşen yatırımlarda altyapı ihtiyaçlarının karşılanması
- Hedef 3.7: Nitelikli şehirleşmenin sağlanması
- Hedef 3.8: Bölgenin ulaşılabilirliğinin güçlendirilmesi ve ulaşım çeşitliliğinin sağlanması
- Hedef 3.9: Afete hazırlık ve afet koordinasyon çalışmalarının yürütülmesine destek verilmesi

AMAÇ 4. TARIMSAL KALKINMANIN SAĞLANMASI

- Hedef 4.1. Bölgesel ürünlerin yetiştirilmesi, örtü altı tarım, ekolojik tarım, süs bitkileri, sertifikalı fidancılık ve su ürünleri dallarında üretimin ve verimliliğinin sağlanması
- Hedef 4.2. Verimli tarım alanlarının ve su kaynaklarının korunması ve farkındalık sağlanması
- Hedef 4.3. Tarım-Sanayi, Tarım-Turizm entegrasyonunun sağlanması ve Tarımda Ar-Ge Çalışmalarının Desteklenmesi
- Hedef 4.4. Hayvancılık, kanatlı sektörü ve diğer katma değeri yüksek üretim dallarında üretim ve pazarlama altyapısının geliştirilmesi ve ürün borsalarının yaygınlaştırılması
- Hedef 4.5. Tarımda örgütlenmenin ve arazi toplulaştırmanın sağlanması

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
AGDAŞ	: Adapazarı Gaz Dağıtım A.Ş.
AGTC	: Accord européen sur les grandes lignes de transport international combiné et les installations connexes – Önemli Uluslararası Kombine Ulaştırma Hatları ve İlgili Donatılar Üzerine Avrupa Anlaşması
AHCI	: Arts and Humanities Citation Index (Sanat ve İnsani Bilimler Atf Dizini)
Ar-Ge	: Araştırma Geliştirme
AVM	: Alışveriş Merkezi
B2B	: Business to business (İşletmeler arası ticari faaliyet)
BDDK	: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
BEYGAZ	: Bilecik-Bolu Doğal Gaz Dağıtım A.Ş.
BOTAŞ	: Boru Hatları ile Petrol Taşıma Anonim Şirketi
CO	: Karbon Monoksit
ÇDP	: Çevre Düzeni Planı
ÇED	: Çevresel Etki Değerlendirilmesi
ÇP	: Çerçeve Programı
DERGAZ	: Düzce -Ereğli Doğal Gaz Dağıtım A.Ş.
DK	: Değişken Katsayısı
DPT	: T.C.Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı
DTM	: Dış Ticaret Müsteşarlığı
DWT	: Dead Weight (ton)
EDAM	: Ekonomi ve Dış Politikalar Araştırmalar Merkezi
EEN	: Enterprise Europe Network (Avrupa İşletmeler Ağı)
EPDK	: Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu
EUROSTAT	: Avrupa Komisyonu İstatistik Kurumu
GDO	: Genetiği Değiştirilmiş Organizma
GEBKİM	: Gebze Kimya Organize Sanayi Bölgesi
GMP	: Good Manufacturing Practice (İyi İmalat Uygulamaları)
GOSB	: Gebze Organize Sanayi Bölgesi
GWh	: Gigawatt Hour
GYODER	: Gayrimenkul Yatırım Ortaklığı Derneği
GZFT	: Güçlü ve Zayıf Yönler, Fırsatlar ve Tehditler
HACCP	: Hazard Analysis and Critical Control Point (Tehlike Analizi ve Kritik Kontrol Noktaları)
HES	: Hidro Elektrik Santral
HLG	: High Level Group
INSME	: International Network for Small and Medium Enterprises (Uluslararası KOBİ Ağı)
ISO	: International Organization for Standardization
İDO	: İstanbul Deniz Otobüsleri
İGEME	: İhracatı Geliştirme Etüt Merkezi
İMES	: İstanbul Madeni Eşya Sanatkarları
İMP	: İstanbul Metropolitan Planlama
İSO	: İstanbul Sanayi Odası
İZAYDAŞ	: İzmit Atık ve Artıkları Arıtma Yakma ve Değerlendirme A.Ş.
İZGAZ	: İzmit Gaz Dağıtım Sanayi ve Ticaret A.Ş.
KAF	: Kuzey Anadolu Fay Hattı
KD	: Katma Değer
KGİOSB	: Kandıra Gıda İhtisas Organize Sanayi Bölgesi
KOBİ	: Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletme
KOSBAŞ	: Kocaeli Serbest Bölgesi Kurucu ve İşleticisi A.Ş.
KOSGEB	: T.C. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
KOSANO	: Kocaeli Sanayi Odası
KSS	: Küçük Sanayi Sitesi
KTVKK	: Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu
LPG	: Liquefied petroleum gas
MARKA	: Doğu Marmara Kalkınma Ajansı
MTA	: Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü

MW(MWt)	: Mega Watt
MWh	: Megawatt hour
MYO	: Meslek Yüksek Okulu
NOx	: Nitrojen Oksit
NUTS	: Nomenclature of Territorial Units for Statistics (İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması)
OSB	: Organize Sanayi Bölgesi
OSBÜK	: Organize Sanayi Bölgeleri Üst Kurulu
ÖİK	: Özel İhtisas Komisyonu
ÖSYM	: Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi
PETKİM	: Petrokimya A.Ş.
PM10	: Particular Matter
REACH	: Registration, Evaluation, Authorisation and Restriction of Chemicals, Kimyasalların Kaydı, Değerlendirilmesi, İzni ve Kısıtlanması
Ro-Ro	: Roll-on/roll-off (Diğer taşıt araçlarının doğrudan girip çıkabilmelerine elverişli olan deniz taşıtı)
SCI	: Science Citation Index (Doğa Bilimleri Atıf Dizini)
SO₂	: Kükürt Dioksit
SSCI	: Social Sciences Citation Index (Sosyal Bilimler Atıf Dizini)
STK	: Sivil Toplum Kuruluşu
TAYSAD	: Taşıt Araçları Yan Sanayicileri Derneği
TBB	: Türkiye Bankalar Birliği
TCDD	: Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları
TEDAŞ	: Türkiye Elektrik Dağıtım Anonim Şirketi
TEİAŞ	: Türkiye Elektrik İletim A. Ş.
Tekmer	: Teknoloji Geliştirme Merkezleri
TEKSEB	: Teknoloji Serbest Bölgesi
TEM	: Trans-European Motorway
TEP	: Ton Eşdeğer Petrol
TER	: Trans-European Railway Project
TINA	: Transport Infrastructure Needs Assessment
TIR	: Transports Internationaux Routiers
TMMOB	: Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği
TOBB	: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TOKİ	: Toplu Konut İdaresi
TOSB	: Taysad Organize Sanayi Bölgesi
TRACECA	: Transport Corridor Europe-Caucasus-Asia (Avrupa-Kafkasya-Asya Ulaştırma Koridoru)
TÜBİTAK	: Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
TÜBİTAK MAM	: Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu Marmara Araştırma Merkezi
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
TYDTA	: T.C. Başbakanlık Yatırım Destek ve Tanıtım Ajansı
UNESCO	: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organisation (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Teşkilâtı)
YK	: Yığılma Katsayısı
YÖK	: Yükseköğretim Kurulu

İÇİNDEKİLER

YÖNETİCİ ÖZETİ	iv
SUNUŞ	x
VİZYON, AMAÇ VE HEDEFLER ÖZET TABLOSU	xii
KISALTMALAR LİSTESİ	xv
A. PLANA GENEL BAKIŞ	1
1. PLANIN AMACI VE KAPSAMI	2
2. PLAN YÖNTEM VE SÜRECİ.....	3
B. BÖLGEYİ ANLAMAK	7
1. TR42 BÖLGESİ'NE GENEL BAKIŞ	8
2. SOSYAL DURUM ANALİZİ	12
2.1. DEMOGRAFİK YAPI	13
2.2. GÖÇ	16
2.3. İŞGÜCÜ VE İSTİHDAM	17
2.4. EĞİTİM	19
2.4.1. Genel Eğitim Göstergeleri	19
2.4.2. Yaygın Eğitim	20
2.4.3. Yüksek Öğretim Göstergeleri	21
2.5. SAĞLIK	22
2.5.1. Sağlık Altyapısı	23
2.5.2. İnsan Kaynakları	24
2.5.3. Ölüm Göstergeleri	25
2.6. KÜLTÜR.....	26
2.7. GENÇLİK VE SPOR	28
2.8. SOSYAL SERMAYE	28
3. EKONOMİK DURUM ANALİZİ.....	31
3.1. YIĞINLAŞMA ANALİZİ.....	32
3.1.1. Yiğınlaşma – Katma Değer - Büyüme Hızı İlişkisi Analizi.....	32
3.1.2. Yiğınlaşma – Katma Değer İlişkisi Analizi	35
3.1.3. Yiğınlaşma – Sektörel Büyüme Hızı İlişkisi Analizi.....	36
3.1.4. Avrupa'da Sektörlere Göre Uzmanlaşmanın En Yüksek Olduğu Bölgeler	38
3.2. SANAYİ.....	39
3.2.1. Organize Sanayi Bölgeleri	40
3.2.2. Küçük Sanayi Siteleri	46
3.2.3. Serbest Bölgeler	47
3.2.4. Bölge Sanayi Kompozisyonu	48
3.2.5. Bölgede Öne Çıkan Sanayi Sektörleri.....	55
3.2.5.1. Kimya ve Petro-Kimya Sanayi Sektörü	55
3.2.5.2. Otomotiv.....	58
3.2.5.3. Gemi Sanayi Sektörü.....	61

3.2.5.4.Ana Metal Sanayi Sektörü.....	62
3.2.5.5.Makine Sanayi Sektörü	64
3.2.5.6.Gıda Ürünleri Sanayi Sektörü	65
3.2.5.7.Dokuma-Giyim ve Deri Sanayi Sektörü	69
3.2.5.8.Madencilik ve Taşocakçılığı.....	73
3.3. YATIRIMCI VE GİRİŞİMCİ POTANSİYELİ	74
3.3.1. Yatırımcı Profili	75
3.3.2. Girişimci Potansiyeli	77
3.3.3. Desteklerden Yararlanma Durumu	77
3.4. BİLİŞİM, TEKNOLOJİ VE ARGE.....	80
3.4.1. Bilişim KOBİ'leri	80
3.4.2. Teknoparklar ve Teknoloji Merkezleri	81
3.4.3. Marka-Patent Göstergeleri	82
3.4.4. Ar-Ge Destek Programları Performansı	83
3.5. DIŞ TİCARET	85
3.6. BANKACILIK SEKTÖRÜ VE MALİ DURUM	87
3.7. TARIM	89
3.7.1. Verimli Tarım Arazileri	89
3.7.2. Tarımsal Mekanizasyon	93
3.7.3. Bölge Hayvan Varlığı	94
3.7.4. Hayvansal Ürünler Üretimi	96
3.7.5. Örtü Altı Tarım.....	96
3.7.6. Organik Tarım	97
3.7.7. Su Ürünleri	98
3.8. TURİZM	99
3.8.1. Genel Turizm Göstergeleri.....	100
3.8.2. Turizm Merkezleri, Koridorları ve Geliştirme Bölgeleri.....	101
3.8.3. Konaklama Altyapısı.....	103
3.8.4. Bölgede Yer Alan Turizm Çeşitleri	103
3.8.5. Turizm Destek Ögeleri	104
4. MEKANSAL DURUM ANALİZİ	105
4.1. MEKANSAL KULLANIMLAR.....	106
4.1.1. Arazi Kullanımı.....	106
4.1.2. Kentleşme	107
4.1.3. Konut ve Alışveriş Merkezleri	114
4.2. ULAŞIM.....	115
4.2.1. Uluslararası Erişim ve Lojistik	115
4.2.1.1.Bölgenin Uluslararası Bağlantıları ve Küresel Ölçekli Projeleri	116
4.2.1.2.Kara Ulaştırması Altyapısı	116
4.2.1.3.Havayolu Altyapısı ve Planlar.....	119
4.2.1.4.Denizyolu Altyapısı ve Lojistik.....	119
4.2.1.5.Ulaşım ve Lojistik Sektörlerinde Beşeri Sermaye.....	122
4.2.2. Bölge İçi ve Kent İçi Ulaşım	122

4.3. ÇEVRE	124
4.3.1. Çevresel Altyapı	124
4.3.2. Çevresel Kirlilik.....	127
4.3.3. Çevre Yönetimi.....	128
4.4. ENERJİ.....	130
4.4.1. Enerji Verimliliği.....	131
4.4.2. Doğalgaz Santralleri ve Kojenerasyon.....	131
4.4.3. Yenilenebilir Enerji	132
5. ULUSLARARASI REKABETÇİLİK GÜCÜ ANALİZİ	137
5.1. TARIM SEKTÖRÜ REKABETÇİLİK ANALİZİ.....	139
5.2. SANAYİ SEKTÖRÜ REKABETÇİLİK ANALİZİ.....	141
5.3. HİZMETLER SEKTÖRÜ REKABETÇİLİK ANALİZİ.....	143
6. BÖLGE RİSK ANALİZİ	145
7. PAYDAŞ ANALİZİ.....	151
8. GZFT ANALİZİ.....	157
8.1. GÜÇLÜ YÖNLER VE FIRSATLAR	158
8.2. ZAYIF YÖNLER VE TEHDİTLER	159
C. BÖLGENİN GELECEĞİ	163
1. ANA SENARYO.....	164
1.1. ALT ÖLÇEKLİ PLANLAR VE İLİŞKİLERİ	164
1.2. BÖLGESEL GELİŞME ANA SENARYOSU	167
2. VİZYON	169
3. AMAÇ VE HEDEFLER.....	172
AMAÇ 1. REKABET GÜCÜNÜN ARTIRILMASI	172
AMAÇ 2. BEŞERİ ZENGİNLİKLERİN GELİŞTİRİLMESİ	179
AMAÇ 3. ÇEVRESEL SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİN SAĞLANMASI ve TEKNİK ALTYAPININ GÜÇLENDİRİLMESİ.	185
AMAÇ 4. TARIMSAL KALKINMANIN SAĞLANMASI	192
4. UYGULAMA VE PERFORMANS İZLEME.....	197
5. FİNANSMAN.....	198
KAYNAKÇA	199
EKLER	205

TABLolar LİSTESİ

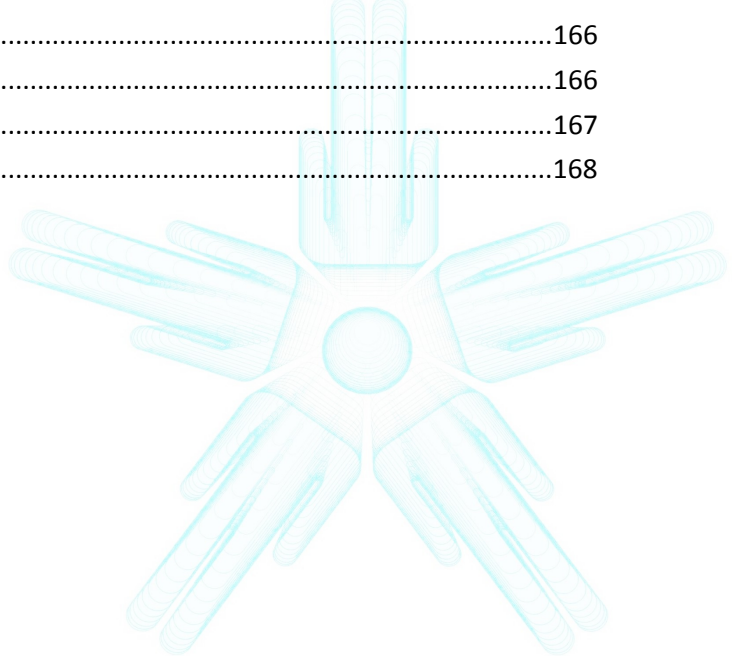
Tablo 1. Mevcut Durum Genel Göstergeler	8
Tablo 2. Temel Sosyo-Ekonomik Göstergeler	12
Tablo 3. Temel Demografik Göstergeler	13
Tablo 4. Nüfus Projeksiyonu.....	15
Tablo 5. Bölgeye Alınan ve Bölgeden Verilen Göç	16
Tablo 6. Bölge İşgücü Göstergeleri.....	17
Tablo 7. Bölge İşgücü (Çalışan) Profili	17
Tablo 8. Genel Eğitim Göstergeleri	19
Tablo 9. Öğretmen ve Derslik Başına Düşen Öğrenci Sayısı.....	20
Tablo 10. Net Okullaşma Oranları ¹	20
Tablo 11. Mesleki ve Halk Eğitim Merkezleri	21
Tablo 12. Yüksek Öğretim Göstergeleri.....	21
Tablo 13. Bölge Üniversiteleri Toplam Yayın ve Öğretim Üyesi Başına Düşen Yayın Sayısı	22
Tablo 14. Sağlık Altyapısı Göstergeleri *	23
Tablo 15. İnsan Kaynakları.....	24
Tablo 16. Uzman-Pratisyen Hekim Doluluk Oranları (%)	25
Tablo 17. Sağlık Düzeyi Ölüm Göstergeleri *	25
Tablo 18. Sit Alanları.....	26
Tablo 19. Kütüphanecilik Göstergeleri	27
Tablo 20. Müzecilik Göstergeleri.....	27
Tablo 21. Kültür Endüstrileri Göstergeleri.....	27
Tablo 22. Spor Göstergeleri.....	28
Tablo 23. Genel Sosyal Sermaye Göstergeleri	29
Tablo 24. Sosyal Sermaye Endeksi	29
Tablo 25. Esnaf ve Sanatkar Odaları Üyelikleri.....	30
Tablo 26. Ekonomik Etkinlik ve Canlılık Endeksi.....	32
Tablo 27. Avrupa'da sektörlere göre uzmanlaşmanın en yüksek olduğu bölgeler	38
Tablo 28. OSB'lerin İllere Göre Dağılımı ve İhtisas Alanları.....	43
Tablo 29. İller ve Bölge Bazında Faal OSB Bilgileri.....	43
Tablo 30. Bölgede Faaliyette Olan Organize Sanayi Bölgeleri.....	44
Tablo 31. Kurulmakta Olan ve Henüz Faaliyete Geçmemiş Organize Sanayi Bölgeleri.....	45
Tablo 32. Bölge Küçük Sanayi Siteleri.....	47
Tablo 33. TR42 Düzey 2 Bölgesi Serbest Bölgeleri İstatistikleri.....	47
Tablo 34. TR42 Düzey 2 Bölgesi 2010 Yılı, Aylara Göre Kimyevi Ürün İhracat Miktarları (TL)	56
Tablo 35. Bölgede Yer Alan Büyük Otomotiv Firmaları	59
Tablo 36. Tersanecilik Göstergeleri.....	61
Tablo 37. TR42 Düzey 2 Bölgesi, Gıda İşletmeleri Kapasiteler (ton/yıl)	66

Tablo 38. Sektör Bazında Atıl Kapasite Oranları	67
Tablo 39. Yatırımcı Potansiyeli Göstergeleri	75
Tablo 40. Kurulan ve Kapanan İşyeri Profili	76
Tablo 41. Ticaret- Sanayi Odaları İşletme Kayıt Durumları (2007-2010)	76
Tablo 42. Bölgede Kullanılan Devlet Destekleri	77
Tablo 43. AB Hibe Programları Kapsamında Finanse Edilen Projelerde Bölgenin Durumu	78
Tablo 44. Hayat Boyu Öğrenme Programında Finanse Edilen Projelerde Bölgenin Durumu	79
Tablo 45. Gençlik Programı Çerçevesinde Finanse Edilen Projelerde Bölgenin Durumu	79
Tablo 46. Genel Teknoloji ve Ar-Ge Göstergeleri.....	81
Tablo 47. Teknoparkların Faaliyet Durumu.....	82
Tablo 48. Marka-Patent Göstergeleri	82
Tablo 49. 7. Çerçeve Programı Katkı Payları	83
Tablo 50. 6. ve 7. Çerçeve Programları Kapsamında İllerin Aldığı Fon Miktarları ve Proje Sayıları	84
Tablo 51. Ar-Ge Destekleri	84
Tablo 52. Bölge İhracat Değerleri.....	85
Tablo 53. Bölge İthalat Değerleri	85
Tablo 54. Bölge Sektörel İhracat Değerleri	85
Tablo 55. Bölge İllerinde En fazla İhracat Yapılan Ülkeler.....	86
Tablo 56. Genel Finans Sektörü Göstergeleri.....	87
Tablo 57. Nakdi Kredilerin Sektörel Dağılımı	88
Tablo 58. Vergi Gelirleri (Kümülatif)	89
Tablo 59. Bölgede Yetiştirilen Başlıca Tarım Ürünleri.....	90
Tablo 60. İller İtibariyle Tarım Alanları Kullanımı (Hektar).....	90
Tablo 61. İller İtibariyle Hasat Edilen Bitkisel Üretim Alan ve Miktarları	91
Tablo 62. İllere Göre Tarım Alet Makine Varlığı (Adet).....	93
Tablo 63. Hektar Başına Traktör Sayısı ve Traktör Başına Düşen Ortalama Tarım Alanı	94
Tablo 64. Bölge Hayvan Varlığı (Adet-Baş).....	94
Tablo 65. İllere Göre Hayvansal Ürünler Üretim Miktarları	96
Tablo 66. İllere ve Niteliklerine Göre Örtü Altı Tarım Alanları	97
Tablo 67. İller İtibariyle Organik Tarım Verileri.....	98
Tablo 68. Bölgede Su Ürünleri Üretimi(ton)	98
Tablo 69. Bölgede Su Ürünleri Potansiyeli Göstergeleri	98
Tablo 70. Bölgede Su Ürünleri Üretimi	99
Tablo 71. Genel Turizm İstatistikleri	100
Tablo 72. Bölgede Yer Alan Turizm Merkezleri ve Geliştirme Bölgeleri	102
Tablo 73. Kentleşme Göstergeleri.....	107
Tablo 74. Karayolu ve Demiryolu Göstergeleri (km)	117
Tablo 75. TR42 Düzey 2 Bölgesi Motorlu Kara Taşıtlarının İllere ve Türlerine Göre Dağılımı	123
Tablo 76. İçme suyu Arıtma Tesisleri	125

Tablo 77. Atıksu Arıtma Tesisleri.....	126
Tablo 78. Evsel ve Katı Atık Göstergeleri.....	126
Tablo 79. Enerji Tüketimi Göstergeleri	130
Tablo 80. Kayıp Kaçak Göstergeleri.....	130
Tablo 81. Bölgede Yer Alan Doğalgaz Santralleri	131
Tablo 82. Doğalgaz Dağıtım Bilgileri.....	132
Tablo 83. Bölgede Yer Alan Hidroelektrik Santraller.....	135
Tablo 84. Bölgede Ekonomik Faktörler Risk Matrisi	146
Tablo 85. Bölgede Sosyal Faktörler Risk Matrisi	146
Tablo 86. Bölgede Çevresel Faktörler Risk Matrisi.....	147
Tablo 87. Bölgede Teknolojik Faktörler Risk Matrisi.....	147
Tablo 88. Bölgede Uluslararası Faktörler Risk Matrisi	147
Tablo 89. Bölge Risk Düzeyleri	147
Tablo 90. TR42 Düzey 2 Bölgesi Risk Etmenleri Zaman Değer Matrisi.....	148

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Bölge Planı Süreci.....	3
Şekil 2. Bölge Güneş Enerjisi Haritası	133
Şekil 3. Bölge Rüzgar Enerjisi Haritası	134
Şekil 4. Elmas Modeli Gösterimi.....	138
Şekil 5. Bölge Deprem Haritası.....	149
Şekil 6. Doğu Marmara TR42 Bölgesi Çevre Düzeni Planları Birleşimi	164
Şekil 7. Kocaeli İli Çevre Düzeni Planı Şeması.....	165
Şekil 8. Sakarya İli Çevre Düzeni Planı Şeması.....	165
Şekil 9. Düzce İli Çevre Düzeni Planı Şeması.....	166
Şekil 10. Bolu İli Çevre Düzeni Planı Şeması.....	166
Şekil 11. Yalova İli Çevre Düzeni Planı Şeması.....	167
Şekil 12. Ana Senaryo Şeması.....	168

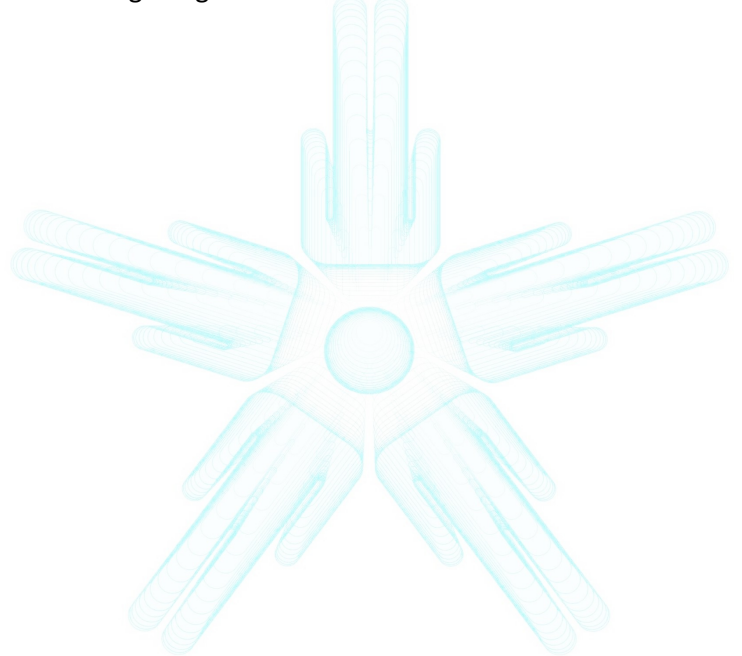
GRAFİKLER LİSTESİ

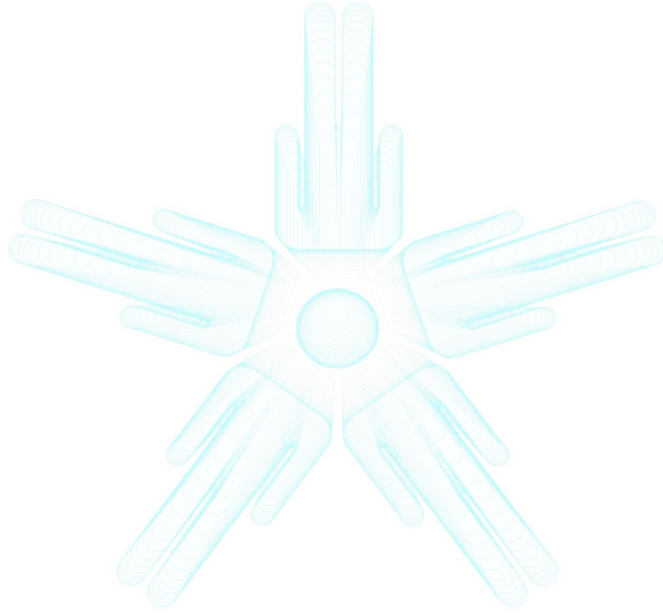
Grafik 1. TR42 Düzey 2 Bölgesi'nin Düzey 2 Bölgeleri Arası Konumlandırılması	10
Grafik 2. Bölge ve Türkiye Nüfus Piramitleri.....	14
Grafik 3. Bölgede İşgücünün Yıllara Göre Değişimi	18
Grafik 4. Yaş Gruplarına Göre İşgücüne Katılma ve İstihdam Oranları	18
Grafik 5. Bölge İstihdamının Sektörel Dağılımı	19
Grafik 6. Ticaret ve Sanayi Odaları Üyelikleri.....	29
Grafik 7. Yığınlaşma-Katma Değer İlişkisi Analizi (İmalat Sektörleri)	34
Grafik 8. Yığınlaşma-Katma Değer İlişkisi Analizi (İmalat Dışı Sektörler)	36
Grafik 9. Yığınlaşma-Sektörel Büyüme Hızı İlişkisi Analizi (Tüm Sektörler).....	37
Grafik 10. Bölgede OSB'lerin Yıllar İçerisinde Mekansal Gelişimi.....	41
Grafik 11. TR42 Düzey 2 Bölgesi Sanayi Kompozisyonu	49
Grafik 12. Kocaeli İli Sanayi Kompozisyonu	50
Grafik 13. Sakarya İli Sanayi Kompozisyonu	51
Grafik 14. Düzce İli Sanayi Kompozisyonu	53
Grafik 15. Bolu İli Sanayi Kompozisyonu	54
Grafik 16. Yalova İli Sanayi Kompozisyonu	55
Grafik 17. Türkiye'de Mevcut ve Yatırım Aşamasındaki Tersanelerin İllere Dağılımı	62
Grafik 18. İzmit Limanı Yükleme – Boşaltma Verileri (ton).....	120
Grafik 19. Derince Limanı Yükleme – Boşaltma Verileri (ton)	121

TEMATİK HARİTALAR LİSTESİ

Tematik Harita 1. İlçelere göre Nüfus Yoğunluğu Haritası	14
Tematik Harita 2. Nüfus Projeksiyonu Tematik Haritası	15
Tematik Harita 3. On bin Kişi Başına Düşen Yatak Sayısı	24
Tematik Harita 4. İller Bazında Sanayinin Dağılımı*	39
Tematik Harita 5. Organize Sanayi Bölgeleri ve Ulaşım Hatları	42
Tematik Harita 6. Bölge Küçük Sanayi Siteleri Sayıları ve Büyüklükleri	46
Tematik Harita 7. Kimyevi Madde ve Ürünler ile Suni Elyaf İmalatı Sektörel Değerleri	57
Tematik Harita 8. Plastik ve Kauçuk Ürünleri İmalatı İşletme ve İstihdam Sayısı, Bilanço Miktarları	57
Tematik Harita 9. Ana Metal Sanayi İşletme ve İstihdam Sayısı, Bilanço Miktarları	63
Tematik Harita 10. Gıda Ürünleri İmalatı İşletme ve İstihdam Sayısı, Bilanço Miktarları	66
Tematik Harita 11. İller Bazında Tekstil ve Tekstil Ürünleri Sanayi Sektörü Dağılımı.....	69
Tematik Harita 12. İller Bazında Deri Ve Deri Ürünleri Sanayi Sektörü Dağılımı.....	71
Tematik Harita 13. Ağaç Ürünleri İmalatı İşletme ve İstihdam Sayısı, Bilanço Miktarları	72
Tematik Harita 14. Bölgedeki Teknoparklar ve Tekmerler	81
Tematik Harita 15. Bölge Tarımsal Üretim Alanları (Hektar)	90
Tematik Harita 16. Bölge Tarla Ürünü Üretim Miktarları.....	92
Tematik Harita 17. Bölge Meyve Üretim Miktarları.....	92
Tematik Harita 18. Bölge Sebze Üretim Miktarları	92
Tematik Harita 19. Bölge Büyükbaş Hayvan Varlığı	95
Tematik Harita 20. Bölge Küçükbaş Hayvan Varlığı.....	95
Tematik Harita 21. Bölge Kanatlı Hayvan Varlığı.....	95
Tematik Harita 22. Bölgede Yer Alan Turizm Merkezleri, Koridorları ve Geliştirme Bölgeleri	101
Tematik Harita 23. İlçe Bazında Bölgede Yer Alan Toplam Yatak Kapasitesi	103
Tematik Harita 24. Yıllık Ortalama Araç Sayısına Göre Trafik Yoğunluğu	122

DOĞU MARMARA BÖLGE PLANI
2010-2013

A

PLANA

BÖLGEYİ ANLAMAK

GENEL BAKIŞ

BÖLGENİN GELECEĞİ

PLANIN AMACI ve KAPSAMI

Düzyey 2 bölgelerinde kalkınmaya yönelik faaliyetlerin bütüncül olarak ele alınması ve Kalkınma Ajanslarının faaliyetlerini yönlendirici nitelikteki bölge plan ve programlarına ihtiyaç duyulması nedenleriyle, onaylı bir bölge planı bulunmayan Düzyey 2 bölgelerinde faaliyet göstermekte olan Kalkınma Ajansları tarafından bölge planları hazırlanmaktadır.

TR42 Düzyey 2 Bölgesi, 1963 yılında tamamlanmış olan ve Türkiye'nin ilk bölge planı olma niteliği taşıyan "Doğu Marmara Planlama Projesi" içerisinde kalmaktadır. Doğu Marmara Planlama Projesi'nde, anakentleştirilmeye çalışılan İstanbul'un özellikle sanayi sektöründeki büyümesinin TR42 Düzyey 2 Bölgesini de kapsayan bir koridor üzerinde kaydırılması önerilmektedir. Söz konusu plan, hiçbir kuruluş tarafından onanarak yürürlüğe konulmamıştır. Bununla birlikte, özellikle yapıldığı döneme göre oldukça tutarlı kararlar içeren plan, daha sonra yapılacak alt ölçeklerdeki fiziki plan çalışmalarına yol gösteren bir doküman olmuş ve bu sayede belirli bir ölçüde yönlendirme amacına ulaşmıştır. Özetle, bölgede onaylı mevcut bir bölge planı bulunmamaktadır.

TR42 Düzyey 2 Bölgesi Bölge Planı'nın amacı, bölgenin sosyo-ekonomik kalkınmasını stratejik olarak tanımlayabilmektir. Bölge Planı, bölgesel kalkınmaya hizmet eden tüm çalışmaları yönlendiren ve bölgesel gelişmeyi koordine eden bir politika belgesi olarak; TR42 Düzyey 2 Bölgesi'ni oluşturan Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu ve Yalova illerini kapsamaktadır.

Kapsadığı yıllar "Ulusal Kalkınma Planları" ile de uyumlu olacak şekilde 2010-2013 olarak belirlenen Bölge Planı, sürdürülebilirlik, katılımçılık, gelecek referanslılık, bütüncül bakış açısı, bilimsellik ve uygulanabilirlik ilkeleriyle güçlendirilmiştir.

Bölge Planı çalışmaları kapsamında bölgede koordinasyon ve hazırlık çalışmaları Doğu Marmara Kalkınma Ajansı tarafından yürütülmüş olup; plan hazırlama süresince Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı (DPT) ile işbirliğine gidilmiştir. Bölge Planı çalışmaları; DPT Müsteşarlığı tarafından hazırlanan "Bölge Planlama Kılavuzu Taslağı"ndan faydalanılarak yürütülmüştür.

TR42 Düzyey 2 Bölgesi Bölge Planı, 3 temel kısımdan oluşmaktadır. Planın birinci kısmı olan "Plana Genel Bakış" başlığında, Bölge Planı'nın amacı, kapsamı, plan hazırlama yöntem ve süreci ile plandan etkilenen ve planı etkileyen tüm paydaşlar genel olarak aktarılmaktadır. Planın "Bölgeyi Anlamak" başlıklı ikinci kısmı bilimsel analiz yöntemleri kullanılarak hazırlanan sosyal, ekonomik mekânsal analizler ile beraber bölge rekabetçilik analizini, bölge risk analizini, bölge paydaş analizini ve bölgenin güçlü ve zayıf yönleri ile beraber fırsat ve tehditlerinin incelendiği GZFT analizini içermektedir. Bölge Planı'nın gelecek tasavvurunun yapıldığı "Bölgenin Geleceği" başlıklı üçüncü kısım ise bölge paydaşlarının görüş ve katkıları gözetilerek katılımçı bir süreçle ortaya konan gelecek öngörülerini ve bu öngörülerin uygulama önceliklerini kapsamaktadır.

PLAN YÖNTEM ve SÜRECİ

TR42 Düzey 2 Bölgesi Bölge Planı hazırlık çalışmalarına 2009 yılı içerisinde başlamıştır. Planlamanın ilk adımı olarak mevcut durumu tespit edebilmek için veri toplama ve analiz çalışmaları yürütülmüştür. Süreci katılımçılık odaklı olarak tasarlanan Bölge Planı'nın Ajans dışından da takip edilebilmesi ve planın bilimsel gerçekler ışığında yönlendirilebilmesi için TR42 Düzey 2 Bölgesi Kalkınma Kurulu içerisinde beş ilin sanayi ve ticaret odaları başkanları, bölge üniversitelerinden altı öğretim üyesi ve Ajans Genel Sekreteri'nden oluşan "Bölge Planı Yönlendirme Komitesi oluşturulmuştur. Bölge Planı; plan hazırlanma sürecine, hazırlanmasında izlenen yöntemlere ve içeriğine ilişkin yorum alınmak üzere iki defa Bölge Planı Yönlendirme Komitesi'ne, iki defa da TR42 Düzey 2 Bölgesi Kalkınma Kurulu'na sunulmuştur.

Planın taslak hali görüş ve önerilerin alınması amacıyla bölgede faaliyet gösteren birçok kamu kurum ve kuruluşu, sivil toplum örgütleri, meslek oda ve örgütleri, medya ile özel kuruluşları da içeren toplam 405 kuruma 2010 yılı Nisan ayı içerisinde gönderilmiştir. Taslak Plana toplam 53 kurum, kuruluş ve kişiden geri bildirim alınmış ve gelen görüşler planın tamamlanması sürecinde kapsamında değerlendirilmiştir.

Planlama çalışmaları; yapısal analiz çalışmaları, katılımcı planlama araçlarına başvurulması, tematik analiz çalışmaları ve plan kararlarının şekillendirilmesi olmak üzere 4 temel aşamanın sonucunda ortaya çıkmıştır.

Şekil 1. Bölge Planı Süreci

Yapısal ve Tematik Analizler

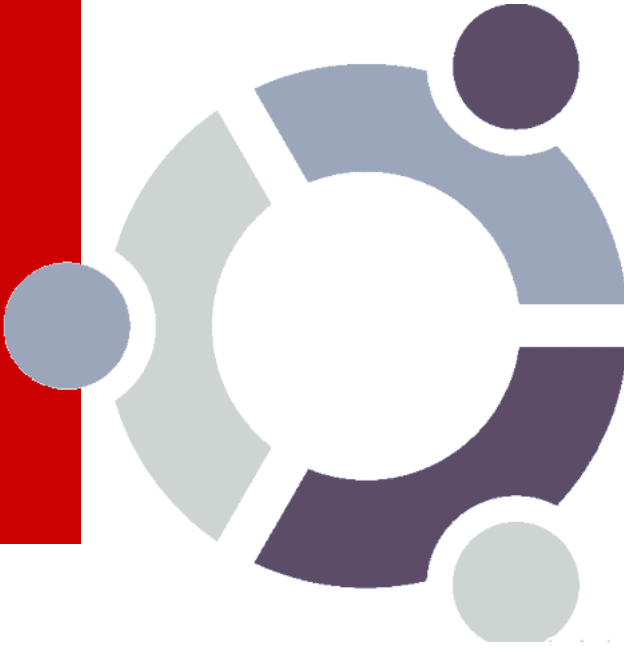
Taslak Bölge Planı'na gelen görüşler çerçevesinde Bölge Planı analiz yöntemleri çeşitlendirilmiş ve kapsamı genişletilmiştir. Veri sahibi kurumlarla yüz yüze görüşme, telefon görüşmeleri ve yazışmalar marifetiyle ikincil veriler derlenmiş; bu verilere dayanılarak bölgenin ekonomik, sosyal ve mekânsal göstergelerinin detaylı yapısal analizi çıkarılmıştır. Yapısal analiz çalışmalarına paralel olarak, bölge aktörleri listelenmiş ve bölge paydaş analizi yapılmıştır. Paydaş analizi, katılımçılık odaklı planlama sürecinin tasarlanmasına temel teşkil etmiştir.

Bölgenin rekabetçilik ve sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi, bölgesel risk faktörleri ve kümelenme yapısı gibi bazı tematik konularda yapısal analizlere dayanarak detayda inceleme yapılmak üzere çeşitli analiz ve yöntemlere başvurulmuştur. Tematik analizler, katılımcı planlama araçlarına başvurulmasını takiben nihai duruma getirilmiştir.

Katılımcı Planlama Çalışmaları ve Plan Kararlarının Şekillendirilmesi

Bölgenin mevcut durumu hakkında birincil kaynaklardan bilgi temin edilmesi ve bölgenin gelecek kurgusunun ortak akılla belirlenmesi amaçlarına yönelik olarak Bölge Planı çalışmalarında katılımcı odaklı bir süreç izlenmiş, Bölge Planı tüm bölge paydaşlarının katkılarının farklı katılımcı yöntemlerle doğrudan alınması ilkesine dayanılarak hazırlanmıştır.

Kurul ve Komite toplantıları, odak grup toplantıları, üst düzey yetkililerle mülakatlar ve çeşitli hedef kitlelere uygulanan anketler, başvuru katılımcı planlama araçları arasında yer almaktadır. Bu hususta, bölge üniversitelerinden çeşitli uzmanlık alanlarında çalışan akademisyenlerden danışmanlık alınmıştır. Mülakatlar ve odak grup toplantıları danışmanlık alınan akademisyenlerin koordinatörlüğünde ve Ajans'ın ev sahipliğinde gerçekleştirilmiştir.

Teknik, şehircilik, çevre, enerji, sosyo-ekonomik, rekabetçilik ve kümelenme başlıkları altında 23 farklı odak grup toplantısında Bölge Planı'na katkı sağlamak amacıyla bölge paydaşlarının görüşleri alınmıştır. Toplam 3 tam gün süren odak grup toplantılarına, 69 kamu kurumu temsilcisi, 48 belediye başkanı ve temsilcisi, 4 il özel idaresi temsilcisi (Genel Sekreter düzeyinde), 9 organize sanayi bölgesi müdürlüğü müdürü/uzmanı, 48 sivil toplum kuruluşu temsilcisi, 31 ilçe kaymakamı, 35 özel sektör temsilcisi olmak üzere toplam 244 kişi katılmıştır.

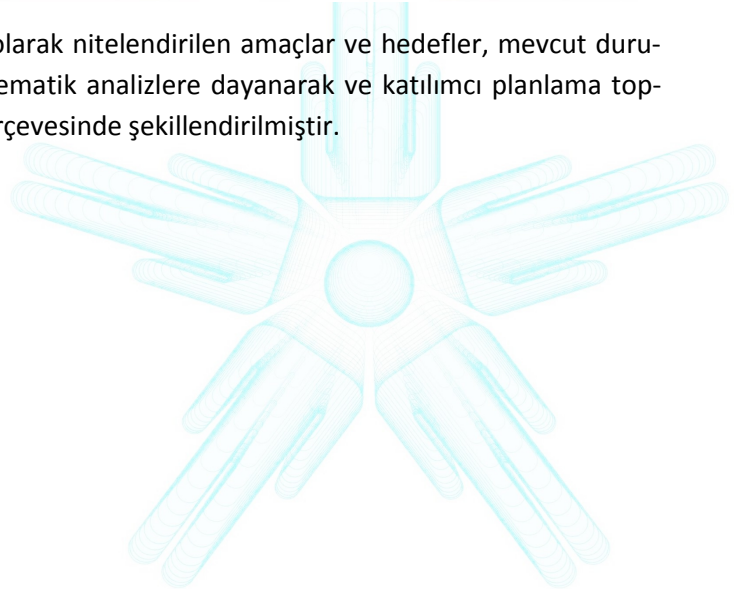
Valiler, belediye başkanları, ticaret ve sanayi odaları başkanları, bölge üniversiteleri rektörleri başta olmak üzere bölgenin önde gelen 23 üst düzey yetkilisiyle yarı yapılandırılmış derinlemesine mülakatlar yapılmıştır. Mülakat yapılacak paydaşların seçilmesinde, buldukları il hakkında üst düzey bilgi ve veriye sahip olmaları ve kendilerine yasal olarak verilen yetki ve sorumluluk nedeniyle hepsinin birer ana oyuncu olmaları dikkate alınmıştır.

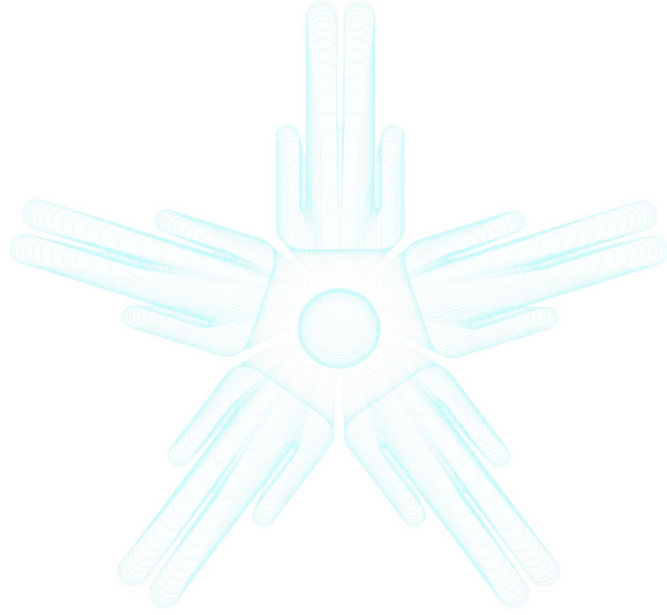
Bölgede yer alan tüm aktörlerin Bölge Planı ile ilgili görüşlerinin toplandığı anketler düzenlenmiştir. İki farklı hedef kitleye yönelik iki farklı tür anket yöntemine başvurulmuştur. Bunlardan biri Kalkınma Kurulu üyelerine uygulanan ve 43 kişinin katıldığı anket iken, diğeri MARKA internet adresi üzerinden tüm halkın katılımı amacıyla uygulanan ve 349 kişinin katıldığı internet anketidir. Anket çalışmaları Bölge Planı'nın tüm bölge paydaşları tarafından benimsenmesi sürecine de olumlu yönde katkı sağlamıştır.

Bölge halkının Bölge Planı çalışmalarından ve görüşünü belirteceği anketlerden haberdar olması ve planın bölge halkı tarafından benimsenmesi amacıyla medyaya başvurulmuştur. Bu kapsamda 2010 yılı ikinci çeyreği sonu itibari ile 5 ilde, 51 ilçede görünürlüğü yüksek olan toplam 457 noktada Bölge Planı afişleri asılmıştır. Ayrıca belediye otobüslerinde, minibüslerde, bölge kamu kuruluşları binalarında ve üniversitelerde Bölge Planı afişleri asılmış, yerel radyo ve televizyonlarda özel bilgilendirme reklamları yer almış, şehir reklam ekranlarında plana ilişkin görüş bildirmek adına davet filmleri gösterilmiş, paydaş internet sitelerinde duyurular yapılmış, kısa mesaj ve elektronik postalar aracılığıyla yaklaşık 175.000 kişiye ulaşılmıştır. Bu vesileyle bölge halkı Bölge Planı hazırlık çalışmalarından ve planla ilgili görüş bildirebilecekleri konusunda haberdar edilmiştir.

Bölge Planı'nın kararları olarak nitelendirilen amaçlar ve hedefler, mevcut durumun tespit edildiği yapısal ve tematik analizlere dayanarak ve katılımcı planlama toplantılarında getirilen öneriler çerçevesinde şekillendirilmiştir.

DOĞU MARMARA BÖLGE PLANI
2010-2013

PLANA

GENEL **B**AKIŞ

B

BÖLGEYİ ANLAMAK

BÖLGENİN GELECEĞİ

1. TR42 BÖLGESİNE GENEL BAKIŞ

Tablo1. Mevcut Durum Genel Göstergeleri

	Türkiye	TR 42	Kocaeli	Sakarya	Düzce	Bolu	Yalova
Toplam Nüfus ¹	72.561.312	3.193.210	1.522.408	861.570	335.156	271.545	202.531
Şehir Nüfusunun Oranı ¹	%76	%80	%93	%73	%57	%63	%66
Kişi Başı Gayri Safi Katma Değer ²	6.684 dolar	9.622dolar	-	-	-	-	-
Gelişmişlik Sıralaması ³	-	5	4	23	45	14	9
Yıllık Nüfus Artış Hızı ¹	%0,14,5	%0,17,9	%0,21,28	%0,12	%0,19,72	9,86 %0	25,6 %0
Nüfus Yoğunluğu ¹ (km ² /kişi)	94	158	421	178	131	33	239
	Türkiye	TR 42	Kocaeli	Sakarya	Düzce	Bolu	Yalova
Ortaöğretim Okullaşma Oranı ⁴	%65	-	%78	%74	%74	89%	76%
Yüksek Öğrenim Öğrenci Sayısı ⁵	4.210.945	194.817	85.593	71.049	9.575	24.297	4.479
	Türkiye	TR 42	Kocaeli	Sakarya	Düzce	Bolu	Yalova
Onbin Kişiyeye Düşen Yatak Sayısı ⁶	26,6	21,29	20,09	16,77	22,17	47,69	12,69
Bebek Ölüm Hızı ⁶	%0,17	-	%0,8,8	%0,8,97	%0,9,5	7,5 %0	7,7 %0
	Türkiye	TR 42	Kocaeli	Sakarya	Düzce	Bolu	Yalova
ISO İlk 500 Büyük Kuruluş Sayısı ⁷	500	115	84	17	7	4	3
Yabancı Sermayeli Şirket Sayısı ⁸	-	492	288	82	13	13	96
Organize Sanayi Bölgeleri ⁹	263	29	13	8	2	4	2
	Türkiye	TR 42	Kocaeli	Sakarya	Düzce	Bolu	Yalova
Toplam İhracat ¹⁰ (dolar)	102.128.447.000	6.423.459.000	4.557.639.000	1.722.184.000	64.319.000	45.740.000	33.577.000
Toplam İthalat ¹⁰ (dolar)	140.898.982.000	15.442.103.000	14.347.165.000	908.725.000	49.443.000	99.480.000	37.290.000
İşlenen Tarım Alanı (Hektar) ¹¹	24.483.252	504.355	92.436	187.319	84.682	128.353	11.565
Turizm Yatak Sayısı ¹²	735.000	21.315	5.067	4.633	2.226	5.873	4.007
Kişi Başı Elektrik Tüketimi (kWh) ¹³	2.664	4.416	6.536	2.325	2.105	2.866	3.280

Kaynak: Veri Yılı: (1) TÜİK 2009 (2) TÜİK, 2006 (3) DPT, 2003 (4) MEB, 2009-2010 (5) ÖSYM, 2008 (6) İl Sağlık Müdürlükleri, 2009 (7) İSO, 2009 (8) Hazine Müsteşarlığı 2009 (9) OSBÜK, 2009 (10) TİM, 2009 (11) TÜİK 2008 (12) İl Kültür Turizm Müdürlükleri, 2010 (13) TEİAŞ, 2010

Kocaeli, Sakarya, Bolu, Düzce ve Yalova illerini kapsayan TR42 Düzey 2 Bölgesi, Batı ile Doğu'yu birbirine bağlayan stratejik konumu, Türkiye'nin ekonomi merkezi İstanbul ve idari merkezi Ankara ile güçlü ulaşım bağlantıları ve Karadeniz ile Marmara Denizi üzerinden dünyaya açılan kapıları ile uluslararası sanayi üssü konumundadır. Bu konumunu; planlı sanayi yapılanması, nitelikli işgücü potansiyeli, bilimsel kurumlar ile sanayi arası işbirliği altyapısı ve Ar-Ge gücü ile sağlamlaştırmaktadır.

3.193.210 kişilik bir nüfusun yerleşik olduğu TR42 Düzey 2 Bölgesi, Türkiye Düzey 2 bölgeleri arasında Türkiye ortalamasının yaklaşık iki katı ile kişi başına düşen gayrisafi yurtiçi hâsılada 1. sırada, kişi başına düşen gayrisafi katma değerde ise Düzey 2 bölgeleri arasında İstanbul'dan sonra 2. sırada yer almaktadır. 2004 yılında Türkiye ortalamasında kişi başına düşen gayrisafi katma değer 5.102 dolar iken bölgede 7.207 dolar, 2006 yılında ise Türkiye ortalamasında kişi başına düşen gayrisafi katma değer 6.684 dolar iken bölgede 9.622 dolar olarak tespit edilmiştir.

TR42 Düzey 2 Bölgesi, 2008 yılı ulusal ihracatında 11.396.064.000 dolar ile %8,6'lık, ülke dış ticaret hacminde ise 38.774.748.000 dolar ile %11,6'lık bir paya sahiptir. Aralık 2009 verilerine göre Türkiye'de tahsil edilen vergi gelirlerinin 24.340.788.000 TL'ye karşılık gelen %14'ü TR42 Düzey 2 Bölgesi'nden tahsil edilmektedir. Bölgede, Türkiye'nin iki yüksek teknoloji üniversitesinden biri olmak üzere toplam 6 üniversitenin, ülke genelindeki toplam 37 Teknoparktan 5'inin ve ayrıca 2 teknoloji merkezinin bulunması bölgenin yenilikçi kimliğini yansıtmaktadır.

Bölgenin verimli topraklarının ve kırsal örgütlülük yapısından temel alan bilinçli tarım uygulamalarının bir sonucu olarak bölgede kaliteli tarımsal üretim yapılmakta ve kaliteli hayvansal ürün yetiştirilmektedir. Bununla birlikte bölgenin doğal değerlerine dayalı turizm potansiyeli de yüksektir. Tarımsal işletmelerin bitkisel üretimden, hayvansal üretim, ormancılık ve su ürünleri yetiştiriciliğine kadar çeşitlenmesi bölgenin tarımsal ekonomi açısından cazibesini arttırmaktadır.

Bölgede turizm sektörüne yönelik olarak da çevredeki anakentler kaynaklı yoğun bir günübirlik turizm potansiyeli ön plana çıkmaktadır. Bunun yanında geleneksel turizm dışında fuar ve kongre, spor, kış, sağlık ve termal, doğa, ekoturizm, kırsal, yayla, botanik ve kuş gözlemciliği, golf, su altı dalış, kültür ve tarih, geleneksel el sanatları, macera ve gastronomi gibi pek çok alternatif turizm türüne yönelik altyapı bulunmaktadır.

Türkiye elektrik enerjisi üretiminin %9'unun üretildiği bölge, yenilenebilir enerji kapasitesi ile doğa dostu enerji yönünden de kayda değer bir potansiyele sahiptir. Ayrıca çevresel anlamda, sanayi yoğunluğu yüksek olan bölgede, işletmelerin çevresel konulara karşı hassas yaklaşımının artıyor olması önemli bir gelişmedir.

Mevcut ekonomik faaliyetlerin bir sonucu olarak bölgede çevresel problemler bulunmaktadır. Bölgedeki bazı alanlarda yoğun sanayi faaliyetlerinden kaynaklanan çevresel problemler gündelik yaşam üzerinde doğrudan etkilere sahiptir. Ayrıca büyük sanayi kuruluşlarının varlığı olası bir afet durumunda risk unsuru olmaktadır. Diğer yandan, bölgenin neredeyse tamamının birinci derece deprem kuşağında ve aktif faylar üzerinde yer alması da bölge için bir diğer risk faktörüdür.

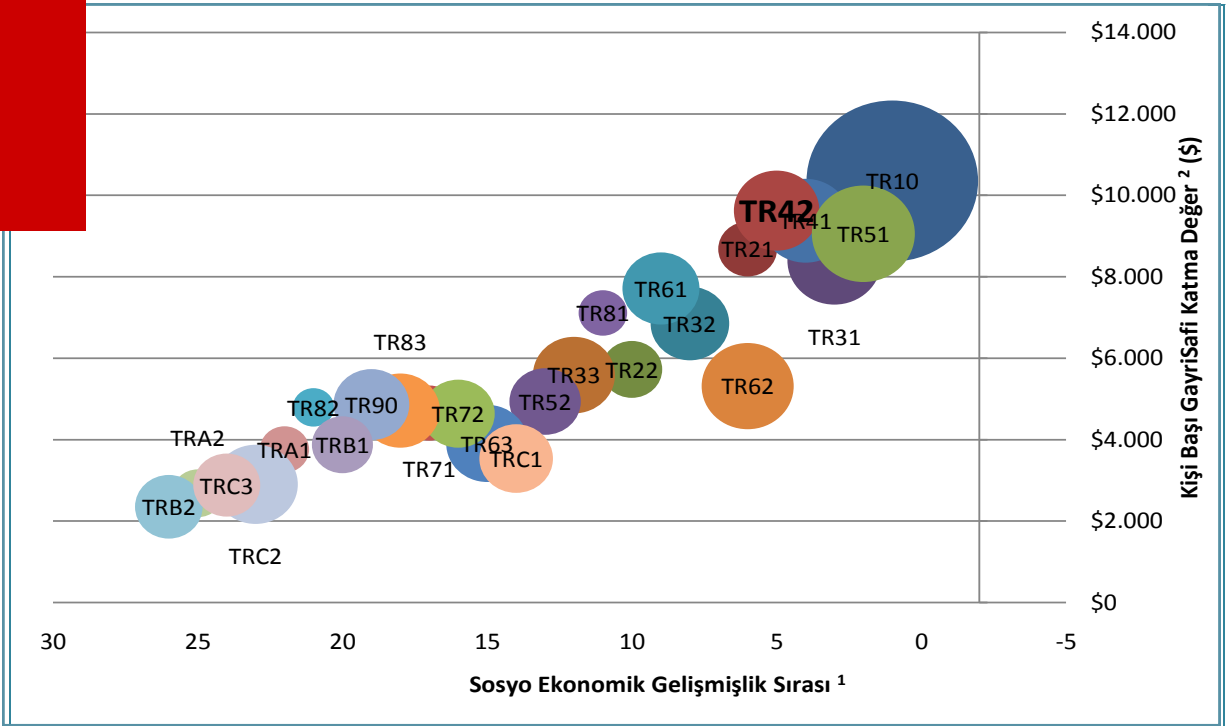
TR42 Düzey 2 Bölgesi'nin Düzey 2 Bölgeleri Arası Konumlandırılması

Aşağıda yer alan grafikte, bölgelerin sosyal ve ekonomik durumlarına göre karşılaştırmalı gösterimine yer verilmiştir. Grafikte yatay eksen sosyal gelişmişlik sıralamasını, dikey eksen, ekonomik gelişmişlik sıralamasını ifade ederken; bölgeleri temsil eden kabarcıkların boyutu, o bölgelerin nüfusu ile doğru orantılı gösterilmiştir. Grafikte “Sağ-Yukarı Yön”e doğru ilerleme, bölgelerin hem sosyal, hem ekonomik açıdan gelişmişlik düzeyinin arttığını göstermektedir.

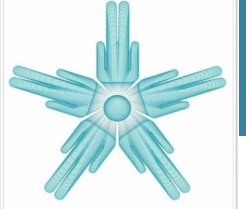
Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova illerinden oluşan TR42 Düzey 2 Bölgesi, “Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması”nda 5. sırada yer almaktadır. Bölge, 9.622 dolar “Kişi Başı Gayri Safi Katma Değer” verisi ile 10.352 dolar İstanbul’un hemen arkasında 2 sırada yer almaktadır. Bölgenin İstanbul’un 2006 yılındaki ekonomik gelişmişlik düzeyini geçebilmesi için, Kişi Başı Gayri Safi Katma Değer’de % 7,59’luk bir artış gerçekleştirmesi gerekmektedir.

Bölge Planı ile TR42 Düzey 2 Bölgesi’nin sosyal ve ekonomik gelişmişliğinin artırılması hedeflenmektedir. Bu açıdan, TR42 Düzey 2 Bölgesi’nin grafikteki iki ekseninde de var olan yüksek konumunun, sağ-yukarı doğru ilerlemesini sağlamak, Bölge Planı’nın temel hedefini oluşturmaktadır.

Grafik 1. TR42 Düzey 2 Bölgesi'nin Düzey 2 Bölgeleri Arası Konumlandırılması

Yukarıdaki grafikte gösterilen tüm değerlerin Düzey 2 bölgeler bazında dökümü Ek-1’de yer almaktadır.

MARKA
DOĞU MARMARA
KALKINMA AJANSI

TR42 Doğu Marmara Bölge Planı 2010-2013

2. Sosyal Durum Analizi

2. SOSYAL DURUM ANALİZİ

TR42 Düzey 2 Bölgesi, istatistiki bölge birimleri sınıflandırması Düzey 2 bölgelerine göre sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasında Türkiye'nin en gelişmiş 5. bölgesidir. Kişi başına gayrisafi yurtiçi hasılda bölgeler arasında 1inci, kişi başına düşen gayrisafi katma değerde 13.862 TL ile bölgeler arasında 2. sırada yer almaktadır.

Tablo 2. Temel Sosyo-Ekonomik Göstergeler

	Türkiye	TR 42	Kocaeli	Sakarya	Düzce	Bolu	Yalova
Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması ¹	-	5	4	23	45	14	9
Kişi başına GSYİH ²	2.146\$	4.109\$	6.165\$	2.108\$	1.142\$	4.216\$	3.463\$
Şehir Nüfusunun Oranı ³	% 76	% 80	% 93	% 73	% 57	% 63	% 66

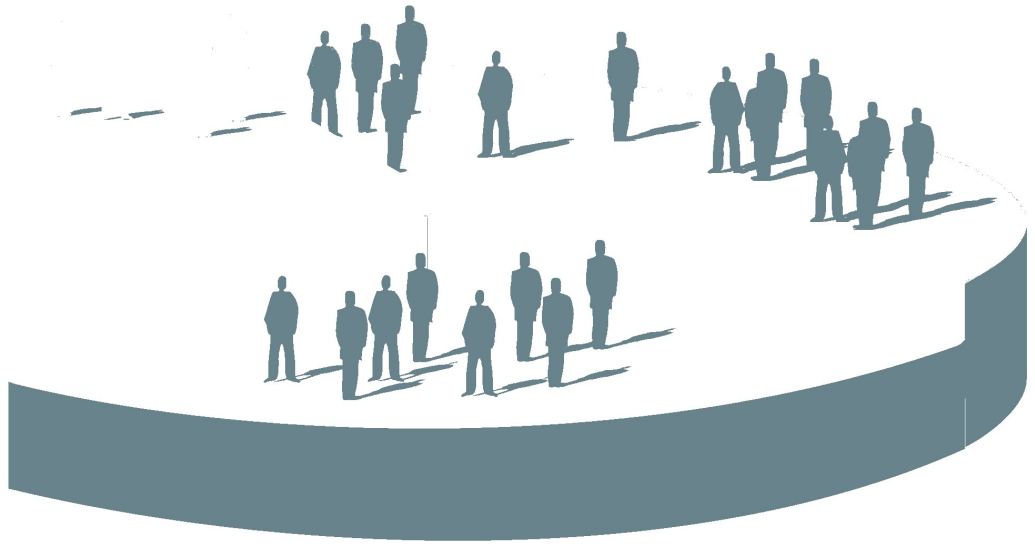
Kaynak, Veri Yılı: (1) DPT, 2003, (2) TUIK, 2001, (3) TUIK, 2009

TR42 Düzey 2 Bölgesi, kişi başına düşen gayrisafi katma değerde ise Düzey 2 bölgeleri arasında 2. sırada yer almaktadır. 2004 yılında Türkiye ortalamasında kişi başına düşen gayrisafi katma değer 5.102 dolar iken bölgede 7.207 dolar, 2006 yılında Türkiye ortalamasında kişi başına düşen gayrisafi katma değer 6.684 dolar iken bölgede 9.622 dolara yükselmiştir.

TR42 Düzey 2 Bölgesi'ne dâhil illerin DPT Müsteşarlığı tarafından hazırlanan sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasındaki yerleri dağınık bir görünüm sergilemektedir. Bölge içindeki bu heterojen dağılım, strateji geliştirmede göz önünde bulundurulması gereken en önemli konulardan biridir. Bölgede, Kocaeli haricinde diğer illerin şehirleşme oranları Türkiye ortalamasının altında yer almaktadır. Bölge, idari açıdan Türkiye'nin toplam ilçe sayısının % 5'ini, toplam köy sayısı açısından ise % 4'ünü kapsamaktadır.

2.1. DEMOGRAFİK YAPI

TR42 Düzey 2 Bölgesi'nde, Türkiye nüfusunun % 4'ünü oluşturan toplam 3.193.210 kişi yaşamaktadır. Toplam bölge nüfusunun %48'i Kocaeli'de, %27'si Sakarya'da , %10'u Düzce'de, %9'u Bolu'da i ve %6'sı Yalova'da yerleşiktir. Bu nüfusu ile bölge, diğer Düzey 2 bölgeleri arasında en kalabalık 6'ncı bölgedir ve bölgenin yıllık nüfus artış hızı Türkiye ortalamasının üzerinde seyretmektedir. Bölgede kilometrekareye 158 kişi düşmektedir ve bu oran kilometrekareye 94 kişi olan Türkiye ortalamasının oldukça üzerindedir.

Yıllık nüfus artış hızı oranlarındaki 2008 ile 2009 yılları arasında gerçekleşen belirlenim değişimin temel nedeni göçtür. Nüfusa ilişkin olarak "Adrese Kayıtlı Nüfus Kayıt Sistemi" verileri ile öncesinde yer alan "Genel Nüfus Sayımı" verilerinin karşılaştırılmasının nedeni, iki veri setinin birbiri ile örtüşmemesidir.

Tablo 3. Temel Demografik Göstergeler

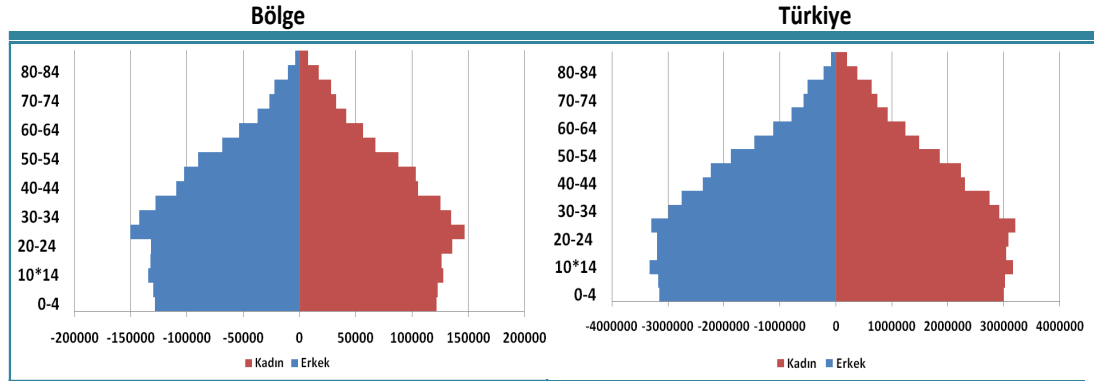
	Türkiye	TR 42	Kocaeli	Sakarya	Düzce	Bolu	Yalova
Toplam Nüfus	72.561.312	3.193.210	1.522.408	861.570	335.156	271.545	202.531
Nüfus Yoğunluğu (km²/kişi)	94	158	421	178	131	33	239
Yıllık Nüfus Artış Hızı	% 14,5	% 17,9	% 21,28	% 12	% 19,72	% 9,86	% 26
Yaş Bağımlılık Oranı	% 49,25	% 45,15	%43,7	%46,95	%47,47	%45,98	%43,74

Kaynak, Veri Yılı: TUIK, 2009

Nüfus Dağılımı

TR42 Düzey 2 Bölgesi'nde nüfusun yaş gruplarına göre dağılımı Türkiye ile kıyaslandığında, 25 yaş ve üstü nüfusun oranının Türkiye'ye göre daha yüksek, 25 yaş altı nüfusun oranının Türkiye'ye göre daha düşük olduğu görülmektedir.

Grafik 2. Bölge ve Türkiye Nüfus Piramitleri

Kaynak, Veri Yılı: TÜİK, 2009

Nüfus Yoğunluğu ve Projeksiyonu

Bölge genelinde nüfus bölgenin batısında yoğunlaşmıştır. Bunun temel nedeni sanayi faaliyetlerinin batıda, tarımsal faaliyetlerin doğuda yoğunlaşmasıdır ve bu durum aşağıdaki nüfus yoğunluğu haritasında görülen nüfusun mekânsal dağılımı ile örtüşmektedir.

Tematik Harita 1. İlçelere göre Nüfus Yoğunluğu Haritası

Kaynak, Veri yılı: TÜİK; 2009

Nüfus Projeksiyon çalışmasında doğurganlık ve ölüm oranları geçmiş yıllar verileri baz alınarak ve uzman görüşüne başvurulmuş ve tespit edilmiştir. Körfez Geçiş Projesi ile ülke içi göçün beklenenin üzerinde artması yapılan projeksiyonu etkileyebilecek faktörlerden biridir. Körfez Geçiş sonrası özellikle Yalova'nın nüfusunun 2018 yılında 500.000'in üzerine çıkması tahmin edilmektedir.

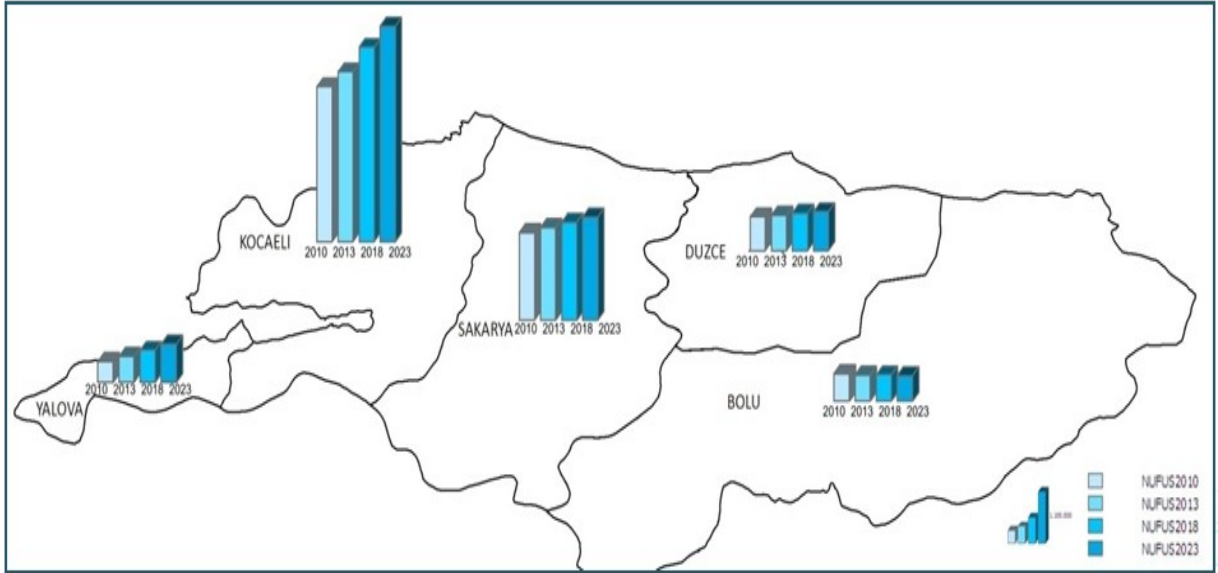
TR42 Düzey 2 Bölgesi'nin Türkiye içindeki nüfus oranının, 2023 yılında %4,4 noktasından %5'in üzerine çıkması beklenmektedir. Kocaeli ili nüfusunun bölge nüfusu içi ağırlığının yıllar içinde az oranda artması beklenen bir diğer eğilimdir.

Tablo 4. Nüfus Projeksiyonu

	Türkiye	TR 42	Kocaeli	Sakarya	Düzce	Bolu	Yalova
2010 yılı nüfusu	72.561.312	3.193.210	1.522.408	861.570	335.156	271.545	202.531
2013 Yılı Tahmini	75.348.076	3.451.767	1.669.004	908.937	349.642	266.035	256.136
2018 Yılı Tahmini	78.632.151	3.817.887	1.908.939	962.535	369.165	259.305	315.925
2023 Yılı Tahmini	81.267.965	4.141.393	2.116.643	1.011.504	386.540	248.705	375.978

Kaynak, Veri yılı: "2023 yılı için İl ve Bölge düzeylerinde Nüfus Projeksiyonu", Mehmet Karakaya, TÜİK; Doç. Dr. Sinan Türkyılmaz; Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü; 2008

Tematik Harita 2. Nüfus Projeksiyonu Tematik Haritası

Kaynak, Veri yılı: "2023 yılı için İl ve Bölge düzeylerinde Nüfus Projeksiyonu", Mehmet Karakaya, TÜİK; Doç. Dr. Sinan Türkyılmaz; Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü; 2008

2.2. GÖÇ

2008-2009 yılları arasında Türkiye’de toplam 2.236.981 kişi bir ilden başka bir ile göç ederek yerleşim yerini değiştirmiştir. Yerleşim yerini değiştirenler arasında 107.401 kişi bölgeye göç etmiş olup, 84.231 kişi ise bölgeden diğer bölgelere göç etmiştir.

Net göç ve net göç hızı rakamları 2009 yılı sonunda bölgede şu şekilde gerçekleşmiştir: 23.170 kişilik net göç sayısı, 2008 yılına göre %38’lik bir düşüşü temsil etmektedir. Bu düşüşün temel nedeni bölge illerine yönelik göçün azalması değil, Kocaeli ve Yalova’dan verilen göçün artmasıdır. Bölgeye alınan göç ise yaklaşık olarak aynı kalmıştır.

Tablo 5. Bölgeye Alınan ve Bölgeden Verilen Göç

		Kocaeli	Sakarya	Düzce	Bolu	Yalova
2008 – 2009	Alınan Göç	60.432	25.376	11.752	12.808	12.269
	Verilen Göç	48.399	21.665	9.046	10.124	10.233
2007 – 2008	Alınan Göç	63.965	24.321	10.723	10.049	16.656
	Verilen Göç	40.947	20.887	8.913	11.032	6.542

Kaynak, Veri Yılı: TÜİK, 2008-2009

TR42 Düzey 2 Bölgesi %7,28’lik net göç hızı ile Düzey 2 bölgeleri arasında 4. sırada yer almaktadır. Bölgeye alınan göçün %27’si İstanbul’dan gelmektedir. Bölgenin göç aldığı diğer iller sırasıyla Ankara, Bursa, Erzurum, İzmir, Trabzon, Zonguldak’tır. Bölgenin verdiği göçün %25’i İstanbul’a yönelirken bölgenin göç verdiği diğer iller sırasıyla; Ankara, Bursa, İzmir, Zonguldak, Antalya, Balıkesir, Eskişehir, Tekirdağ, Ordu, Trabzon, Giresun, Samsun’dur.

Göç sayıları göç eden nüfusa oranla değerlendirilecek olunursa, TR42 Düzey 2 Bölgesi çevre bölgeler ile etkileşim halindedir. Zonguldak, Karabük, Bartın bölgesinin dışarı verdiği göçün %14’ü, İstanbul’un dışarı verdiği göçün %10’u, Bursa, Eskişehir, Bilecik bölgesinin dışarı verdiği göçün, %8,5’i TR42 Düzey 2 Bölgesi’ne yönelmektedir. Komşu bölgeleri ise Doğu Karadeniz Bölgesi takip etmektedir. Doğu Karadeniz Bölgesi’nden göç edenlerin %8’i TR42 Düzey 2 Bölgesi’ne yönelmektedir. Zonguldak, Bartın ve Karabük bölgesinin aldığı göçün %11’i, Doğu Karadeniz Bölgesi’nin aldığı göçün %7,5’u, İstanbul’un aldığı göçün %7’si, Bursa, Eskişehir, Bilecik bölgesinin aldığı göçün ise %6,5’u TR42 Düzey 2 Bölgesi kaynaklıdır.

Bölgeye yönelen ve Bölgeden göç edenlerin büyük çoğunluğunu lise mezunları oluşturmaktadır. Lise mezunlarını ilkökul ve üniversite mezunları takip etmektedir. Yaş grubu aralığına göre en yüksek hareketlilik 20-29 arası yaş grubunda gözlemlenmektedir. Bölgeye yönelen ve bölgeden yönelen göçün demografik-sosyal dağılımı, bölge içi nüfus dağılımı ile örtüşmemekte, Türkiye içi göç edenlerin dağılımı ile birebir örtüşmemektedir.

2.3. İŞGÜCÜ VE İSTİHDAM

TR42 Düzey 2 Bölgesi, Düzey 2 bölgeleri arasında 15 yaş ve üstü nüfusta ve toplam işgücünde 6. sırada, istihdam edilen kişi sayısında ise 8. sıradadır. İşsizlik oranının Düzce ve Sakarya illeri haricinde Türkiye ortalamasının üzerindedir. Bu durumun temel nedeni veri yılı 2008 olmasından dolayı imalat sanayini büyük oranda etkileyen küresel krizin istihdamı etkilemesi ve Düzce ile Sakarya illerinde görülen tarıma dayalı istihdamda bu etkinin görece daha az gözlemlenmesidir.

Tablo 6. Bölge İşgücü Göstergeleri

	Türkiye	TR 42	Kocaeli	Sakarya	Düzce	Bolu	Yalova
İşsizlik Oranı ¹	% 11	% 10,8	% 11,6	% 8,5	% 10,2	% 11,5	% 12,1
İstihdam ¹	21.277.000	978.000	-	-	-	-	-
İşgücü ¹	24.748.000	1.151.000	-	-	-	-	-
İstihdam Oranı ²	% 41,2	% 41,8	% 40,9	% 46,8	% 44	% 41	% 39,6
İşgücüne Katılma Oranı(*) ²	-	-	% 46,3	% 51,1	% 49	% 46,4	% 45,1

Kaynak, Veri Yılı: (1) TÜİK, 2008 (İşsiz hane halkı nüfusunun işgücüne oranı), (2) TÜİK, 2009, (İstihdamın işgücüne oranı)

* İşgücünün 15 yaş ve üstü nüfusa oranı

2009 yılı işgücü toplamı 1.151.000 kişi, istihdam toplamı 978.000 kişi, toplam işsiz sayısının ise 173.000 kişi olduğu TR42 Düzey 2 Bölgesi, Düzey 2 bölgeleri arasında işsizlik oranında 11., işgücüne katılma oranında ise 9. sırada yer almaktadır. Bölgede istihdam sanayide yoğunlaşmıştır ve bu nedenle sanayide işgücü istihdamı potansiyel olarak göz önünde bulundurulması gereken unsurlar arasında yer almaktadır.

Tablo 7. Bölge İşgücü (Çalışan) Profili

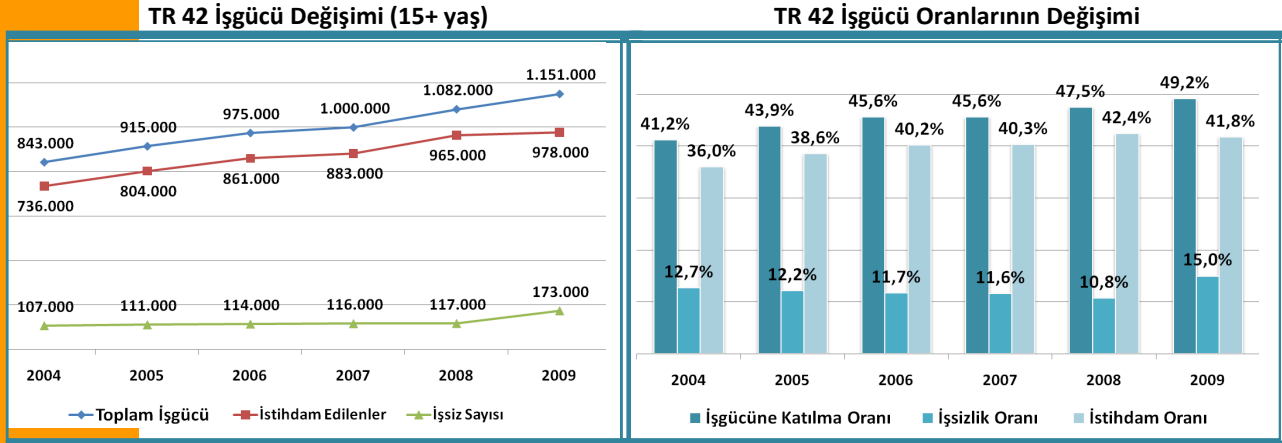
		Kocaeli	Sakarya	Düzce	Bolu	Yalova
2007	Kadın	15.788	6.493	4.857	2706	1371
	Erkek	112.828	32.581	10.907	8898	4254
2008	Kadın	11.924	4.671	6605	3533	748
	Erkek	72.253	19.149	16582	13239	2331
2009	Kadın	40.763	12.125	8853	5315	9773
	Erkek	184.903	53.303	24119	15885	14289

Kaynak, Veri Yılı: İşkur, 2007, 2008 ve 2009 Yılları Raporları

Bölge işgücü profili son altı yıllık eğilime bakıldığında, ilk beş yıllık eğilim işsizlik oranının azalması yönünde iken küresel mali krizin etkisini gösterdiği 2009 yılında işsizlik oranı beş yılda azaldığı oranın yaklaşık 2,5 katı artmıştır. İstihdam edilen nüfustaki son altı yıllık eğilim ise 2009 yılına kadar artış göstermekle birlikte 2009 yılında düşüş gerçekleşmiş, işgücüne katılım da ise artış izlenmektedir.

İş Kur İşgücü Piyasası Araştırma Raporları esas alınarak son üç yıllık değişim incelendiğinde Kocaeli, Bolu ve Yalova illerinde kadın çalışan oranı yıllar itibari ile artmakta, Sakarya ve Düzce illerinde ise bu oran azalmaktadır. Yine benzer biçimde kadın çalışan oranı ortalaması en yüksek il olarak Yalova bölgede ilk sırada yer alırken, onu Düzce ve Bolu illeri izlemektedir.

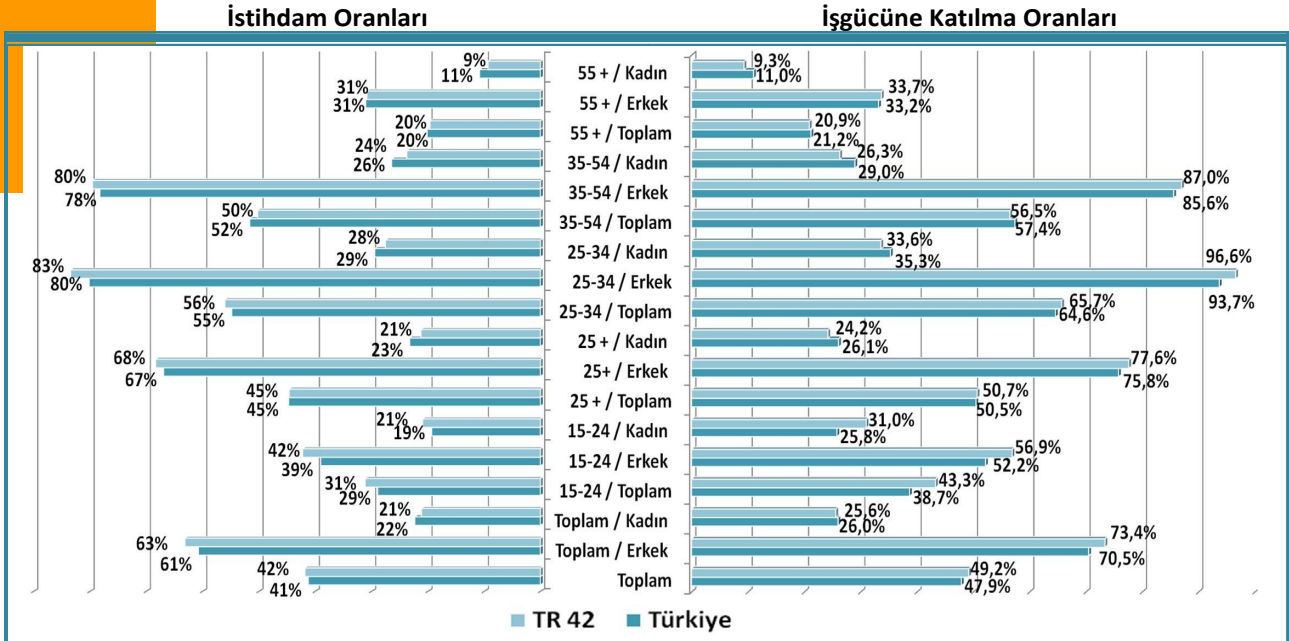
Grafik 3. Bölgede İşgücünün Yıllara Göre Değişimi

Kaynak, Veri Yılı: TÜİK, 2004-2009

Erkek nüfusunun işsizlik oranı Türkiye’de %13,9 iken bölgede %14,1, kadın nüfusunun işsizlik oranı Türkiye’de %14,3 iken bölgede %17,6’dır (TÜİK, 2009). Kent nüfusu oranı ülke kent nüfusu oranından %4 fazla olan bölgede, kadın nüfusun işsizlik oranının ülke genelinden %3,2 fazla olmasının nedeni, son 15 yıllık dönemde kadın istihdamının yaklaşık yarısının tarım sektöründe gerçekleşmesi sebebiyle kentleşme arttıkça tarım istihdamının azalmasına bağlanabilir.

Grafik 4. Yaş Gruplarına Göre İşgücüne Katılma ve İstihdam Oranları

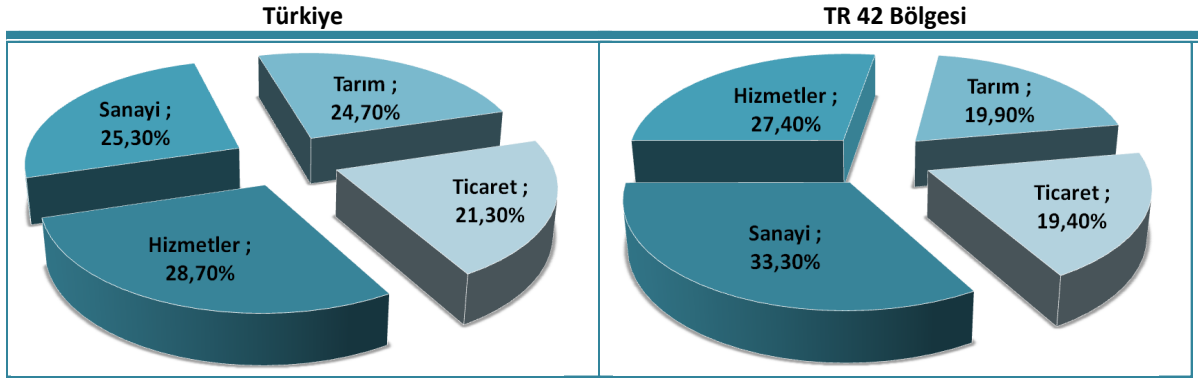

Kaynak, Veri Yılı: TÜİK, 2009

Bölgede yaş gruplarına göre işsizlik oranı, istihdam oranı, işgücüne katılma oranı Türkiye geneliyle karşılaştırıldığında görülen belirgin tek farklılık, 15-24 yaş kadınlar arasında işsizlik oranı Türkiye’de %25 iken, bölgede bu oranın %32,5 olmasıdır.

Bu durumun temel nedenlerinin başında nüfus artışı ve kente göç nedeniyle kentte artan işgücü için tarım dışı alanlarda istihdam yaratılamaması ve 15-24 yaş arası kadın nüfusunun dünyada izlenen eğilime paralel olarak genellikle evlilik nedeni ile göç etmesi ve bu kadınların kentte “ev hanımı” olarak nitelendirilmesidir.

Grafik 5. Bölge İstihdamının Sektörel Dağılımı

Kaynak, Veri Yılı: TÜİK, 2009

Bölgede ticaret ve hizmetler alanında istihdam edilenlerin oranı Türkiye ortalamasına yakın olmakla birlikte farklılık tarım ve sanayi sektörlerinde görülmektedir. Bölgenin ekonomik yapısının kompozisyonuna bakıldığında sanayileşmenin etkisi ile birlikte, sanayide istihdam edilen nüfus ülke ortalamasından %8’lik oranla daha yüksektir.

2.4. EĞİTİM

2.4.1. Genel Eğitim Göstergeleri

Bölge, eğitim sektörü gelişmişlik endeksinde (İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Endeksi, DPT, 2003) diğer Düzey 2 bölgeleri arasında 6’ncı sırada yer almaktadır. TÜİK 2008 yılı verilerine göre, bölge genelinde okur-yazar nüfus oranı ortalama %94’tür ve ilköğretim okullaşma oranı %98-100 arasında değişmektedir.

Tablo 8. Genel Eğitim Göstergeleri

		Türkiye	TR 42	Kocaeli	Sakarya	Düzce	Bolu	Yalova
Okulöncesi	Okul	26.681	1.156	426	380	182	91	77
	Öğrenci	980.654	49.347	23.450	13.754	5.293	3.867	2.983
	Öğretmen	42.716	2.160	944	602	279	205	130
İlköğretim	Okul	33.310	1.108	369	382	200	90	67
	Öğrenci	10.916.64	441.469	215.506	122.259	46.712	31.478	25514
	Öğretmen	485.677	20.390	9.266	5.483	2.468	1.722	1451
Genel Ortaöğretim	Okul	4.067	173	87	48	18	12	8
	Öğrenci	2.420.691	94.373	49.376	23.113	9.130	6.405	6349
	Öğretmen	111.896	4.351	2.143	1.104	428	363	313
Mesleki Ortaöğretim	Okul	4.846	266	102	74	28	39	23
	Öğrenci	1.819.448	109.136	50.889	30.504	11.479	10.225	6039
	Öğretmen	94.966	5.021	2.134	1.347	577	600	363

Kaynak, Veri Yılı: T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, 2009-2010

Bölgede ilköğretim ve genel ortaöğretim alanlarında öğretmen ve derslik başına düşen öğrenci sayıları Türkiye ortalamasına yakın değerlere sahiptir. Mesleki ortaöğretim alanında derslik başına düşen öğrenci sayısı ise özellikle Kocaeli ve Sakarya illerinde Türkiye ortalamasına göre daha yüksektir. Bu durumun nedeni, bölgede mesleki alanda okullaşmanın yüksek olmasıdır. Mesleki ortaöğretimde okullaşma, derslik başına yüksek sayıda öğrenci ile sağlanmaktadır.

Tablo 9. Öğretmen ve Derslik Başına Düşen Öğrenci Sayısı

		Türkiye	TR 42	Kocaeli	Sakarya	Düzce	Bolu	Yalova
İlköğretim	Öğretmen	22	21	22	21	18	17	17
	Derslik	32	27	29	28	21	21	25
Genel Ortaöğretim	Öğretmen	18	18	19	17	17	15	16
	Derslik	31	27	27	25	27	26	31
Mesleki Ortaöğretim	Öğretmen	17	19	20	19	18	16	15
	Derslik	36	38	41	43	34	27	32

Kaynak, Veri Yılı: T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, 2009-2010

Mesleki ve teknik ortaöğretim eğitim kapasitesi bölgenin eğitim alanındaki en önemli güçlerinden biridir. Türkiye ortalamasının üzerinde olan bölge ortaöğretim toplam okullaşma oranının bölge içindeki genel ve mesleki ayırımında ise mesleki ortaöğretim okullaşma oranının daha yüksek olduğu görülmektedir. Türkiye ortalaması %29 olan mesleki ortaöğretim net okullaşma oranı, Kocaeli'de %40, Sakarya'da %43, Düzce'de %43, Bolu'da %57 ve Yalova'da %39'dur.

Tablo 10. Net Okullaşma Oranları¹

	Türkiye	Kocaeli	Sakarya	Düzce	Bolu	Yalova
Okul Öncesi (4-5 Yaş)	% 39	% 47	% 50	% 50	% 54	% 55
İlköğretim	% 98	% 100	% 99	% 99	% 98	% 98
Toplam Ortaöğretim	% 65	% 78	% 74	% 74	% 89	% 76
Genel Ortaöğretim	% 36	% 38	% 31	% 30	% 32	% 37
Mesleki Ortaöğretim	% 29	% 40	% 43	% 43	% 57	% 39

Kaynak, Veri Yılı: T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, 2009-10

¹ Herhangi bir eğitim seviyesinde teorik yaş içindeki okula gidenlerin, o teorik nüfus içindeki toplam nüfusa oranı

2.4.2. Yaygın Eğitim

Yaygın eğitim, örgün eğitimin dışında Meslek Edindirme Merkezleri çatısı altında çıraklık ve kalfalık eğitimi ile Halk Eğitim Merkezleri çatısı altında meslek kursları, okuma-yazma kursları, sosyal ve kültürel kursları kapsamaktadır. Yaygın Eğitim faaliyetleri Milli Eğitim Bakanlığı ve Belediyeler tarafından yürütülmektedir.

TR42 Düzey 2 Bölgesi'nde yaygın eğitime erişim imkânları, bölge nüfusuna oranla Türkiye ortalamasının üstündedir. Bölge kursiyer sayısı, Türkiye toplam kursiyer sayısının %6,4'ünü oluşturmaktadır.

Bu oran bölge nüfusunun Türkiye nüfusuna oranı olan %4,4'ün üzerindedir. Kocaeli ve Düzce illeri, aynı şekilde erişimin nüfusa oranla Türkiye ortalamasının üstünde olduğu illerdir.

Mesleki eğitim merkezleri ağırlık olarak erkeklere yönelik faaliyet göstermekte iken, halk eğitim merkezlerinde kadın kursiyer oranı görece yüksektir.

Tablo 11. Mesleki ve Halk Eğitim Merkezleri

Mesleki Eğitim Merkezleri	Türkiye	TR 42	Kocaeli	Sakarya	Düzce	Bolu	Yalova
Toplam Kursiyer Sayısı	184916	7830	3015	2047	1387	898	483
Kadın Kursiyer Oranı	%18,49	%29,82	%25,90	%42,35	%26,60	%23,16	%22,77

Halk Eğitim Merkezleri	Türkiye	TR 42	Kocaeli	Sakarya	Düzce	Bolu	Yalova
Kurs Sayısı	176110	11860	6513	2328	1504	971	544
Toplam Kursiyer Sayısı	3409058	222571	122703	42366	30988	18520	7994
Kadın Kursiyer Oranı	%60,43	%63,52	%65,27	%67,05	%54,77	%57,68	%65,52

Kaynak, Veri Yılı: MEB, Çıraklık ve Yaygın Eğitim Genel Müdürlüğü, 2009

2.4.3. Yüksek Öğretim Göstergeleri

Yükseköğretimin, Türkiye geneli ile kıyaslandığında, bölgenin eğitim alanındaki diğer önemli güçlerinden biri olduğu görülmektedir. Bölgede Kocaeli'de iki, diğer illerde birer adet olmak üzere toplam 6 üniversite bulunmaktadır. Bu üniversitelerde toplam 58 yüksekokul, 32 fakülte ve 13 enstitüde eğitim faaliyetlerine devam edilmektedir. Ayrıca Türkiye'deki iki yüksek teknoloji üniversitesinden biri olan Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü Kocaeli'nin Gebze ilçesinde bulunmaktadır.

TR42 Düzey 2 Bölgesi nüfusunun eğitim düzeyi Türkiye ortalamasının genel itibariyle üzerindedir. Lise mezunu sayısının nüfusa oranı Türkiye ortalamasında %19 iken, bu oran bölgede %21'dir. Yüksek öğrenim mezunu sayısının toplam nüfusa oranında ise Türkiye ortalaması %9 iken bölgede %8'dir.

Tablo 12. Yüksek Öğretim Göstergeleri

	Türkiye	TR 42	Kocaeli	Sakarya	Düzce	Bolu	Yalova
Önlisans ve Lisans Öğrenci Sayısı ¹	3.974.251	183.115	81.154	65.168	9.389	23.101	4.303
Yüksek Lisans Öğrenci Sayısı ¹	189.275	9.678	3.511	4.952	174	1.041	176
Doktora Öğrenci Sayısı	47.419	2.024	928	929	12	155	-
Öğretim Elemanı Sayısı	100.504	4.919	2.252	1.192	441	848	186
Fakülte Sayısı	696	32	16	7	3	5	3
Yüksekokul Sayısı ²	762	58	26	15	9	7	2
Enstitü Sayısı	272	13	5	2	3	3	2

Kaynak, Veri Yılı: ÖSYM, 2008-2009

(1) Yeni kayıtlı, mevcut okuyan ve yeni mezun öğrencilerin toplamını kapsamaktadır. (2) 2 yıllık ve 4 yıllık yüksek

Bölgedeki yüksek öğretim kurumları bünyelerinde faaliyet gösteren araştırma merkezleri, üretilen akademik bilgi birikiminin topluma ve sanayiye doğrudan aktarılmasını sağlamaktadır. Teknik araştırma merkezlerinin yanısıra, sürekli eğitim merkezleri ve ekonomik, siyasal ve sosyal araştırma merkezlerinin varlığı, sosyal kalkınmanın hızlanması açısından önemli roller üstlenmektedir. Kocaeli'de 12, Sakarya'da 14, Düzce'de 2, Yalova'da 3, Bolu'da 2 adet araştırma merkezi faaliyet göstermektedir.

Tablo 13. Bölge Üniversiteleri Toplam Yayın ve Öğretim Üyesi Başına Düşen Yayın Sayısı

Üniversiteler	SCI*	SSCI*	AHCI*	Net Toplam ¹	Öğretim Üyesi	Oran ²	Sıra ³
Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü	146	9	0	150	156	0,96	14.
Düzce Üniversitesi	99	1	0	100	153	0,65	35.
Abant İzzet Baysal Üniversitesi	159	13	1	170	293	0,58	50.
Kocaeli Üniversitesi	316	17	0	324	687	0,47	67.
Sakarya Üniversitesi	136	11	0	147	547	0,27	92.
Bölge Üniversiteleri Toplamı	856	51	1	891	1836	0,49	-
Türkiye TOPLAM	21317	1571	258	22564	38317	0,59	-

Kaynak, Veri Yılı: YÖK, 2008

(1) Her indekste sadece bir defa yer alan makaleler toplamı (2) Net Toplam / Öğretim Üyesi Sayısı (3) 115 üniversite arası sıralamadaki konumu

* SCI: Science Citation Index (Doğa Bilimleri Atf Dizini), SSCI: Social Sciences Citation Index (Sosyal Bilimler Atf Dizini), AHCI: Arts and Humanities Citation Index (Sanat ve İnsani Bilimler Atf Dizini)

2.5. SAĞLIK

TR42 Düzey 2 Bölgesi, DPT Müsteşarlığı tarafından 2003 yılında yapılan İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması'na göre, sağlık sektörü gelişmişlik sıralamasında 26 Düzey 2 bölge içerisinde 10. sırada yer almaktadır. Aynı araştırmada sağlık sektöründe Bolu ili hariç olmak üzere bölge illeri arasında, ilk 20 il arasında hiçbir il bulunmamaktadır. Kocaeli haricinde tüm bölge illerinde aile hekimliği uygulamasına geçilmiştir. Kocaeli'de ise bu uygulamaya uygulamasına 2010 yılı Kasım ayında geçilmesi planlanmaktadır. TR42 Düzey 2 Bölgesi'nde;

- Kocaeli, Düzce ve Bolu illerinde olmak üzere toplam 3 üniversite uygulama ve araştırma hastanesi,
- Sakarya ve Kocaeli illerinde birer eğitim ve araştırma hastanesi,
- Beşi ihtisas, yedisi ilçe hastanesi olmak üzere 32 adet devlet hastanesi,
- Biri özel olmak üzere toplam 8 adet ağız ve diş sağlığı merkezi (ADSM),
- İki dal hastanesi olmak üzere toplam 21 adet özel hastane,
- 18'i dal tıp merkezi olmak üzere toplam 38 adet özel tıp merkezi,
- 10 adet birinci basamak özel poliklinik sağlık kuruluşu bulunmaktadır.

2.5.1. Sağlık Altyapısı

Bölge illeri arasında Bolu, sağlık hizmetlerinde devlet yatırımlarının yanında İzzet Baysal Vakfı gibi vakıf ve STK'ların yatırımları ile alt yapı olarak güçlenmiş bir ildir. Bölgede var olan kamuya ait 5 ihtisas hastanesinden 3'ü Bolu'da bulunmaktadır. Bolu ilinde, Bolu Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Hastanesi, İzzet Baysal Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Hastanesi ile Kadın ve Çocuk Hastanesi bulunmaktadır.

Bölgenin yatak doluluk oranı Türkiye ortalamasının altında, Kocaeli ile Yalova illerine ait yatak işgal oranları ise ülke ortalamasının üstündedir. Sağlık alt yapısının önemli ölçüde geliştiği Bolu'da Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Hastanesi ile Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Hastanesi hem bölge illerinden hem de çevre illerden hasta kabul etmektedir. 250 yataklı Bolu Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Hastanesi'nin doluluk oranı 2009 yılısonu itibariyle %87'dir. (alt paragrafla birleştirilebilir)100 yataklı İzzet Baysal Ruh Sağlığı Hastanesinin yatak doluluk oranı %87,9'dur. Bolu Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Hastanesi ile Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Hastanesi'nin doluluk oranının yüksek olmasında, bölge içinde başka bir fizik tedavi ve rehabilitasyon hastanesi ile ruh sağlığı ve hastalıkları gibi ihtisas hastanelerinin bulunmaması etkilidir.

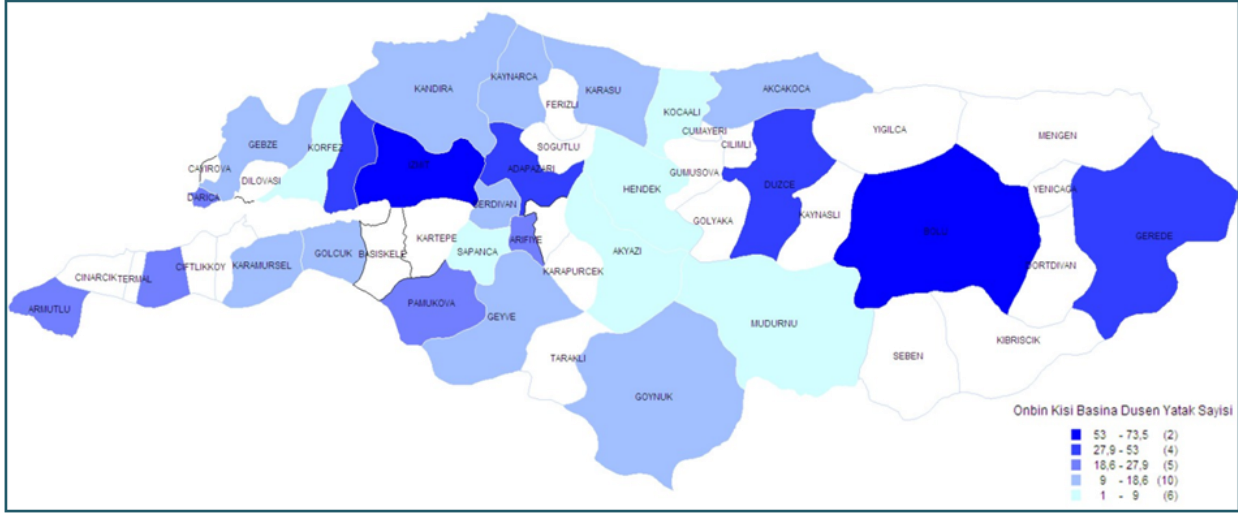
Tablo 14. Sağlık Altyapısı Göstergeleri *

	Türkiye ¹	TR 42	Kocaeli	Sakarya	Düzce	Bolu	Yalova
Sağlık Sektörü Gelişmişlik Sıralaması²	---	10	25	31	68	6,00	32
Mevcut Yatak Sayıları	190.185	6798	3058	1445	743	1295	257
Yatak Doluluk Oranı	63,00	59,44	66,00	58,30	42,80	60,40	69,70
Onbin Kişiye Düşen Yatak Sayısı	26,60	21,29	20,09	16,77	22,17	47,69	12,69
Diş Üniteleri Sayıları	4.294	191	73	52	20	32	14
Diş Üniteleri Başına Düşen Nüfus	16.655	16.718	20.855	16.569	16.758	8.486	14.467
112 Acil İstasyon Sayıları	1.308	60	17	18	8	11	6
112 Acil İstasyon Başına Düşen Nüfus	54.677	53.220	89.553	47.865	41.895	24.686	33.755
Ambulans Sayıları	5.960	166	60	34	17	37	18
Ambulans Başına Düşen Nüfus	12.000	19.236	25.373	25.340	19.715	7.339	11.252

Kaynak, Veri Yılı: İl Sağlık Müdürlükleri 2009 İstatistik Verileri, (1) Sağlık Bakanlığı 2008 Sağlık İstatistikleri, (2) İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması (DPT 2003),

* TÜİK 2009 ADNS Verileri esas alınarak hesaplanmıştır. Yatak sayılarına MSB bünyesindeki hastaneler dahil edilmemiştir.

Tematik Harita 3. On bin Kişi Başına Düşen Yatak Sayısı

Kaynak, Veri yılı: Bölge illeri İl Sağlık Müdürlükleri, 2009

112 Acil istasyon başına düşen nüfusta, bölge ortalaması ile ülke ortalamasının birbirine yakın olduğu ancak Kocaeli iline ait 112 acil istasyon başına düşen nüfusun bölge ve ülke ortalamasının üstünde olduğu görülmektedir. Ambulans başına düşen nüfus göstergeleri incelendiğinde, bölge ortalaması ülke ortalamasının üstünde seyrederken, Bolu'nun bu konuda görece iyi durumda olduğu görülmektedir.

2.5.2. İnsan Kaynakları

TR42 Düzey 2 Bölgesi için on bin kişiye düşen sağlık personeli sayıları incelendiğinde, hemşire dışında on bin kişi başına düşen bölge sağlık personeli sayısının Türkiye ortalamasının altında seyrettiği görülmektedir. Bölge illerinden Bolu, on bin kişi başına düşen sağlık personeli sayısında en iyi konumda olan ildir.

Tablo 15. İnsan Kaynakları

	Türkiye *	TR 42	Kocaeli	Sakarya	Düzce	Bolu	Yalova
Uzman hekim sayısı	56.973	2.217	1.148	440	241	263	125
Pratisyen hekim sayısı	35.763	1.534	694	402	170	167	101
Asistan hekim sayısı	20.415	639	284	37	189	129	0
Toplam hekim sayısı	113.151	4.390	2.126	879	600	559	226
Diş hekimi sayısı	19.959	854	422	235	69	73	55
Eczacı Sayısı	24.778	1.004	456	248	109	109	82
Ebe Sayısı	47.673	2.128	1.036	573	178	214	127
Hemşire Sayısı	99.910	4.683	2.418	942	498	572	253
Sağlık Memuru Sayısı	78.428	1.568	334	231	367	470	166

Kaynak, Veri Yılı: İl Sağlık Müdürlükleri 2009 İstatistik Verileri (*)Sağlık Bakanlığı 2008 Sağlık İstatistikleri

Sağlık Bakanlığı'na ait verilere göre, TR42 Düzey 2 Bölgesi için uzman hekim ile pratisyen hekim norm kadro doluluk oranlarına bakıldığında, bölge kaba doluluk ortalamasının Türkiye ortalamasının altında olduğu ve Yalova haricindeki diğer bölge illerinde uzman hekime olan ihtiyacın daha da belirgin hale geldiği görülmektedir.

Tablo 16. Uzman-Pratisyen Hekim Doluluk Oranları (%)

	Türkiye	TR 42	Kocaeli	Sakarya	Düzce	Bolu	Yalova
Uzman Hekim Doluluk Oranı	74,93	66,53	60,91	71,54	68,67	70,00	80,22
Pratisyen Hekim Doluluk Oranı	88,10	85,95	82,63	83,73	94,12	92,61	93,07

Kaynak, Veri Yılı: Sağlık Bakanlığı 15.10.2009 Tarihli İstatistik Verileri

2.5.3. Ölüm Göstergeleri

Sağlık göstergelerinden biri durumundaki ölüm göstergelerine bakıldığında, bölge illeri beş yaş altı çocuk ölüm hızı, bebek ölüm hızı ile neonatal ölüm hızı ülke ortalamasının altında seyretmektedir. Sağlık hizmetlerinin en üst seviyede olduğu Bolu ilinde anne ölüm oranının ülke ve bölge ortalamasının çok üstünde olması kaba anne ölüm sayısının gerçek anne ölüm sayısının içinde değerlendirilmesinden kaynaklanmaktadır.

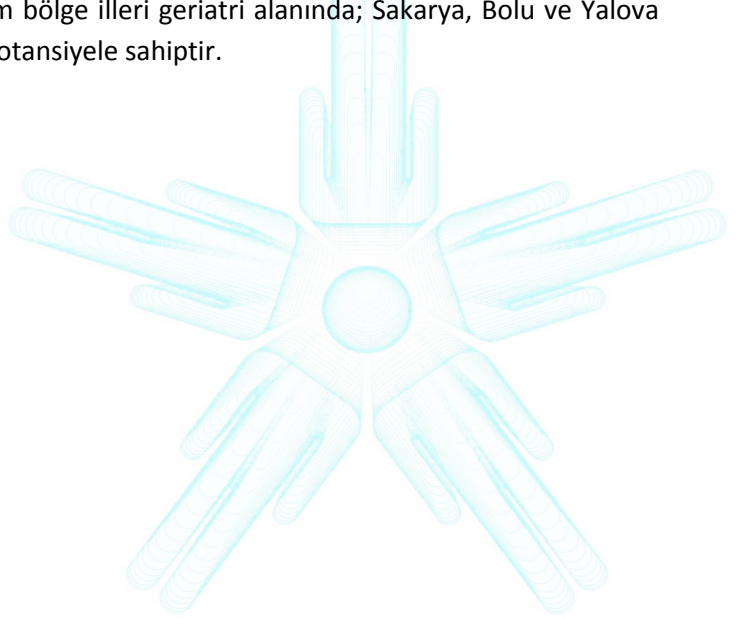
Tablo 17. Sağlık Düzeyi Ölüm Göstergeleri *

	Türkiye **	Kocaeli	Sakarya	Düzce	Bolu	Yalova
Kaba Ölüm Hızı (binde)	1,30	3,58	1,44	1,10	4,30	2,00
Anne Ölüm Hızı (yüz binde)	19,40	35,26	21,89	0,00	62,00	0,00
Beş Yaş Altı Çocuk Ölüm Hızı (binde)	24,00	2,00	1,91	2,10	0,00	1,46
Bebek Ölüm Hızı (binde)	17,00	8,80	8,97	9,50	7,50	7,70
Neonatal Ölüm Hızı (binde)	13,00	6,00	6,36	6,00	4,04	5,89

Kaynak, Veri Yılı: İl Sağlık Müdürlükleri 2009 İstatistik Verileri, (**) Sağlık Bakanlığı 2008 Sağlık İstatistikleri Yıllığı

* TÜİK 2009 ADNS Verileri esas alınarak hesaplanmıştır

Sonuç olarak; TR42 Düzey 2 Bölgesi'nde sağlık hizmeti veren kuruluşların altyapısının yıllar itibariyle geliştiği görülmekle birlikte, bölgenin sağlık tesisleri altyapısı ile sağlık sektörü insan kaynakları yapısının geliştirilmesi konuları önemini korumaktadır. Kamuya ait ihtisas sağlık kuruluşları sayısı Bolu'da, özel sektör sağlık kuruluşları Kocaeli'de yoğunlaşmaktadır. Özel sağlık kuruluşların bulunduğu İzmit ve Gebze ilçelerinin uluslararası havaalanına yakın olması göz önünde bulundurulduğunda Kocaeli önemli potansiyele sahiptir. Tüm bölge illeri geriatri alanında; Sakarya, Bolu ve Yalova illeri ise termal sağlık alanında potansiyele sahiptir.

2.6. KÜLTÜR

Kültür kavramı, Türk Dil Kurumu tarafından “Tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmeye kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü” olarak tanımlanmaktadır. Kültür endüstrileri olarak, ekonomik değerini kültürel varlıklar ve ürünlerinden alan; görsel sanatlar ve gösteri sanatları, turizm olanakları, sergi ve etkinlikler sayılabilmektedir. Sinemalar, tiyatrolar, müzeler, konserler, kitaplar ve yayınlar bunların en önde gelenleridir. Özellikle anakentlerde yoğunlaşan bu etkinlikler, kültürel gereksinimlerin karşılanmasının yanı sıra istihdam yaratarak ekonomiye katkı sağlamaktadır.

Taşınmaz Kültür Varlıkları ve Sit Alanları

TR42 Düzey 2 Bölgesi’nde sit alanları dağılımında kentsel sit alanları ön plana çıkmaktadır. Özellikle Kocaeli’de yoğunlaşan bu alanlar, şehir turizmüne yönelik önemli unsurlar olarak görülmekte ve kent ölçeğinde markalaşma için de girdi olarak nitelendirilmektedir. Diğer sit alanları incelendiğinde özellikle Bolu’da Arkeolojik Sit alanlarının yoğun olarak bulunduğu görülmektedir. Sit alanlarının ilçe bazında dağılımında Kocaeli İzmit ve Bolu Merkez ilçesinde yoğunlaşma görülmekte olup, bu ilçeleri Bolu’nun Mudurnu ve Seben, Düzce’nin Akçakoca ve Sakarya’nın Adapazarı ilçeleri izlemektedir. Bunların yanı sıra henüz tescillenmemiş sit alanları ve ören yerlerine yönelik çalışmalar önem taşımaktadır.

Tablo 18. Sit Alanları

	TR 42	TR42 / Türkiye	Kocaeli	Sakarya	Düzce	Bolu	Yalova
Kentsel Sit Alanı	17	%7,39	10	2	2	3	-
1.Derece Arkeolojik Sit	133	%1,55	28	3	9	58	1
2.Derece Arkeolojik Sit			5	5	2		-
3.Derece Arkeolojik Sit			14	2	3		3
1.Derece Doğal Sit	42	%3,40	7	8	3	8	2
2.Derece Doğal Sit			4	1	1		-
3.Derece Doğal Sit			4	2	1		1
Tarihi Sit Alanı	2	%1,37	1	-	-	-	1
Karma Sit Alanları*	10	%2,25	2	1	2	4	1
Toplam	194	%1,82	73	23	21	69	8

Kaynak, Veri Yılı: Kocaeli KTVKK, Ankara KTVKK, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü (2010), Bolu İl Kültür ve Turizm Müd. (2010)

*Karma Sit Alanları türlerine göre kentsel, arkeolojik, doğal ve tarihi sit alanlarına ayrıca eklenmiştir.

Kültür Endüstrilerinin Yeri

TR42 Düzey 2 Bölgesi tarihi, kültürel, doğal mirası ve çeşitli faaliyetlerin gerçekleştirilebilmesine yönelik alt yapı imkânlarının bulunması bakımından, kültürel faaliyetlerin yaygınlaştırılmasının uygun olduğu bir bölgedir. Bununla birlikte, halen açılma süreci devam eden kültürel araştırma ve uygulama merkezi projeleri bulunmaktadır. Özellikle tiyatro ve müze sayılarının düşük olduğu görülen bölgede, yeni tesislerin açılması ve bunun kültür faaliyetlerine olan ilginin artırılmasıyla desteklenmesi, bölgenin kültür endüstrileri açısından önemlidir.

Kütüphanecilik göstergeleri incelendiğinde bölge verilerinin ülkeye oranının, nüfus oranına göre düşük olduğu görülmektedir. Bölge içerisinde kütüphanelerden yararlanma bakımından Sakarya ve Düzce illerinin ülke ortalamasının üzerinde olduğu görülmektedir. Ancak bölgenin bütünü göz önüne alındığında kütüphanecilik ve yararlanma kültürünün yaygınlaştırılmasına yönelik çalışmaların yararlı olacağı düşünülmektedir.

Tablo 19. Kütüphanecilik Göstergeleri

	TR 42	TR42 / Türkiye	Kocaeli	Sakarya	Düzce	Bolu	Yalova
Kütüphane Sayısı	37	%3,2	11	10	5	9	2
Kitap Sayısı	423.390	%3,1	106.187	114.494	40.347	137.827	24.535
Yararlanan Sayısı	420.767	%2,2	101.336	171.348	52.456	82.159	13.468
Alınan Kitap Sayısı	139.231	%3,0	32.923	63.560	13.508	23.607	6.433

Kaynak, Veri Yılı: TÜİK 2009

Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne bağlı müze sayılarına bakıldığında, bölgedeki müze sayısının ülke ortalamasına göre düşük kaldığı, ancak kurulan belediye müzeleri ve özel müzeler ile bu açığın kapatıldığı görülmektedir.

Tablo 20. Müzecilik Göstergeleri

	TR 42	TR42 / Türkiye	Kocaeli	Sakarya	Düzce	Bolu	Yalova
Müze Sayısı	-	-	7	3	1	2	3
KVMGM Müze Sayısı	5	%3,0	1	1	1	2	-
KVMGM Eser Mevcudu	32.714	-	8.956	1.662	6.082	16.014	-
KVMGM Ziyaretçi Sayısı	27.582	-	-	4.968	3.696	18.916	-

Kaynak, Veri Yılı: TÜİK 2009, (Kültür Varlıkları ve Müzeler G.M.'ye bağlı müze bilgileridir).

Nüfusunun, ülke nüfusuna oranı %4,41 olan TR42 Düzey 2 Bölgesi, ülke ortalamasına yakın düzeyde sinema salonu ve kapasitesine sahip olmasına rağmen; tiyatro sayısı ve kapasitesi, müze ve kütüphane sayıları açısından ortalamanın altında yer almaktadır.

Tablo 21. Kültür Endüstrileri Göstergeleri

	TR 42	TR42 / Türkiye	Kocaeli	Sakarya	Düzce	Bolu	Yalova
Sinema Salonu Sayısı	73	%4	29	26	4	6	8
Sinema Koltuk Sayısı	10 399	%4	4 597	3 581	428	777	1 016
Tiyatro Salonu Sayısı	7	%3	4	1	-	1	1
Tiyatro Koltuk Sayısı	2 050	%2,8	1 415	250	-	200	185
Kültür Merkezi Sayısı	27	-	14	9	-	3	1

Kaynak, Veri Yılı: TÜİK 2008

2.7. GENÇLİK ve SPOR

Günümüzde spor, kişisel ve toplumsal sağlığı koruyucu ve geliştirici nitelikleriyle önemli bir hizmet sektörü olarak kabul görmektedir (Can ve Soyer, 2000). Gençlerin sportif faaliyetlere yönlendirilmeleri zararlı alışkanlıklar edinmemeleri ve kişisel gelişimlerine katkı sağlaması açısından en önde gelen unsurlardandır. Bu bağlamda spor, boş zaman kültüründen çıkan eğlendirici ve kitleleri teskin edici bir etkinlik olarak ortaya çıkmaktadır.

TR42 Düzey 2 Bölgesi'nde Sporun Yeri

TR42 Düzey 2 Bölgesi'ndeki sporcu ve spor kulübü sayılarına bakıldığında, değerlerin ülke ortalamasına göre yüksek olduğu, tesisleşme açısından da gelişmiş olduğu görülmektedir. Bölgedeki sportif alanların yarısına yakınına sahip olan Sakarya ili tesisleşmede ön plana çıkmaktadır. Kayıtlı sporcu sayısında ise toplam sayının yarısından fazlasını barındıran Kocaeli ili bu alanda bölge içerisinde ilk sırada yer almaktadır.

Tablo 22. Spor Göstergeleri

	TR42	TR42 / Türkiye	Kocaeli	Sakarya	Düzce	Bolu	Yalova
Kayıtlı Sporcu Sayısı ¹	143.841	%5,7	77.197	28.214	12.686	14.433	11.311
Spor Kulübü Sayısı ²	594	%5,93	240	179	40	47	88
Gençlik ve Spor Müd. Bağlı Spor Tesisi Sayısı ²	365	%7,48	119	180	17	36	13

Kaynak, Veri Yılı: (1) GSGM, 2008-2009; (2) Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü, 2010

Dünyada sporda en önde gelen dal olarak futbol öne çıkmaktadır. Sosyo-kültürel etkilerinin yanısıra ekonomik ve tanıtım unsuru olarak görülebilecek bu dal, ülke genelindeki 5.988 kulübün 4.828'i tarafından gerçekleştirilmektedir. Bu nedenlerden ötürü, futbolun bölgede önem verilmesi gereken branşlardan biri olarak görülmesi önemlidir.

2.8. SOSYAL SERMAYE

Toplumsal yaşamda insanların birlikte ve daha etkin hareket etmesini sağlayan ağlar içinde güven, işbirliği, normlar ve toplumsal etkileşim bütünü olarak tanımlanan sosyal sermayenin ekonomik büyümenin piyasa dışı bir etmeni olarak ele alınmaktadır. Bir başka deyişle sosyal sermaye, bireylerin kendilerinin ve başkalarının geleceğini etkilene gücünü ifade eder. (Bourdieu, 1986)

Bu kapsamda sosyal sermaye yapısında önemli bir role sahip olan derneklere bakıldığında, Türkiye'deki toplam derneklerin %7,45'ini barındıran TR42 Düzey 2 Bölgesi'nin toplam ülke nüfusunun %4,41'ini oluşturduğu düşünüldüğünde, dernekleşme açısından bölgede sivil toplum örgütlenme düzeyinin Türkiye ortalamasının üzerinde olduğu gözlemlenmektedir.

Tablo 23. Genel Sosyal Sermaye Göstergeleri

	Türkiye	TR42	Kocaeli	Sakarya	Düzce	Bolu	Yalova
Faal Dernek Sayıları ¹	84.061	5.442	2.445	1.424	685	493	395
Faal Derneklerin Türkiye Toplamına Oranı ¹	% 100	% 6,64	% 2,91	% 1,69	% 0,81	% 0,58	% 0,47
Oda Üyelik Sayıları Toplamı	-	40.952	20.392 ²	9.283 ³	4.243 ³	3.056 ³	3.978 ³

Kaynak, Veri Yılı: (1) T.C. İçişleri Bakanlığı, 2010, (2) Kocaeli Sanayi Odası, Kocaeli Ticaret Odası ve Gebze ile Körfez Ticaret Odaları Üye Sayıları Toplamı, Mart 2010, (3) İl Ticaret ve Sanayi Odaları, Mart 2010

Sosyal Sermaye Endeksi

TR42 Düzey 2 Bölgesi'nin sosyal sermaye yapısı incelendiğinde kız çocuk okullaşma oranı, 1000 kişi başına STK, net göç oranı, 1000 kişi başına sinema sayısı ve gazete tirajı gibi değişkenler kullanılarak Ekonomi ve Dış Politikalar Araştırmalar Merkezi (EDAM) tarafından oluşturulan Sosyal Sermaye Endeksi'ndeki bölge illerinin sıralaması aşağıdaki şekildedir. Toplam 81 ilin sıralandığı sosyal sermaye endeksinden hareketle bölgede toplumsal etkileşimin ve insanların birlikte hareket edebilmesini sağlayan ağ yapısının görece güçlü olduğunu ve bölgede sosyal faaliyetlerin geliştirilmesi yönünde potansiyelin mevcut olduğunu söylemek mümkündür.

Tablo 24. Sosyal Sermaye Endeksi

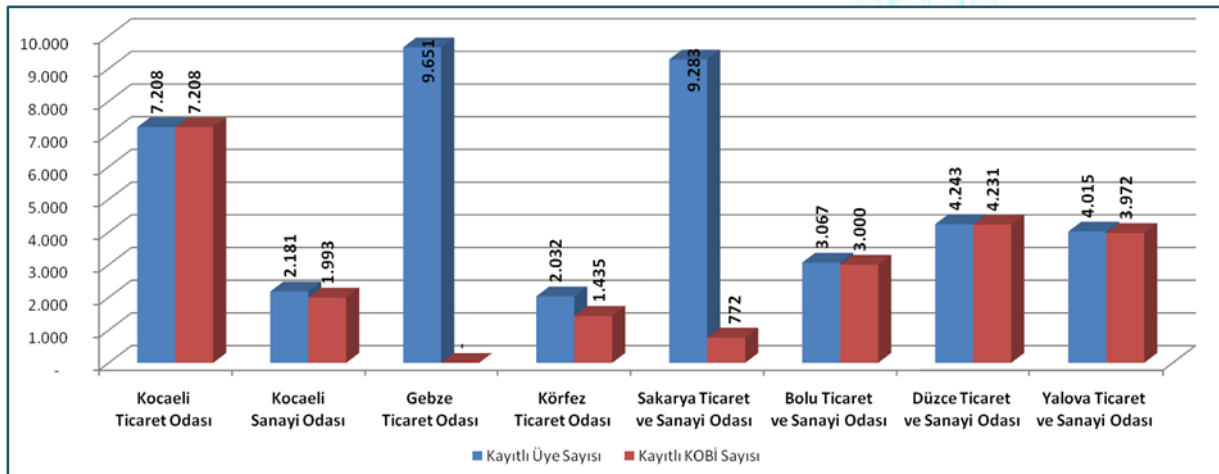
	Kocaeli	Sakarya	Düzce	Bolu	Yalova
Endeks Sırası	9	15	18	19	5
Endeks Puanı	77,6	67	63	63	86,6

Kaynak: EDAM Türkiye İçin Bir Rekabet Endeksi,2009

Oda Üyelikleri

Sanayi ve ticaret odalarına üye KOBİ sayıları, farklı odalarda değişen KOBİ tanımlarına göre belirlenmekte ve kayıt altına alınmaktadır. Bu durumun bir sonucu olarak, Sakarya Ticaret ve Sanayi Odası üyelerinin yaklaşık %9'u KOBİ olarak görülürken, diğer ticaret ve sanayi odalarında üyelerin görece büyük bölümü KOBİ olarak kaydedilmiştir. Bölgede ticaret ve sanayi odalarına kayıtlı toplam üye sayısı yaklaşık 40.000 olarak tespit edilmiştir.

Grafik 6. Ticaret ve Sanayi Odaları Üyelikleri

Kaynak, Veri Yılı: Listelenen Ticaret ve Sanayi Odaları, Nisan 2010

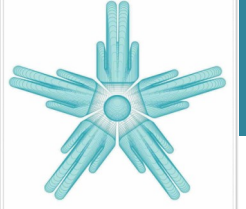
Tablo 25. Esnaf ve Sanatkar Odaları Üyelikleri

	TR42	Kocaeli	Sakarya	Düzce	Bolu	Yalova
Aktif Oda Sayısı	195	52	73	27	26	17
Aktif Üye Oda Sayısının Bölgeye Oranı	-	% 26,7	% 37,4	% 13,8	% 13,3	% 8,7
Oda ve Esnaf Sicili Olan Aktif Üye Sayısı	95.513	36.647	32.652	10.261	8.596	7.357
Aktif Üye Sayısının Bölgeye Oranı	-	% 38,4	% 34,2	% 10,7	% 9,0	% 7,7

Kaynak, Veri Yılı: Türkiye Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği, 2010

Türkiye toplam esnaf ve sanatkar odaları aktif oda sayısının %6'sının, aktif üye sayısının ise %5'inin bölgede konumlanması, bölgenin esnaf ve sanatkar odaları üzerinden iş ağlarına entegrasyon seviyesinin gelişmişliğini göstermektedir. Bölgede aktif üye oda sayısı bakımından %37,4'lük oranla Sakarya ilk sırada yer alırken, oda ve esnaf sicili olan aktif üye sayısında %38,4'lük oranla Kocaeli'nin ilk sırada bulunması dikkat çekmektedir. Buradan hareketle sanayi ve ticaret faaliyetlerinin yoğun olarak gerçekleştiği illerde dayanışmanın ve meslek bilincinin geliştirilmesi yönünde olumlu bir tablo ortaya çıkmaktadır.

MARKA
DOĞU MARMARA
KALKINMA AJANSI

TR42 Doğu Marmara Bölge Planı 2010-2013

3.Ekonomik Durum Analizi

---

3. EKONOMİK DURUM ANALİZİ

TR42 Düzey 2 Bölgesi'nin, diğer Düzey 2 bölgeleri arasında ön plana çıkan en önemli özelliği çok sektörlü ekonomik yapıya sahip olmasıdır. Ekonomik Durum Analizi'nde söz konusu çok yönlü yapının mevcut durumu çeşitli analizlerle ortaya koyulmuş, ekonomik anlamda bölgedeki potansiyelin yüksek düzeyde olduğu saptanmış ve sanayi, hizmetler ve tarım sektörlerinin alt sektörler bazında incelenmesinin ardından bölgenin rekabetçilik düzeyinin saptanmasına yönelik değerlendirmelerde bulunulmuştur.

TR42 Düzey 2 Bölgesi için çok önemli bir yere ve güce sahip olan ekonomik etkinlik kavramı illerin mevcut ekonomik yapısının ilde kişi başına GSYİH, sermaye artış oranı, tarım, sanayi ve hizmetler sektöründe verimlilik, kişi başına açılan şirket sayısı, işyeri başına çalışan sayısı ve KOBİ teşvik-yatırım oranı gibi değişkenleri bazında değerlendirilmiştir. Ortaya çıkan Ekonomik Etkinlik ve Canlılık Endeksinde 81 il sıralamasında bölge illerinin konumu şu şekildedir:

Tablo 26. Ekonomik Etkinlik ve Canlılık Endeksi

	Kocaeli	Sakarya	Düzce	Bolu	Yalova
Endeks Sırası	2	23	61	6	7
Endeks Puanı	93	53	30,1	75,6	74,7

Kaynak: EDAM,2009

Tabloda iller sıralamasında Kocaeli, Bolu ve Yalova'nın hem ülke hem de bölge genelinde üst sıralarda yer almasının nedeni Kocaeli'de yüksek oranda üretim yapıyor olması, Yalova ve Bolu'da ise hektar başına üretimin yüksek olmasıdır.

3.1. YIĞINLAŞMA ANALİZİ

3.1.1. Yiğınlaşma – Katma Değer - Büyüme Hızı İlişkisi Analizi

TR42 Düzey 2 Bölgesi'nin ekonomisinin fotoğrafını çekmek ve bölgedeki sektörlerin Türkiye içerisindeki konumunu belirlemek için "Yiğınlaşma Analizi" yöntemine başvurulmuştur. Hangi sektörlerde yiğınlaşmanın gerçekleştiği analizin ilk aşamasıdır. Analizin, sadece bölgede yoğun bir şekilde faaliyet gösteren sektörleri tespit etmek aşamasından daha ileriye gidebilmesi için sektörel yiğınlaşmalar, o sektörün yarattığı katma değer ile karşılaştırılmıştır. Her sektörün, TR42 Düzey 2 Bölgesi'ndeki büyüme hızı da analize dahil edilerek, sektörlerin eğilimi ortaya koyulmuştur.

Yiğınlaşma Katsayısı (Location Quotient), bir sektörün bölge ekonomisi içindeki ağırlığının, aynı sektörün Türkiye ekonomisi içindeki ağırlığına oranlanması ile hesaplanır. TR42 Düzey 2 Bölgesi'nde NACE sınıflandırmasına göre iki basamaklı 26 sektör için ayrı yiğınlaşma katsayıları hesaplanmıştır.

Bölge ekonomisi içindeki ağırlığın tespit edilmesinde sektörün hacmini gösteren bir ölçü birimi kullanılması gerekmektedir. Sektörün toplam cirosu, çalışan sayısı, tahakkuk eden vergi miktarı sektörün büyüklüğünü göstermek için kullanılacak ölçü birimleridir. TR42 Düzey 2 Bölgesi yığılaşma analizinde en gerçekçi sonuca ulaşabilmek adına, sektörlerde istihdam edilen çalışan sayıları kullanılmıştır.

Yığılaşma Katsayısı 1'e yakın olduğu durumda, o sektörün bölge içi payı Türkiye ortalamasına yakındır denilebilir. Katsayının 1'den büyük olduğu durumda ilgili sektör o bölgede Türkiye'ye göre daha yoğun faaliyet göstermektedir yorumu yapılabilmektedir. Katsayının 1'den küçük olduğu durum ise o sektörün bölge ekonomisi içindeki ağırlığının çok az olduğunu göstermektedir.

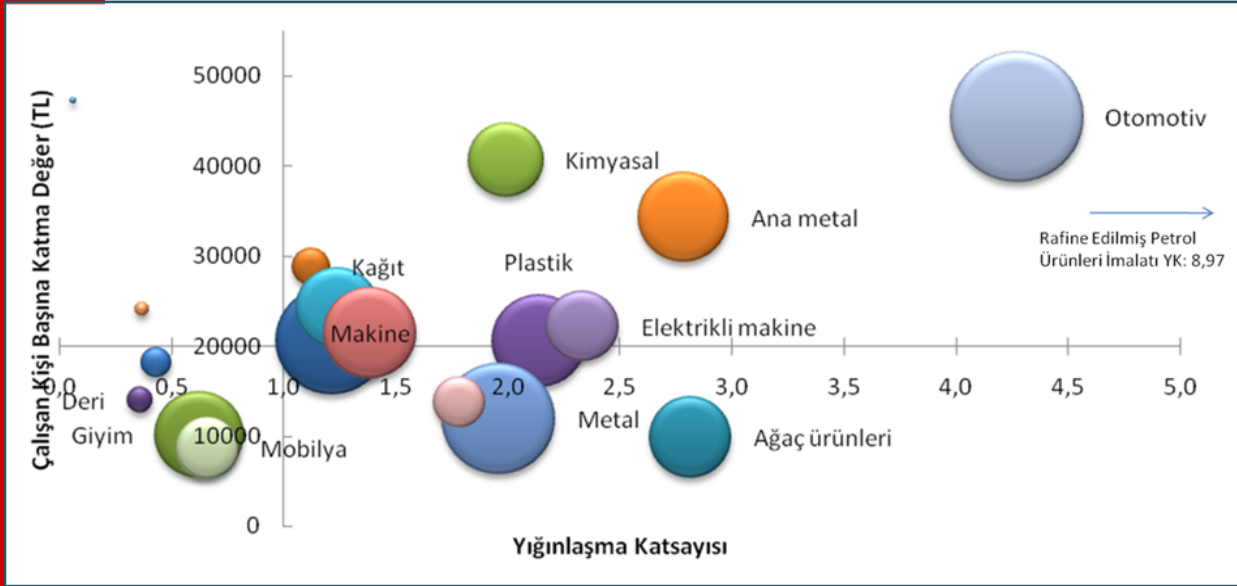
Yığılaşma kesin olarak kümelenmeyi ifade etmese de bir bölgede yığılaşmanın yüksek olduğu sektörlerde, özellikle hacim de büyükse kümelenmenin oluşması beklenmektedir.

TR42 Düzey 2 Bölgesi'nde yığılaşmanın yüksek ve düşük olduğu sektörlerin anlam kazanması için, o sektörün yarattığı çalışan kişi başına katma değer verisi analize dahil edilmiştir. Katma değer; üretim sürecinde girdi ile çıktı arasındaki farktır, çalışan ücretleri ve karın toplamına eşittir ve aynı zamanda hammaddeye katılan bilgi sonrası ortaya çıkan üründeki değer artışını göstermektedir. Hacmi yüksek sektörlerde katma değer toplamı daha yüksek olacağı için analizde "çalışan kişi başına katma değer" verisi kullanılmıştır. Çalışan kişi başı katma değer tercih edilen değer 20.000 TL ve üstü olarak alınmıştır.

Grafikteki her daire bir sektörü temsil etmektedir ve **dairelerin büyüklüğü, o sektörün çalışan sayısı bakımından büyüklüğünü göstermektedir.** İmalat sektörleri arasında petrol ürünleri sektörü, imalat dışı sektörler ile Ar- Ge sektörü, diğer sektörlerle oranla daha yüksek yığılaşma katsayısı değerlerine sahip olduğu için grafiğin okunurluğunu kolaylaştırmak adına söz konusu sektörlerle grafik gösteriminde yer verilmemiştir.

Grafiklerde sağ alan yığılaşmanın yüksek olduğu, yukarı alan ise katma değeri yüksek sektörleri temsil etmektedir. Grafikte sağ yukarı doğru gidildikçe yığılaşma ve katma değer yükselmektedir.

Grafik 7. Yiğınlaşma-Katma Değer İlişkisi Analizi (İmalat Sektörleri)

¹ Yiğınlaşma Katsayısı değerleri TÜİK, 2006 tarihli son güncel İş İstatistikleri referans alınarak hesaplanmıştır. Çalışan kişi Başına Katma Değer verileri için Milli Produktivite merkezi 2005 değerleri kullanılmıştır. Katma değer verileri o sektörün Türkiye genelinde ürettiği katma değeri ifade etmektedir.

² Okunurluğu kolaylaştırmak adına, "Kok kömürü, rafine edilmiş petrol ürünleri ve nükleer yakıt imalatı" sektör verisine grafikte yer verilmemiştir. Bu sektörün Yiğınlaşma Katsayısı 8,97; Çalışan Kişi Başına Katma Değeri 245.435 TL, Çalışan

TR42 Düzey 2 Bölgesi'nde imalat sektöründe, yiğınlaşmanın en yüksek olduğu sektör *rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı* sektörüdür (YK=8,96). Aynı zamanda bu sektör Türkiye'de çalışan kişi başına katma değeri en yüksek sektör konumundadır (KD=245.435 TL). *Otomotiv* sektörü, bölgede yiğınlaşmanın yüksek olduğu ikinci sektördür ve grafikte sağ üstteki daire ile temsil edilmektedir (YK= 4,27, KD= 45.456 TL). *Otomotiv* sektörü, ayrıca bölgede ticaret sektörleri haricinde 28.000 çalışanı ile en yüksek istihdamı sağlayan sektördür. *Ana metal endüstrisi* sektörünün yiğınlaşma katsayısı 2,78, katma değeri 34.500 TL, çalışan sayısı ise 13.000'dür. *Ağaç ürünleri imalatı* sektörü de benzer yiğınlaşma katsayısına sahipken, düşük katma değer (KD=9800 TL.) ürettiğinden dolayı grafiğin alt kesiminde yer almıştır.

TR42 Düzey 2 Bölgesi'nde yiğınlaşmanın, Türkiye geneline göre yüksek olduğu sektörler, sırasıyla; *elektrikli makine, plastik ve kauçuk ürünleri, kimyasal madde, fabrikasyon metal ürünleri*, diğer ulaşım araçları imalatı sektörleridir. Diğer ulaşım araçları sektörü ağırlıklı olarak tersanecilik sektörünü içermektedir. *Kimyasal madde imalatı* sektörü bu kategoride en yüksek katma değere (KD=40.000 TL), *fabrikasyon metal ürünleri imalatı* sektörü ise en düşük katma değere (KD=12.000 TL) sahip sektördür. *Fabrikasyon metal ürünleri* sektörü, TR42 Düzey 2 Bölgesi'nde 20.000 çalışan sayısı ile istihdamın yüksek olduğu, *ulaşım araçları imalatı* sektörü de 4200 çalışanı ile istihdamın az olduğu sektörlerdendir.

Yığınlaşma katsayılarının Türkiye ortalamasına yakın olduğu, dolayısıyla TR42 Düzey 2 Bölgesi'nde yığınlaşmanın gözlemlenmediği sektörler *makine, mineral ürünleri, gıda ürünleri ve içecek, ile kağıt ürünleri imalatı* sektörleridir. Bununla birlikte gıda sektöründe 20.000 kişi ile yüksek istihdam oranına sahipken, katma değeri daha yüksek (KD=30.000 TL) olan *kağıt ürünleri* sektörü 2200 kişilik bir istihdam oranına sahiptir. Bunların dışında kalan sektörlerin katma değeri ortalama 20.000 TL, çalışan sayıları da ortalama 12.000 kişi civarındadır.

Mobilya, giyim, kayıtlı medyanın çoğaltılması, tıbbi aletler, haberleşme teçhizatı imalatı sektörleri, TR42 Düzey 2 Bölgesi'nde yığınlaşmanın düşük olduğu sektörlerdir. Katma değer çok düşük olduğu *tekstil, giyim ve mobilya* sektörlerinde istihdam yüksek iken; çalışan kişi başına 50.000 TL katma değer üreten *haberleşme teçhizatı* sektörünün bölgedeki varlığı oldukça küçüktür. *Tekstil ve mobilya* sektörlerinde istihdamın yüksek olmasına karşın bölgede yığınlaşmanın az olmasının nedeni, bu sektörlerin Türkiye genelinde hacmi büyük sektörler olmalarıdır. TR42 Düzey 2 Bölge'sinde kurulması planlanan "Bilişim Vadisi", *telekomünikasyon* sektörünün hacmini ve yığınlaşma katsayısını artıracaktır.

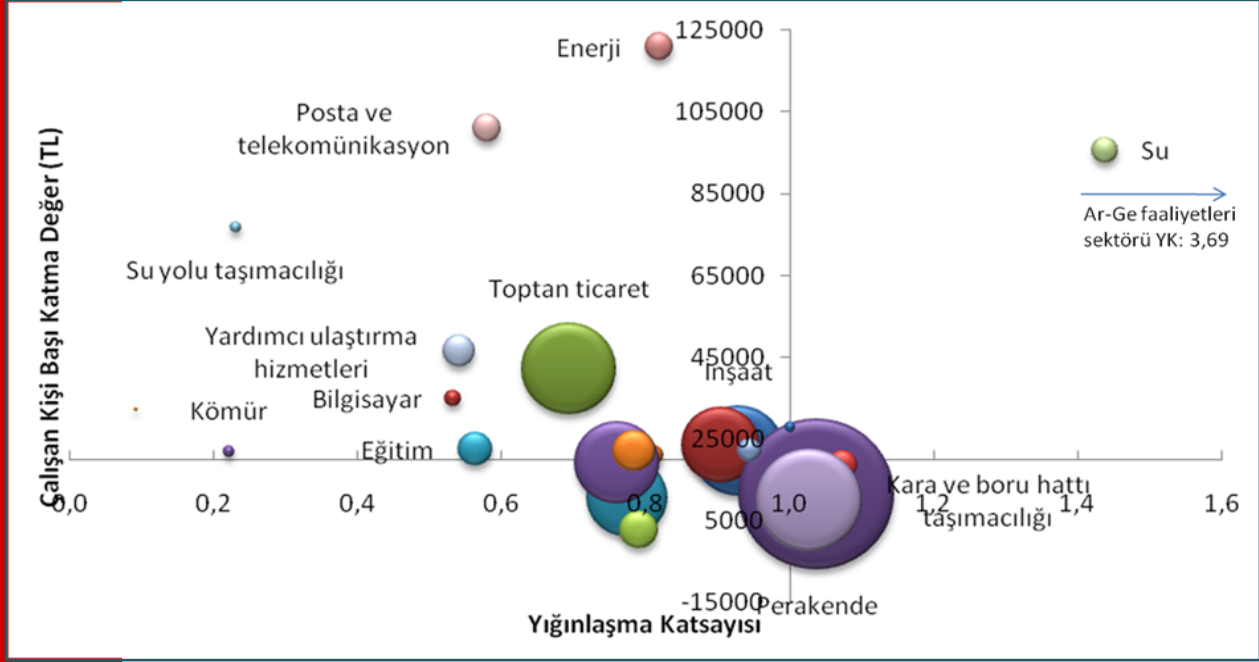
3.1.2. Yığınlaşma – Katma Değer İlişkisi Analizi

Araştırma ve geliştirme hizmetleri faaliyetleri sektörü TR42 Düzey 2 Bölgesi'nde petro – kimya ve otomotiv sektörlerinin ardından 3,69'luk katsayı ile yığınlaşmanın en yüksek olduğu sektördür. *Ar-Ge* sektörünün çalışan kişi başına yarattığı 70.000 TL tutarındaki katma değer ile 45.000 TL tutarında katma değere sahip *otomotiv* sektöründen daha yüksektir.

Ar-Ge haricinde, bölgede *imalat dışı* sektörlerde yığınlaşmanın gözlemlendiği *suyun toplanması, artırılması ve dağıtımı* sektöründe katma değer 95.700 TL'dir ve bölgede 22.500 kişi istihdam edilmektedir.

Perakende ticaret, kara taşımacılığı, motorlu taşıtlar satış ve onarımı, inşaat, makine kiralama, eğlence, kültür ve spor, madencilik ve taşocakçılığı sektörleri, yığınlaşmanın Türkiye ortalamasında gözlemlendiği sektörlerdir ve bu sektörlerde katma değer 10.000-20.000 TL aralığındadır. (Grafikte kesişme noktasında yer alan daireler.) *Perakende ticaret*, 90.000 kişilik istihdam sayısı ile TR42 Düzey 2 Bölgesi'ndeki hacmi en büyük olan sektördür. *Kara taşımacılığı* sektörü 40.000, *inşaat* sektörü 30.000, *motorlu taşıtlar satış ve onarımı* sektörü 20.000 kişiyi istihdam etmektedir. Çalışan başına 125.000 TL'lik katma değer üreten *elektrik, gaz, buhar ve sıcak su üretimi ve dağıtımı* sektörünün yığınlaşma katsayısı 0,82; çalışan kişi sayısı ise 2700'dür.

Grafik 8. Yığınlaşma-Katma Değer İlişkisi Analizi (İmalat Dışı Sektörler)

Yığınlaşma Katsayısı değerleri TÜİK, 2006 tarihli son güncel İş İstatistikleri referans alınarak hesaplanmıştır. Çalışan kişi başına Katma Değer verileri için Milli Prodüktivite merkezi 2005 değerleri kullanılmıştır. Katma değer verileri o sektörün Türkiye genelinde ürettiği katma değeri ifade etmektedir.

² Okunurluğu kolaylaştırmak adına, "Araştırma ve geliştirme hizmetleri faaliyetleri" sektör verisine grafikte yer verilmiştir. Bu sektörün Yığınlaşma Katsayısı 3,69; Çalışan Kişi Başına Katma Değeri 67000 TL, Çalışan Sayısı 101 kişidir.

Yığınlaşmanın Türkiye ortalamasının altında olduğu sektörler, *sağlık işleri ve sosyal hizmetler, otel ve lokantalar, toptan ticaret, seyahat acenteleri, bilgisayar ve ilgili faaliyetler, eğitim, posta ve telekomünikasyon* sektörleridir. Katma değeri 100.000 TL olan *posta ve telekomünikasyon* sektörünün bölgedeki hacmi ve yığınlaşma oranı düşüktür. *Seyahat acenteleri* 45.000 TL, *bilgisayar ve ilgili faaliyetler* sektörü 35.000 TL katma değer üretmektedir. Diğer sektörlerin ürettikleri katma değer 20.000 TL dolayındadır. *Otel ve lokantalar* sektörünün katma değeri 10.000 TL civarındadır ve bu sektörde 23.000 kişi istihdam edilmektedir. Genel olarak hizmetler sektörünün çalışan kişi başına katma değeri yüksek değildir, bu sektörler sosyal kalkınma bağlamında işgücünü soğuran sektörlerdir.

3.1.3. Yığınlaşma – Sektörel Büyüme Hızı İlişkisi Analizi

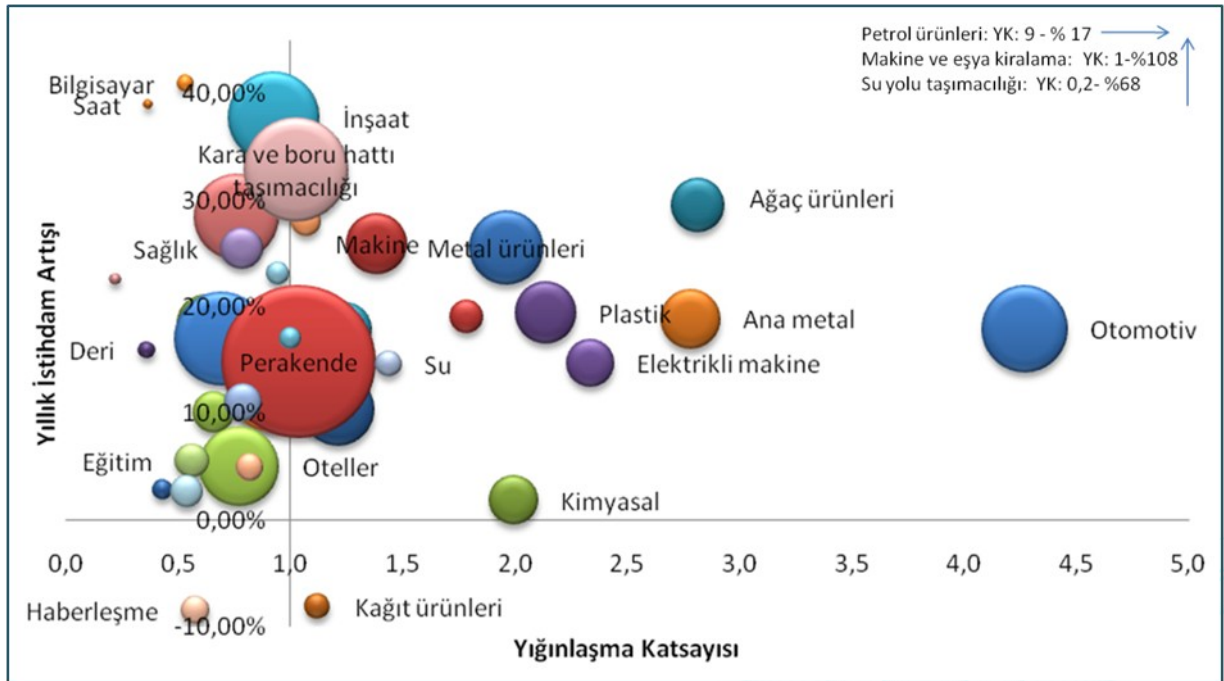
TR42 Düzey 2 Bölgesi'nde yığınlaşmanın (uzmanlaşmanın) gözlemlendiği *petrol ürünleri, otomotiv, ana metal ürünleri, fabrikasyon metal ürünleri, plastik ve kauçuk ürünleri, elektrikli makine imalatı* sektörleri 2003-2006 yılları arasında tahmin edildiği gibi yıllık ortalama %20 ve üzeri büyüme performansı sergilemişlerdir. (Grafik 9'da sağ üst orta bölümde yer alan daireler).

Kimyasal madde ürünleri imalatı (YK=2), yığılaşmanın gözlemlendiği bir sektör olmasına karşın, bölgede büyümenin durduğu (%1,8) bir sektördür. Sürecin bu şekilde devam etmesi durumunda yığılaşmanın çözülmesi olası sonuçlar arasındadır. Yığılaşmanın Türkiye ortalamasının %50 üzerinde gerçekleştiği (YK=1,5) *mineral ürünleri imalatı, makine imalatı, suyun dağıtılması faaliyeti* sektörleri %15- %25 arası büyüme kaydetmiştir.

Faaliyetlerin Türkiye ortalamasında seyrettiği (YK=1) sektörler arasında, *inşaat, sağlık hizmetleri, eğlence ve kültür faaliyetleri* ile *kara taşımacılığı* büyüme eğiliminde olan sektörlerdir. Yıllık istihdam artışı %25 ve üzerinde gerçekleşmiştir. Büyüme eğiliminin devam etmesinin, bölgedeki söz konusu sektörlerde uzmanlaşmayı artırması beklenmektedir. *Makine ve eşya kiralaması* sektöründeki yıllık büyüme %100'ün üzerinde gerçekleşmiştir.

Perakende ve toptan ticaret, enerji üretimi ve dağıtımı, gıda ürünleri ve içecek imalatı, oteller ve lokantalar, motorlu taşıtlar satış ve onarımı sektörleri, yığılaşmanın Türkiye ortalamasında olduğu sektörler arasında, yıllık büyümenin %20 ve altında gerçekleştiği sektörlerdir.

Grafik 9. Yığılaşma-Sektörel Büyüme Hızı İlişkisi Analizi (Tüm Sektörler)

¹ Yığılaşma Katsayısı değerleri TÜİK, 2006 tarihli son güncel İş İstatistikleri referans alınarak hesaplanmıştır. Yıllık istihdam artışı verilerinin hesaplanmasında TÜİK 2003 -2006 arası sektörel istihdam oranları kullanılmıştır.

² Okunurluğu kolaylaştırmak adına, "Petrol ürünleri", "Makine ve eşya kiralama", "Su yolu taşımacılığı" sektörleri verilerine grafikte yer verilmemiştir.

Bölgedeki ağırlığı düşük olan sektörleri oluşturan *yardımcı ulaştırma hizmetleri, eğitim, kayıtlı medya imalatı* sektörlerinde kayda değer büyüme gözlemlenmemiş; buna karşılık *kömür madenciliği, tıbbi ve optik aletler ile saat imalatı, bilgisayar ve ilgili faaliyetler* sektörleri yıllık %25 ve üzeri; *suyolu taşımacılığı* sektörü yıllık %70 büyüme kaydetmiştir.

TR42 Düzey 2 Bölgesi'nde küçülmenin gerçekleştiği sektörler *posta ve telekomünikasyon, kağıt ve kağıt ürünleri imalatı ve haberleşme teçhizatı imalatı* sektörleridir.

Yığılaşma analizi tablolarında gösterilen tüm değerlerin sektörler bazında dökümü Ek-2'de yer almaktadır.

3.1.4. Avrupa'da Sektörlere Göre Uzmanlaşmanın En Yüksek Olduğu Bölgeler

Küresel ölçekte bölgenin rekabetçiliğinin güçlendirilmesi için, TR42 Düzey 2 Bölgesi'nde yığılaşmanın yüksek olduğu sektörlerin gelişimine odaklanılması gerekmektedir. Bu doğrultuda, başlangıç aşamasında yol gösterici olması adına bölgede yığılaşmanın yüksek olduğu her sektör için, Avrupa'da o sektörlerde en ileri seviyede olan bölgeler aşağıda sunulmaktadır.

Tablo 27. Avrupa'da sektörlere göre uzmanlaşmanın en yüksek olduğu bölgeler

Sektör	Bölge	Ülke
Rafine edilmiş petrol ürünleri ve nükleer yakıt imalatı	Cumbria	Birleşik Krallık
Motorlu kara taşıtı, römork ve yarı römork imalatı	Braunschweig	Almanya
Araştırma ve geliştirme hizmetleri	Voreio Aigaio	Yunanistan
Ağaç ve ağaç mantarı ürünleri imalatı (mobilya hariç)	Ita-Suomi	Finlandiya
Ana metal sanayi	Norra Mellansverige	İsveç
Elektrikli makine ve cihazların imalatı	Zapadne Slovensko	Slovakya
Plastik ve kauçuk ürünleri imalatı	Auvergne	Fransa
Kimyasal madde ve ürünlerin imalatı	Rheinhessen-Pfalz	Almanya
Fabrikasyon metal ürünleri imalatı	Arnsberg	Almanya
Diğer ulaşım araçlarının imalatı	Agder or Rogaland	Norveç
Suyun toplanması, arıtılması ve dağıtımı	Vychodne Slovensko	Slovakya
Makine ve teçhizat imalatı	Unterfranken	Almanya
Metalik olmayan diğer mineral ürünlerin imalatı	Prov. Namur	Belçika
Gıda ürünleri ve içecek imalatı	Bretagne	Fransa

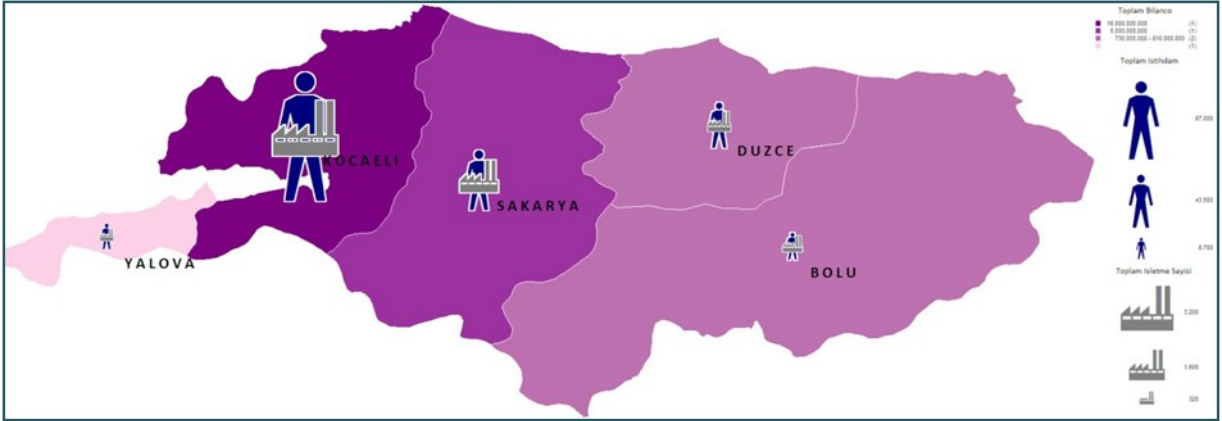
Kaynak, Veri yılı, Eurostat 2009 yılı verileri, sektör/bölge oranlarından hareketle derlenmiştir.

3.2. SANAYİ

TR42 Düzey 2 Bölgesi, sanayi sektöründeki gelişmişliği, yarattığı istihdam ve sektördeki firma sayısı ve büyüklükleriyle Türkiye'nin öncü sanayi merkezleri olan İstanbul ve Bursa arasında bir sanayi odağı olarak yer almaktadır. DPT Müsteşarlığı tarafından 2003 senesinde yapılan "İmalat Sektörü Gelişmişlik Sıralaması" çalışmasında, Kocaeli 3., Yalova 10., Bolu 23., Sakarya 22. ve Düzce 35. sırada yer almaktadır. Bölgede sanayi sektöründe, TÜİK 2006 yılı verilerine göre 11.892 işletme faaliyet göstermekte ve sanayi sektöründe toplam 187.306 istihdam sağlanmaktadır. Bölge ihracatının %93'ü sanayi sektörlerinden gerçekleşmektedir.

Tematik Harita 4. İller Bazında Sanayinin Dağılımı*

Kaynak, Veri Yılı; T.C. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, 2008,

TR42 Düzey 2 Bölgesi illerinin bölge içerisinde sanayi sektörlerindeki durumu değerlendirildiğinde, Kocaeli ili öne çıkmaktadır. Bölgede yer alan sanayi işletmelerinin % 57'si Kocaeli ilinde, %22'si Sakarya ilinde, %9'u Düzce ilinde, %7'si Bolu ilinde ve %5'i Yalova ilinde yer alırken; bölge sanayi sektörlerinde üretilen bilançonun %70'i Kocaeli ilinde, %22'si Sakarya ilinde, %3'ü Düzce ilinde, %4'ü Bolu ilinde ve %1'i Yalova ilinde üretilmektedir. Bölge sanayi sektörlerindeki istihdamın %64'ü Kocaeli ilinde, %17'si Sakarya ilinde, %11'i Düzce ilinde, %4'er payları da Bolu ve Yalova illerinde sağlanmaktadır.

Bölge içinde en yüksek bilanço rakamına sahip Kocaeli ili; istihdam ve işletme sayılarında daha düşük oranlara sahiptir. Bu durum, Kocaeli ilinde faaliyet gösteren sanayi sektörlerinde genel olarak katma değer yüksek olması ile açıklanabilir. Bu bölgede Ankara-İstanbul, İstanbul-Bursa bağlantılarının ve Körfez kıyısının sanayileşme koridorları niteliği taşıdığından bahsedilebilir.

Bölgede sanayinin, çevresel problemleri de en aza indirmekte olan ve sağlıklı şehirleşmeyi destekleyen planlı sanayi bölgelerinde gelişim eğilimi olduğu görülmektedir. Organize sanayi bölgelerini, küçük sanayi sitelerini, endüstri bölgelerini ve serbest bölgeleri içeren planlı sanayi bölgeleri; bölgesel kalkınmanın, düzenli sanayileşmenin ve sağlıklı kentleşmenin en önemli araçlarıdır.

TR42 Düzey 2 Bölgesi'nde 15'i kuruluş aşamasında, 14'ü faaliyette olmak üzere toplam 29 organize sanayi bölgesi bulunmaktadır ve organize sanayi bölgelerinde sağlanan istihdam, bölgedeki toplam sanayi istihdamının yaklaşık olarak %35'ine denk gelmektedir. Bölgede ayrıca 9'u kuruluş aşamasında, 29'u faaliyette olmak üzere toplam 38 küçük sanayi sitesi ve 2 serbest bölge yer almakta, bölgede endüstri bölgesi ise bulunmaktadır.

3.2.1 Organize Sanayi Bölgeleri

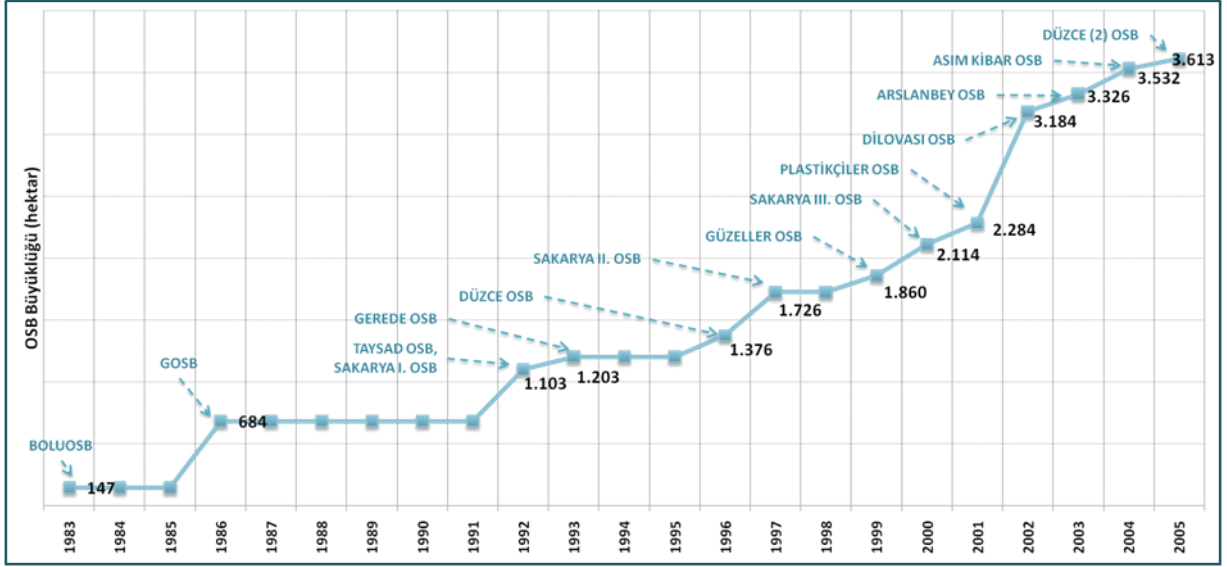
Türkiye'nin sanayi odaklarından biri olan TR42 Düzey 2 Bölgesi'nde yer alan planlı sanayi bölgelerinin gerek ulusal gerekse bölgesel kalkınma perspektifinde ayrı bir önemi vardır. Planlı sanayi alanları, bölgelerin rekabetçi yapısını güçlendirici, bölgenin öncü sanayi sektörlerinde ihtisaslaşma ile kümelenmeyi sağlayıcı ve çevre dostu bileşenler olarak değerlendirilmektedir.

TR42 Düzey 2 Bölgesi'nde organize sanayi bölgelerinin bölgenin batısında yoğunlaştığı görülmektedir. Bölgede yer alan organize sanayi bölgelerinden 6'sı kuruluş aşamasında ve 7'si faal olmak üzere 13'ü Kocaeli ilinde; 2'si kuruluş aşamasında, 3'ü kuruluşunu tamamlamış ve 3'ü faal olmak üzere 8'i Sakarya ilinde, her ikisi de faal olmak üzere 2'si Düzce ilinde, 2'si kuruluş aşamasında ve 2'si faal olmak üzere 4'ü Bolu ilinde ve her ikisi de kuruluş aşamasında olmak üzere 2'si Yalova ilinde yer almaktadır. Ayrıca, Yalova ilinde Gemi İhtisas Organize Sanayi Bölgesi için yer seçimi ve ÇED süreçlerine geçilmiştir. Bölgede kuruluş aşamasında olan OSB'lerde ihtisaslaşma eğilimi söz konusudur.

TR42 Düzey 2 Bölgesi'nin en eski organize sanayi bölgesi 1983 yılında kurulan Bolu OSB'dir. Bu organize sanayi bölgesini 1986 yılında Kocaeli ilinin Gebze ilçesinde kurulan Gebze Organize Sanayi Bölgesi izlemektedir. Bu iki OSB dışında, bölgede faaliyette olan OSB'lerin 8'i 1990-2000 seneleri arasında kurulmuşken, 4'ü 2000-2005 yılları arasında kurulmuştur. Bölgede kurulu OSB'lerin, mekânsal büyüklüğe göre yıllar içerisinde sürekli olarak ve ivmelenerek artmakta olduğu görülmektedir. Bölgede kuruluş aşamasında olan diğer 16 OSB'nin faaliyete geçmesi ile beraber bu artışın yakın gelecekte daha da yüksek ivmeyle gerçekleşmesi beklenmektedir.

Grafik 10. Bölgede OSB'lerin Yıllar İçerisinde Mekansal Gelişimi

Kaynak, Veri Yılı: T.C. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, 2010

TR42 Düzey 2 Bölgesi OSB'lerin en az bir ulaşım türü ile doğrudan bağlantısı bulunmaktadır. Bölgede OSB'lerin Anadolu Otoyolu bağlantısı ve Ankara-İstanbul karayolu bağlantısı üzerinde ve bu yollara bağlanan ikincil yollar üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Bölgenin kuzeyinde Karasu Limanı ve Körfez'de yer alan iskele ve limanlar ile bölge planlı sanayi bölgelerinin deniz yolu üzerinden erişilebilirliğinin olduğu görülmektedir.

OSB'ler bölgenin İstanbul'a komşu olan batı bölümlerinde yoğunlaşmaktadır. Özellikle İstanbul ili ile sınır ilçe olan Gebze'de bulunan OSB'lerin gerek sayıca ve büyüklük olarak, gerekse sağlanan istihdam ve ihtisaslaşma açısından bölgenin ileri düzey sanayi bölgelerinden biri olduğu görülmektedir. Bu bölgenin katma değeri yüksek sanayi sektörlerinde ihtisaslaştırılması gerekliliği ön plana çıkmaktadır. İstanbul'un doğusunda kalan koridor boyunca, bölgenin iç ve doğu kesimlerinde planlı sanayi bölgelerinin artış eğiliminde olduğu görülmektedir. Yalova ilinde ise, planlı sanayi bölgelerinin gelişme eğiliminin Körfez Karayolu Geçişi Projesi ile beraber hız kazanması beklenmektedir.

Tematik Harita 5. Organize Sanayi Bölgeleri ve Ulaşım Hatları

- ANADOLU OTYOLU
- BÖLÜNÜMÜŞ KARAYOLLARI
- İKİ ŞERİTLİ KARAYOLLARI
- PLANLANAN OTYOLLAR
- DEMİRYOLU HATLARI
- PLANLANAN DEMİRYOLU
- HAVALİMANLARI
- DEMİRYOLU ODAKLARI
- LİMANLAR
- FAAL OSB'LER
- KURULUŞ AŞAMASINDAKİ OSB'LER
- SERBEST BÖLGELER
- TEKNOLOJİ ODAKLARI

* Planlanan otoyollar ve demiryolu hatları yaklaşık güzergahları vermektedir.

** Cengiz Topel Havalimanı halihazırda bir askeri havalimanıdır.

*** Bölgeden geçen mevcut demiryolu hattı; Sapanca mevkiinde değişen güzergah dışında aynı zamanda Ankara-İstanbul Hızlı Tren hattidir.

TR42 Düzey 2 Bölgesi'nde kuruluş aşamasında bulunan ve çevreye duyarlı sanayi-leşmenin en fazla benimsendiği OSB'lerde sektörler bazında uzmanlaşma eğiliminin olması, sanayide gelişmişlik seviyesini artırıcı bir özelliktir. Kocaeli ilinde *makine, metal, tekstil, kimya, kömür, makine, otomotiv, elektrik-elektronik, gıda sanayi* sektörleri yeni kurulmakta olan OSB'lerde ön plana çıkmaktadır. Sakarya ilinde ise, genellikle karma olmak üzere gıda, plastik ve metal sanayi sektörlerine doğru bir eğilim söz konusudur. Yeni kurulmakta olan OSB alanlarında Bolu ilinde *deri* sektöründe, Yalova ilinde ise *çiçekçilik ve bilişim* sektörlerinde ihtisaslaşma öngörülmektedir.

Tablo 28. OSB'lerin İllere Göre Dağılımı ve İhtisas Alanları

Faaliyet Durumu	OSB		İhtisas Alanı / Öne Çıkan Sanayi Sektörleri
	Sayısı		
Kocaeli	<i>Kuruluş Aşamasındaki OSB'ler</i>	6	Makine, Metal, Tekstil, Kimya, Kömür, Makine, Otomotiv, Elektrik-Elektronik, Gıda Sanayi Sektörleri
	<i>Faal OSB'ler</i>	7	Otomotiv, Demir-Çelik, Kimya, Orman Ürünleri, Demir Dışı Metal, Plastik, Tekstil, Gıda, Ambalajlama Sektörleri
Sakarya	<i>Kuruluş Aşamasındaki OSB'ler</i>	2	Genellikle Karma Olmak Üzere Gıda, Plastik ve Metal Sanayi Sektörleri
	<i>Kuruluşunu Tamamlayan OSB</i>	3	
	<i>Faal OSB'ler</i>	3	Otomotiv, İnşaat, Tekstil, İlaç, Elektrik-Elektronik, Gıda, Madeni Eşya, Orman Ürünleri, Metal, Plastik Sektörleri
Düzce	<i>Kuruluş Aşamasındaki OSB'ler</i>	0	-
	<i>Faal OSB'ler</i>	2	Tekstil, Metal, Makine, Gıda Ve Cam Sanayi Sektörleri
Bolu	<i>Kuruluş Aşamasındaki OSB'ler</i>	2	Deri Sanayi, Orman Ürünleri, Gıda, Tekstil, Cam-Toprak, Demir-Çelik, Makine-Aletler, Optik, Silah Sanayi
	<i>Faal OSB'ler</i>	2	Orman Ürünleri, Mobilya, Ahşap, Tekstil, Makine, Elektrik Kablo, Cam Sanayi Sektörleri
Yalova	<i>Kuruluş Aşamasındaki OSB'ler</i>	2	Çiçekçilik ve Bilişim
	<i>Faal OSB'ler</i>	0	-

Kaynak, Veri Yılı: T.C. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, 2010

Tablo 29. İller ve Bölge Bazında Faal OSB Bilgileri

	Faal OSB Sayısı	OSB Alanı (dönüm)	Parsel Sayısı	Doluluk Oranı (%)	İstihdam	Firma Faaliyet Durumu
Kocaeli OSB'leri	7	23.462	1.950	98%	46.881	493 firma faaliyette, 55 firma inşaat aşamasında, 18 firma kapalı
Sakarya OSB'leri	3	7.660	222	89%	10.707	109 firma faaliyette, 75 firma inşaat aşamasında
Düzce OSB'leri	2	2.540	67	100%	4.769	54 firma faaliyette, 15 firma inşaat aşamasında
Bolu OSB'leri	2	2.470	153	74%	3.159	48 firma işletmede, 3 firma inşaat aşamasında, 7 firma kapalı
Yalova OSB'leri	0	Faaliyette Organize Sanayi Bölgesi bulunmamaktadır.				
TR 42 Bölgesi OSB'leri	14	36.132	2.392	96%	65.516	704 firma faaliyette, 148 firma inşaat; 25 firma kapalı

Kaynak, Veri Yılı: T.C. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, 2010

Bölgede toplam 36.132 dönüm OSB alanı bulunmaktadır. Bu alanların %65'i Kocaeli ilinde yer almakla beraber, kuruluş aşamasında bulunan OSB'lerin tamamlanması ile beraber diğer illerin de planlı sanayi bölgeleri içerisinde aldıkları payların yükselmesi beklenmektedir. Bölge faal OSB'lerde arz edilen 2.393 parselden 2.287'si tahsislidir. Diğer bir deyişle, bölge OSB'lerinde doluluk oranı %96'dır. Düzce'de bu oran %100 iken, Sakarya ve Kocaeli'nde %100'e yakındır. Yüksek doluluk oranları, bölgede planlı sanayileşmeye artan talebin göstergesidir ve sayıca faal OSB sayısından bile daha fazla olan kuruluş aşamasındaki OSB'lerin projelendirilmesini doğrulamaktadır.

Tablo 30. Bölgede Faaliyette Olan Organize Sanayi Bölgeleri

Kocaeli	OSB Alanı (dönüm)	Parsel Sayısı	Doluluk Oranı (%)	İstihdam	Firma Faaliyet Durumu
Asım Kibar Karma OSB	2.060	5	%100	2.200	2 firma faaliyette
Arslanbey Karma OSB	1.420	78	%60	2.381	13 firma faaliyette, 3 firma inşaat aşamasında, 3 firma kapalı
Gebze Karma OSB (GOSB)	5.368	194	%97	14.600	117 firma faaliyette, 5 firma inşaat aşamasında, 9 firma kapalı
TAYSAD OSB (TOSB)	2.575	99	%95	6.000	51 firma faaliyette, 9 firma inşaat aşamasında
Plastikçiler OSB	1.699	166	%99	8.000	84 firma faaliyette, 8 firma inşaat aşamasında
Güzeller OSB	1.340	96	%100	1.200	14 firma faaliyette, 23 firma inşaat aşamasında
Dilovası Karma OSB	9.000	1.312	%97	12.500	212 firma faaliyette, 7 firma inşaat aşamasında, 6 firma kapalı
Sakarya	OSB Alanı (dönüm)	Parsel Sayısı	Doluluk Oranı (%)	İstihdam	Firma Faaliyet Durumu
Hanlı (Sakarya I.) Karma OSB	1.620	62	%100	6.064	59 firma faaliyette
Hendek (Sakarya II.) Karma OSB	3.500	99	%76	2.543	37 firma faaliyette, 35 firma inşaat aşamasında
Söğütlü (Sakarya III.) Karma OSB	2.540	61	%100	2.100	13 firma faaliyette, 40 firma proje aşamasında
Düzce	OSB Alanı (dönüm)	Parsel Sayısı	Doluluk Oranı (%)	İstihdam	Firma Faaliyet Durumu
Düzce OSB	1.730	58	%100	4.769	47 işletmede, 11 firma inşaat aşamasında
Düzce OSB (2)	810	9	%100	-	7 firma işletmede, 4 firma inşaat aşamasında
Bolu	OSB Alanı (dönüm)	Parsel Sayısı	Doluluk Oranı (%)	İstihdam	Firma Faaliyet Durumu
Bolu OSB	1.470*	102	%70	2.915	45 firma işletmede, 6 firma kapalı
Gerede OSB	1.000	51	%82	244	3 firma işletmede, 3 firma inşaat aşamasında, 1 firma kapalı

Kaynak, Veri Yılı: T. C. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, 2010. * Bolu OSB'nin 1000 dönümü; tekstil alanında ihtisaslaşma planlanan tevdizi alanıdır.

TR42 Düzey 2 Bölgesi'nde faaliyette olan organize sanayi bölgelerinde toplam istihdam 65.516 kişidir. Bölge OSB'lerindeki istihdamın büyük bölümü, OSB sayısı ve alansal büyüklüğü açısından diğer illerden oldukça önde olan Kocaeli ilinde sağlanmaktadır. Kocaeli ilini ortalama %89 doluluk oranına sahip 3 faal OSB ile Sakarya ili takip etmektedir.

Tablo 31. Kurulmakta Olan ve Henüz Faaliyete Geçmemiş Organize Sanayi Bölgeleri

Kocaeli	Gelinen Aşama	İhtisas Alanı	OSB Alanı (dönüm)
Kandıra Gıda İhtisas OSB	İmar planı onandı, kamulaştırma çalışmaları devam ediyor	Gıda Sanayi (ihtisas OSB)	2.038
Ali Kahya Karma OSB	Kuruluş aşamasında	Makine, Metal, İmalat ve Tekstil sektörleri ağırlıklı Karma OSB	1.600
VI. İMES OSB	2006 yılında kuruldu, inşaat aşamasında	Makine, otomotiv yan sanayi, makine, elektrik-elektronik sanayi ağırlıklı İhtisas OSB	3.000
IV. İstanbul Makine İmalatçıları OSB	2001 yılında kuruldu, inşaat aşamasında	Makine, makine yan sanayi, metal ve elektrik-elektronik sektörleri ağırlıklı İhtisas OSB	5.100
V. Kimya OSB (GEBKİM)	1999 yılında kuruldu, işletmede firma yok, inşaat aşamasında	Kimya Sanayi İhtisas OSB	2.430
Kömürcüler OSB	2003 yılında kuruldu, inşaat aşamasında	Kömür İhtisas OSB	780

Sakarya	Gelinen Aşama	İhtisas Alanı	OSB Alanı (dönüm)
Kaynarca Karma OSB	Kuruluş aşamasında	Karma OSB	900
Karasu Karma OSB	Kuruluş işlemleri tamamlandı, kamulaştırma aşamasında	Plastik ve Metal Sanayi ağırlıklı, Karma OSB	480
Ferizli (Sinanoğlu) Besi OSB	Kuruluş işlemleri başladı	Besi OSB	800
Ferizli Karma OSB	Kuruluş işlemleri tamamlandı, İmar planı hazır, kamulaştırma işlemlerine başlanmıştır	Karma OSB	750
Akyazı Karma OSB	Kuruluş işlemleri başladı	Karma OSB	3.800

Bolu	Gelinen Aşama	İhtisas Alanı	OSB Alanı (dönüm)
Gerede Deri OSB	İnşaat çalışmaları devam ediyor	Deri sanayi ağırlıklı Karma OSB	1.310
Yeniçağa OSB	Kuruluş işlemleri başladı	Orman, Gıda, Tekstil, Cam Plastik, Toprak, Demir, Makine, Optik, Silah Sanayi Ağırlıklı Karma OSB	1.180

Yalova	Gelinen Aşama	İhtisas Alanı	OSB Alanı (dönüm)
Yalova Çiçekçilik OSB	Kuruluş işlemleri başladı	Çiçekçilik ihtisas OSB	1.060
Yalova Bilişim OSB	Kuruluş işlemleri başladı	Bilişim İhtisas OSB	340

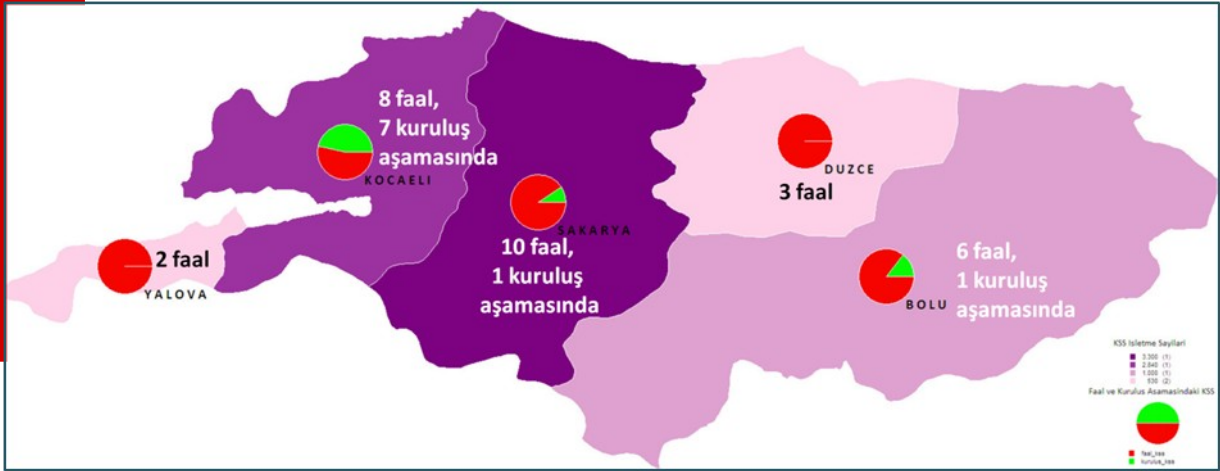
Kaynak, Veri Yılı: T. C. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, 2010

OSB'ler Kocaeli ilinin Gebze, Dilovası, Çayırova ve İzmit ilçelerinde yoğunlaşırken, Kartepe ve Kandıra ilçeleri de yeni OSB'lerin gelişim bölgeleri arasında yer almaktadır. Sakarya ilinde ise, OSB'ler özellikle Anadolu Otoyolu'na olan yakınlıklarının da etkisiyle Arifiye, Hendek ve Söğütli ilçelerinde yoğunlaşmıştır. Bölgenin Karadeniz'e açılan kapısı olan Karasu ilçesi ve Kuzey Marmara Otoyolu ile beraber erişilebilirliği artacak olan Fırzilli ve Adapazarı ilçeleri de Sakarya ilinde diğer OSB gelişim alanları içerisinde yer almaktadır. Bölgede toplam 23.968 dönüm yatırıma hazır kuruluş aşamasında OSB alanı yatırımcı beklemektedir.

3.2.2. Küçük Sanayi Siteleri

Küçük sanayi siteleri; küçük işletmelerin toplu ve organize bir şekilde faaliyet göstermeleri, daha verimli üretim yapabilmeleri, ana sanayi-yan sanayi ilişkisinin geliştirilmesi gibi yönlerden, sanayide etkinliği artırıcı sanayi kümeleridir (TMMOB Makine Mühendisleri Odası, 2010). Bu kapsamda TR42 Düzey 2 Bölgesi'nde 38 küçük sanayi sitesinde toplam 8.704 işyeri bulunmaktadır.

Tematik Harita 6. Bölge Küçük Sanayi Siteleri Sayıları ve Büyüklükleri

TR42 Düzey 2 Bölgesi'nde 9'u kuruluş aşamasında, 29'u faal olmak üzere toplam 38 küçük sanayi sitesi bulunmaktadır. Bu küçük sanayi sitelerinde yer alan işletmelerin %30'u Kocaeli ilinde yer alırken, bu sanayi alanlarında yer seçen işletme sayılarına göre %40'ı Sakarya ilinde yer almaktadır.

Tablo 32. Bölge Küçük Sanayi Siteleri

		Kocaeli	Sakarya	Düzce	Bolu	Yalova
KSS Sayısı	Faal	8	10	3	6	2
	Kuruluş aşamasında	7	1	0	1	0
	Toplam	15	11	3	7	2
KSS Sayısının Bölgeye Oranı *		39%	29%	8%	18%	5%
KSS'lerde Yer Alan İşletme Sayısı		2.483	3.300	538	1.025	997
KSS'lerde Yer Alan İşletme Sayısının Bölgeye Oranı		30%	40%	6 %	12%	12%

Kaynak, Veri Yılı: Bölge İlleri Sanayi ve Ticaret İl Müdürlükleri, 2009-2010

* KSS Sayısının Bölgeye Oranı değeri; kuruluş aşamasındaki ve faal KSS'ler kullanılarak oranlanmıştır.

3.2.3. Serbest Bölgeler

3218 sayılı Serbest Bölgeler Kanunu çerçevesinde tanımlanmakta olan serbest bölgeler; Türkiye Gümrük Bölgesi'nin parçaları olmakla beraber, serbest dolaşımda olmayan eşyanın herhangi bir gümrük rejimine tabi tutulmaksızın ve serbest dolaşıma sokulmaksızın Türkiye Gümrük Bölgesi dışında olduğu kabul edilen ve serbest dolaşımdaki eşyanın bir serbest bölgeye konulması nedeniyle normal olarak eşyanın ihracına bağlı olanaklardan yararlandığı yerlerdir. Türkiye genelinde toplam 19 serbest bölge bulunmaktadır ve bu serbest bölgelerden ikisi TR42 Düzey 2 Bölgesi'nde yer almaktadır. TR42 Düzey 2 Bölgesi'nde yer alan serbest bölgeler; 1999 yılında kurulan TÜBİTAK Marmara Araştırma Merkezi Serbest Bölgesi (TEKSEB) ile 2000 yılında kurulan Kocaeli Serbest Bölgesi (KOSBAŞ)'dir. KOSBAŞ'ın Türkiye serbest bölgeleri içerisinde ticaret hacminde aldığı pay sürekli olarak artmaktadır.

Tablo 33. TR42 Düzey 2 Bölgesi Serbest Bölgeleri İstatistikleri

İstihdam ¹	TEKSEB	KOSBAŞ	Toplam
Serbest Bölgede Sağlanan İstihdam	2.408	2.271	4.679
Türkiye Serbest Bölgeleri Toplam İstihdamına Oranı	%6	%5	%11
Yıllık Ticaret Hacimleri ²	TEKSEB	KOSBAŞ	Toplam
2008 Yılı Yıllık Ticaret Hacmi	111.715	705.309	817.024
2008 Yılı Türkiye Yıllık Ticaret Hacmine Oranı	0,45%	2,87%	3,32%
2009 Yılı Yıllık Ticaret Hacmi	164.828	810.654	975.482
2009 Yılı Türkiye Yıllık Ticaret Hacmine Oranı	0,93%	4,57%	5,49%

Kaynak, Veri Yılı: Dış Ticaret Müsteşarlığı, (1) 2010, (2) 2007, 2008, 2009 yıllarına ait veriler

TÜBİTAK-MAM Teknoloji Serbest Bölgesi (TEKSEB)

Bakanlar Kurulu'nun 26.11.1999 tarih ve 99/13725 sayılı kararı ile yer ve sınırları belirlenen ve kurulup işletilmesi yetkisi TÜBİTAK Marmara Araştırma Merkezi'ne verilen TEKSEB, 2001 yılı Kasım ayında faaliyete geçmiştir.

Serbest bölgede, Ar-Ge'de kullanılacak hammadde ve ara maddelerin alımı ve bu maddeler ile yeni teknoloji geliştirilmesi, transfer edilen teknolojinin geliştirilmesi ve uyarlanması, ürün yükseltilmesi, süreçlerin iyileştirilmesi, yeni ürün geliştirilmesi, tasarım, test ve analiz çalışmaları Ar-Ge'ye dayalı prototip geliştirme ve sınırlı üretim faaliyetleri ile bu çeşit ürünlerin kalite kontrolü, kalibrasyonu, bu üretimde kullanılan hammadde ve ara maddelerin alımı, üretilen malların satımı, depolanması, markalanması, ambalajlanması, etiketlenmesi, sergilenmesi, bakım-onarımı, teknik destek faaliyetleri, mühendislik hizmetleri, yazılım ve sistem destek faaliyetleri, bankacılık ve finans ile yatırımcı hizmetleri gibi faaliyetler yürütülmektedir (Kocaeli Sanayi Odası, 2010).

Kocaeli Serbest Bölgesi (KOSBAŞ)

KOSBAŞ-Kocaeli Serbest Bölgesi Kurucu ve İşleticisi A.Ş., 3218 sayılı Serbest Bölgeler Kanunu ve 2000/693 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı uyarınca sınırları belirlenmiş bir serbest bölge olarak, Kocaeli Sanayi Odası önderliğinde, yörenin orta ve büyük ölçekli sanayicilerinin ortak girişimi ile kurulmuş ve 29 Ekim 2001 tarihinde resmi olarak faaliyete geçmiştir. Serbest bölge ile yabancı sermaye ve teknoloji girişini hızlandırmak, ekonominin girdi ihtiyacını ucuz ve düzenli temin etmek, yatırımcıların dış finansman ve teknoloji transferi imkânlarından daha çok yararlanmasını sağlamak amaçlanmaktadır (Kocaeli Sanayi Odası, 2010).

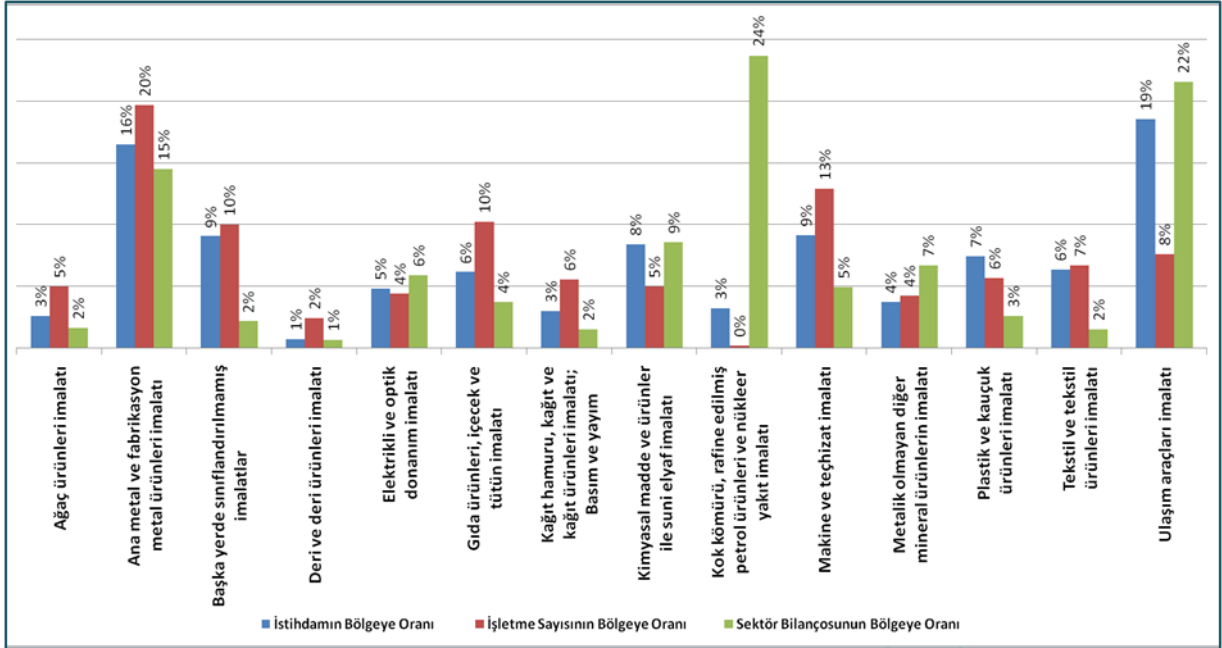
3.2.4. Bölge Sanayi Kompozisyonu

TR42 Düzey 2 Bölgesi'nde, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nın 2008 Bilanço Usulü Defter Tutan Kurumlar ve Gelir Vergisi Mükellef Bilgilerine göre, sektör toplam bilanço rakamları çerçevesinde; *kok kömürü, rafine edilmiş petrol ürünleri ve nükleer yakıt imalatı, ulaşım araçları imalatı ve ana metal ve fabrikasyon metal ürünleri imalatı* sektörleri ön plana çıkmaktadır. Bu sektörleri *kimyasal madde ve ürünler ile suni elyaf imalatı, metalik olmayan diğer mineral ürünlerin imalatı, elektrikli ve optik donanım imalatı, makine ve teçhizat imalatı, gıda ürünleri, içecek ve tütün imalatı* sektörleri takip etmektedir.

Kok kömürü, rafine edilmiş petrol ürünleri ve nükleer yakıt imalatı sektörü; Tüpraş'ın bölgede yer almasının bir sonucu olarak, bölgenin en az işletmesi bulunan ve bölge sanayi kayıtlı istihdamının sadece %4'ünün istihdam edildiği *sanayi* sektörü olmasına rağmen; bilanço toplamında bölgenin en büyük sektörüdür. Bu sektörü, bölge *sanayi* sektöründe en fazla istihdamın gerçekleştiği ve bölge sanayisi toplam bilançosu içerisinde %21,5'lik bir orana sahip olan *ulaşım araçları imalatı* sektörü takip etmektedir. Gerek *motorlu kara taşıtları*, gerekse gemi sanayini kapsayan *ulaşım araçları imalatı* sektöründe; bölgede büyük firmalar faaliyet göstermektedir. *Ulaşım araçları imalatı* sektörü; *kok kömürü, rafine edilmiş petrol ürünleri ve nükleer yakıt imalatı* sektörünü takiben ikinci sıradadır.

Bölge sanayisinde üretilen en yüksek üçüncü bilançolu sektör olan *ana metal ve fabrikasyon metal* ürünleri imalatı sektörü; bölgede en fazla işletmenin faaliyet gösterdiği ve bölge sanayi sektöründe kayıtlı istihdamın %17'lik oranla en fazla yoğunlaştığı ikinci sektördür; ayrıca bölgenin istihdam yaratıcı öncü sanayi sektörleri arasında yer aldığı söylenebilir. *Kimyasal madde ve ürünler ile suni elyaf* imalatı sektörü, bölgede yüksek bilanço üretmesine rağmen istihdam ve işletme sayısında düşük olan ve büyük ölçekli ve sermaye yoğun üretim yapan işletmelerin faaliyet gösterdiği bir sektördür. Bölgede en fazla istihdam yaratan üçüncü sektör olan *metalik olmayan diğer mineral* ürünlerin imalatı sektörü; gerek sektörün bölge sanayi bilançosunda sahip olduğu payın düşük olması; gerekse sektörde faaliyet gösteren işletme sayılarının düşük olması bu sektörün bölgede öncü değil destekleyici nitelik taşımasıyla açıklanabilir.

Grafik 11. TR42 Düzey 2 Bölgesi Sanayi Kompozisyonu

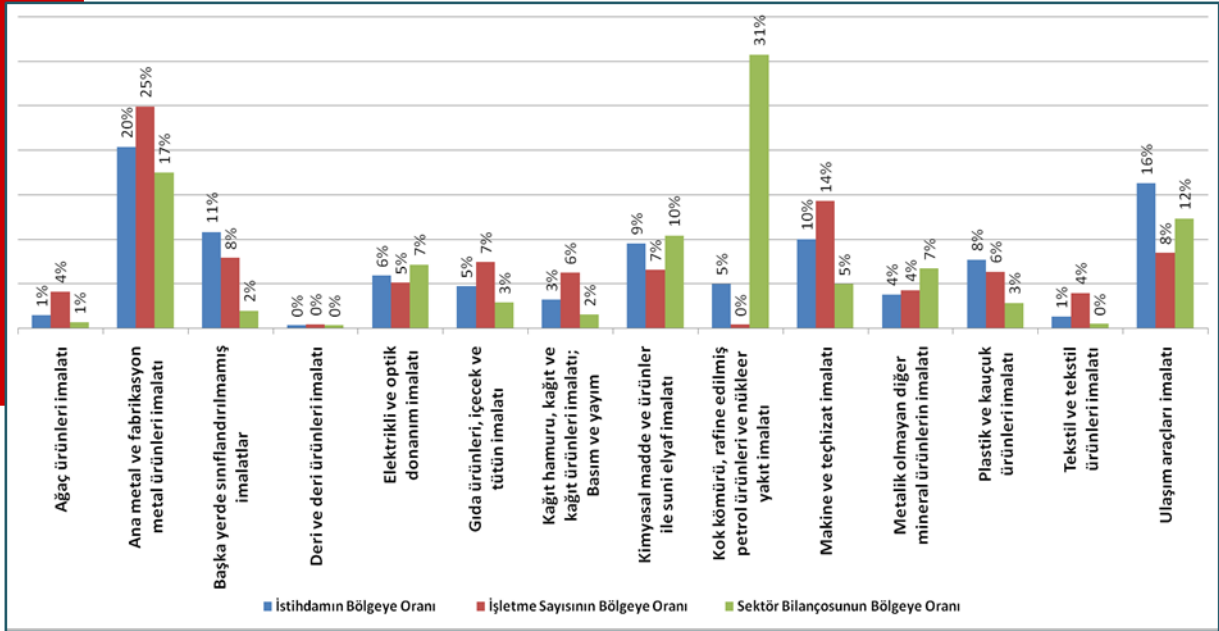
Kaynak, Veri Yılı; T.C. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, 2008

Kocaeli İli Sanayi Kompozisyonu

Sanayi ve Ticaret Bakanlığı 2008 yılı verilerine göre, TR42 Düzey 2 Bölgesi'ndeki *kok kömürü, rafine edilmiş petrol ürünleri ve nükleer yakıt imalatı* sektöründe üretilen bilançonun tamamına yakını Kocaeli ilinde üretilmektedir. Bununla beraber, söz konusu sektör Kocaeli ilinde Tüpraş'ın varlığı sebebiyle en büyük bilançoya sahip sektördür ve ilde sanayi sektörlerinde üretilen toplam bilançonun %31'i bu sektörden kaynaklanmaktadır. *Ana metal ve fabrikasyon metal ürünleri* imalatı sektörü gerek sektörde üretilen bilanço açısından, gerekse bu sektörde yaratılan kayıtlı istihdam açısından Kocaeli ili sanayisinde öncü sektörlerden biridir. Bölgede üretilen bilançonun da büyük bölümünün üretildiği Kocaeli ilinde bu sektör, *kok kömürü, rafine edilmiş petrol ürünleri ve nükleer yakıt imalatı* sektörünü takiben ikinci büyük bilançoya sahiptir. İl sanayisindeki kayıtlı işgücünün %20'si bu sektörde istihdam edilmektedir ve ilde faaliyet gösteren işletmelerin en fazla yoğunlaştığı sektördür.

İl sanayisindeki istihdamın %16'lık oranla en yüksek pay aldığı ikinci sektör olan *ulaşım araçları imalatı* sektörü Kocaeli ilinde ön plana çıkmaktadır ve ilde işletme sayısı ile bilançosu en yüksek üçüncü sektördür. TR42 Düzey 2 Bölgesi *ulaşım araçları imalatı* sektöründe üretilen bilançonun %44'ü, bölgede bu sektörde faaliyet gösteren işletmelerin ise %62'si Kocaeli ilinde yer almaktadır. Katma değeri yüksek olan sektörde, otomotiv yan sanayinin yanısıra Kocaeli'nde büyük sermayeli işletmelerin faaliyet göstermektedir. Kocaeli ilini bölgede öncü konuma getiren bir diğer sanayi sektörü *kimyasal madde ve ürünler ile suni elyaf imalatı* sektörüdür. Sektördeki istihdamın, il sanayisindeki işgücünden aldığı pay %10'dur. Kocaeli ilinde bu sektörde üretilen bilanço, bölgede bu sektörde üretilen bilançonun %93'üne denk gelmektedir ve bölgede bu sektörde faaliyet gösteren firmaların %73'ü Kocaeli ilinde yerleşik durumdadır. *Elektrikli ve optik donanım imalatı, metalik olmayan diğer mineral ürünlerin imalatı, makine ve teçhizat imalatı, gıda ürünleri, içecek ve tütün imalatı, plastik ve kauçuk ürünleri imalatı, başka yerde sınıflandırılmamış imalatlar ve kâğıt hamuru, kâğıt ve kâğıt ürünleri imalatı; basım ve yayım sanayi* sektörleri de Kocaeli ilini bölgede öne çıkaran diğer sektörlerdir.

Grafik 12. Kocaeli İli Sanayi Kompozisyonu

Kaynak, Veri Yılı; T.C. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, 2008

Sakarya İli Sanayi Kompozisyonu

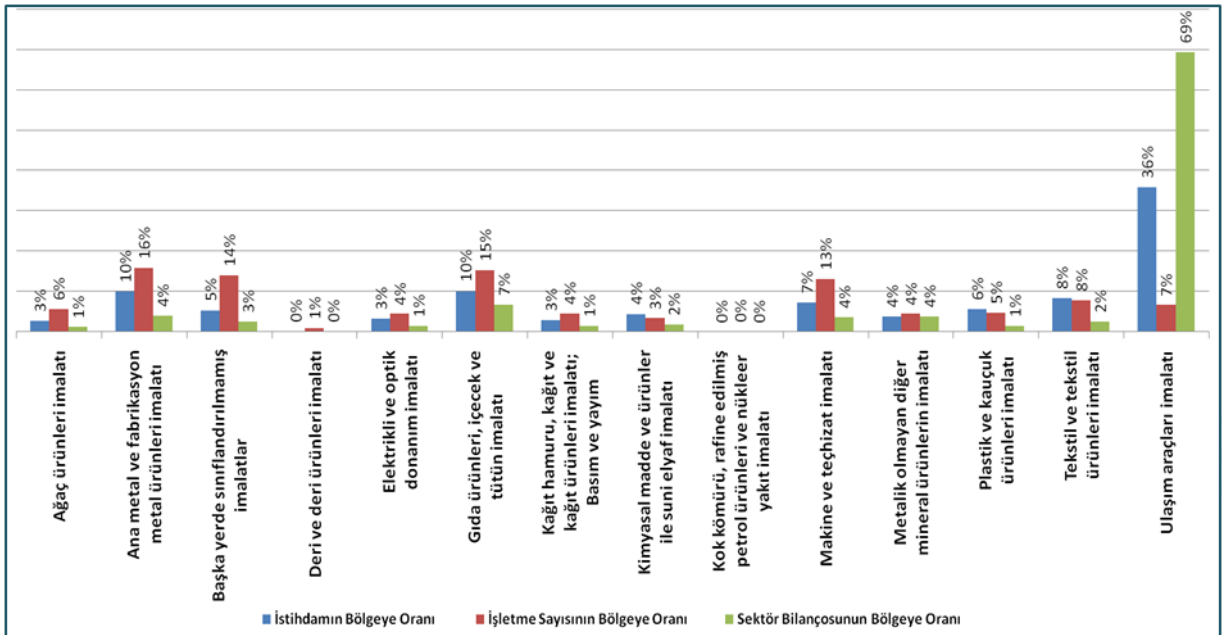
Ulaşım araçları imalatı sektörü, Sakarya ilinde sanayi sektörü toplam bilançosunun %69'unun üretildiği ve en fazla kayıtlı istihdam yaratan (il sanayi istihdamının %36'sı) sektördür. Bu sektörde faaliyet gösteren işletmelerin ilde yer alan sanayi işletmeleri içerisinde aldığı pay ise yalnızca %7'dir. Sektörün, sanayi işletmeleri içerisinde aldığı payın, il sanayi sektörü bilançosundan aldığı paydan oldukça düşük olması; *ulaşım araçları imalatı* sektöründe büyük işletmelerin faaliyet gösterdiğini ve bu sektörün katma değerinin yüksek olduğunu göstermektedir. İilde *motorlu kara taşıtı, römork ve yarı römork imalatı* alt sanayi sektörü gelişmiştir.

Tarımsal potansiyeli yüksek olan Sakarya ilinde gelişmiş sanayi sektörlerinden *gıda ürünleri, içecek ve tütün imalatı* sektörü, ilde yer alan işletmeler arasında ve il sanayi sektörü bilançosunda ikinci sırada yer almaktadır. *Gıda sanayi* sektöründe üretilen bilançonun il toplam sanayi sektörü bilançosu içerisinde aldığı pay %7 olmasına rağmen, ildeki sanayi işletmelerinin %15'i bu sanayi kolunda faaliyet göstermektedir. Dolayısıyla, Sakarya ilinde *gıda ürünleri, içecek ve tütün imalatı* sektöründe genellikle küçük ve orta ölçekli işletmelerin faaliyet gösterdiği görülmektedir.

Ana metal ve fabrikasyon ürünleri imalatı sektörü, ilde faaliyet göstermekte olan sanayi işletmelerinin en yoğun olduğu sektör olmakla beraber, bu sektörde üretilen bilanço toplam il bilançosunun %4'üne denk gelerek, istihdamda ise toplam sanayi istihdamının %10'una denk gelerek ilde üçüncü sırayı almaktadır. Sakarya ilinde bu sanayi kolunda faaliyet gösteren işletmeler, *makine ve teçhizatı hariç fabrikasyon metal ürünleri imalatı* sanayi alt kolunda yoğunlaşmaktadır.

TR42 Düzey 2 Bölgesi'nde *tekstil ve tekstil ürünleri imalatı* sektöründe üretilen toplam bilançonun %27'si Sakarya ilinde üretilmekte, bu sektörde faaliyet gösteren işletmelerin %25'i Sakarya ilinde faaliyet göstermektedir. Bölge içerisinde Sakarya *tekstil* sanayinde öne çıkıyor olsa da; sektör il bilançosunun %5'ini üretmekte, il *sanayi* sektörü istihdamının ve ildeki sanayi işletmelerinin yalnızca %8'i bu sanayi kolunda faaliyet göstermektedir.

Grafik 13. Sakarya İli Sanayi Kompozisyonu

Kaynak, Veri Yılı; T.C. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, 2008

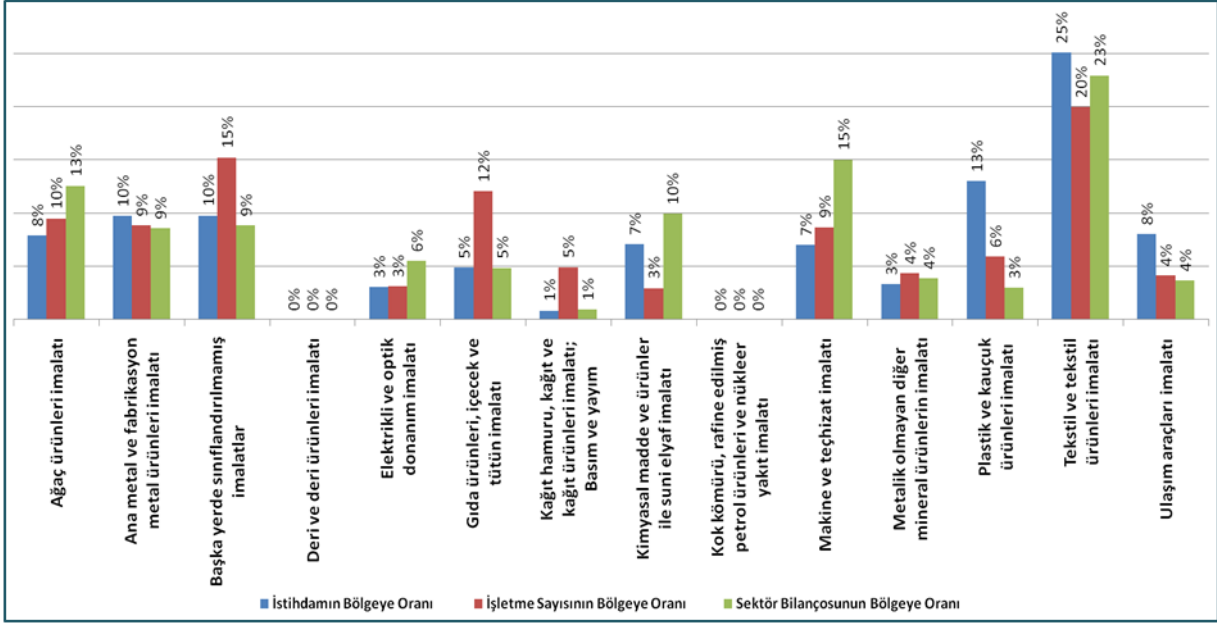
Düzce İli Sanayi Kompozisyonu

Düzce ilinde *tekstil ve tekstil ürünleri imalatı*, *ağaç ürünleri imalatı* ve *makine ve teçhizat imalatı* sanayi sektörleri ön plana çıkmaktadır. Bölge *tekstil* sanayi bilançosunun %37'sinin üretildiği Düzce, bölgede *tekstil* sanayinde ilk sırada yer almaktadır. *Tekstil* sanayi, Düzce ilinde en gelişmiş sanayi sektörü olarak ildeki sanayi işletmelerinin %20'sini, toplam sanayi işgücünün %25'ini ve il sanayi sektörü bilançosunun %23'ünü kapsamaktadır. İlin bölge sanayisi içerisinde yüksek paya sahip olduğu bir diğer sektör *ağaç ürünleri imalatı* sektörüdür. Bölgedeki *ağaç ürünleri imalatı* sektörü bilançosunun %18'i Düzce ilinde üretilmekte, bölgede bu sektörde faaliyet gösteren işletmelerin ise %17'si Düzce ilinde bulunmaktadır. *Ağaç ürünleri imalatı* sektörü, Düzce ili sanayi sektörü toplam bilançosu içerisinde %13'lük bir paya sahip olmakla beraber, bu sektörde faaliyet gösteren işletmelerin ildeki toplam işletmeler içerisindeki payı %10'dur. Ancak ilde bu sektörde sağlanan istihdamın il sanayi istihdamına oranı %8 ile altıncı sırada yer almaktadır.

İldeki toplam bilançonun %15'inin üretildiği *makine ve teçhizat imalatı* sektörü Düzce ilinde en yüksek bilanço rakamına sahip ikinci sanayi sektörüdür. İl sanayi işletmelerinin %9'unun faaliyet gösterdiği ve il sanayi sektöründeki kayıtlı istihdamın %7'sinin gerçekleştiği sektörde orta ve büyük ölçekli işletmeler yer almaktadır. Diğer yandan, sektörde sağlanan kayıtlı istihdamda; *makine ve teçhizat imalatı* sektörü Düzce ilinde bilanço ve işletme sayıları içerisinde aldığı pay kadar yüksek oranlara sahip değildir.

Kimyasal madde ve ürünler ile suni elyaf imalatı sektörü bilanço rakamında ilde dördüncü sırada olmasına rağmen, işletme sayıları arasında en son sırada yer almaktadır. İlde *kimyasal madde ve ürünler ile suni elyaf imalatı* sektöründe az sayıda işletme tarafından büyük bilançoların üretildiği görülmektedir. *Plastik ve kauçuk ürünleri imalatı* sektörü ile başka yerde sınıflandırılmamış imalatlar sektörü Düzce ilinde yüksek bilanço rakamı ve faaliyet gösteren işletme sayısı yüksek olmamasına rağmen, sağlanan istihdam açısından öneme sahip sektörler arasında yer almaktadır. Bu iki sektörde sağlanan kayıtlı istihdamın il sanayisi toplam kayıtlı istihdamı içerisindeki payı %23'tür.

Grafik 14. Düzce İli Sanayi Kompozisyonu

Kaynak, Veri Yılı; T.C. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, 2008

Bolu İli Sanayi Kompozisyonu

TR42 Düzey 2 Bölgesi *deri ve deri ürünleri imalatı* sektörü bilançosunun %61'i Bolu ilinde üretilmektedir ve bu sektörde faaliyet gösteren sanayi işletmelerinin %80'i Bolu ilinde yerleşik bulunmaktadır. Bolu ilinde işletme sayısı en fazla olan sanayi sektörü olan *deri ve deri ürünleri imalatı* sektörü; il bilançosunun %15'inin üretildiği, il işgücünün %12'sinin istihdam edildiği sektördür.

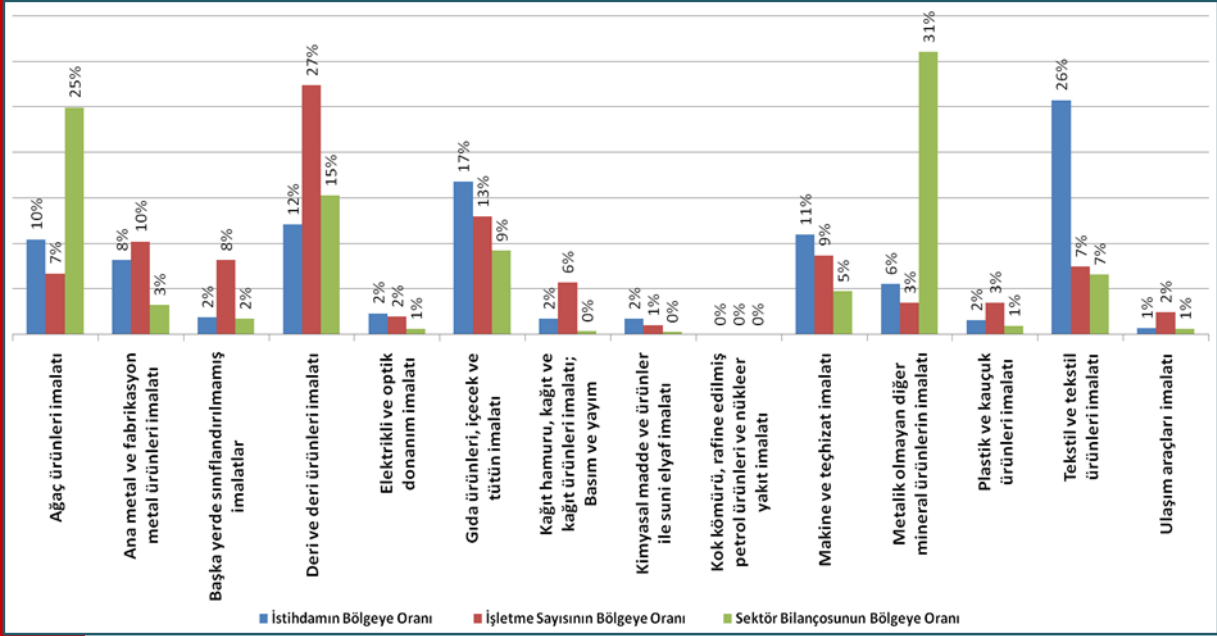
Metallik olmayan diğer mineral ürünlerin imalatı sektörü, özellikle *cam* sanayinin geliştiği Bolu ilinde, sanayi sektörü bilançosunun %31'inin üretildiği sektör konumundadır. Orta ve büyük ölçekli işletmelerin faaliyet gösterdiği bu sektör, Bolu ili toplam sanayi işletmeleri arasında yalnızca %3,5 oranında bir paya sahiptir ve sektörde yaratılan istihdamın il sanayisi toplam istihdamı içerisinde oldukça düşük bir payı bulunmaktadır.

Bolu ilini TR42 Düzey 2 Bölgesi içerisinde ön plana çıkaran bir diğer sanayi sektörü olan *ağaç ürünleri imalatı* sektöründe genellikle orta ve büyük ölçekli firmalar yer almaktadır. Bölgede *ağaç ürünleri imalatı* sektöründe üretilen toplam bilançonun %40'ı Bolu ilinde üretilmekteyken; bölgede bu sektörde faaliyet gösteren işletmelerin ise %10'u Bolu ilinde yerleşiktir. Sektör, Bolu ilinin 2. en yüksek bilanço rakamına sahip sektördür ve Bolu ili sanayi sektöründe üretilen toplam bilançonun %25'i *ağaç ürünleri imalatı* sektörüne aittir. Diğer yandan, bu sektörde sağlanan kayıtlı istihdam il sanayisinde sağlanan istihdamın %10'una denk gelmektedir.

Gıda ürünleri, içecek ve tütün imalatı sektörü Bolu ilinde en fazla işletmenin faaliyet gösterdiği ve en fazla kayıtlı istihdam sağlanan ikinci büyük sektördür. İlin bu sektörde ön plana çıkıyor olması, Bolu'nun Türkiye'de et ve kümes hayvanları etlerinden üretilen ürünlerin imalatı sektörü üssü olmasından kaynaklanmaktadır. Elektrikli ve optik donanım imalatı sektörü gerek bilanço rakamında gerekse işletme sayılarında ve istih-

dam oranında yüksek paya sahip olmamasına rağmen ilde özellikle *elektrikli ev aletleri-nin imalatı* sektöründe faaliyet gösteren büyük işletme varlığı nedeniyle Bolu ilinde öne çıkan sektörler arasındadır ve ilde bu sektörü destekleyen yan sanayinin geliştiği görülmektedir.

Grafik 15. Bolu İli Sanayi Kompozisyonu

Kaynak, Veri Yılı; T.C. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, 2008

Yalova İli Sanayi Kompozisyonu

Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nın 2008 Bilanço Usulü Defter Tutan Kurumlar ve Gelir Vergisi Mükellef Bilgilerine göre, Yalova ilinde *ulaşım araçları imalatı, kâğıt imalatı; basım ve yayım ile plastik ve kauçuk ürünleri imalatı* sektörleri ön plana çıkmaktadır. İlde bu sanayi sektörlerini *gıda ürünleri içecek ve tütün imalatı, kimyasal madde ve ürünler ile suni elyaf imalatı* sektörü takip etmektedir.

İlde; sanayi sektörleri arasında gemi sanayini kapsayan *ulaşım araçları imalatı* sektörü açık farkla öne çıkmaktadır. *Ulaşım araçları imalatı* sektörü Yalova ilinde gerek üretilen bilanço rakamında, gerekse bu sektörde faaliyet gösteren işletme sayısı ve bu sektördeki kayıtlı istihdamda birinci sırada gelmektedir. Sektörde üretilen bilanço, toplam il bilançosu içerisinde %44'lük, bu sektörde faaliyet gösteren işletmeler ise toplam il sanayi işletmeleri içerisinde %16'lık paya sahiptir. Orta ve büyük ölçekli işletmelerin faaliyet gösterdiği sektörde, il sanayi işgücünün %34'ü istihdam edilmektedir.

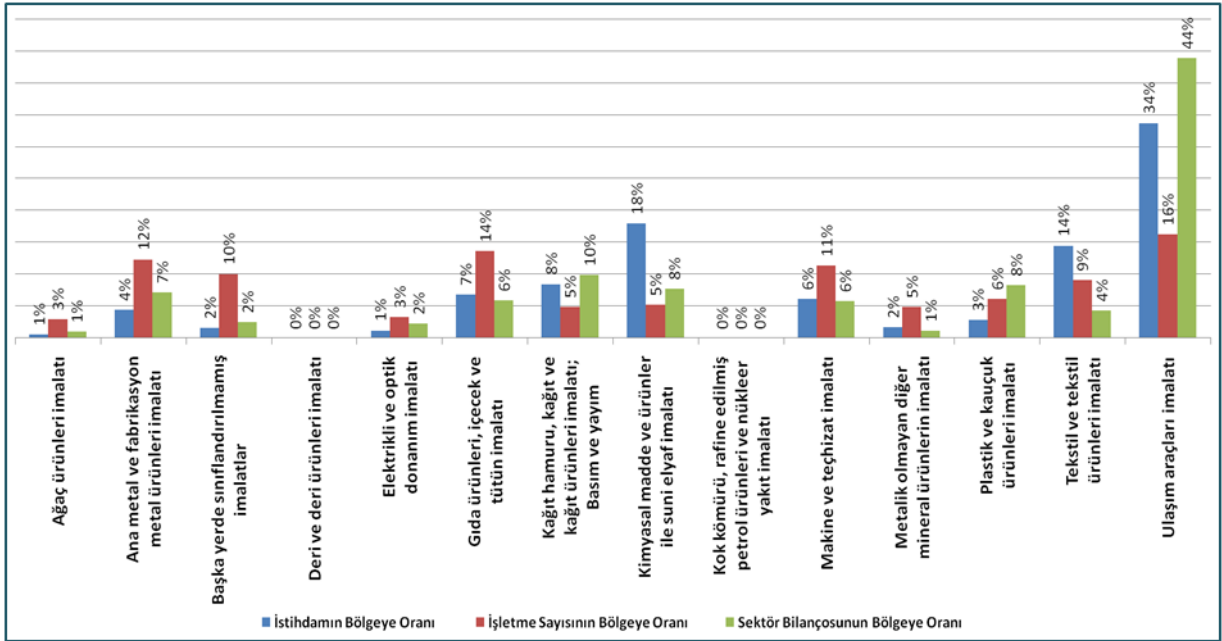
Yalova ilinde ön plana çıkan bir diğer sanayi sektörü, *kâğıt hamuru, kâğıt ve kâğıt ürünleri imalatı; basım ve yayım* sektörüdür. İlde bu sektörde faaliyet gösteren işletme sayısı, ildeki toplam işletmeler arasında dokuzuncu sırada olsa da, toplam bilançosu ikinci sırada yer almaktadır ve il toplam bilançosunun %10'u bu sektörde üretilmektedir.

Diğer yandan, bu sektörde sağlanan istihdam, il sanayisi kayıtlı istihdamının yalnızca %8'ine denk gelmektedir. İlde bu sanayi sektörünü destekleyen *kimyasal madde ve ürünler ile suni elyaf imalatı* sektöründe ise istihdam oranı %18'dir.

Yalova ilinde *gıda ürünleri, içecek ve tütün imalatı* sektörü işletme sayısı açısından il sanayi sektörleri arasında ikinci sırada olmasına rağmen, toplam bilançoda altıncı sıradadır ve il toplam bilançosunun %6'sı bu sektörde üretilmektedir. Bu anlamda, bu sektörde faaliyet gösteren işletmelerin genellikle küçük ve orta ölçekli olduğu söylenebilir. İşletme bilançoları değerlendirildiğinde, *kimyasal madde ve ürünler ile suni elyaf imalatı, ana metal ve fabrikasyon metal ürünleri imalatı, makine ve teçhizat imalatı* sektörlerinde toplam il bilançosu içerisinde %6-8 arasında değişen oranlara sahiptir.

Grafik 16. Yalova İli Sanayi Kompozisyonu

Kaynak, Veri Yılı; T.C. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, 2008

3.2.5. Bölgede Öne Çıkan Sanayi Sektörleri

3.2.5.1. Kimya ve Petro-Kimya Sanayi Sektörü

Kimya sektörü kapsamında imal edilen ürünler oldukça çeşitlidir ve geniş bir kullanım alanına sahiptir. Sektör, temizlik, boya, kozmetik ürünleri ve ilaç gibi tüketim mallarının yanı sıra, *tarım* sektörü için gübre ve tarım ilaçları, kimya sanayinin de dâhil olduğu imalat sanayinin ihtiyaç duyduğu organik ve inorganik kimyasallar, boyalar, laboratuvar kimyasalları, termoplastikler ve benzeri ürünleri üretmektedir (DTM, Kimya Sektörü Raporu).

Petrokimya sanayi ise daha çok nafta, LPG gibi petrol ürünleri veya doğal gaz dayalı temel girdileri kullanarak plastik, lastik ve elyaf hammaddeleri ve diğer organik ara malları üreten ve ambalaj, elektronik, otomotiv, inşaat, tekstil ve tarım gibi birçok sektöre girdi sağlayan bir sanayi koludur (Petkim A.Ş., Dünya'da ve Türkiye'de Petrokimya, 2007).

1945 yılı itibariyle *petrokimya* sanayi hızla gelişmeye başlamıştır. Özellikle bilişim teknolojisinin hızla gelişmesiyle yapay sentetik talebi katlanarak artmış ve üretim ile tüketim yelpazesinin genişliğiyle dünyanın lider sanayisi haline gelmiştir ve 9. Kalkınma Planı Kimya Özel İhtisas Komisyonu Raporu'nda Kimya Sektörü için "2015'li yıllarda bölgesinde yatırım, ihracat ve lojistik merkezi haline gelmesi" vizyonu benim-

Türkiye'de *petrokimya* sektörünün oluşması ise 1970'li yılların başında Petkim Yarımca Tesisleri'nin faaliyete başlaması olarak kabul edilebilir. Bunu yine Petkim'in Aliğa'da açılan ve Adana'da kurulan diğer fabrikalar izlemiştir.

Devlet Planlama Teşkilatı 9. Kalkınma Planı Petrokimya Sanayisi Özel İhtisas Raporu'nda, Türkiye'de gerçekleşen talep artışının küresel ölçekte faaliyet gösterecek büyüklükte tesislerin kurulmasını destekleyecek ölçüde olduğu ve böyle tesisler kurulacaksa, ilgili hammaddelere erişilebilir ve entegre şekilde kurulması gerekliliği belirtilmektedir. Artan talebin yüksek olmasına rağmen, hala gelişmiş ülkelerdeki 75-100 kilogram arasında oluşan kişi başı termoplastik tüketimi Türkiye'de 21 kilogram civarındadır. Bu sektörde, ilerleyen yıllarda talebin karşılanmasında mevcut tesislerin yetersiz kalacağı ve ithalata ağırlık vereceği belirtilmiş, buna önlem olarak sektöre yatırım yapılması gerekliliği ve sektörün kazandıran durumunun artacağı vurgulanmıştır.

TR42 Düzey 2 Bölgesi'nde Kimya ve Petrokimya Sektörü

Kimya sektörünün genelinde olduğu gibi bölgede de bu sektörde KOBİ ağırlıklı üretim yapılmaktadır. Bölge, yıllık ortalama çalışan sayısı açısından Türkiye genelinde üçüncü sırada bulunurken, kurulu çevirici güç kapasitesinde birinci, katma değerinde de ikinci sırada yer alır. Bölgede kimyevi ürünler ve mamullerinin illere göre ihracat rakamları aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

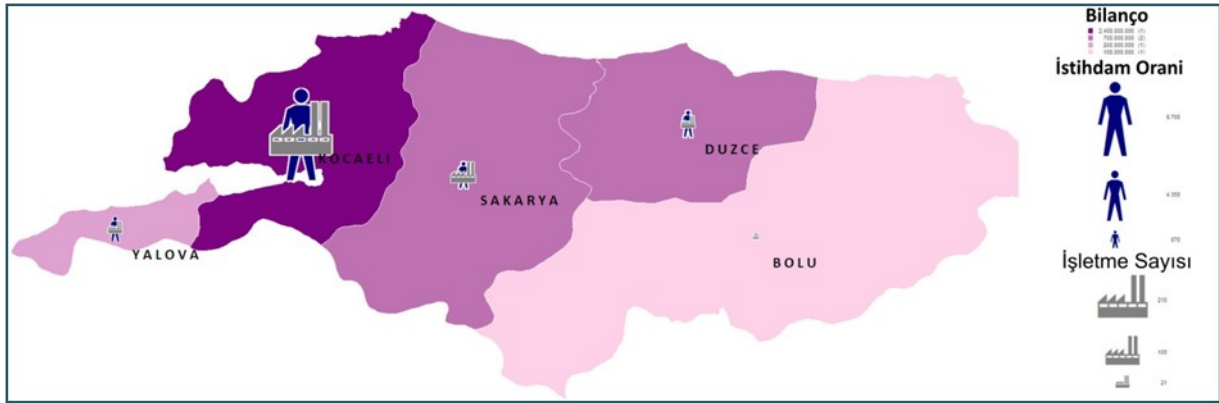
Tablo 34. TR42 Düzey 2 Bölgesi 2010 Yılı, Aylara Göre Kimyevi Ürün İhracat Miktarları (TL)

	TR 42	Kocaeli	Sakarya	Düzce	Bolu	Yalova
Ocak	250.253.235	247.748.964	1.654.557	555.602	227.746	66.366
Şubat	189.678.698	186.579.372	2.034.562	601.462	443.503	19.779
Mart	262.751.392	258.531.152	3.097.547	600.382	484.391	37.920
Nisan	309.375.522	305.581.203	2.844.001	498.223	425.169	26.926
Toplam	1.012.058.847	998.467.691	9.630.669	2.255.671	1.580.810	150.991

Kaynak, Veri Yılı: TİM, 2010

Kimyevi madde türevleri üretimi ağırlıklı olarak Kocaeli ilinde bulunmaktadır ve 284 tesisin 208'i Kocaeli'de yer almaktadır. Üretilen bilançoda Kocaeli toplam bilançonun %93'ünü sağlamaktadır. Toplam 11.695 kişinin istihdam edildiği sektörde Yalova, Düzce ve Sakarya illerinde yaklaşık biner kişi çalışmaktadır ancak Sakarya'nın bilanço miktarı görece yüksek seyretmektedir.

Tematik Harita 7. Kimyevi Madde ve Ürünler ile Suni Elyaf İmalatı Sektörel Değerleri

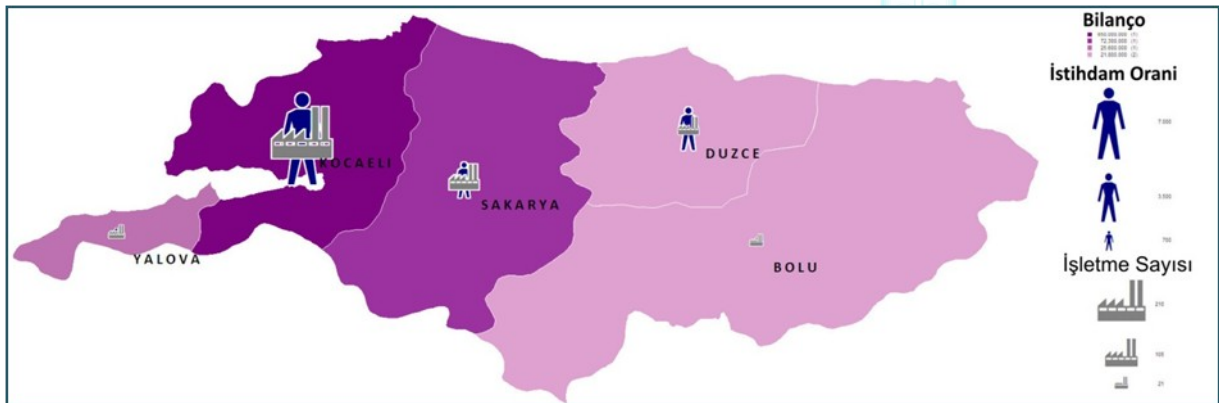
Kaynak, Veri Yılı: T.C. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, 2008

TR42 Düzey 2 Bölgesi, *petrokimya* sektöründe Çukurova ve İzmir Bölgesi ile ülkede üretimin gerçekleştiği ana bölgelerdendir. Bölge içerisinde ise Petkim'in konumlandığı Kocaeli-Yarımca bölgesi öne çıkmaktadır. Sektörde entegre şekilde üretim yapmanın hammadde güvenliği, yatırımın hızlı geri dönüşü, altyapı olanakları gibi nedenlerle avantaj sağladığı ve rekabetçiliği arttırdığı bilinmektedir (9.KP, ÖİK Raporu sf.2).

Plastik ve Kauçuk

Plastik ve kauçuk ürünleri imalatı Kocaeli'nde yoğunlaşmaktadır. Sakarya ilinde sektörün istihdam ve işletme sayısı düşükken bilançosu nispeten yüksek seyretmektedir. Bölgede bulunan 323 işletmeden 202'si Kocaeli ilinde yer almaktadır ve 10.370 kişilik istihdamın 6.991'ini barındırmaktadır. Düzce'de 1.852 kişi istihdam edilmiş olmasına rağmen bilanço görece düşük seviyelerde seyretmektedir.

Tematik Harita 8. Plastik ve Kauçuk Ürünleri İmalatı İşletme ve İstihdam Sayısı, Bilanço Miktarları

Kaynak, Veri Yılı: T.C. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, 2008

Kompozit ve Karbon Elyaf

Karbon elyaf, dünya üzerinde kısıtlı bölgelerde üretilmekte olup spor malzemeleri, otomotiv, denizcilik, havacılık ve savunma, enerji ve inşaat gibi pek çok alanda kullanılmaktadır. Dünya üzerinde kullanımı artış gösteren sektörde Türkiye'nin payının artırılması bu açıdan önemli olacaktır.

Enerji alanında söz konusu malzemelerin kanat ağırlığını düşürme ve dayanımını artırma etkilerinden dolayı 533 mW rüzgâr enerjisi potansiyeli bulunan Yalova'da destekleyici unsur olarak görülmektedir. Bunun yanı sıra, birinci derece deprem bölgesi olan bölgede ve İstanbul'da yapı güçlendirmede karbon elyaf kullanım alanı yaygınlaştırılmalıdır. Hâlihazırda güçlendirilmesi gereken pek çok yapının varlığı, pazar bakımından avantaj sağlamaktadır. Otomotiv alanında yarış arabalarında ağırlığını ve yakıt tüketimini azaltma özellikleri nedeniyle kullanılmaktadır. Ayrıca, doğal gazlı araçlarda da yurt dışında kullanımı bulunan karbon elyafın, bu alanda kullanımına yönelik çalışmaların yapılması faydalı olacaktır. Denizcilik alanında, yüksek performanslı yatlarda kullanılmakta olan karbon elyaf, üretildiği bölgede bulunan yatçılık faaliyetlerinde de kullanılabilir. Bu kapsamda, TR42 Düzey 2 Bölgesi'nde karbon elyaf hammaddeli kompozit ve ileri malzemeler üretim üssü kurulması bu alandaki katma değeri ve rekabet edebilirliği yüksek düzeye çıkaracaktır.

3.2.5.2. Otomotiv

Otomotiv sektörü; demir-çelik, petro-kimya ve savunma sanayi gibi temel sanayi dallarında üretilen ürünlerin başlıca alıcısı ve bu sanayilerdeki teknolojik gelişme ve derinleşmenin sürükleyicisidir. Bölgeye genel olarak bakıldığında kümelenmiş denilebilecek belki de en temel sektördür.

Otomotiv sektörü, gayri safi yurtiçi hasıla, imalat sanayi üretimindeki payı, ihracat, net döviz girdisi, istihdam, rekabet edebilirlik, yatırımlar, dışa açıklık ve makro ekonomik büyüklükler açısından da Türkiye için en önemli sanayi sektörlerinin başında gelmektedir. Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Yatırım Destek ve Tanıtım Ajansı'nın 2009 yılındaki Türkiye Otomotiv Raporu'na göre 2008 yılında otomotiv sektöründe gerçekleşen ihracat rakamının, Türkiye'nin toplam ihracat gelirlerinin % 19,4'ünü temsil eden 24,7 milyar dolara ulaşmasıyla birlikte sektör, ülkenin ihracat açısından en büyük sektörü haline gelmiştir. Son on yıl içinde Gümrük Birliği uygulaması ile satın alma gücündeki artış, otomotiv sektörünün ticaret hacmini artıran temel unsurlardandır. Türkiye'de otomotiv sektörü, 1950'li yıllarda fazlasıyla korumalı bir iç piyasada Renault ve Fiat lisansları altında Bursa'da ve Ford lisansı altında İstanbul'da çok sınırlı bir üretimle başlamıştır.

Bölgede ise 1990'lı yılların başında Toyota ile Sakarya'nın Arifiye ilçesinde başlayan yatırımlar, ilerleyen yıllarda Hyundai Assan fabrikasının Kocaeli İzmit ilçesi, Alikahya'daki yatırımı ve Honda fabrikasının Kocaeli'nin Gebze ilçesindeki yatırımına ilave olarak İstanbul'da yer alan Ford Otosan fabrika yatırımının Kocaeli Gölcük ilçesine kaydırılmasıyla ivme kazanmıştır. Bölgede faaliyet gösteren diğer otomotiv ana sanayi-leri Arifiye'de Otokar, Adapazarı'nda Temsa, Gebze'de Anadolu Isuzu fabrikalarıdır.

Bunların dışında, traktör üretimine yönelik Gebze'de Bozok firması faaliyet göstermekte ve 2010 yılı ağustos ayı itibariyle traktör üretimine geçmeyi planlamaktadır. İhlâs Motor ve Zahav tarafından hafif ticari araç ve SUV üretimi için Yalova'da fabrika kurma çalışmaları devam etmektedir. Gebze'de ana sanayi olarak kurulmuş olan ASKAM fabrikası ise üretimini durdurmuş ve yedek parça bazında faaliyetlerine devam etmektedir.

Tablo 35. Bölgede Yer Alan Büyük Otomotiv Firmaları

Kuruluş Adı	İl	Üretim Alanı	Üretim
Anadolu Isuzu	Kocaeli	Kamyon, Kamyonet, Minibüs	1.817
Ford Otosan	Kocaeli	Kamyon, Kamyonet, Minibüs	173.456
Honda Türkiye	Kocaeli	Otomobil	18.264
Hyundai Assan	Kocaeli	Otomobil, Kamyonet, Minibüs	48.652
Otokar	Sakarya	Kamyonet, Minibüs, Midibüs	2.560
Toyota	Sakarya	Otomobil	72.264
Toplam			317.013

Kaynak: TAYSAD Üretim Raporu, 2009

Türkiye'deki otomotiv şirketlerinin toplam üretim kapasitesi 1,5 milyonun adetin biraz üzerindedir ve bu oranın %50'ye yakını TR42 Düzey 2 Bölgesi'nde bulunmaktadır. 2002 ile 2008 yılları arasında üretimde gözlenen %22,1'lik yıllık bileşik büyüme oranı sonucunda 2008 yılında üretim 1.171.917 adete ulaşmış, küresel mali krizle birlikte bu miktar %25'lik azalma ile 2009 yılında 884.466 adete düşmüştür. TR42 Düzey 2 Bölgesi'nde otomotiv sektöründe üretim küresel mali kriz nedeniyle %40 azalmış olmakla birlikte, yılın son çeyreği itibariyle tekrar bir yükselme trendine girmiş bulunmaktadır.

Yığınlaşma Analizine göre, otomotiv sektörü, TR42 Düzey 2 Bölgesi'nde yığınlaşmanın en yüksek olduğu ikinci sektördür. Sektör, bölgede ticaret sektörü haricinde en yüksek çalışan sayısını barındıran sektör olma niteliğini taşımaktadır. Otomotiv sektöründe Türkiye'de gerçekleştirilecek yeni yatırımlar açısından TR42 Düzey 2 Bölgesi en avantajlı bölge olarak görülmektedir. Öncelikle, bölgede otomotiv sektöründe belirgin bir yığınlaşma söz konusudur.

Otomotiv Yan Sanayi

TR42 Düzey 2 Bölgesi, Türkiye’de *otomotiv yan sanayisinin* en düzgün kümelendiği bölgedir. Bu açıdan, ilk ve tek olan otomotiv parça sanayicilerinin faaliyet gösterdiği ve Gebze’de yer alan TOSB (TAYSAD Organize Sanayi Bölgesi), Global İhtisas Organize Sanayi Bölgesi olma ayrıcalığına sahiptir ve otomotiv sektörüne parça üreten yerli ve yabancı sermayeli tüm firmaların Türkiye’de gerçekleştirecekleri yatırımları için seçtikleri en önemli merkez özelliğini taşımaktadır. TOSB’da halen üretim faaliyetinde bulunan 40 üye ve 7000 kişinin çalıştığı 40 fabrika bulunmaktadır. *Otomotiv yan sanayi* olarak sektörlerin çoğunun, TR42 Düzey 2 Bölgesi’nde düzenli olarak bulunduğu ve bazı sektörlerde de bölgenin lider veya tekel konumunda olduğu görülmektedir ki bunların başında lastik sektörü gelmektedir.

Lastik üretiminde Türkiye’de ilk olarak bölgede kurularak üretime başlayan sektör yıllar içinde gelişerek, bölge Brisa (Bridgestone ortaklığı), Goodyear ve Pirelli gibi dünyanın en büyük lastik firmalarını ve bunların yan sanayilerinin üretimlerini içeren bir merkez haline gelmiştir. Lastik sektörünün bölgedeki kümelenmesi aynı zamanda otomotiv sektörünün buradaki yatırımları için de referans teşkil etmiş ve bölgede otomotivin güçlenmesinde önemli bir yere sahip olmuştur. Pirelli tarafından halihazırda ralli araçlarının lastik teminine ilave olarak Formula 1 araçlarına da lastik üretim kararı alınmıştır.

Bölgedeki otomotiv yan sanayileri bakımından diğer öne çıkan sektörlerden biri de emniyet kemeri, hava yastığı ve direksiyon gibi emniyet parçalarıdır. Plastik sektörü ve petrokimya sektörünün gelişmesiyle doğru orantılı olarak, otomotiv sektöründe kullanılan plastik malzeme miktarının çeşitlenmesi ve gelişmesiyle birlikte tampon, kokpit, kapı panoları, araç ve bagaj içi kaplamalar, motor kompartımanı gibi ortaya çıkan yardımcı parçalar da bölgede üretilmektedir.

Pres ve şasi parça imalat aşamasında otomotiv ana sanayileri, otomotiv yan sanayileri kadar yer almaktadır. Ana sanayiler araç panellerinin basımını bünyelerinde gerçekleştirme veya lojistik olarak kendilerine yakın bölgeye kurulu yan sanayiden tedarik etme yolunu tercih etmektedirler. Bölgedeki güçlü ana metal sanayinin varlığı ve ERDEMİR’e olan coğrafi yakınlık, bölgedeki otomotiv pres ve şasi parça imalatçıların gelişmesini ve artmasını cazip kılmaktadır.

Araç içi izolasyon parçaları ve halı, tavan kaplaması gibi iç kaplamalarda (trim parçalarda) ise Bursa’dan sonra, hem TOSB’da hem de ana sanayi tedarikçi parkında veya lojistik açıdan ana sanayilerin yakınında kurulu tesislerle birlikte sektörün TR42 Düzey 2 Bölgesi’nde dikkate değer bir üretim kapasitesine ulaştığı görülmektedir.

Hacimli bir parça olduğu için ana sanayiler tarafından mutlak suretle Türkiye’de üretimi tercih edilen koltuklarda dikkate çarpan yabancı menşeli olmadığı sürece yerli tedarikçilerin üretimlerinin sadece yurtiçinde kaldığı ve koltukların ise onaylarının dayanım ve çarpma testlerine bağlı olarak ana sanayilerin yurtdışındaki Ar-Ge merkezlerinde sağlandığı gözlenmektedir.

Araç içi elektrik tesisatında bölgede büyük ölçekli tek üretim tesisi göze çarpmakta ve üretim yerlerinin çoğunun İstanbul ve Bursa’da olduğu görülmektedir. Otomotiv sanayi gelişimine paralel olarak, bölgede kurulacak olan “Bilişim Vadisi”, Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü işbirlikleri ve ortaklıkları ile araçlar için ileri teknoloji ürünleri, navigasyon sistemleri, bluetooth sistemleri, switchler, güvenlik sistemleri, ses ve görüntü sistemleri, direksiyon ve frenleme hatta gece görüş sistemleri ile ilgili çalışmalar yapılabileceği, ortaklıklar kurulabileceği, bu konuyla ilgili teşvik sisteminden faydalanılabileceği düşünülmektedir.

Geleceğe yönelik olarak, cam malzemelerin kullanımlarının azalma ihtimali de olsa, mevcut durumda vazgeçilmez bir hammadDEDİR. Reflekte cam, plastik, elektrik kablosu, metal aksam, motor, rezistans ve hırdavat gibi alternatif ürünler bu kapsamda gelişebilecek alanlardır. Aracın en önemli noktası olan motor ile buna bağlı enjeksiyon sistemleri, ilave olarak turbo sistemi ile şanzıman da bölgede üretimi yapılan yan sanayi ürünleridir.

3.2.5.3. Gemi Sanayi Sektörü

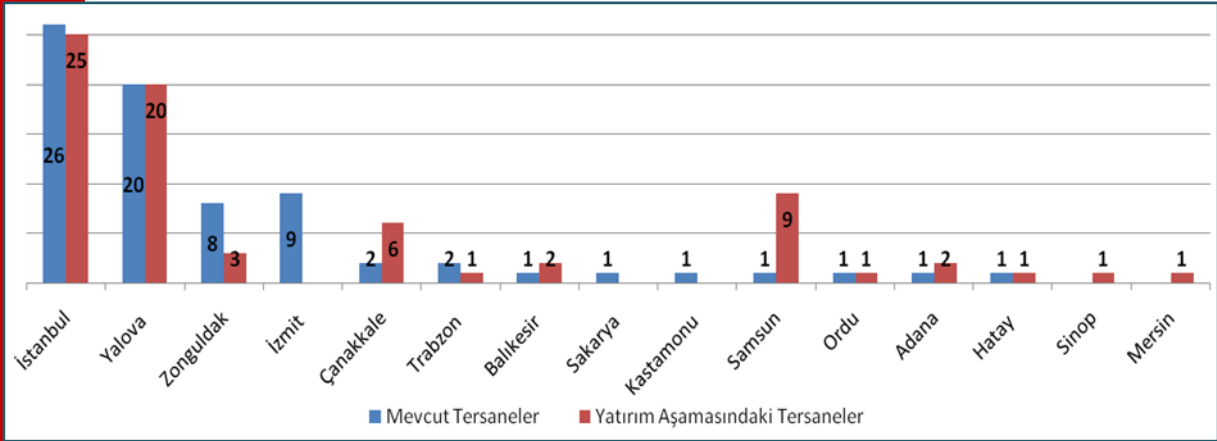
TR42 Düzey 2 Bölgesi’nde tersaneciliğin önemli ölçüde gelişmekte olduğu görülmektedir. Türkiye’deki gemi inşa sanayi alanında faaliyet gösteren tesislerin yaklaşık %33,3’ü bölgede yer almaktadır. İstanbul sektör içerisindeki %39,4’lük payı ile gemi inşa sanayinde faal olan tesisler bakımından başı çekiyor olsa da, tersanecilik sektöründe yapılmakta olan yatırımlar sonrası Yalova ilinin payının %31’e yükselmesi, bölgenin payının %36,5’e çıkması, İstanbul’un payının ise %24,6’ye gerilemesi, dolayısıyla bölgenin tersanecilikte lider konuma yükselmesi beklenmektedir. Böylece faal ve tamamlanacak yatırımlar sonrası gemi inşa kapasitesi bakımından İstanbul’un %23, Yalova’nın %36, TR42 Düzey 2 Bölgesi’nin %41 pay alması beklenmektedir.

Tablo 36. Tersanecilik Göstergeleri

	Türkiye	TR42	Yalova	Kocaeli	Sakarya
Faal Tesis Sayısı	66	22	15	6	1
Faal Gemi İnşa Kapasitesi (DWT/YIL)	3.387.321	1.415.200	1.020.000	369.000	26.200
Faal Toplam Proje Alanı (m2)	3.557.708	1.383.878	943.514	388.061	52.303
Yatırımdaki Tesis Sayısı	60	24	24	0	0
Yatırımdaki Gemi İnşa Kapasitesi (DWT/YIL)	3.881.000	1.606.000	1.606.000	0	0
Yatırımdaki Toplam Proje Alanı (m2)	9.026.288	1.195.474	1.195.474	0	0

Kaynak, Veri yılı: Denizcilik Müsteşarlığı, 2010

Grafik 17. Türkiye’de Mevcut ve Yatırım Aşamasındaki Tersanelerin İllere Dağılımı *

Kaynak, Veri yılı: Denizcilik Müsteşarlığı, 2010

* 10.08.2008 tarihli Tersane, Tekne İmal ve Çekrek Yerleri Yönetmeliği kapsamında 50 metre deniz cephesinin altında kalan tesisler tekne imal tesisi olarak değerlendirilmektedir.

Yalova ilindeki tersane girişimcileri, bölgede tersaneciliği daha da geliştirmek ve işbirliğinden güç almak amacıyla Yalova-Altınova Tersane Girişimcileri San. ve Tic. A.Ş. kurmuş ve çeşitli tersanecilik dernekleri altında birleşmişlerdir. Bu bölgede, Gemi Sanayicileri Derneği tarafından Gemi İhtisas Organize Sanayi Bölgesi kurulması çalışmalarına başlanmıştır. İlin, yatırımı devam eden tersanelerin tamamlanmasını takiben, tersane kümelenmesinde dünyada ikinci sırayı alması hedeflenmektedir. Ayrıca Kocaeli ilinde faal olan tersaneler özellikle Kocaeli Serbest Bölgesinde (KOSBAŞ) yoğunlaşmıştır.

Bölge genelinde yatırım aşamasındaki tersane sayısının, ülke genelindeki yatırım aşamasındaki tersane sayısına olan oranına bakıldığında %40'lık pay ile Yalova ilinin tersanecilik alanındaki gelişim eğilimi ve bölgenin bu konudaki önemli konumu dikkat çekmektedir.

3.2.5.4. Ana Metal Sanayi Sektörü

Ana metal sanayi sektörü genelde sanayi tesislerinin toplandığı İstanbul, Kocaeli, İzmir, Ankara, Bursa gibi büyük bölgelerde ve devlet eliyle kurularak başlayan ve sonrasında özelleşmiş entegre tesislerin bulunduğu TR42 Düzey 2 Bölgesi'nde yoğunlaşmıştır. Türkiye Kalkınma Bankası tarafından 2007 yılında hazırlanan İmalat Sanayinin Yapısal Analizi ve Sektörel Performans Değerlendirmesi Raporu'na göre Türkiye geneli imalat sanayinde çalışan sayısının %5,2'lik bir bölümünü oluşturan sektörde çalışan firmalar ve istihdam açısından TR42 Düzey 2 Bölgesi ilk sıralarda yer almaktadır. Milli Prodüktivite Merkezi verileri de bölgedeki sektörün ülke içindeki payını %21,16 düzeyinde olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte ana metal sanayi sektöründe yıllar içinde ihracatın ithalatı karşılama oranı düşmüştür. Bu durumun en büyük nedeni, sanayi açısından güçlü olan bölgenin otomotiv sektörü gibi sektörlerin ihtiyacı olan yasa ve özel ürünlerin ithalat yoluyla giderilmeye çalışılmasıdır.

Ana metal sanayi sektöründe yaratılan üretimin %79'luk bölümü demir çelik sanayi tarafından yaratılmaktadır.

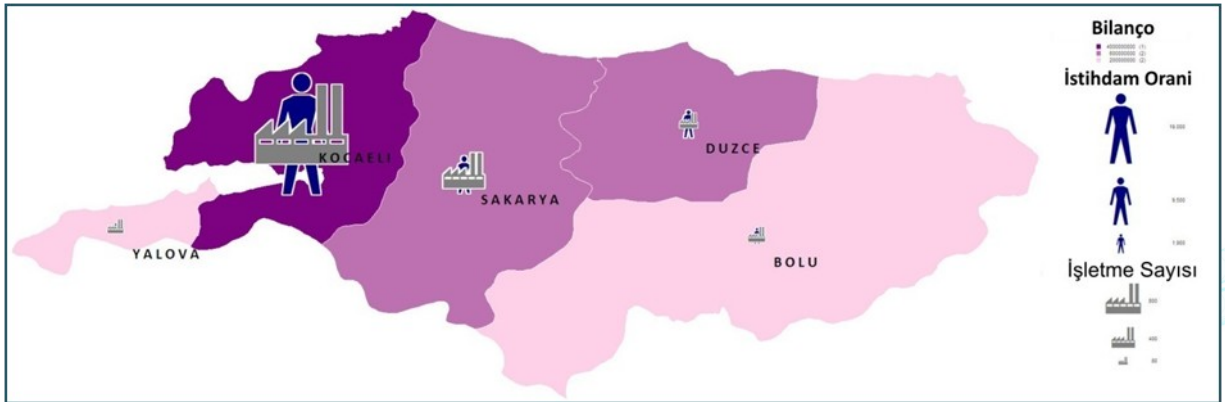
Demir Çelik

Türkiye'de ham çelikten nihai mamul üreten 21 üreticiden, bu sektördeki en büyük firmalar arasında sayılabilecek olan 3 büyük şirket bölgede faaliyet göstermektedir. Sektörde uzun ürünlerde kapasite fazlalığı varken, yassı ürünlerde ise üretim yetersizliği vardır. Dolayısıyla arz eksikliği olan yassı ürünlerde ithalat, arz fazlalığı olan uzun ürünlerde ihracat yoluna gidilmektedir.

Ulusal Yeniden Yapılandırma Planı'nın devreye girmesi ve yapılan yassı ürün yatırımlarının faaliyete geçmesi ile birlikte, 2010 yılından sonra yassı ürün üretimindeki sıkıntının giderileceği düşünülmektedir. Sektördeki diğer problem ise Elektrik Ark Ocaklı kuruluşlarda hammadde olarak kullanılan hurdanın %70 civarındaki bölümü ithal edilmektedir. Entegre tesislerde ise, hammadde olarak kullanılan demir cevherinin %60'ı, kömürün ise yaklaşık %90'ı ithal edilmektedir.

Sektörde yakın zamanda gerçekleşecek en büyük yatırım TR42 Düzey 2 Bölgesi'nde, Adapazarı Karasu'ya kurulacak 1,4 milyar dolar bedelindeki demir-çelik fabrikasıdır. Yassı ürün ihtiyacını karşılamaya yönelik faaliyet gösterecek tesisin 2010 yılında üretime başlaması ve 3 yıl içinde üretime geçerek 1500 kişiye istihdam sağlaması öngörülmektedir. TR42 Düzey 2 Bölgesi'nde *ana metal sanayinin* en fazla Kocaeli ilinde yer aldığı, Kocaeli'yi Sakarya ve Düzce illerinin takip ettiği görülmektedir.

Tematik Harita 9. Ana Metal Sanayi İşletme ve İstihdam Sayısı, Bilanço Miktarları

Veri Kaynağı, Veri Yılı: T.C. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, 2008

Çelik Boru Sektörü

Türkiye'nin dikişli boru sektöründe ihtiyacı karşılayacak yeterli üretim kapasitesi mevcut olmasına rağmen, bazı boru çeşitleri ithalat yolu ile temin edilmektedir. Ayrıca sektörde tek yerli dikişsiz boru üreticisinin bulunması sebebiyle, dikişsiz borular önemli oranda ithalat yoluyla tedarik edilmektedir. Özellikle TR42 Düzey 2 Bölgesi'nde *otomotiv* gibi önemli sanayi sektörleri tarafından kullanılan özel hassas boruların bazı cinsleri ve özel alaşımli olanları ithalat yolu ile sağlanmaktadır. Dolayısıyla *otomotiv ve yan sanayi* gibi sanayiler geliştikçe ve büyümeye devam ettikçe, özel hassas boruların ithalat miktarlarında artış olacaktır. TR42 Düzey 2 Bölgesi'nde Türkiye'nin ilk ve en büyük paslanmaz çelik boru üreticisi Borusan gibi önemli çelik boru üreticileri faaliyet göstermektedir. *Demir-çelik* sektöründe olduğu gibi bu sektörün de genel sorunu hammaddede ithalat bağımlılığıdır.

Alüminyum Sektörü

Mevcut üretim tesisleri, dünya ölçülerine göre orta ve küçük ölçekli olmakla beraber, ekonominin gelişmesine paralel olarak sektörde de gelişme görülmektedir. Devlet Planlama Teşkilatı Özel İhtisas Komisyonu Ana Metal Sanayi Raporu'na göre Türkiye'de birincil alüminyum üretim miktarının 60.000 ton ile sınırlı olması nedeniyle, sektörün hammadde ihtiyacının yaklaşık %90-95'i ithal edilmektedir. İstanbul Maden ve Metaller İhracatçı Birlikleri sektör raporuna göre alüminyum sanayisinde değişik alanlarda faaliyet gösteren 1.500'ü aşkın firma bulunmakta ve toplam istihdamın yaklaşık 30.000 kişi civarında olduğu tahmin edilmektedir. TR42 Düzey 2 Bölgesi açısından Assan Alüminyum gibi büyük tesisler göze çarpmakla birlikte İstanbul ağırlıklı gelişen sektör bölgeye yakınlığı açısından lojistik olarak avantaj teşkil etmektedir.

Bakır Sektörü

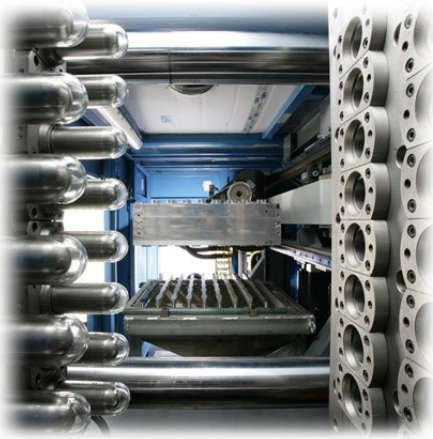
TR42 Düzey 2 Bölgesi, Gebze ilçesinde kurulu Sarkuysan A.Ş. 80 bin ton kapasite ile Türkiye'deki bakır rafinasyon kapasitesinin yarısından fazlasını bünyesinde bulundurmaktadır. Otomotiv, beyaz eşya, elektrikli makine ve teçhizat sektörleri için girdi niteliği taşıyan sektör açısından bölge, Türkiye'deki üretim bakımından önemli bir yere sahip olmakla birlikte; yine Türkiye'deki elektrolitik bakır filmaşın olmak üzere ürünler sektöründeki yüksek kapasiteye bağlı olarak yaklaşık 300.000 ton civarında rafine bakır ithalatına ihtiyaç duyulmaktadır.

3.2.5.5. Makine Sanayi Sektörü

Makine imalat sanayi bütün dünyada olduğu gibi Türkiye'de de sanayileşmenin itici gücüdür. İmalat sanayinin birçok aşamasında temel olan sektör, TR42 Düzey 2 Bölgesi'nde yer alan otomotiv, metal-çelik, gıda, dokuma-deri, ormancılık gibi sektörlerle girdi sağlaması bakımından bölge için önem taşımaktadır.

Yığılaşma analizinde 2,3 olan yığılaşma katsayısı ile elektrikli makine sektörünün Türkiye geneline göre bölgede yoğun bir yığılaşma varlığı görülürken, makine sektörünün 1,4 ile Türkiye ortalamasının biraz üzerinde bölgede yer aldığı görülmektedir.

Bölgedeki makine imalatçılarının büyük çoğunluğu diğer ülkelere benzer şekilde, küçük ve orta ölçekli işletme (KOBİ) niteliğinde olup Makine İmalatçıları Birliği'nin üyesi firmalardan derlediği bilgiler doğrultusunda bu grupta yer alan firmaların ortalama istihdamının 53 kişi olduğu görülmektedir. Şirketlerin KOBİ niteliğinde olmasının bir sonucu olarak ekonomik ve teknolojik gelişmelere karşı daha esnek ve hızlı cevap verebilme yeteneğini arttırması, uygun işgücü ve mühendislik becerileri uluslararası pazarlardaki rekabet şansını arttırmaktadır. Özellikle sipariş üzerine imal edilen makine üretimlerinde ve komple tesislerde rekabet gücü daha yüksektir. Yerli üreticilerin üretim sürecine olan ortalama katkıları yaklaşık %80-85'tir.

Sanayi Bakanlığı 2008 yılı verilerine göre *makine imalat* sektörünün, TR42 Düzey 2 Bölgesi'nde ihracattaki payı, Türkiye'ye toplam ihracatındaki %7,1 oranına paralel bir şekilde %7,43 olarak gerçekleşmekte ve sektör bölgede ihracat açısından dördüncü sırada yer almaktadır. KOBİ ağırlıklı sektörün rekabetçi olma avantajına rağmen ülkede olduğu gibi bölgede de henüz gelişme döneminde olduğunu söylenebilir. Sektördeki şirketlerin yetersiz Ar-Ge ve inovasyon çalışmaları ya da kalifiye personel istihdamı gibi sıkıntıları bulunmaktadır. Ayrıca kurumsallaşma ve markalaşma konularında sektörün yeterince gelişmediği gözlenmektedir. Bölgede halihazırda kullanılan takım tezgâhlarından, iş ve tarım makinelerine kadar birçok makine verimli kullanma ömrünün üzerindedir ve makine parkı oldukça yaşlı makinelerden oluşmaktadır.

Bu tür eski makinelerin kullanımı, verimi azalttığı gibi üretim kayıplarını da arttırmaktadır. Mekanizasyonun genel olarak iyileştirilmesine yönelik faaliyetlerin gerçekleştirilmesi öngörülmektedir.

3.2.5.6. Gıda Ürünleri Sanayi Sektörü

Gıda sektörünün ana görevi tarımsal hammaddeyi işleyerek yüksek kalitede, sağlıklı gıda ve içecek ürünleri haline getirmektir. Gıda zincirini, 'tarladan sofraya' ilkesinden hareketle çiftçiler, sanayiciler, tedarikçiler, nakliyeciler, perakendeciler ve tüketicileri içine alan farklı gruplar oluşturmaktadır. Gıda sanayisinin temel hammadde sağladığı sektör tarım sektörüdür. Bio-çeşitliliğin fazla olması ve farklı tarım ürünlerinin bölgede üretilebiliyor olması, gıda sanayi için bulunmaz bir hammadde temini olanağı yaratmaktadır. Ayrıca, liman, demir yolu ve otoyol gibi ulaşım olanaklarının fazla olması, gıda sanayinin ürettiği ürünleri dünyanın her yerine pazarlayabilmesi için çok elverişli bir ortam yaratmaktadır.

Bölgede sadece bilanço esasına göre defter tutan gıda işletmelerinin %41'inin Kocaeli'de, %32'sinin ise Sakarya'da yer aldığı görülmektedir. İşletme sayısı bakımından Sakarya bölgede öne çıkarken, bilanço rakamlarında Kocaeli birinci sırada gelmektedir. Bu durum, bölgede gıda sektöründe profesyonel olarak özelleşen işletmelerin Kocaeli'de yoğunlaştığına, Kocaeli'yi ise Sakarya ve Bolu illerinin takip ettiğine işaret etmektedir.

Tematik Harita 10. Gıda Ürünleri İmalatı İşletme ve İstihdam Sayısı, Bilanço Miktarları

Kaynak, Veri Yılı: T. C. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, 2008

Sakarya bölgede en yüksek kapasiteye sahip il olmakla birlikte, ikinci sıraya Bolu'nun yükseldiği görülmektedir. Gıda işletmesi sayısı bakımından sadece 46 işletme ile bölgenin %3,8'ine sahip olan Bolu, yılda 555.240 ton kapasitesi ile bölge üretiminin %22,6'sına sahiptir. Bolu'daki işletmelerin ölçeklerinin diğer şehirlerdeki gıda işletme ölçeklerine göre daha büyük olduğunu göstermektedir.

Tablo 37. TR42 Düzey 2 Bölgesi, Gıda İşletmeleri Kapasiteler (ton/yıl)

	TR 42	Kocaeli	Sakarya	Düzce	Bolu	Yalova
Et Ürünleri	653.049	154.580	264.700	1.350	231.219	1.200
Süt ve Süt Ürünleri	364.059	14.192	314.500	16.977	13.540	4.850
Meyve Sebze İşleme	253.154	4.071	8.001	212.952	14.400	13.730
Su Ürünleri	1.133	0	25	0	0	1.108
Un ve Unlu Ürünler	723.550	192.719	211.000	41.838	262.110	15.883
Bitkisel Yağ ve Margarin	63.357	61.354	1.200	0	0	803
Şekerli Ürünler	189.819	4.980	171.000	3.725	9.494	620
Tasnif Dışı Ürünler	176.634	27.800	140.000	5.342	0	3.492
Alkollü İçecekler	0	0	0	0	0	0
Meşrubat	28.610	0	2.470	1.663	24.477	0
Toplam	2.453.365	459.696	1.112.896	283.847	555.240	41.686
TR42 içindeki Oranı	% 100	% 18,7	% 45,4	% 11,6	% 22,6	% 1,7

Kaynak: Tarım ve Köyişleri Bakanlığı TR4 Doğu Marmara Bölge Tarım Master Planı

Atıl kapasitelerin nedenleri öz sermaye, hammadde, yetişmiş ve nitelikli eleman ile teknoloji yetersizliğinin yanında pazarlama problemleri ile düşük döviz kuru sayılabılır. Bölge genelinde atıl kapasite oranının ülke genelindeki *gıda* sanayi atıl kapasite oranı ile yaklaşık aynı düzeyde olduğu görülürken, Kocaeli’de bu oranın ülke ortalamasından yaklaşık 13 puan daha yüksek olduğu görülmektedir. Yalova ve Bolu’da ise atıl kapasite oranı ülke ortalamasından 14 puan daha azdır. Et ürünleri sektöründeki %83'lere varan atıl kapasitenin, Kocaeli *gıda* sanayisinde toplam atıl kapasitenin yüksek çıkmasına neden olduğu görülmektedir. Düzce ilinde ise et ürünleri sektörünün neredeyse tam kapasite çalıştığı görülmektedir.

Tablo 38. Sektör Bazında Atıl Kapasite Oranları

	TR 42	Kocaeli	Sakarya	Düzce	Bolu	Yalova
Et Ürünleri	% 61,5	% 82,3	% 67,5	% 5,2	% 41	% 62,5
Süt ve Süt Ürünleri	% 28,2	% 45,0	% 26,2	% 54,9	% 16,1	% 53,4
Meyve Sebze İşleme	% 55,6	% 39,1	% 58,3	% 59,9	% 16,9	% 33,5
Su Ürünleri	% 12,7	% 0	% 92,0	% 0	% 0	% 10,9
Un ve Unlu Ürünler	% 47,8	% 52,2	% 71,3	% 17,5	% 31,1	% 38,1
Bitkisel Yağ ve Margarin	% 64,1	% 64,1	% 94,2	% 0	% 0	% 19,1
Şekerli Ürünler	% 22,7	% 49,2	% 19,3	% 34,8	% 66,4	% 17,4
Tasnif Dışı Ürünler	% 60,3	% 49,7	% 62,5	% 84,8	% 0	% 19,5
Alkollü İçecekler	% 0	% 0	% 0	% 0	% 0	% 0
Meşrubat	% 63,9	% 0	% 96,1	% 85,5	% 59,1	% 0
Toplam	% 48,9	% 63,4	% 48,5	% 53,4	% 36,3	% 36,1

Kaynak: Tarım ve Köyişleri Bakanlığı TR4 Doğu Marmara Bölge Tarım Master Planından derlenmiştir

Kanatlı Et Sektörü

Son yirmi yılda beyaz et tüketimi dengeli beslenme konusunda yapılan açıklamalarla artmıştır. 1980'lerin başında entegre fabrikaların kurulması ve sözleşmeli tarımın artmasıyla kümes hayvanları sektörü yapısal bir değişim göstermiştir. 1990-2000 yılları arası yıllık beyaz et tüketimi %14,4 artmıştır. Üretimde HACCP ve GMP sistemleri uygulanmaktadır. TR42 Düzey 2 Bölgesi içinde yer alan Bolu ilinin kanatlı et sektöründeki gelişmişliği ülke çapında bir üne sahiptir. Bu durum ülkemiz içindeki sektörel kümelenmeye verilecek en güzel örneklerden biridir. Bolu tek başına Türkiye beyaz et üretiminin %20'sini karşılamaktadır.

Bölgenin Gıda Sektöründeki Potansiyeli

TR42 Düzey 2 Bölgesi'nin ilk göze çarpan özelliği, satın alma gücü yüksek olan Avrupa Birliği pazarına olan yakınlığıdır. Bu coğrafik özellik lojistik açısından çok büyük avantaj sunmaktadır. Bu avantaj, bölgenin deniz, kara ve hava yolu ulaşım imkânları eklendiğinde lojistik avantaj stratejik bir boyuta yükselmektedir.

Bölge ülkedeki bio-çeşitliliği en zengin olan bölgelerden biridir. Bölgede meyve üretiminden, hububat üretimine, kanatlı hayvan eti üretiminden büyük baş hayvancılığa, süs bitkisi yetiştiriciliğinden balıkçılığa çok çeşitli alanlarda tarımsal ürün elde etmek mümkündür. TR42 Düzey 2 Bölgesi, gıda sanayinin ihtiyaç duyduğu her türlü destek ve ürün çeşitliliği açısından da büyük fırsatlar sunmaktadır. Sanayi kuruluşlarının ihtiyaç duyacağı teknik hizmetleri sağlayan firmalar ve ambalaj üreticilerinin bulunması, farklı nitelikteki hammaddelerin bölge içinden temin edilebilmesi, fabrikaların ihtiyaç duyacağı yan sanayi servislerinin bölgedeki etkinliği ve fabrikalarda üretilecek katma değeri yüksek ürünlerin bölgenin çevresinde yer alan zengin pazarlara sunulması bu fikri destekleyen temel öğelerdir. Ayrıca bölgede gıda sanayi ile ilgili araştırmaları yapabilecek çok önemli birimler bulunmaktadır. TÜBİTAK Marmara Araştırmaları Merkezi bünyesinde bulunan Gıda Enstitüsü bunların en önemlilerindedir.

Kandıra Gıda İhtisas OSB

Gıda sanayi ağırlıklı olarak emek yoğun bir sektördür. Gıda ihtisas sanayi bölgelerinde kurulacak fabrikalara gerekli işgücü temininde de TR42 Düzey 2 Bölgesi'nin potansiyeli yüksektir. Kurulma hazırlıkları hızla devam eden Kandıra Gıda İhtisas Organize Sanayi Bölgesi (KGİOSB) tamamlandıktan sonra, bölgenin çehresini değiştirebilecek güce sahip projelerden bir tanesidir. Etaplar halinde tamamlanması planlanan projenin 1. etabının tamamlanması ile birlikte yaklaşık 7100 kişinin istihdam edilmesi planlanmaktadır.

KGİOSB projesi, tüm etkenler göz önüne alınarak hazırlanmış entegre bir projedir. Hammadde ihtiyacından, istihdama, lojistik konusundan sosyal yapıya olabildiğince tüm faktörler dikkate alınmıştır. KGİOSB'nin bölge üzerindeki en büyük etkisi, fabrikaların ihtiyaç duyacağı hammaddelerin temini noktasında olacaktır. Bu konuda yatırım yapmayı planlayan ve kendisine OSB içinde yer tahsisi yapılan firma sahipleri ile yapılan anket çalışmasından çıkan sonuç birinci etapta yer alan firmaların yaklaşık %40'ının hammaddeyi bölgeden temin etmeyi düşündükleri yönündedir. Bu kapsamda yıllık yaklaşık 880.000 ton tarımsal hammadde işlenerek gıda ürünü haline getirilecektir.

Bütün bunlar dikkate alındığında TR42 Düzey 2 Bölgesi'nin gıda sanayi açısından sahip olduğu yüksek potansiyel görülebilir. Oluşturulacak gıda markaları vasıtasıyla yaratılacak yüksek katma değer bölge insanının refah ve mutluluk düzeyini artıracak, gıda sanayinin bağlı olduğu tarım sektörünü harekete geçirecektir.

3.2.5.7. Dokuma-Giyim ve Deri Sanayi Sektörü

Tekstil ve konfeksiyon sektörü bir arada değerlendirildiğinde, gayri safi yurtiçi hâsıla, imalat sanayi ve sanayi üretimindeki payı, ihracat, ekonomiye sağladığı net döviz girdisi, istihdam miktarı, yatırımları, dışa açıklığı ve makro ekonomik büyüklüğü açısından Türkiye'nin birinci sektörü konumundadır. (Dokuzuncu Kalkınma Planı, Tekstil, Deri ve Giyim Sanayi ÖİKR, DPT, 2007) Türk *tekstil ve hazır giyim* sektörü büyük oranda ihracat odaklı bir sektördür. Yaklaşık 30 milyar dolarlık üretimin 23 milyar doları ihraç edilmektedir. Türkiye'de üretilen toplam tekstil ürünlerinin sayıca %1,3'ü, kilogram olarak %2,3'ü, metrekare ürün büyüklüğü olarak ise %2,2'si TR42 Düzey 2 Bölgesi'nde üretilmektedir (TOBB, 2009).

Bölgenin Sektördeki Yeri

Türkiye 2006 yılı verilerine göre tekstilde dünyada sekizinci büyük ihracatçı konumunda olup Çin ve Güney Kore ile birlikte en rekabetçi üç ülke arasında bulunmaktadır. TR42 Düzey 2 Bölgesi'nde tekstil ve hazır giyim sektörünün Sakarya, Yalova ve Düzce olmak üzere 3 ilde yoğunlaştığı görülmektedir. Bölge sanayi ve ticaret odaları verilerine göre başta konfeksiyon ürünleri olmak üzere, tül-perde ve nakış, ev tekstili, elyaf, iplik, kumaş, halı ve tente imalatı alanlarında işletmelerin %33'ü Kocaeli'de, %25'i Sakarya'da, %27'si Düzce'de, %8'i Bolu'da ve %7'si Yalova'da bulunmaktadır. Ancak TR42 Düzey 2 Bölgesi, İzmir ve kendisine komşu olan İstanbul ve Bursa gibi ülkenin diğer gelişmiş sanayi bölgelerinin sektördeki payları ile karşılaştırıldığında sektörde oldukça geri planda kalmıştır. Bölgenin Türkiye genelinde sektördeki toplam istihdam içerisindeki payı % 2,9, sektörün bölge ekonomisi içindeki ağırlığı ise %1,36 olarak tespit edilmiştir (TÜİK-2006).

Tematik Harita 11. İller Bazında Tekstil ve Tekstil Ürünleri Sanayi Sektörü Dağılımı

Kaynak, Veri Yılı: T.C. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, 2008

Tekstil sektöründe kayıtlı üretici ve mevcut firmaların üretim kapasitesi düşünüldüğünde toplam adet üretiminin sadece %1,25'i, toplam kilogram üretiminin ise % 2,27'si bölgede gerçekleştirilmektedir. Türkiye ekonomisinde oldukça önemli bir yere sahip olan sektörün bölgede Kocaeli'de *giyim eşyası dışında kalan hazır eşyalar*, Sakarya, Düzce ve Yalova'da *örme sanayi* ve Bolu'da *deri işleme sanayi* kısmen ön plana çıkmaktadır.

Hereke'de 1843 yılında kurulmuş ve halen müze fabrika olarak üretim yapan ipeklilik dokuma ve halı fabrikası benzerleri arasında özel bir yere sahip olup, bölge açısından önemli bir değer taşımaktadır. Sektördeki istihdamın ildeki toplam sanayi istihdamı içindeki yeri en yüksek olan il, yaklaşık %40 ile Düzce ilidir. Son yıllarda sektörde hızlı ilerlemeler kaydeden Bolu ilinde sektördeki istihdam sayısı, sanayi sektöründeki toplam istihdamın %17'sini teşkil etmektedir.

Deri ve Deri Ürünleri Sektörünün Mevcut Durumu

Deri ve deri ürünleri sektörü esas itibarıyla deri işleme (Tabakhane), deri konfeksiyon, deri saraciyeye, ayakkabı ve ayakkabı yan sanayi, deri kimyasalları olmak üzere 5 alt sektörden oluşmaktadır. Alt sektörlerin tamamı düşünüldüğünde bugün Türk *deri ve deri ürünleri* sektörü, sanayi imalatının %2,5'ini, istihdamın %1,5'ini ve sanayi ürünleri ihracatının %1,2'sini karşılamaktadır. Dünya dış ticaretinde önemli bir unsur olan deri ve deri mamulleri ihracatının son 5 yıllık gelişimi değerlendirildiğinde ülke ihracatında yaklaşık %1 pay sahibi olduğu görülmektedir.

2005 yılında yapılan bir araştırmada ülkemizde 13 farklı bölgede, 1462 tabakhane bulunmakta olduğu kayıtlardan anlaşılmaktadır. (Sanayi Genel Müdürlüğü, 2010 Sektör Raporu) Günümüzde, ülke ekonomisinde önemli bir yeri olan *deri* sanayinin yoğunlaştığı alanlar; İstanbul – Tuzla, İzmir – Menemen, Tekirdağ – Çorlu, Balıkesir – Gönen, Bolu – Gerede, Manisa – Kula, Niğde – Bor, Isparta – Yalvaç, Bursa – Kemal Paşa, Denizli, Uşak, Hatay ve Gaziantep olarak ifade edilebilir.

Deri ve deri ürünleri imalatında bölgenin ülke ihracatındaki payı düşük olmakla birlikte genel olarak iç pazara hitap edilmektedir. Türkiye'nin en büyük deri üretim bölgesi olan Gerede'nin, deri üretiminin %40'ını sağladığı düşünülmektedir. Günlük deri üretim kapasitesi ise yaklaşık 400 ton civarındadır. Gerede Deri Sanayi bölgesinde üretilen deri yurt içinde başta İstanbul olmak üzere İzmir, Konya, Gaziantep, Isparta, Denizli Kula vs. gibi ayakkabı üretimi yapan bölgelere pazarlanırken, deri ihracatı yapan 35'e yakın firma ve diğer illerdeki aracı kurumlarla başta Rusya olmak üzere Avrupa ve Arap ülkelerine ihracat yapmaktadır (Gerede TSO). Sektör ihracatının, sektör ithalatını karşılama oranı 1999-2005 döneminde sürekli azalmaktadır.

Tematik Harita 12. İller Bazında Deri Ve Deri Ürünleri Sanayi Sektö-

Kaynak, Veri Yılı: T.C. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, 2008

Ayrıca Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Gerede Meslek Yüksekokulu'nda Saraciye Tasarımı Ve Üretimi Programı ve Ayakkabı Tasarımı Ve Üretimi Programı bölümleri ile *deri ve deri mamulleri sanayi* bilimsel olarak desteklendiği gibi bu alanda kalifiye işgücünün yetişmesine de katkı sağlamaktadır. 2005 yılı Deri Sanayi Mülakat Taramalarına (DPT, Tekstil, Deri ve Giyim Sanayi Özel İhtisas Komisyonu Raporu,2007) göre bölgeler bazında üretim, kapasite ve istihdam sayılarına bakıldığında Gerede Bölgesi'ndeki aktif işletme sayısı toplam aktif işletme sayısının %12'sini oluşturmaktadır. Bölge *deri ve deri ürünleri sanayi* üretiminde Bolu ili %'80lik işletme sayısı oranı ve %70'lik istihdam oranı ile bölge illeri arasında birinci sırada yer almaktadır. Üretim oranlarına bakıldığında toplam büyükbaş derilerin %18'i, toplam istihdamın ise %6,6'sı Gerede bölgesinde bulunmaktadır.

Orman Ürünleri Sanayi Sektörü

Orman Ürünleri, odun ve odun esaslı ürünlerin değişik şekillerde işlenerek ara veya son kullanım için uygun hale getirilmesini sağlayan ve 5.000'den fazla ürünü kapsayan bir endüstri koludur. Orman ürünleri Türkiye'nin en hızlı gelişen ilk beş sektörü arasında gösterilen, dinamik olduğu kadar, gerek pazar ve gerekse hammadde tedarik koşulları açısından fırsat ve riskleri bünyesinde taşıyan önemli bir sektördür (TOBB, 2008). Orman ürünleri işletmelerinin genelde %27'lik pay ile Marmara ve %26'lık payla Karadeniz bölgelerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Orman ürünü işletmesi sayısı bakımından TR42 Düzey 2 Bölgesi Türkiye'de en üst sıradadır.

Tematik Harita 13. Ağaç Ürünleri İmalatı İşletme ve İstihdam Sayısı, Bilanço Miktarları

Kaynak, Veri Yılı: T.C. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, 2008

TR42 Düzey 2 Bölgesi'nde ağaç ürünlerine dayalı imalatta Bolu ili ön plana çıkmaktadır. İşletme sayısının ve istihdamının düşük olmasına rağmen toplam bilançonun %40'ını Bolu ili sağlamaktadır. Sektörde en yoğun istihdam Kocaeli ve Düzce'de gerçekleşmektedir.

TR42 Düzey 2 Bölgesi ormanlarda yetişen ağaç türü bakımından zengin bir yelpazeye sahiptir. 1.010.000 hektarlık orman varlığına sahip olan TR42 Düzey 2 Bölgesi, çok çeşitli ağaç cinsleri yetiştirebilmesi nedeniyle orman ürünleri sanayinde önemli avantajlara sahiptir. Ağaç mamulleri ve orman ürünleri sektörü 7 ana grup altında incelenmiştir.

Kağıt Ürünleri Endüstrisi

Ağaç ürünleri sanayisinde, levha ve kereste dışında kağıt üretimine dayalı imalat yer almaktadır. TR42 Düzey 2 Bölgesi'nde kağıt hamuru üretiminde, kağıt ürünleri imalatında ve bunların basın ve yayımı da dahil edildiğinde çok çeşitli bir sanayi kolu ortaya çıkmaktadır. Söz konusu üretimde Kocaeli ilinde 316 işletmenin 198'i yer almakta ve 4200 kişilik sektör istihdamının 2881'ini barındırmaktadır. Sektörde toplam bilançonun %98'i Kocaeli, Sakarya ve Yalova illerinde gerçekleşmektedir.

Yonga Levha Endüstrisi

Yonga levha, odun veya odunlaşmış lignoselülozik bitkilerin yongalarının, yapay reçine tutkalları ile karıştırılması, yüksek sıcaklık ve basınçta preslenmesi ile elde edilen malzemeye verilen isimdir. Türkiye Yonga Levha Sanayicileri Derneği kayıtlarına göre TR42 Düzey 2 Bölgesi'nde Mart 2010 itibarıyla 3 adeti fiili olarak üretim yapan toplam yılda 700.800 metreküplük kurulu kapasite bulunmaktadır. Son yıllarda yonga levha üretimi kaplamalı üretime yönelmiş olup toplam üretimin yaklaşık %90'ı kaplamalı yonga levha şekline ulaşmıştır (Kurtoğlu, 2006).

Hali hazırda bölgede, Mart 2010 itibarıyla 2'si Bolu'da 1'i Kocaeli'de olmak üzere toplam yılda 700.800 metreküp kapasiteli 3 tesis yonga levha sektöründe etkinlik göstermektedir. Bunun yanında, 2010 yılında Kocaeli'de ek olarak yılda 800.000 metreküp kapasiteli 2 yatırım bulunmakta olup, bu yatırımlarla birlikte toplam kapasite yılda 1.500.800 metreküpe ulaşacaktır.

Lif Levha Endüstrisi

TR42 Düzey 2 Bölgesi'nde fiili üretim miktarı ile kurulu kapasite dikkate alındığında, 2006 yılında kapasite kullanım oranı yaklaşık %91'dir. İşletmeler çalışan sayısına göre genellikle orta veya büyük ölçekli işletme yapısındadır. TR42 Düzey 2 Bölgesi'nde Türkiye Yonga Levha Sanayicileri Derneği kayıtlarına göre Mart 2010 itibariyle 6 işletme ve yıllık 2.049.000 metreküp kurulu kapasite bulunmaktadır.

Kereste Endüstrisi

Bölge içerisindeki işletmelerin illere göre dağılımı incelendiğinde çoğunun Kocaeli ilinde olmak üzere Sakarya ve Bolu illerinde konumlandığı görülmektedir. 2007 TOBB veritabanına göre 100 ve üzeri çalışanı bulunan işletmelerden bu üç ilde birer işletme bulunduğu, 50-99 çalışanlı 4 işletmenin ise ikisinin Bolu, ikisinin de Düzce'de olmak üzere konumlandıkları görülmektedir. Sektörde çok küçük ve küçük işletmeler toplam işletme sayısının %89'unu oluşturmaktadır. Büyük ölçekli işletme sayısı sadece %5'tir. Parke işletmelerinin kereste işletmelerine çok benzer bir yoğunlaşma göstermemesi kereste-parke ilişkisi dikkate alındığında, ilginç ve parke işletmelerinin yapısal değişikliği ile ilgili önemli bir gösterge olarak değerlendirilebilir.

Kaplama Endüstrisi

Çalışan sayısı ölçeğine göre işletmelerin %77'si 50 ve daha az işçi çalıştıran küçük ölçekli işletme yapısındadır. Kaplama endüstrisi işletmeleri Düzce'de yoğunlaşmaktadır. TR42 Düzey 2 Bölgesi'nde kaplama sektöründe 100 ve üzeri çalışanlı 2 işletmeden biri Kocaeli'de, diğeri ise Düzce'de bulunmaktadır. 50 – 99 kişi çalıştıran büyük ölçekli işletmeler ise 5 adet Düzce, birer işletme de Kocaeli ve Bolu'da olmak üzere 9 işletme faaliyette göstermektedir.

3.2.5.8. Madencilik ve Taşocakçılığı

Madencilik ve taşocaklığı ihracat rakamların yaklaşık %1'i TR42 Düzey 2 Bölgesi'nde gerçekleştirilmekle beraber; bu sektörün toplam ülke ithalatı içindeki payı %44'tür. Bölgeye ait *madencilik ve taşocakçılık* ihracat tutarı ithalatı karşılayamamakta, bölge *madencilik ve taşocakçılığı* alanında cari açık vermektedir. Bölge, sanayi alanında gösterdiği performansı *madencilik ve taşocaklığı* alanında sergileyememektedir. Bölge içi iller arasında *madencilik ve taşocakçılığı* sektöründe ithalat ve ihracat rakamlarına göre Kocaeli dışındaki diğer illerin ihracat ve ithalat rakamlarının çok düşük seviyede olduğu görülmektedir.

Maden Tetkik ve Arama (MTA) Genel Müdürlüğünce hazırlanan 2010 yılı illere ait maden potansiyeli raporlarına göre, Kocaeli ilinde tespit edilen metalik ve endüstriyel hammadde yataklarının büyük bir kısmı yerleşim alanları altında kalmıştır. Kocaeli, metalik maden bakımından oldukça fakir bir ildir.

Endüstriyel hammaddeler bakımından da zengin olmamakla birlikte diğer madenlere göre çimento hammaddeleri üretimi ön plana çıkmıştır. Çimento hammaddeleri, kireçtaşı ve mermer alanındaki işletmelerin Gebze ve çevresinde yoğunlaştığı görülmektedir. Nitekim İstanbul Sanayi Odası 2009 yılı 500 büyük kuruluş sıralamasında 119.sırada olan Nuh Çimento Sanayi A.Ş. Hereke beldesi Akıyar mevkiinde, merkezi İstanbul olan ve 465. sırada bulunan Aslan Çimento A.Ş. üretim faaliyetlerinin bir kısmını Darıca'da gerçekleştirmektedir. Çimento hammaddesi olarak Dikilirkale ve Darıca yatakları ile Gebze Tavşanlı, Hereke, Köseler, Yukarıhereke, Tavşancıl, Muallimköy, Köseler, Tepecik, Demirciler köyü ve Mollafeneri köyleri dahilindeki dolomit yataklarının büyük bir kısmı yerleşim alanları altında kalmıştır.

Endüstriyel hammaddeler ilgili olarak kum-çakıl yatakları, kireçtaşı maden işletmeleri bulunmaktadır. Metalik maden ve endüstriyel hammadde kaynakları dışında il dâhilinde Kuzuluk, Taraklı ve Geyve jeotermal alanları bulunmaktadır. Düzce ili yer altı kaynakları bakımından çok çeşitliliğe ve potansiyele sahip değildir. MTA tarafından yürütülen çalışmalar sonucunda endüstriyel hammadde kaynakları olarak kil ve tuğla-kiremit hammaddeleri, metalik madenlerden bakır ve manganez cevherleşmeleri ve enerji hammaddelerinden ise Efteni ve Derdin jeotermal kaynakları tespit edilmiştir. Yalova'nın Termal ve Armutlu ilçelerinde kaplıca olarak kullanılan toplam iki adet sıcak su kaynağı bulunmaktadır. Bolu'da Merkez ilçe, Mudurnu, Gerede, Seben ve Göynük ilçelerinde çeşitli jeotermal alanlar tespit edilmiştir.

Metalik madenler bakımından potansiyeli en zayıf il Kocaeli'dir. Endüstriyel hammaddeler bakımından Sakarya, Düzce ve Bolu illerinde potansiyel olmakla birlikte zengin bitki örtüsü araştırma faaliyetlerini kısıtlamaktadır. Yine de MTA Genel Müdürlüğü'nce adı geçen bu illerde 2009 yılı içerisinde toplam 20 firmaya maden arama ruhsatı verilmiştir. Enerji hammaddeleri üretiminde Kocaeli dışında bölge illeri daha zengin durumdadır. Özellikle Sakarya, Bolu ve Yalova illerinde bulunan 45 santigrat derece üzerindeki termal su kaynakların kaplıca amaçtan ziyade konut ısıtıcılığında kullanılması kaynakların daha etkin kullanılmasına olanak sağlayacaktır.

3.3. YATIRIMCI VE GİRİŞİMCİ POTANSİYELİ

Türkiye ve özelinde TR42 Düzey 2 Bölgesi 3,5 saatlik bir uçuş mesafesi ile 25 trilyon dolar boyutunda bir pazar hacmi ve 1,5 milyarlık bir nüfusa ulaşılabilen bir alanın merkezinde yer almaktadır. Erişilebilir pazar büyüklüğü ve bu pazara yakınlık ile güçlü, entegre ulaşım altyapısı, yatırım sürecinde yatırımcının göz önünde bulundurduğu tercih özelliklerindedir.

TR42 Düzey 2 Bölgesi, stratejik konumuna ek olarak, yaşanabilirlik ve sosyokültürel gelişmişlik düzeyi açısından yatırımcılar için bir çekim merkezi niteliği taşımaktadır. Metropolitan bölgeler arası doğal yapının korunması, TR42 Düzey 2 Bölgesi'ni endüstrileşmeye ek olarak cazip bir yaşam alanı niteliğinde olmasına, bunun yanısıra bölgedeki güçlü eğitim altyapısı da nitelikli işgücü arzına olanak sağlamaktadır.

Yabancı yatırımcılar, bölgeye istihdam, sektörel teknik bilgi ve katma değer sağlamaktadır. Bu şekilde ekonomiye ivme kazandırmakta ve yerli yatırımcıların üretim ve pazarlama süreçlerinin tedarik zincirinde, küresel ölçekte standardizasyonuna yol açmakta, bu sayede bölgenin rekabetçi gücünü artırmaktadır.

3.3.1. Yatırımcı Profili

TR42 Düzey 2 Bölgesi gerek İstanbul'a yakınlığından, gerekse kaynaklara ve hammaddeye ulaşım imkânlarındaki ve ürünlerin hedef pazarlara hava, kara ve deniz yolu aracılığı ile nakledilmesindeki kolaylıklardan ve ayrıca birçok konudaki güçlü altyapısından dolayı yatırımcılar açısından cazip bir bölge durumundadır. Sadece 2009 yılında ülkeye giren toplam doğrudan yatırımın yaklaşık %10'u bu bölgede yapılmıştır. Bölgede Türkiye'nin önde gelen yatırımcılarının yanı sıra dünyanın önde gelen firmalarının da içinde bulunduğu 500 civarında yabancı firma bulunmaktadır.

Tablo 39. Yatırımcı Potansiyeli Göstergeleri

	TR 42	Kocaeli	Sakarya	Düzce	Bolu	Yalova
Yabancı Sermayeli Şirket Sayısı ¹	492	288	82	13	13	96
İSO İlk 500 Büyük Kuruluş Sayısı ²	115	84	17	7	4	3
İSO İkinci 500 Büyük Kuruluş Sayısı ²	60	46	4	4	4	2
Girişimci Sayıları ³	151.350	68.465	43.122	15.763	12.174	11.826

Kaynak, Veri Yılı: (1) Hazine Müsteşarlığı, 2009, (2) Bölge illerinde faaliyet gösteren İSO 500 şirket sayısı, İstanbul Sanayi Odası (İSO),

Bölgenin, Türkiye'nin en büyük ilk 1000 firmasından 180'ine, bir diğer ifade ile % 18'ine sahip olması, büyük yatırımcıların bölgeyi bir yatırım üssü olarak gördüklerine ve bölgenin ileriye yönelik yatırım potansiyelinin oldukça yüksek olacağına işaret etmektedir.

Bölge illerinden 4'ünün denize kıyısının olması, orman zenginliği, doğal güzelliği olan çok sayıda mekanın bulunması, kış turizmine uygun birçok alanın olması, yamaç paraşütü, rafting, trekking ve daha birçok turistik aktivite ile birlikte değerlendirildiğinde turizm açısından oldukça önemli bir destinasyondur. Özellikle Düzce, Bolu, Yalova illerinin doğal güzelliklerinin profesyonel tanıtım faaliyetleri ile bölgede önemli turizm güzergâhları olacağı ve devamında turizm yatırım potansiyeli olan bölgeler olarak değerlendirilebilir.

Deniz, hava ve karayolu alanında ülkenin en büyük projelerinin TR42 Düzey 2 Bölgesi'ni kapsayacak şekilde planlanması ve projelendirilmesi, gelecekte bölgenin yatırımlar açısından daha değerli bir alan olacağına işaret etmektedir. Marmaray Projesi, Kuzey Marmara Otoyolu Projesi ve bu projeye entegre Çevre ve Otoyol Projeleri, İzmir-Bursa-İstanbul Otoyol Projesi, Karasu Limanı, Cengiz Topel Havaalanının kargo taşımacılığına açılması ve henüz planlanma aşamasında olan birçok proje TR42 Düzey 2 Bölgesi'nin ulaşım/erişim anlamındaki sıkıntılarını giderecek, bölgeyi ülkenin ulaşım/erişim üssü haline getirecektir. Bu kapsamda özellikle "Lojistik Üssü" olma amacındaki bölge bu amacına daha kolay bir şekilde erişebilecektir.

Bölge, çok verimli tarım arazilerine sahip olması ve tarımsal üretime uygun iklimi ile tarım yatırımları açısından da avantajlı bir konumda bulunmaktadır. İstanbul-Ankara gibi büyük pazarlar arasında yer alması ayrıca Avrupa ve Rusya gibi dev pazarlara yakınlığı ve bununla birlikte bu bölgelere erişim kolaylığı, bölgenin bu alanda yapılacak yatırımlarda avantaj sağlayacağı öngörülebilir.

“İstanbul Finans Merkezi” ulusal stratejisinin varlığı da düşünüldüğünde, dünyanın finans ve ilgili sektörlerindeki büyük ölçekli çok sayıda şirketi ve üst düzey iş yöneticisinin İstanbul’ a geleceği ya da bu rotada bulunacağı beklenmektedir. Bu ölçekteki projelerin başarıya ulaşması, metropolün hemen yanı başında bulunan bölgeyi de etkileyecek, doğru bir strateji izlendiğinde hem yatırımlar açısından hem de nitelikli ve orta/ üst tüketim grubunda bulunan çalışanların bölgeye çekilmesi ya da yapılacak yatırımların çıktısının bu gelir grubuna ulaşması açısından önemli bir fırsat olacaktır.

Tablo 40. Kurulan ve Kapanan İşyeri Profili

		Kocaeli	Sakarya	Düzce	Bolu	Yalova
Kapanan	2010 Yılında İlk 5 Ayı *	340	111	185	63	43
	2009 Yılında İlk 5 Ayı *	300	131	67	57	58
Kurulan	2010 Yılında İlk 5 Ayı	689	346	98	128	117
	2009 Yılında İlk 5 Ayı	607	272	89	94	107

Kaynak, Veri Yılı: TOBB, 2010

*Kapanan şirket sayılarına tasfiye halindekiler de dahil edilmiştir. İşyeri sayıları: şirketler, kooperatifler ve gerçek kişilerin ticari işletmeleri istatistiklerini kapsamaktadır.

TR42 Düzey 2 Bölgesi illerinde bir önceki yılın aynı aylarında kurulan ve kapanan şirket sayılarına bakıldığında 2010 yılının ilk beş ayında kurulan şirket sayısı 2009’un aynı dönemine göre fazla olmakla birlikte 2010’un aynı döneminde kapanan şirket sayısı ise iller bazında farklılıklar göstermektedir. Kocaeli, Düzce ve Bolu illerinde kapanan şirket sayısı artarken Yalova ve Sakarya illerinde oransal olarak %25 ve %15 oranında azalmıştır.

Ayrıca bölge şirketlerinin sermaye yapısına bakıldığında 2010 yılının ilk 5 ayında kurulan toplam 16 yabancı sermayeli şirket bulunmaktadır. Yabancı sermayeli anonim şirket sadece Kocaeli’de kurulurken, Yalova, Bolu ve Sakarya illerinde limited şirketler kurulmuştur. Ticaret Sicili kayıtlarına göre bu sürede Düzce ilinde yabancı sermayeli limited veya anonim şirket kurulmamıştır. Bölge sanayi ve ticaret odalarından alınan bilgilere göre son üç yıllık dönemde odalara kayıt yaptıran ve kayıt sildiren işletme sayısı Tablo 42’de verilmektedir.

Tablo 41. Ticaret- Sanayi Odaları İşletme Kayıt Durumları (2007-2010)

	Kocaeli	Sakarya	Düzce	Bolu	Yalova
Kayıt Yaptıran İşletme	4289	-	960	898	1038
Kayıt Sildiren İşletme	322	262	88	73	73

Kaynak, Veri Yılı: Bölgede Yer Alan Ticaret ve Sanayi Odaları, 2010

TR42 Düzey 2 Bölgesi'nde son 3 yıllık dönemde açılan işletmelerin ortalama % 92'si ticari faaliyetlerine devam etmektedir. Bu durum, TR42 Düzey 2 Bölgesi'nin yeni açılan işletmelerin performansı bakımından, uygun ve yeterli bir ortama sahip olduğu kanısını destekleyici niteliktedir.

3.3.2. Girişimci Potansiyeli

Girişimci bulunduğu bölgeye yeni yatırımlar yaparken istihdam yaratmakta, yaratılan istihdam çarpan etkisi ile kişi başına düşen milli geliri yükseltmekte ve böylece bölge önem kazanmaktadır. Yeni yatırımlar, dışsal ekonomilere neden olarak, yeni girişimler sayesinde üretilen mamulü girdi olarak kullanan yeni sektörlerin oluşumuna veya mamulün üretimi için gereken girdi malların imal edildiği sektörlerin büyümesine olanak vermektedir. Girişimciliği etkileyen temel unsurlar; bürokratik yapı, fiziki altyapı, teknolojik düzey - yenilikçilik, finansman olanakları ve devlet destekleri şeklindedir.

Ulaşım ve teknik altyapı açısından nitelikli olan bölgenin teknolojik düzeyi ve bu düzeye yönelik alt yapısı gelişme aşamasındadır. Ancak diğer bölgeler ile karşılaştırma yapıldığında TR42 Düzey 2 Bölgesi'nin iyi durumda olduğu söylenebilir. TÜBİTAK MAM, Gebze OSB Teknoparkı, Kocaeli Üniversite Teknoparkı ve Sakarya Üniversitesi Teknoparkı bölgede teknoloji alanında faal olan kurumlardır. Diğer yandan son dönemde gündemde önemli yer tutan Bilişim Vadisi'nin de Bölge'de yer alacak olması özellikle katma değeri yüksek yaratıcı sermayenin bölgeye çekilmesi açısından büyük önem arz etmektedir.

3.3.3. Desteklerden Yararlanma Durumu

Tablo 42. Bölgede Kullanılan Devlet Destekleri

	Kocaeli	Sakarya	Düzce	Bolu	Yalova
Yatırım Teşvik Belgesi ¹ Alan Firma Sayısı	434	211	184	54	106
Sağlanan İstihdam ¹	31.401	8.075	10.760	8.443	7.848
Sabit Yatırım Tutarı (Bin TL) ¹	3.731.122	1.175.812	897.577	189.816	1.787.039
KKYDP ² Proje Sayısı(2005-2010)	6	26	11	30	18
KKYDP Hibe Tutarı (Bin TL)	2.563	5.530	2.641	4.137	3.358
KOSGEB Kayıtlı İşletme Sayısı ³	6.127	3.760	1.950	1.463	1.614
KOSGEB Hibe Destek Sayısı (2007-2010) ³	223	104	46	25	128
KOSGEB Hibe Tutarı (Bin TL) ³	1.192	349	137	267	352
KOSGEB Kredi Faiz Destek Sayısı ³	1.755	2.132	1.144	554	825
KOSGEB Kredi Faiz Destek Tutarı (Bin TL) ³	70.011	82.751	43.324	24.320	25.225

Kaynak, Veri Yılı: (1) T.C Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Yatırım Teşvik Belgesi (2005-2010) , (2) T.C Tarım ve Köyşleri Bakanlığı Kırsal Kalkınma Yatırımlarını Destekleme Programı (2005-2010) Bilgiler Tarım İl Müdürlüklerinden alınmıştır. (3) Bilgiler KOSGEB Hizmet Merkezlerinden alınmıştır ve 2007 yılından 2010 yılının ilk altı ayına kadar yapılan toplam destekleri içermektedir

Avrupa Birliği Destekleri

10-11 Aralık 1999 tarihinde Türkiye'nin AB'ye aday ülke olarak kabul edilmesi sonrasında "Türkiye için Katılım Öncesi Mali Yardıma Dair Çerçeve Tüzük" Ocak 2002 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye'nin AB'ye üyelik sürecinde müktesebat uyumu kapsamındaki yardımlar 2002 -2006 yılları arasında "Katılım Öncesi Mali Yardım" adı altında sağlanmış, 2007-2013 yılları arasında ise çeşitli mali yardım programları ile Birlik tarafından aday ülkelere sağlanan fonların tek bir bütçe altında toplanmasıyla "Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı" adını almıştır. Geçiş Dönemi Desteği ve Kurumsal Yapılanma, Bölgesel ve Sınır Ötesi işbirliği, Bölgesel Kalkınma, İnsan Kaynaklarını Geliştirme ve Kırsal Kalkınma söz konusu yardım aracının bileşenlerini oluşturmaktadır.

Tablo 43. AB Hibe Programları Kapsamında Finanse Edilen Projelerde Bölgenin Durumu

	TR 42	Kocaeli	Sakarya	Düzce	Bolu	Yalova
81 il içindeki Sıralaması	-	42	59	69	73	63
Sözleşme Adedi	35	17	6	4	2	6
Hibe Tutarı (€)	3.938.974,5	1.978.106,7	946.800,3	384.998,44	80.071	548.998
Pay (%)	-	0,68	0,32	0,19	0,13	0,03

Kaynak, Veri Yılı: Merkezi Finans ve İhale Birimi, Ağustos 2010

Bölgedeki iller için yukarıda sayılan 5 bileşen altındaki tüm hibe programları açık olmasa da bölgedeki kurum ve kuruluşların AB hibe desteklerinden faydalanma oranının düşük olduğu; bölgenin 2002-2010 yılları arasında sağlanan toplam hibe tutarının % 1,34'ünden, toplam proje sayısının da %1,48'inden pay aldığı, bölge içindeki iller arasında hibelerden yararlanma konusunda büyük farklılıkların olduğu, illerden Valilikler vasıtasıyla derlenen AB projeleri incelendiğinde ise kurumlar arasında ortak proje yapma kültürünün eksikliği görülmektedir.

Bölgedeki çeşitli kurum ve kuruluşlara yapılan ziyaretlerde elde edilen bilgilere göre bölgede AB ve uluslararası fonlara başvuru sayısının düşüklüğünde; genellikle kuruluşların ayrı bir proje ofisi biriminin olmaması, projeler için ayrı bir birim oluşturan kurumlarda ise ilave personel alımına gidilmeyip mevcut insan kaynağının gündelik işlerine ek olarak proje yapmaya yönlendirilmesi, proje bilgi ve birikiminin eksikliği, uygulamaya dönük eğitim yetersizliği ve çalışanların yabancı dil eksikliği gibi nedenler ön plana çıkmaktadır.

Kurumsal bazda bakıldığında ise Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı proje bürolarının deneyimli ve İngilizce bilen personeli sayesinde özellikle Ulusal Ajans Eğitim ve Gençlik Programları Merkezi Başkanlığı tarafından yürütülen Hayat boyu Öğrenme (Comenius, Erasmus, Leonardo da Vinci, Grundtvig) ve Gençlik Programı (Youth) projelerinde ön plana çıktığı, bölge aktörlerinin bu iki program için 2009 yılında hazırladıkları toplam 249 projeden 67'sinin kabul aldığı ve 2008'e göre %47,79 oranında bir artışla 1.988.529 avro tutarında hibeye hak kazandıkları görülmektedir. Diğer taraftan bölge bu iki programda 2009 yılında %26,9'luk proje kabul edilme oranı ile Türkiye ortalaması olan % 24,1'ün üzerindedir.

Genel olarak bölgeden en çok Hayat boyu Öğrenme ve Gençlik Programına başvuru yapıldığı görülmekte, Valiliklerden derlenen projeler incelendiğinde ise bazı illerin proje başvurularının çoğunu bu tip projelerin oluşturduğu ortaya çıkmaktadır. Bolu ilinin “Katılım Öncesi Mali Yardımı” kapsamında yürütülen hibe programları çerçevesinde yararlandığı hibe tutarı çok düşükken, özellikle “Hayat boyu Öğrenme Programı” hibelerinden yararlanma oranının yüksekliği dikkat çekmektedir.

Tablo 44. Hayat Boyu Öğrenme Programında Finanse Edilen Projelerde Bölgenin Durumu

		TR42 / Türkiye	TR42	Kocaeli	Sakarya	Düzce	Bolu	Yalova
2008	Başvuru	%6,44	219	80	35	29	54	21
	Kabul	%6,19	52	19	7	3	14	9
	Hibe (€)	%5,05	1.169.145	372.200	190.845	97.600	335.400	173.100
2009	Başvuru	%5,84	191	86	34	13	44	14
	Kabul	%6,82	52	27	7	3	13	2
	Hibe (€)	%6,87	1.771.340	719.440	219.100	55.250	719.100	58.450
Değişim	Başvuru	%-9,43	%-12,79	%7,5	%-2,86	%-55,17	%-18,52	%-33,33
	Kabul	%10,09	%0	%42,11	%0	%0	%-7,14	%-77,78
	Hibe	%36,16	%51,51	%93,29	%14,81	%-43,39	%114,4	%-66,23

Kaynak: Ulusal Ajans Eğitim ve Gençlik Programları Merkezi Başkanlığı, 2010

Tablo 45. Gençlik Programı Çerçevesinde Finanse Edilen Projelerde Bölgenin Durumu

		TR42 / Türkiye	TR42	Kocaeli	Sakarya	Düzce	Bolu	Yalova
2008	Başvuru	%2,74	37	19	9	0	3	6
	Kabul	%3,02	13	7	3	0	1	2
	Hibe (€)	%2,73	176.340	88.400	43.345	0	15.365	29.230
2009	Başvuru	%3,54	58	35	8	1	2	12
	Kabul	%3,56	15	12	1	1	0	1
	Hibe (€)	%3,03	217.189	172.012	11.832	17.995	0	15.350
Değişim	Başvuru	%29,31	%56,76	84,21	-11,11	-	-33,33	100
	Kabul	%18,13	%15,38	71,43	-66,67	-	-100	-50
	Hibe	%10,98	%23,16	94,58	-72,7	-	-100	-47,49

Kaynak: Ulusal Ajans Eğitim ve Gençlik Programları Merkezi Başkanlığı, 2010

İki program karşılaştırıldığında ise bölgede yer alan illerin daha çok Hayat boyu Öğrenme programlarına başvuru yaptıkları, 2008 yılında AB Hayat boyu Öğrenme Programı çerçevesinde hazırladıkları 52 projeye Türkiye genelinde toplam hibe tutarının % 5’ini aldıkları ve bu oranı yine aynı proje sayısı ile 2009 yılında %7’ye çıkardıkları; Gençlik Programı kapsamında verilen hibelerde ise hazırladıkları 13 projeye 2008’de %3 olan paylarını 2009 yılında 15 projeye %3’e yükselttikleri anlaşılmaktadır.

3.4. BİLİŞİM, TEKNOLOJİ VE ARGE

Bilişim sektörü dünyada 2009 yılında 2,5 trilyon avro düzeyinde bir hacme ulaşmıştır ve iletişim teknolojilerinin payı, sektörün % 60'ına denk gelmektedir. Bilişim sektörünün Türkiye'deki hacmi ise 21 milyar dolar ve iletişim teknolojilerinin payı %75'tir. Bilişim sektörü ve Ar-Ge yatırımlarının yüksek derecede önem taşımasının en önemli iki nedeni, bu sektörlerin katma değerinin yüksek olması ve diğer tüm sektörlerin altyapısını oluşturmasıdır.

TR42 Düzey 2 Bölgesi, ileri teknoloji alanındaki potansiyeli değerlendirme noktasında, üretim alanında dünya pazarlarına olan yakınlığı, hizmet alanında ise yüksek hacimli sanayinin altyapı gereksinimi nedenleriyle önemli bir oyuncu olma niteliğini taşımaktadır. Bölge; işgücü, sanayileşme varlığı ve potansiyeli ve ulaşım olanakları açısından **Bilişim Vadisi Projesi**'ni besleyecek bir bölge olma niteliği taşımaktadır. Bölge üniversitelerinde bilişim bölümlerinin eğitim kalitesi Türkiye ortalamasının üzerindedir ve bölgede nitelikli işgücü arzının yüksek olduğu ifade edilebilir. Bilişim Vadisi Projesi üniversite-sanayi işbirliğinin güçlendirilmesi açısından ayrıca önem taşımaktadır.

Kocaeli'de kurulması kararlaştırılan Bilişim Vadisi Projesi, TR42 Düzey 2 Bölgesi'nde katma değer artışı sağlayacak en önemli projeler arasında yer almaktadır. Ar-Ge-inovasyon-derinlik eksenli tasarlanan Bilişim Vadisi'nde, bilgi ve iletişim, telekomünikasyon, biyo-teknoloji, nano-teknoloji, nöro-teknoloji sektörlerine öncelik verilmesi planlanmaktadır. 2012 yılında yaklaşık 12 milyar dolara ulaşarak iki katına çıkması beklenen bilişim sektörü pazar büyüklüğü, kurulması planlanan Bilişim Vadisi Projesi'nin hayata geçmesi ile daha da büyük bir hacme ulaşacaktır.

Büyük ölçekli şirketlerin operasyon yönetim merkezlerinin bölgede yer seçmeye başlaması, bilişim alanında yüksek bir potansiyeli beraberinde getirmektedir. Benzer şekilde, küresel ölçekteki yerli ve yabancı şirketlerin çağrı merkezlerini Gebze'ye ve Yalova'ya taşıma eğilimi gözlemlenmektedir.

3.4.1. Bilişim KOBİ'leri

TR42 Düzey 2 Bölgesi'nde danışmanlık, teknik servis alanlarında diğer şirketlere bilişim altyapısı kurulumu ve materyal tedariki sağlayan bilişim KOBİ'leri değerlendirildiğinde ön plana çıkan ilk unsur; müşteri portföylerinin yıllar içinde daralmış olmasıdır. Bölgedeki bilişim KOBİ'leri, İstanbul merkezli bilişim firmaları tarafından gerçekleştirilen büyük şirketlerle ikili anlaşmalar içerisinde yüklenici konumundadır. Bu açıdan, bilişim sektörünün İstanbul'a yakınlığı bir fırsat olarak görülmektedir.

Bilişim sektöründe standardizasyonun istenen seviyeye ulaşması doğrultusunda meslek tanımlarının oluşturulması ve bağlayıcılığı olan bir bilişim meslek odasının kurulması çalışmalarını devam ettirmektedir.

Bu projenin TR42 Düzey 2 Bölgesi'nde pilot olarak başlaması öngörülmektedir. Bölgede bilişim sektöründe çalışan ara elemanların %80'i genel lise mezunudur. Nitelikli işgücünün sağlanması adına MEB ile ortaklaşa sertifikasyon projeleri yürütülmektedir.

3.4.2. Teknoparklar ve Teknoloji Merkezleri

Sanayi faaliyetlerinin ivmelendiği bir bölge olarak TR42 Düzey 2 Bölgesi'nde; OSB, KSS ve serbest bölgelerin kapasitesi yüksek iken, benzer durum inovasyon ve teknoloji merkezleri açısından aynı derecede değildir. Bölge inovasyon ve Ar-Ge yapısında her ne kadar Türkiye ortalamasına kıyaslandığında bir üst seviyede yer alsada, bölgenin gelişmiş sanayisini küresel rekabette daha ileriye taşıyacak olan Ar-Ge ve inovasyon yapısının yetersiz olduğu, mevcut altyapının yeterince kullanılmadığı görülmektedir.

Tablo 46. Genel Teknoloji ve Ar-Ge Göstergeleri

	TR 42	Kocaeli	Sakarya	Düzce	Bolu	Yalova
Teknoparklar ¹	6	3	1	1	1	-
Teknoloji Merkezleri ¹	2	1	1	-	-	-
Bilişim Şirketi Sayısı ²	313	166	73	37	21	16

Kaynak, Veri Yılı:(1) Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, 2009 (2) TÜBİDER, 2009

Türkiye'nin ilk Teknoloji Geliştirme Organize Sanayi Bölgesi Olan Gebze OSB bölgede faaliyet göstermektedir. Ülke genelindeki toplam 39 Teknoparkın 6'sı, 20 teknoloji merkezinin de 2'si bölgede bulunmaktadır. Bölgede yer alan teknoparklardan TÜBİTAK-Marmara Araştırma Merkezi, Gebze OSB ve Kocaeli Üniversitesi Teknoparkı olmak üzere 3 tanesi Kocaeli'nde; Sakarya Üniversitesi Teknoparkı Sakarya'da yer almaktadır. Bolu'da Teknoloji Geliştirme Bölgesi kurulması kararı alınmıştır. Ayrıca, Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü Tekmer ve KOSGEB Sakarya Üniversitesi Tekmer olmak üzere bölgede iki teknoloji merkezi yer almaktadır.

Tematik Harita 14. Bölgedeki Teknoparklar ve Tekmerler

Bölgede Teknopark ve Tekmer sayısı kadar, bu bölgelerin etkinliğinin de göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Türkiye genelindeki 37 teknoparkta faaliyet göstermekte olan Ar-Ge firmalarının %14'ü, teknoparklarda yaratılan istihdamın ise % 9'u bölgedeki teknoparklarda gerçekleşmektedir. TR42 Düzey 2 Bölgesi'ndeki teknoparkları, ülkedeki diğer teknoparklar arasında öne çıkaran özellik; Türkiye genelinde teknoparklarda üretilen projelerin %44'ünün bölgedeki teknoparklarda üretiliyor olmasıdır. Diğer yandan, Haziran 2009 itibari ile ülke genelinde teknoparklardan yapılan toplam ihracatın (478.838.741,07 TL) yalnızca %4,2'si (toplam 20.293.739,7 TL) bölgedeki teknoparklar tarafından gerçekleştirilmiştir.

Tablo 47. Teknoparkların Faaliyet Durumu

	GOSB Teknopark	TÜBİTAK MAM	KOÜ Teknopark	Sakarya Teknokent	Toplam	
Mevcut Ar-Ge Firma Sayısı	72	26	67	15	180	
Personel Sayısı	Mevcut Ar-Ge Personeli	495	93	97	43	728
	Mevcut Destek Personeli	142	82	46	2	272
Proje Sayısı	Biten Proje	569	38	140	2	749
	Devam Eden Proje	457	40	270	25	792
	Sonlandırılmayan Proje	0	1	1	0	2
	Projeler Toplamı	1.026	79	411	27	1543

Kaynak, Veri Yılı: Sanayi ve Ticaret İl Müdürlükleri, İl Brifingleri, 2008; İlgili Teknoparklar 2010 Nisan

* Bolu Teknoloji Geliştirme Bölgesi ve Düzce Teknoparkı henüz faaliyete geçmemiştir.

3.4.3. Marka-Patent Göstergeleri

Bölgede yapılan patent, faydalı model ve marka başvuruları ülke geneli ile paralellik göstererek oldukça düşük düzeylerde seyretmektedir. Türk Patent Enstitüsü 2009 yılı verilerine göre, Türkiye genelinde yapılan 2.588 patent başvurusunun 136 tanesi bölgede gerçekleşmiş, ülkede tescillenen 456 markanın ise yalnızca 14 tanesi bölgede üretilen markalardır. Bölgeden yapılan patent ve faydalı model başvuruları; ana metal ve fabrikasyon metal ürünleri imalatı, elektrikli ve optik donanım imalatı, makine ve teçhizat imalatı sektörlerinde yoğunlaşmaktadır.

Tablo 48. Marka-Patent Göstergeleri

		Türkiye	TR 42	Kocaeli	Sakarya	Düzce	Bolu	Yalova
Marka	Başvuru	59.838	1.840	1.061	478	110	79	112
	Tescil	41.414	1.412	853	339	93	52	75
Patent	Başvuru	2.588	136	99	25	4	3	5
	Tescil	456	14	10	3	0	0	1
Faydalı Model	Başvuru	2.842	142	79	49	3	4	7
	Tescil	2.151	105	56	41	2	2	4
Endüstriyel Tasarım	Başvuru	5.927	159	103	45	5	2	4
	Tescil	5.378	130	84	36	5	3	2

Kaynak, Veri Yılı: TPE, 2009

Bölge, marka ve patent sayılarının azlığının yanısıra, faydalı model ve endüstriyel tasarım başvuru ve tescil sayıları da Türkiye içerisinde düşük paya sahiptir. Bu durumun nedenleri arasında merkezi İstanbul'da bulunan firmaların başvuru ve tescil kayıtlarının İstanbul ili verilerine dâhil edilmesi de yer almaktadır.

3.4.4. Ar-Ge Destek Programları Performansı

Çerçeve Programları

Türkiye; AB'de çok uluslu araştırma ve teknoloji geliştirme projelerini desteklemek amacıyla oluşturulan Çerçeve Programları'na 2003 yılında resmen katılmış olup, 2002-2007 dönemini kapsayan 6. çerçeve programından 2003 yılı itibariyle yararlanılmaya başlanmıştır. 6. Çerçeve Programı kapsamında, Türkiye'den kuruluşların yer aldığı proje konsorsiyumlarının hazırladıkları 2.982 projenin 459'u kabul edilmiş, proje kabul oranı %15,4 olarak gerçekleşmiştir (TÜBİTAK, 2010). TR42 Düzey 2 Bölgesi illerinin 6. Çerçeve Programındaki performanslarına bakıldığında ise, toplam 459 projenin 13'ünün Kocaeli ve Sakarya illerindeki kuruluşların ortak olduğu konsorsiyumlar tarafından yapılmış olduğu, bu sayıyla bölgenin Türkiye'deki 6. çerçeve projelerinden %2,83 pay aldığı görülmektedir. Bölge illerinden Bolu, Düzce ve Yalova'dan 6. ÇP kapsamında bir proje konsorsiyumuna katılmış ortak bulunmamaktadır.

Tablo 49. 7. Çerçeve Programı Katkı Payları

Yıl	Ulusal Fon (Milyon £)	AB Hibe Yardımı (Milyon £)	Toplam (Milyon £)	Türk Ortakların Aldığı Fon Miktarı (Milyon £)	Desteklenen Türk Ortak Sayısı
2007	9,9	12,5	22,4	26,8	145
2008	26,3	4,5	30,8	19,5	121
2009	24,5	16,6	41,1	24,6*	143
Toplam	60,7	33,6	94,3	70,9**	409

Kaynak, Veri Yılı:TÜBİTAK, 2010

* 2009 yılında kapanan 13 çağrının sonuçları henüz yayınlanmamıştır,

** Avrupa Komisyonu veri tabanındaki maddi hatalar TÜBİTAK tarafından düzeltilmiştir.

Çerçeve Programındaki payı 2007-2009 yılları dikkate alındığında 16 projeye % 3,91'e yükselmiştir.

TR42 Düzey 2 Bölgesi illerin 7. Çerçeve Programı kapsamında 2007-2009 dönemde aldığı fon miktarları ve yer aldıkları konsorsiyumlarının proje sayılarına bakıldığında Bolu, Düzce, Sakarya ve Yalova'nın bu programlardan hiç yararlanmadığı, Kocaeli'nin ise 16 adet projesinin desteklendiği görülmektedir. Bununla beraber; bölgenin Türkiye genelinde 6. Çerçeve Programı'ndaki payı 13 projeye %2,83 iken, 7.

Tablo 50. 6. ve 7. Çerçeve Programları Kapsamında İllerin Aldığı Fon Miktarları ve Proje Sayıları

		Kocaeli	Sakarya	Düzce	Bolu	Yalova
Proje Başvuru Sayısı	6. ÇP	-	-	-	-	-
	7. ÇP	192	-	-	-	-
Desteklenen Proje Sayısı	6. ÇP	11 *	2 **	-	-	-
	7. ÇP	16	-	-	-	-
Desteklenen Bütçe	6. ÇP	1.363.886 €	524.188 €	-	-	-
	7. ÇP	3.295.396 €	-	-	-	-

Kaynak, Veri Yılı:TÜBİTAK, 2010

* Kocaeli ilinde 6. Çerçeve Programı kapsamında desteklenen kurum/kuruluş/şirketler; MAM Deniz bilimleri Enstitüsü, OMTAŞ Otomotiv San., MOMENTUM Bilgisayar, Kocaeli Üniversitesi, Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü, 7. Çerçeve Programı kapsamında desteklenen kurum/kuruluşlar/şirketler; MAM Enerji, Gıda Enstitüsü, UEKAE, Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü, +90 ArtıDoksan Hizli İmalat Teknolojileri A.S, Hexagon Studio, OMTAŞ Otomotiv San. şeklindedir.

** Sakarya ilinde 6. Çerçeve Programı kapsamında desteklenen kurum Sakarya Üniversitesi'dir.

Ar-Ge projelerinin desteklendiği Çerçeve Programları'na bölge üniversitelerinden başvuru ve ortaklık sayısının yeterli olmadığı görülmektedir. 6. Çerçeve Programı kapsamında Kocaeli Üniversitesi 11 proje ve Sakarya Üniversitesi 2 proje ile; 7. Çerçeve Programının ilk 3 yıllık dönemindeki proje ortaklıklarında ise Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü 2 proje ile fayda sağlamıştır. Böylece bölgedeki 3 üniversite Türkiye genelindeki 169 proje ortaklığı içinde %1,18'lik pay almış olmakla beraber; bölgedeki diğer üniversitelerin programda yer almadığı görülmektedir. Dolayısıyla üniversitelerin projelerden yararlanma kapasitelerinin artırılması önem taşımaktadır.

TÜBİTAK verilerine göre, Türkiye'deki kuruluşların uluslararası teknoloji birikimini erişimini ve teknoloji transferini amaçlayan 1509 Uluslararası Sanayi Ar-Ge Projeleri Destekleme Programınca 2007-2010 yılları arasında destek verilen 66 proje arasında bölgeden sadece Kocaeli'den 7 projenin yer aldığı, diğer bölge illerinden kabul edilen projenin olmadığı görülmektedir.

Diğer Ar-Ge Destek Programları

Tablo 51. Ar-Ge Destekleri

	Kocaeli	Sakarya	Düzce	Bolu	Yalova
Tekno-Girişim Desteği Proje Sayısı ¹	5	1	-	-	1
Tekno-Girişim Destek Tutarı (Bin TL) ¹	500	100	-	-	100
San-Tez Destek Adedi ¹	8	1	-	1	-
San-Tez Destek Tutarı (Bin TL) ¹	2.047	85	-	24.168	-
Ar-Ge Merkezi Belgesi Alan Firma Sayısı ¹	4	2	-	1	-
KOSGEB Tek-Mer Destek Adedi ²	135	41	-	-	-
KOSGEB Tek-Mer Destek Tutarı (Bin TL) ²	9.163	2.295	-	-	-
TÜBİTAK Destek Adedi ³	80	500	17	14	10
TÜBİTAK Destek Tutarı (Bin TL) ³	228.940	19.440	3.270	660	20.980

Kaynak, Veri Yılı: (1) Bilgiler Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'ndan alınmış olup 2009 yılı sonuna kadar yapılan destekleri içermektedir. (2) Bilgiler KOSGEB Hizmet Merkezlerinden alınmıştır ve 2007 yılından 2010 yılının ilk altı ayına kadar yapılan toplam destekleri içermektedir. (3) Bilgiler TÜBİTAK Teknoloji ve Yenilik Destek Programları Başkanlığı'ndan alınmış olup iller bazında farklı yıllardan başlamakla birlikte 1995-2009 yılı sonuna kadar yapılan destekleri içermektedir.

3.5. DIŞ TİCARET

Dünya Ticaret Örgütü 2009 Dünya Ticaret Raporu'na göre 2008 yılında Türkiye 132 milyar dolar tutarında ihracat gerçekleştirmiş ve %8'lik pay ile dünya sıralamasında 32. sırada yer almıştır. Aynı araştırmaya göre; 202 milyar dolar tutarında ithalat gerçekleştirilen Türkiye; %1,2'lik pay ile ülkeler sıralamasında 20. sırada yer almıştır. Türkiye'nin dünya ticaretindeki yerinde bölge ekonomisinin yapısı, sektörel yoğunlaşması ve üretime katkısı önemli rol oynamaktadır.

Tablo 52. Bölge İhracat Değerleri

	Yıl	Türkiye	TR 42	Kocaeli	Sakarya	Düzce	Bolu	Yalova
İhracatçı Firma Sayısı	2008	48.143	1405	927	262	84	66	66
	2009	48586	1446	964	261	86	59	76
İhracat (bin \$)	2008	132.027.196	11.396.064	8.320.241	2.907.203	85734	45290	37596
	2009	102.128.447	6.423.459	4.557.639	1.722.184	64319	45740	33577
Kişi Başına İhracat (\$)	2008	1846	3686	5682	3422	275	175	216

Kaynak: Çiftli veriler (2008-2009 şeklinde olanlar) TİM 2009, tekli olan veriler TÜİK 2008

Tablo 53. Bölge İthalat Değerleri

	Yıl	Türkiye	TR 42	Kocaeli	Sakarya	Düzce	Bolu	Yalova
İthalatçı Firma Sayısı	2008	57.785	1.608	1.058	281	97	83	89
	2009	55.017	1.548	1.044	248	96	76	84
İthalatçı (bin \$)	2008	201.963.574	27.378.684	25.434.769	1.709.176	64.866	137.150	32.723
	2009	140.898.982	15.442.103	14.347.165	908.725	49.443	99.480	37.290
Kişi Başına İthalat (\$)	2008	2824	8840	17294	2007	204	513	198

Kaynak: Çiftli veriler (2008-2009 şeklinde olanlar) TİM 2009, tekli olan veriler TÜİK 2008

Tablo 54. Bölge Sektörel İhracat Değerleri

	Türkiye ¹	TR 42	Kocaeli	Sakarya	Düzce	Bolu	Yalova
Tarım	1.459.632	308.781.445	217.582.243	35.623.166	14.746.736	30.808.826	10.020.472
Sanayi	7.747.807	8.114.098.651	6.410.955.219	1.666.120.273	44.483.339	13.890.438	8.649.381
Madencilik	305.775	39.579.185	17.712.871,91	12.930.852	46.115	350.073	8.539.272

Kaynak, Veri Yılı: TİM, 2009 (1) Bin \$

Türkiye İhracatçılar Meclisi ihracat rakamlarına göre; iller bazında öne çıkan sektörler genel olarak Yalova'da kesme çiçek, Sakarya'da taşıt araçları ve yan sanayi, Kocaeli'de kimyevi maddeler ve mamullerinden sonra, taşıt araçları ve yan sanayi ile bitkisel ürünlerde hububat, bakliyat, tohumlar ve mamulleri olarak sıralanabilir. Ülke genelinde düşük bir paya sahip olan hayvansal ürünler Bolu ekonomisi içinde önemli bir ağırlığı oluşturmaktadır. Ayrıca, ülke ihracatı içinde önemli bir paya sahip olmamakla birlikte, Düzce'de üretilen sanayi mamulleri Düzce ili ihracat rakamlarının yaklaşık olarak yarısını oluşturmaktadır.

Başbakanlık Gümrük Müsteşarlığı'nın verilerine göre TR42 Düzey 2 Bölgesi'nde yer alan gümrüklerden 2009 yılında yapılan toplam ihracat 11.479.592 dolardır. Bu rakam toplam ülke ihracatının yaklaşık %12'sini oluşturmaktadır. Yine Gümrük Müdürlükleri bazında alınan verilerde bölge gümrüklerinin toplam ithalatı 26.865.545 dolar olarak gerçekleşmiştir. Böylece bölge, 2009 yılı toplam ülke ithalatı içerisinde %19 oranında pay almıştır.

Tablo 55. Bölge İllerinde En fazla İhracat Yapılan Ülkeler

Kocaeli		Sakarya		Düzce		Bolu		Yalova	
Ülke	Oran	Ülke	Oran	Ülke	Oran	Ülke	Oran	Ülke	Oran
Almanya	%9,61	Fransa	%16,03	Özbekistan	%18,86	Irak	%26,78	Çin Halk Cumhuriyeti	%26,41
İngiltere	%8,28	Almanya	%15,38	Almanya	%14,15	Azerbaycan	%10,02	Fransa	%19,2
ABD	%7,26	İngiltere	%7,92	Mısır	%8,20	Almanya	%8,97	Almanya	%12,41
Fransa	%4,98	İtalya	%6,24	İran	%6,33	Tacikistan	%7,30	Irak	%6,54
İtalya	%4,86	Yunanistan	%4,89	İtalya	%5,88	Rusya Federasyon	%6,16	Hollanda	%5,26
Mısır	%3,48	Polonya	%4,22	İngiltere	%4,63	Bulgaristan	%5,82	Azerbaycan	%4,34
Lübnan-Birleşik Arap Emirlikleri	%3,38	Belçika	%3,78	Azerbaycan	%4,13	Mısır	%4,53	Türkmenistan	%4,18

Kaynak, Veri Yılı: TİM, 2009

Elektrik, elektronik makine ve bilişim alt sektöründe bölgenin 2009 ihracatındaki payının yaklaşık %9 olduğundan hareketle, bölgede katma değeri yüksek ve çevreye görece daha az zarar veren sanayinin bölge ihracatında önemli bir yeri olduğu söylenebilir. Makine ve aksamları alt sektöründe ise bölgenin alt sektör toplam ihracattaki payı yaklaşık %5'tir. Benzer şekilde demir ve demir dışı metaller alt sektöründe bölgenin ihracat payı %6'dır.

Bölgede öne çıkan sektörlerden olan otomotiv ana ve yan sanayi sektöründe Türkiye Avrupa'da önemli bir ihracatçı konumundadır ve Avrupa'nın en büyük otobüs, ikinci en büyük hafif ticari araç üreticisidir. Türkiye'de toplam imalat sanayisi içerisindeki payı %5 civarında olan otomotiv ana ve yan sanayisi ihracatı 2008 yılında ülke toplam ihracatının %17'sini, 2009 yılında %15'ini oluşturmuştur. TR42 Düzey 2 Bölgesi ihracat rakamlarına bakıldığında; taşıt araçları ve yan sanayi alt sektöründe ülke ihracatının yaklaşık %25'inin bölgeden yapıldığı görülmektedir. Büyük oranda ihracatı üstlenen bölge illeri ise Kocaeli ve Sakarya'dır.

Türkiye'de plastik sektöründe 5.000 civarında firma faaliyet göstermektedir. Bu firmaların %40'ı İstanbul'da yer almakla beraber, İzmir, Ankara, Bursa, Gaziantep, Konya, Kocaeli, Adana ve Kayseri plastik üretiminde önde gelen diğer şehirler arasındadır. Bu sektördeki firmaların %98'i KOBİ ölçeğindedir. Sektörün ihracatı 2008 yılına kadar her yıl artış göstermiş ancak 2009'da yaşanan kriz nedeniyle %14 oranında azalış göstermiştir (4,32 milyar dolar).

3.6. BANKACILIK SEKTÖRÜ VE MALİ DURUM

TR42 Düzey 2 Bölgesi'nin tarım ve sanayi sektörlerinde ülke içerisinde aldığı yüksek pay, bankacılık sektörü için geçerli değildir. Tüm bankaların verilerini kapsayan 2009 yılsonu BDDK kayıtlarına göre, Türkiye'deki nakdi kredilerinin %3,4'ü, Türkiye'deki toplam kredilerinin %2,2'si, Türkiye'deki toplam mevduatının ise %2,5'i bölgede gerçekleşmiştir. Diğer yandan, 2007-2009 seneleri arasında nakdi krediler Türkiye'de %139 artarken, bölgede %155; takipteki alacaklar Türkiye'de %464 artarken, bölgede %432 artmıştır. Bölgenin kredi kullanım hacminde ülke ortalamasının üzerinde artış kaydedilirken, takipteki alacak miktarındaki artış oranı ülke ortalamasının altında gerçekleşmiştir.

Nakdi krediler ve mevduat nüfusla oranlandığında, bölgede kişi başına nakdi kredi miktarı ülke ortalamasının altındadır. Kişi başına nakdi kredi oranında, Kocaeli ili ülke ortalamasına paralel seyretmektedir. Kişi başına düşen takipteki alacak miktarı incelendiğinde, hem Bölge illerinin hem de bölge ortalamasının ülke ortalamasının altında olduğu görülmektedir.

Bölgedeki kişi başı tasarruf mevduatı ile kişi başı toplam mevduat oranları ülke ortalamasının çok altındadır. Bölgedeki tasarruf miktarı ülke ortalamasının altında seyretmektedir. Bölge ihracat tutarının %71'lik, ithalat tutarının %93'lük kısmını gerçekleştiren Kocaeli ilinde bölgeye ait toplam gayrinakdi kredilerin %80,3'ü kullanılmıştır. 2009 yılsonu BDDK kayıtlarına göre Kocaeli kullanılan nakdi krediler sıralamasında yedinci, gayrinakdi kredi tutarında dördüncü, tasarruf mevduatı sıralamasında dokuzuncu, toplam mevduat sıralamasında ise yedinci sırada yer almaktadır.

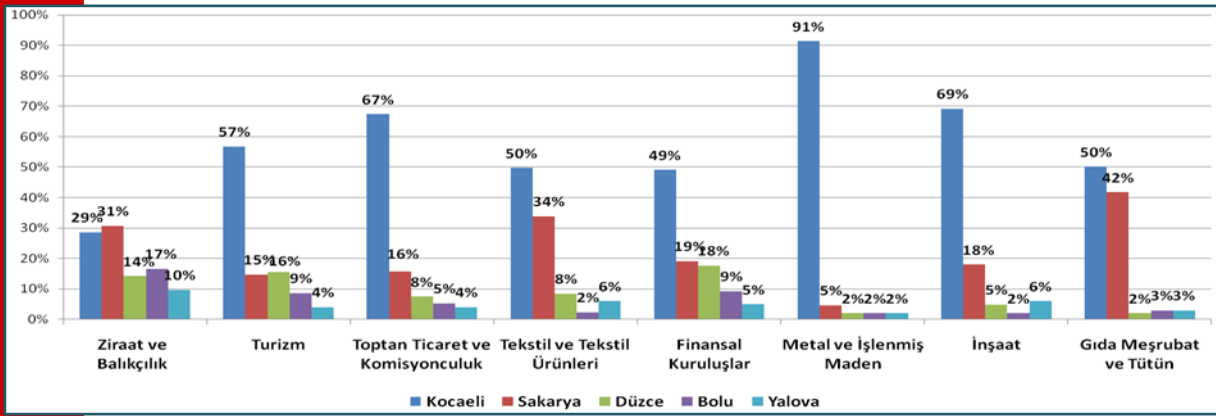
Tablo 56. Genel Finans Sektörü Göstergeleri

	Türkiye	TR 42	Kocaeli	Sakarya	Düzce	Bolu	Yalova
Kişi Başı Nakdi Kredi	4.619,13	3.612,24	4.505,31	2.755,67	2.583,51	2.813,78	3.315,97
Kişi Başı Takipteki Alacak	298,72	239,01	252,46	240,92	246,26	166,96	214,43
Kişi Başı Tasarruf Mevduatı	4.323,40	2.588,22	3.015,43	1.882,61	1.691,66	2.551,26	3.911,76
Kişi Başı Toplam Mevduat	6.627,44	3.746,22	4.928,51	2.362,56	2.090,32	3.098,55	4.353,66
Toplam Nakdi Kredi / Toplam Mevduat	74,20	102,80	96,54	126,84	135,38	96,20	81,09
Toplam Nakdi Kredi / Toplam Tasarruf Mevduat Oranı	113,75	148,80	157,78	159,17	167,28	116,83	90,25
Takipteki Alacaklar / Toplam Nakdi Kredi	6,07	6,21	5,31	8,04	8,70	5,60	6,07
Şube Sayısı	9.541	361	184	83	30	38	26
Şubeye Düşen Nüfus	11.950	8.795	8.099	10.256	10.953	7.075	7.592

Kaynak, Veri Yılı: BDDK, Aralık 2009 * Değerler Bin TL üzerinden verilmiştir. (TÜİK 2009 ADNS Kayıtlarına göre hesaplanmıştır)

Bölgede nakdi kredi toplamının sektör ve bölge illeri bazında dağılımı incelendiğinde, Kocaeli'nin tüm sektörlerde en yüksek payı aldığı, Sakarya'nın ise ikinci sırada geldiği görülmektedir. Bölge illerinin Türkiye içindeki durumunda bakıldığında ise; Kocaeli'nin metal ve işlenmiş maden sektöründe öne çıktığı görülmektedir. Kocaeli bu sektöre verilen nakdi kredilerdeki payı ile iller arasında beşinci sırada yer almaktadır. Bu sıralama, TÜİK'in 2006 verileri esas alınarak yapılan yığınlaşma analizi sonuçları ile uyumlu niteliktedir. Bu analize göre ana metal sanayisi, bölge imalat sanayisi sıralamasında üçüncü büyük sektördür ve tüm bölge ekonomisinin %8'ini oluşturan bu sektör Kocaeli ilinde yoğunlaştığı görülmektedir.

Tablo 57. Nakdi Kredilerin Sektörel Dağılımı

Kaynak, Veri Yılı: BDDK, 2009

Bölgede özellikle bankacılık sektöründe şubeleşme yönünde potansiyelin yüksek olduğu görülmektedir. Böylece finansal piyasaya çekilmiş olan mevduat, bölgenin yüksek seyreden nakdi kredi/mevduat oranının da etkisiyle reel piyasaya daha fazla kaynak sağlayabilecektir. Ayrıca, bölgede açılacak yeni şubeler ve diğer finansal yatırım kuruluşları, bölgenin finansal yapısının daha da güçlenmesine olanak sağlayacak ve bölgedeki planlı sanayileşme sürecini, yatırımcıyı destekleme açısından olumlu yönde etkileyecektir.

Mali İstatistikler

TR42 Düzey 2 Bölgesi'ne ait toplam vergi gelirleri karşılaştırmalı olarak irdelenmiştir. Bölgede tahakkuk eden vergilerin tahsil edilme oranı %92,5 olup Türkiye vergi geliri tahsilat oranının (%86) oldukça üzerindedir. Kocaeli, İstanbul ilinden sonra toplam tahsilât içindeki %13,2'lik pay ile ikinci sırada bulunmaktadır. İller 2009 yılı toplam tahsilat içindeki aldıkları paylara göre küçükten büyüğe doğru sıralandığında, Kocaeli tek başına ilk 73 ilin aldığı toplam paydan (%13) daha yüksek bir orana sahiptir.

Tablo 58. Vergi Gelirleri (Kümülatif)

(Bin TL)	Yıllar	Türkiye	TR42	Kocaeli	Sakarya	Düzce	Bolu	Yalova
Tahakkuk eden Vergi (bin TL)	2008	190.015.734	27.551.555	26.138.051	644.978	249.016	270.125	249.385
	2009	200.608.437	25.496.717	24.074.910	572.882	280.514	302.960	265.451
Tahsil edilen Vergi (bin TL)	2008	204.183.681	25.973.256	25.027.814	414.475	154.221	190.864	185.882
	2009	172.416.575	23.598.217	22.772.082	292.847	163.675	205.120	164.493
Tahsilât / Tahakkuk Oranı (%)	2008	88,47	94,27	95,75	64,26	61,93	70,66	74,54
	2009	85,95	92,55	94,59	51,12	58,35	67,71	61,97
Türkiye Toplam Vergi Tahsilâtına Oranı (%)	2008	100,0	15,45	14,89	0,25	0,09	0,11	0,11
	2009	100,0	13,69	13,21	0,17	0,09	0,12	0,10

Kaynak, Veri Yılı: Muhasebat Genel Müdürlüğü, 2009 Aralık

3.7. TARIM

TR42 Düzey 2 Bölgesi'nin iklim ve toprak yapısının tarıma oldukça elverişli olması nedeniyle bölgede yetiştirilen ürün çeşitliliği fazla ve tarımsal üretimde verimlilik yüksektir. Meyve ve sebze gibi katma değeri yüksek ürünlerin üretiminin yoğun olarak yapıldığı bölgede, bu üretim dallarının yanında süs bitkileri üretim alanında özellikle Yalova ve Sakarya illeri Türkiye'de ilk beş il içerisinde yer almaktadır. Bölge hayvansal üretim açısından da oldukça güçlü bir potansiyele sahiptir. Bölgede bulunan hayvan varlığının önemli bir kısmı kültür ya da kültür melezi ırklarından oluşmaktadır. 2008 yılı itibari ile Türkiye hayvansal ürünler değerinin %11,5'i bölgede yaratılmaktadır. Bölge Türkiye içerisinde canlı hayvanlar değerinde %4,7 ve bitkisel üretim değerinde ise %3,4'lük değerlere sahiptir.

3.7.1. Verimli Tarım Arazileri

TR42 Düzey 2 Bölgesi tarım alanları; %53'ü ekili alan, %28,5'i meyve ve baharat bitkileri, %8,5'i yem bitkileri, %3'ü ise sebze ekili alanları kapsamaktadır. Bölge, Türkiye fındık üretim alanlarının yaklaşık %25'ine sahiptir ve üretimin önemli bir bölümü Sakarya ve Düzce illerinde gerçekleşmektedir. Bölgede bulunan verimli tarım arazilerinin %52,9'u ekili alanlardan, %28,4'ü ise meyveler ve baharat bitkileri alanlarından, %8,5'i yem bitkileri alanlarından ve %3'ü ise sebze ekili alanlardan oluşmaktadır. Tarımsal çeşitlilik ve tarımsal işgücü bölge illeri arasında farklılaşmaktadır.

Tablo 59. Bölgede Yetiştirilen Başlıca Tarım Ürünleri

Tür	Ürünler
Tarla Ürünleri	Buğday, Arpa, Yulaf, Mısır, Nohut, Fasulye, Tütün, Şekerpancarı, Kuru Soğan, Patates
Sebze Ürünleri	Lahana, Pırasa, Ispanak, Marul, Enginar, Fasulye, Bakla, Bezelye, Barbunya, Hıyar, Kavun, Karpuz, Kabak(Sakız), Kabak(Bal), Domates, Patlıcan, Biber (Dolmalık-Sivri), Soğan (Yeşil), Turp
Yem Bitkileri	Yonca, Fiğ, Korunga, Mısır (Slaj), Hayvan Pancarı
Meyve-Bağ	Fındık, Elma, Kiraz, Şeftali, Ayva, Erik, Armut, Ceviz, Zeytin, Kivi, Kestane, Muşmula, Trabzon Hurması, Dut, Vişne, Kızılcık, İğde, Badem, Üzüm
Süs Bitkileri-Kesme Çiçek	Gül, Karanfil, Şebboy, Papatya, Kasımpatı, Krizantem, Glayöl, Frezya, Lilyum, Lale, Gysophilla, Anthurium, Aster, Lisianthus, Orkide

Kaynak, Veri Yılı: Bölge İlleri Tarım İl Müdürlükleri, 2010

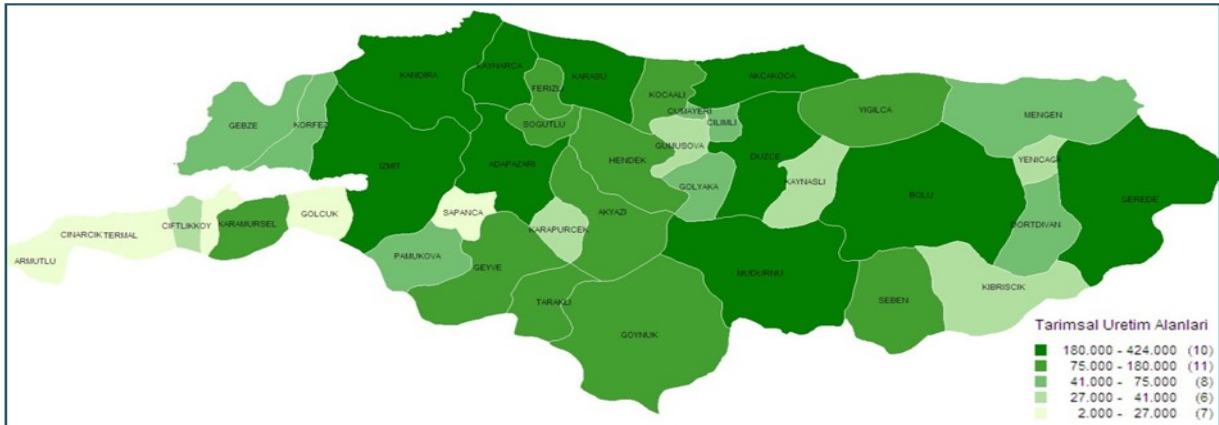
Tarımsal üretim değeri olarak TR42 Düzey 2 Bölgesi, Türkiye tarım alanlarının % 1,5'ine sahip olmasına rağmen bitkisel üretim değerinin %3,4'ünü üretmektedir. Toplam canlı hayvanlar değerinin ise %4,7'sine sahip olmasına rağmen hayvansal üretim değerinin %11,5'i yine bölgede üretilmektedir. Bölgenin sahip olduğu ekolojik ve topografik avantajlar, birinci ve ikinci sınıf verimli tarım topraklarının diğer bölgelere oranla bölge tarım toprakları içerisindeki yoğunluğunun daha fazla olması gibi faktörler; gerek bitkisel üretim değerinin ve gerekse hayvansal üretim değerinin işlenen topraklara nazaran daha fazla olmasının nedenleri olarak açıklanabilir. Bölgedeki salt hayvansal üretim değerinin ülke içindeki oranının salt canlı hayvan sayısına göre daha fazla olması ise; bölgedeki büyükbaş hayvan popülasyonunun ağırlıklı olarak yüksek verimli kültür ve kültür melezi hayvanlardan oluşması ve mera varlığının iklimsel avantajlara bağlı olarak daha verimli olması gibi iki ana nedene dayandırılabilir.

Tablo 60. İller İtibariyle Tarım Alanları Kullanımı (Hektar)

	TR 42	TR42/ Türkiye	Kocaeli	Sakarya	Düzce	Bolu	Yalova
İşlenen Tarım Alanı	339.692	%1,58	79.784	106.985	21.786	125.432	5.705
Uzun ömürlü bitkiler Alanı	164.663	%5,58	12.652	80.334	62.896	2.921	5.860
TOPLAM	504.355	%2,06	92.436	187.319	84.682	128.353	11.565

Kaynak, Veri Yılı: TÜİK, 2008

Tematik Harita 15. Bölge Tarımsal Üretim Alanları (Hektar)

Kaynak, Veri Yılı: TÜİK, 2008

Bölgenin işlenen tarım alanı payının toplam alan içinde payının düşük olmasının başta gelen nedenlerinden biri uzun ömürlü bitkiler ve özellikle meyvecilik yapılan alanların önemli bir yer tutmasıdır. Bölge, Düzey 2 bölgeleri içerisinde meyvecilik yapılan alanların toplam alanlara oranı açısından TR90 Düzey 2 Bölgesi'nin (Doğu Karadeniz) ardından ikinci sıradadır. Doğu Karadeniz Bölgesi'nin topografik şartlarından kaynaklı, geniş alanlarda üretime olanak vermeyen özel durumu göz ardı edildiğinde TR42 Düzey 2 Bölgesi'nin Türkiye meyveciliği açısından taşıdığı potansiyel daha fazla göz önüne çıkmaktadır. Bölgenin nadasa bırakılan alanları ise toplam alanlar içinde %75'lik bir orana sahiptir ve bölgeler arası sıralamada nadas alanlarının toplam alanlar içindeki payı açısından en az orana sahip olanlar arasında yer almaktadır.

Bölgede toplam işlenen tarım alanı ve uzun ömürlü bitkilerin kapladığı alan bakımından Sakarya ili bölgede ilk sırada yer almakta, Sakarya'yı sırasıyla Bolu, Kocaeli, Düzce ve yüzölçümünün küçüklüğü nedeniyle Yalova ili takip etmektedir. İşlenen tarım alanları sıralamasında ise Bolu ve Sakarya illerinin ilk ikideki sırası değişmekle birlikte bir önceki sıralama aynı şekilde takip etmektedir. İşlenen tarım alanlarında Bolu'nun ilk sırada yer almasının en önemli nedeni; meyvecilik yapılan alanlar bakımından Sakarya'nın ilk sırada yer alması ve Bolu ilinde tarla tarımının yoğunluğunun Sakarya ve diğer illere göre daha fazla olmasıdır. Buna bağlı olarak nadasa bırakılan alanlarda da Bolu ili ilk sırada yer almaktadır.

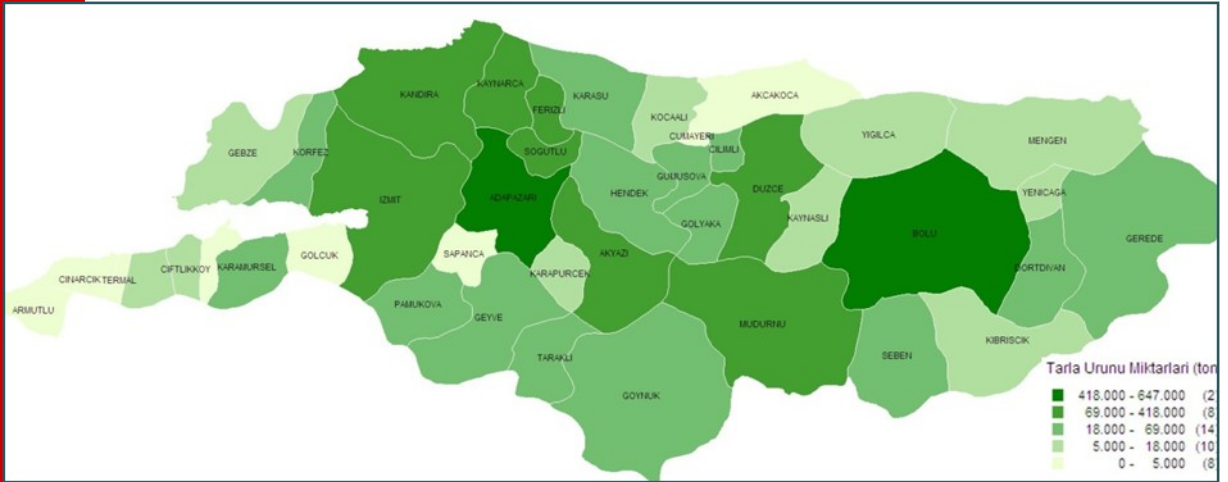
Sebzecilik ve meyvecilik yapılan alanların bölge içindeki oransal dağılımına bakıldığında ise Sakarya ilinin ağırlığı görülmektedir. Sebze alanlarının yaklaşık %60'ı ve meyve alanlarının yaklaşık %49'u Sakarya ilindedir. Meyve alanlarında ikinci sırada Düzce ili gelmektedir. Düzce ilinde meyvecilik alanları, ilin toplam tarım alanı ve uzun ömürlü bitkilerin kapladığı alanın yaklaşık %74'ünü oluşturmaktadır. İldeki meyvecilik alanlarının neredeyse tamamını ise fındık oluşturmaktadır.

Tablo 61. İller İtibariyle Hasat Edilen Bitkisel Üretim Alan ve Miktarları

		TR 42	TR42/ Türkiye	Kocaeli	Sakarya	Düzce	Bolu	Yalova
Tahıllar	Miktar (ton)	895.376	%3,05	159.033	457.128	75.602	196.720	6.893
	Alan (ha)	220.131	%1,95	54.177	65.226	16.645	81.793	2.290
Kuru baklagiller	Miktar (ton)	4.586	%0,54	201	1.898	646	1.827	14
	Alan (ha)	1.414	%0,17	285	352	240	480	58
Yağlı tohumlar	Miktar (ton)	6.326	%0,27	1.250	4.585	38	397	56
	Alan (ha)	4.511	%0,67	881	3.306	-	270	54
Meyveler	Miktar (ton)	486.041	%3,95	53.564	256.727	101.172	42.760	31.818
	Alan (ha)	160.837	%7,79	12.401	79.915	62.896	2.921	2.704
Üzüm	Miktar (ton)	56.292	%1,44	1.783	51.365	-	3.100	44
	Alan (ha)	4.256	%0,88	217	3.604	15	408	12
Zeytin	Miktar (ton)	11.550	%0,79	885	3.210	-	-	7.455
	Alan (ha)	3.826	%0,50	251	419	-	-	3.156
Toplam	Miktar (ton)	1.460.171	%2,91	216.716	774.913	177.458	244.804	46.280
	Alan (ha)	394.975	%2,46	68.212	152.822	79.796	85.872	8.274

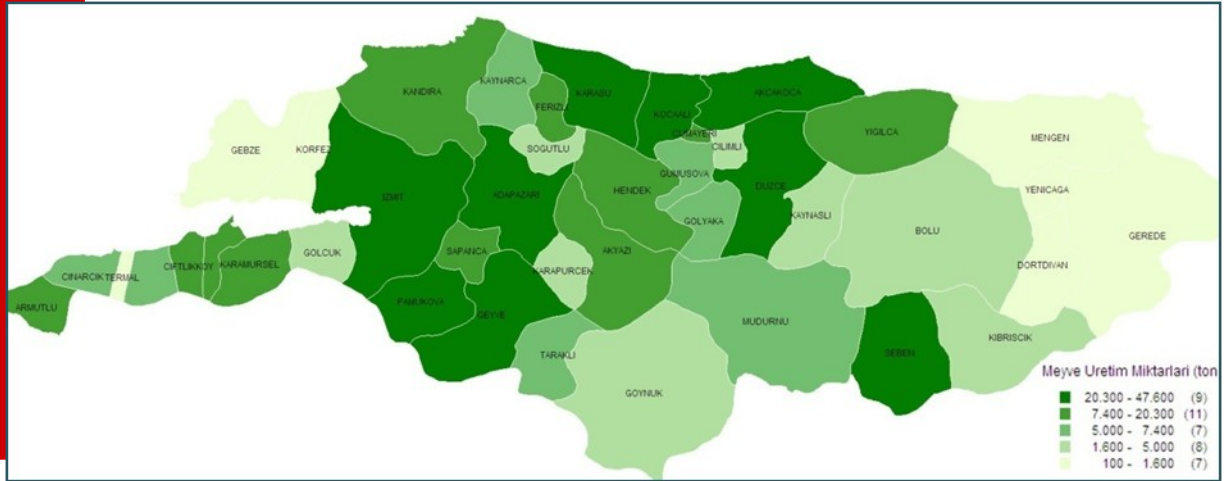
Kaynak, Veri Yılı: TÜİK, 2008

Tematik Harita 16. Bölge Tarla Ürünü Üretim Miktarları

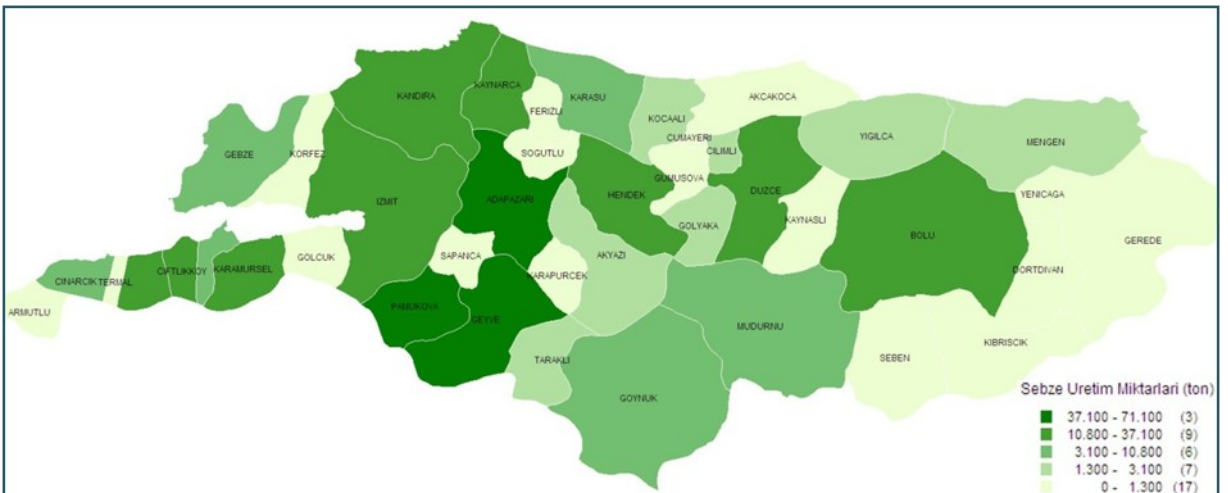
Kaynak, Veri Yılı: TÜİK, 2008

Tematik Harita 17. Bölge Meyve Üretim Miktarları

Kaynak, Veri Yılı: TÜİK, 2008

Tematik Harita 18. Bölge Sebze Üretim Miktarları

Kaynak, Veri Yılı: TÜİK, 2008

Bölgede toplam işlenen tarım alanı ve uzun ömürlü bitkilerin kapladığı alan bakımından Sakarya ilinin en fazla orana sahip olmasından dolayı TR42 Düzey 2 Bölgesi illeri arasında hasat edilen bitkisel üretim alan ve miktarlarına bakıldığında zeytin hariç tüm türlerde de Sakarya ilinin ön plana çıktığı görülmektedir. Bolu ve Kocaeli illeri ise Sakarya'yı takip etmektedir. Düzce ilinin meyveler alanında Sakarya'dan sonra gelmesi; ildeki fındık üretimi ile ilişkilidir. Zeytin üretiminin Yalova'da yoğunlaşması ise Yalova ilinin diğer illere göre ekolojik olarak zeytin üretimine daha elverişli olması ve zeytinciliğin yoğun olarak yapıldığı Bursa iline yakınlığı gibi faktörler nedeniyledir.

3.7.2. Tarımsal Mekanizasyon

Bir bölgedeki modern tarımsal üretim uygulamaları uygulama yoğunluğu ve tarımsal alet ve makine varlığı arasında doğrusal bir ilişki vardır. TR42 Düzey 2 Bölgesi tarım alet ve makine varlığı açısından diğer Düzey 2 bölgeler arasında iyi bir yere sahiptir. Tarımsal mekanizasyon düzeyinin diğer bölgelere nazaran daha iyi olması, bölgede yaşayan kırsal nüfusun bilinç düzeyinin diğer bölgelere göre görece yüksekliliği ve bölgenin tarım alet makine üreten sanayi bölgelerine yakınlığı ile açıklanabilir.

Tablo 62. İllere Göre Tarım Alet Makine Varlığı (Adet)

	TR 42	TR42/ Türkiye	Kocaeli	Sakarya	Düzce	Bolu	Yalova
Traktör	48.837	%4,56	7.342	21.163	6.515	12.227	1.590
Pulluk	49.363	%3,69	7.855	19.775	6.273	13.761	1.699
Ekim makinesi	5.314	%1,45	666	2.611	282	1.724	31
Biçerdöver	404	%3,09	135	222	-	45	2
Gübre dağıtma makinesi	10.052	%2,89	564	4.732	278	4.280	198
Su pompası	14.534	%2,44	1.239	7.977	494	3.669	1.155
Sabit süt sağım tesisi	285	%4,58	3	60	3	190	29
Seyyar süt sağım makinesi	10.817	%6,09	1.110	3.511	131	5.705	360

Kaynak, Veri Yılı: TÜİK, 2008

Bölge, Türkiye'deki tarım alanlarının %2,1'ine sahip iken traktör varlığının %4,6'sı, biçerdöver varlığının %3,1'i, seyyar süt sağım makinesi varlığının %6,1'i ve sabit süt sağım tesisi varlığının ise %4,6'sına sahip bulunmaktadır. Traktör başına düşen ortalama işletme arazisi miktarı ise 10,33 hektardır.

Tablo 63. Hektar Başına Traktör Sayısı ve Traktör Başına Düşen Ortalama Tarım Alanı

	TR 42	TR42/ Türkiye	Kocaeli	Sakarya	Düzce	Bolu	Yalova
Tarım Alanı (ha)	504.355	%2,05	92.436	187.319	84.682	128.353	11.565
Traktör Sayısı (adet)	48.837	%4,56	7.342	21.163	6.515	12.227	1.590
Bıçerdöver Sayısı	404	%3,08	135	222	-	45	2
Hektara Düşen Traktör Sayısı	0,10	2,5	0,08	0,11	0,08	0,10	0,14
Traktör Başına Düşen Ort. Tarım Alanı (ha)	10,33	-	12,59	8,85	13,00	10,50	7,27

Kaynak, Veri Yılı: TÜİK, 2008

Tarımsal mekanizasyon düzeyi ile ilgili bilgi verebilecek bir ölçüt olarak kullanılan bin hektara düşen traktör sayısında TR42 Düzey 2 Bölgesi, Türkiye ortalamasının 2,5 kat üzerinde bir seviyededir. 2008 rakamlarıyla Türkiye’de bin hektara 40 traktör düşmekteyken TR42 Düzey 2 Bölgesi’nde bu rakam 100 traktördür ve AB ortalamasının da üzerindedir. AB üyesi Fransa’da bin hektara düşen traktör sayısı 70, Yunanistan’da ise 80 civarındadır. Tarımsal üretimde mekanizasyon düzeyinin yüksekliği, bölgede tarımla uğraşan kırsal kesimdeki nüfusun diğer bölgelere göre nisbi bilinç yüksekliği ve bölgedeki tarım makineleri sanayisinin gelişmişliği ile açıklanabilir. Bu yüksek rakama rağmen Türk tarımının temel yapısal sorunlarından olan tarımsal üretim yapılan alanların küçüklüğü ve arazi parçalılığı özellikle traktör ve diğer tarım alet ve makinelerinin kullanım etkinliği ve verimliliğini düşürmektedir. Bu sorunlar ulusal çapta daha çok hissedilmekle birlikte TR42 Düzey 2 Bölgesi için de önemli bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır.

3.7.3. Bölge Hayvan Varlığı

TR42 Düzey 2 Bölgesi’ndeki büyükbaş hayvan varlığı Türkiye büyükbaş hayvan varlığının %3,3’ünü oluşturmaktadır. Miktar açısından Türkiye genelinde az bir paya sahip gibi görünse de bölgedeki kültür ve kültür melezi hayvan varlığı miktarı diğer bölgelere göre oldukça iyi bir seviyededir. Özellikle et tavukçuluğu üretim kapasitesi içerisinde Türkiye’nin en önemli bölgesi olan TR42 Düzey 2 Bölgesi, ülke toplam kanatlı hayvan miktarının %56’sına sahiptir. Türkiye kanatlı hayvan sayısının %38,1’i Bolu ilindedir. TR42 Düzey 2 Bölgesi ve özellikle Bolu ili kanatlı hayvan yetiştiriciliği ve özellikle et tavukçuluğu üretim dalında dünya standartlarının üzerinde ihtisaslaşmıştır.

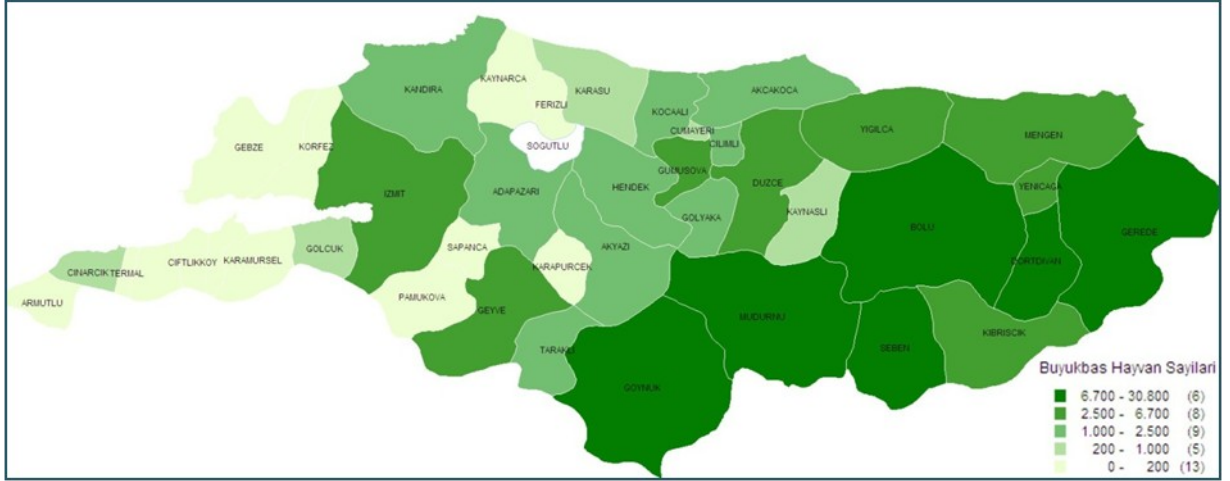
Tablo 64. Bölge Hayvan Varlığı (Adet-Baş)

	TR 42	TR42/ Türkiye	Kocaeli	Sakarya	Düzce	Bolu	Yalova
Büyükbaş	354.011	%3,26	65.043	124.511	37.250	118.669	8.538
Manda	4.267	%4,95	1.121	642	1.732	772	-
Küçükbaş	200.467	%0,68	49.040	38.915	8.850	92.995	10.667
At-Katır-Eşek vb.	5.326	%1,03	1.209	1.095	300	2.123	599
Kümes Hayvanı	200.590.079	%56	37.635.211	19.226.143	7.276.562	136.287.465	164.698

Kaynak, Veri Yılı: TÜİK, 2008

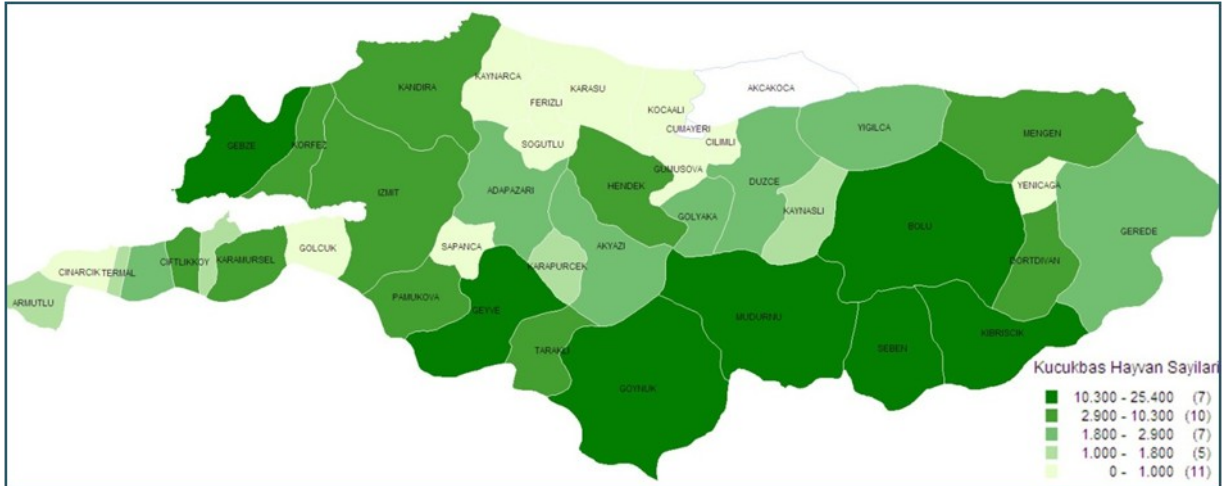

Tematik Harita 19. Bölge Büyükbaş Hayvan Varlığı

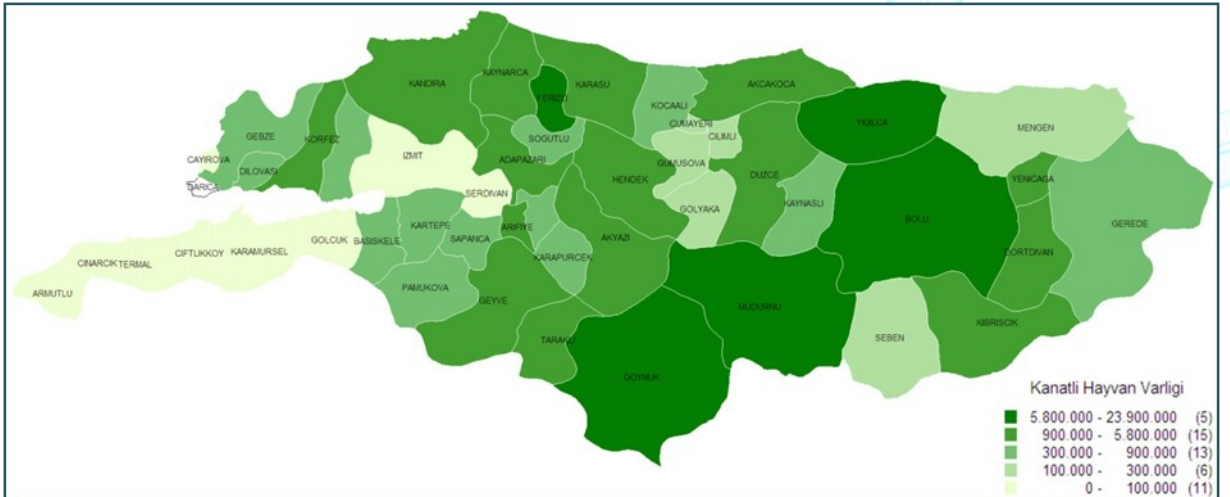
Kaynak, Veri Yılı: TÜİK, 2008

Tematik Harita 20. Bölge Küçükbaş Hayvan Varlığı

Kaynak, Veri Yılı: TÜİK, 2008

Tematik Harita 21. Bölge Kanatlı Hayvan Varlığı

Kaynak, Veri Yılı: TÜİK, 2009

3.7.4. Hayvansal Ürünler Üretimi

Hayvansal ürünler ve özellikle kırmızı et üretiminde son yıllarda ülke genelindeki azalış eğilimine paralel olarak TR42 Düzey 2 Bölgesi'nde de kırmızı et üretiminde düşüş eğilimi yaşanmaktadır. Bölge, besi hayvancılığı açısından iklim, topografya ve pazara yakınlık gibi bölgesel üstünlükler göz önüne alındığında son yıllarda yaşanan artan iç talebe karşın yetersiz arzın karşılanması noktasında besi hayvancılığı yatırımlarında önemli fırsatlar barındırmaktadır.

Kırmızı et üretimindeki eğilimin aksine bir eğilim gösteren kanatlı eti üretiminde ise TR42 Düzey 2 Bölgesi son yıllarda kanatlı eti üretiminde önemli artışlar kaydetmiştir. 2008 yılı itibariyle toplam kanatlı eti üretiminin %50'si bölgede gerçekleşmiştir. Kanatlı eti sektöründe en büyük üretim kapasitesine sahip bölge olan bölgede; üretim kapasitesi açısından başta gelen 40 kuruluş arasında ilk iki sırayı Bolu ilinde faaliyet gösteren firmalar almakta, ayrıca tüm bölge itibariyle yine 10 kuruluş bu liste içerisinde yer almaktadır. Bu 10 adet firmanın Türkiye etlik piliç üretim kapasitesi içindeki payı % 70 civarlarındadır.

Tablo 65. illere Göre Hayvansal Ürünler Üretim Miktarları

	TR 42	TR42/ Türkiye	Kocaeli	Sakarya	Düzce	Bolu	Yalova
Beyaz et (ton)	566.386	%50,43	76.616	101.529	-	388.241	-
Kırmızı et (ton)	14.565	%3,02	4.382	5.116	1.222	2.089	1.756
Yumurta sayısı (bin)	572.115	%4,34	153.838	246.814	84.114	63.963	23.386
İnek sütü (ton)	355.366	%3,16	70.544	156.944	24.024	93.365	10.489
Manda sütü (ton)	1.668	%5,31	266	182	1.029	191	-
Koyun sütü (ton)	4.800	%0,64	1.562	717	296	1.950	275
Keçi sütü (ton)	1.442	%0,69	597	258	8	454	125
Deri (adet)	149.602	%1,70	41.526	36.155	9.730	29.762	32.429
Bal (ton)	2.462	%3,03	615	845	504	228	270

Kaynak, Veri Yılı: TÜİK, 2008

3.7.5. Örtü Altı Tarım

TR42 Düzey 2 Bölgesi'nde örtü altı tarımı yapılan alanların niteliği genelde yüksek tünel ve plastik seralar şeklindedir. Cam seraların bölgede yaygınlaştırılması, projeler üretilmesi ve teşvik edilmesi örtü altı tarımsal üretiminin artırılması açısından önemlidir. Üretim ağırlıklı olarak sebze ve süs bitkileri üretimi olarak şekillenmektedir. Bölgede örtü altı tarım alanları özellikle Yalova ve Kocaeli illerinde yoğunlaşmıştır. Bolu ve Düzce gibi soğuk iklim kuşağında yer alan örtü altı tarımı yapılması açısından güçlük barındıran illerde; mikro iklimik alanlarda örtü altı tarımı yapılması tarımsal gelirin artırılmasını sağlayacaktır. Son yıllarda gündeme gelmeye başlayan yayla seracılığı gibi uygulamaların bölge içi kırsal alanlardaki gelir farklılıklarını azaltmaya yardımcı olabilir.

Tablo 66. illere ve Niteliklerine Göre Örtü Altı Tarım Alanları

	TR 42	TR42/ Türkiye	Kocaeli	Sakarya	Düzce	Bolu	Yalova
Cam sera (dekar)	8	%0,01	-	-	-	-	8
Plastik sera (dekar)	662	%0,31	81	329	8	-	244
Yüksek tünel (dekar)	3.520	%5,26	998	29	35	40	2.418
Alçak tünel (dekar)	60	%0,03	-	20	-	-	40
TOPLAM	4.250	%0,78	1.079	378	43	40	2.710

Kaynak, Veri Yılı: TÜİK, 2008

TR42 Düzey 2 Bölgesi, örtü altı tarımının son yıllarda artış eğiliminde olduğu bir bölge özelliği taşımaktadır. Bu eğilimin nedeni, daralan tarım alanlarının açıkta ekonomik üretime yeterli olmaması ve çiftçilerin bilinç seviyesindeki artışa paralel olarak yaygınlaşmaya devam etmeleridir. Sebze ve süs bitkilerine olan talebin artışı da bu bölgede örtü altı tarımın artışının bir diğer nedenidir. Örtü altı marul üretiminin %10'a yakını ve hıyar üretiminin ise yaklaşık %4'ü bölgede gerçekleştirilmektedir. Örtü altı süs bitkileri üretiminde de bölge, Türkiye toplam üretiminin yaklaşık %11'ini gerçekleştirmektedir.

3.7.6. Organik Tarım

Organik tarım üretiminin yapılmaya başlandığı Türkiye'deki ilk bölgelerden biri olan TR42 Düzey 2 Bölgesi organik tarım ürünleri üretimi toplam ülke üretiminde %9 gibi oldukça az bir orana sahiptir. Organik tarım yapılan alanlarda da bu oran %8 gibi oldukça az bir düzeyde olup organik tarım yapan çiftçi sayısında ise oran %2,62'dir.

TR42 Düzey 2 Bölgesi'nde organik tarımla uğraşan çiftçi sayısı 2004 yılında 149 iken 2008 yılında 250'ye ulaşmıştır. Organik tarım yapılan alan miktarı ise çiftçi sayısına ters orantılı olarak azalmış; 2004 yılında 2433 hektar iken yıllar içinde azalarak 1160 hektara inmiştir.

Dünyada giderek artan organik tarım ürünleri üretimi pazarında hem Türkiye'nin hem de bölgenin daha fazla yer edinmesi gereklidir. Bu anlamda bölgenin ekolojik ve toprak yapısı organik üretim için oldukça uygundur. Sakarya, Düzce ve Bolu illerinde organik tarıma uygun bölgeler bulunmakta ve bu potansiyelin değerlendirilmesi açısından önem arz etmektedir.

Tablo 67. İller İtibariyle Organik Tarım Verileri

	TR 42	TR42/ Türkiye	Kocaeli	Sakarya	Düzce	Bolu	Yalova
Çiftçi sayısı	246	%2,62	2	118	117	9	4
Ekilen alan (Hektar)	1.160	%0,82	6	579	546	22	7
Üretim (Ton)	3.732	%0,90	88	1.371	1.790	483	109

Kaynak, Veri Yılı: TÜİK, 2009

3.7.7. Su Ürünleri

2008 yılı itibariyle Türkiye'de su ürünleri üretimi deniz balıkları, tatlı su ürünleri ve diğer su ürünleri avcılık ve yetiştiricilik olarak yıllık toplam 646.310 tondur. TR42 Düzce 2 Bölgesi su ürünleri üretimi Türkiye su ürünleri üretiminin ancak %1,32'sini karşılamaktadır.

Tablo 68. Bölgede Su Ürünleri Üretimi(ton)

	TR 42	Kocaeli	Sakarya	Düzce	Bolu	Yalova
Tekne Sayısı	1.096	515	147	200	-	234
Deniz Balıkları(ton)	4.695	2.824	265	103	-	1.503
Diğer Deniz Ürünleri	561	-	-	-	-	561
Tatlı Su Ürünleri	1.071	132	706	107	366	126

Kaynak, Veri Yılı: Tarım İl Müdürlükleri, 2009

Bölge illeri arasında, deniz balıklarında Kocaeli ili en ön sırada gelmekte, Kocaeli'yi sırasıyla Yalova, Sakarya ve Düzce izlemektedir. Tatlı su ürünleri üretiminde ise Sakarya ili ön sırada yer almakta ve Sakarya'yı yine sırasıyla Bolu, Kocaeli, Yalova ve Düzce illeri takip etmektedir. Bölge illerinin özellikle akarsu ve iç su potansiyeline uygun olarak Sakarya ili su ürünleri yetiştiriciliğinde proje kapasitesi bakımından ön sırada gelmektedir. Toplam proje kapasitesine göre ise Bolu ili hariç üretim miktarı üretim kapasitesinin altında oluşmuştur. Bölge itibariyle genel toplamda da atıl kapasite sorunu bulunmaktadır.

Tablo 69. Bölgede Su Ürünleri Potansiyeli Göstergeleri

	TR 42	Kocaeli	Sakarya	Düzce	Bolu	Yalova
Proje Kapasitesi (ton/yıl)	1.624	142	804	203	366	109
Üretim Durumu (ton/yıl)	1.404	132	706	107	390	69
Yapılış Durumu	Kara	Kara	Kara	Kara	Kara	Kara

Kaynak, Veri Yılı: Tarım İl Müdürlükleri, 2009

Bölge itibariyle su ürünleri kültür üretimi olarak sadece alabalık üretimi olduğu görülmektedir. Bu konuda da yine Sakarya ili ve ardından Bolu ili gelmektedir. Üretimin sadece alabalık üretimi halinde yapılıyor olması mevcut kaynakların ürün çeşitliliği itibariyle potansiyele uygun olarak değerlendirilmediğinin bir göstergesi sayılabilir. Sadece alabalık üretimi itibariyle bu miktarda üretim Türkiye toplam üretimi içinde %2lik bir paya denk gelmekle birlikte tüm çeşitler göz önüne alındığında ise %1'lik bir kısma tekabül etmektedir. Bölge potansiyeli göz önüne alındığında oranların oldukça düşük olduğu anlaşılmaktadır. Hem ürün çeşitliliği hem de var olan üretimin bölge potansiyeli göz önüne alınarak geliştirilmesi ve artırılması gerekmektedir.

Tablo 70. Bölgede Su Ürünleri Üretimi

	TR 42	Kocaeli	Sakarya	Düzce	Bolu	Yalova
Su Ürünleri Kültür Üretim Miktarı (ton)	1.404	69	706	107	390	69
Avlanan Tatlı Su Ürünleri Üretim Miktarı (ton)	786	169	335	31	30	221

Kaynak, Veri Yılı: Tarım İl Müdürlükleri, 2009

Bölgede su ürünleri itibariyle diğer göstergelerde olduğu gibi avlanan tatlı su ürünleri miktarında da Sakarya ili, il büyüklüğü ve akarsu ve iç su potansiyeli açısından üstünlüğüne paralel olarak ön sırada gelmektedir. Yukarıdaki tablodan, yetiştiricilikteki tek ürüne dayalı üretim göstergelerinden farklı olarak ürün çeşitlerindeki farklılık da görülmektedir. Birçok ürünün avcılığı ve istihali yapılmakla birlikte iç pazarın yanısıra dış pazara da yönelik salyangoz gibi ürünlerin üretimi de yapılmaktadır.

3.8. TURİZM

Turizm sektörü dünya ekonomisini şekillendiren ana sektörlerden birisidir. Öyle ki, 2008 yılında dünyada uluslararası turist girişi 922 milyon, turizm gelirleri toplamı ise 944 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Dünyadaki turist akışının yarısından fazlası, 2008 yılı itibariyle 489 milyon turist ile Avrupa'ya olmuştur. Bu akıştaki en yüksek artış ise %18,1 ile Ortadoğu bölgesinde yaşanmıştır.

Türkiye'de başlıca turizm kaynaklarını kıyılar, yüzey şekilleri, su kaynakları, doğal bitki örtüsü ve yabani hayat kavramları ile kültürel varlıklar teşkil etmektedir. Türkiye Turizm Stratejisi 2023 belgesinde belirtildiği üzere, Türkiye uzun vadeli bir turizm stratejisine sahiptir ve bu stratejinin ana hedefi 2023 yılında dünyanın en çok turist çeken ve en fazla turizm geliri elde eden ilk 5 ülkesinden biri olmaktır. Gelen yabancı turist sayılarında Türkiye sekizinci sıraya yükselerek Almanya ve Meksika'yı geride bırakmış, turizm gelirlerinde ise bir önceki seneye göre bir sıra yükselerek dokuzuncu olmuştur. Türkiye'nin 2008 yılı turizm geliri 2007'ye göre %18,7 artışla 21,9 milyar dolar olurken, aynı yıl gelen yabancı turist sayısı 24,9 milyon olarak kaydedilmiştir.

3.8.1. Genel Turizm Göstergeleri

9. Kalkınma Planı'nda "turizm sektörünün uzun vadeli ve sağlıklı gelişmesini sağlamak üzere Turizm Sektörü Ana Planı" hazırlanması doğrultusunda Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından 2007 yılında "Türkiye Turizm Stratejisi – 2023" çalışması gerçekleştirilmiştir. Planda ülke genelinde kıyı turizminin yanısıra alternatif turizm olanaklarının da değerlendirilmesi gerekliliğinden ve yurt genelinde noktasal turizm planlaması yerine turizm koridorları, bölgeleri ve kentleri şeklinde ele alınmasından bahsedilmektedir.

Yatırımcılar açısından; söz konusu aks ve odaklar üzerinde yapılacak turizm yatırımları ile devlet teşviklerinden yararlanabilecek olmalarının ve alternatif turizm çeşitlerinden yararlanmalarının önemli olacağı belirtilmiştir. Turizm Stratejisinden yola çıkılarak da Türkiye Turizm Stratejisi Kavramsal Eylem Planı oluşturulmuştur.

Turizm verileri, bölgenin bu sektörde Türkiye ortalamasının altında değerlere sahip olduğunu göstermektedir. Turizm faaliyetlerinin daha iyi anlaşılabilmesi için gelen turist sayısı yerine geceleme sayıları değerlendirilmiş ve Türkiye'de yabancı turistlerin %3'ünün, yerli turistlerin ise %3,4'ünün geceleme TR42 Düzey 2 Bölgesi'nde gerçekleştiği saptanmıştır. Bunun dışında, bölgede ölçülebilir olmayan ciddi bir günübirlik turizm potansiyeli bulunmaktadır.

Tablo 71. Genel Turizm İstatistikleri

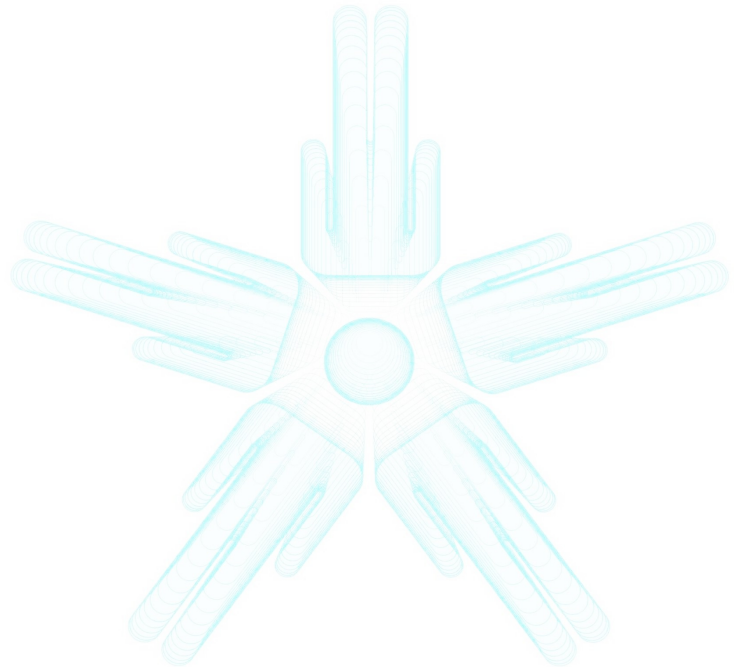
	TR 42	TR42/Türkiye	Kocaeli	Sakarya	Düzce	Bolu	Yalova
Yabancı Turist Sayısı ¹	214.761	%0,3	99.077	47.684	8.101	37.463	22.436
Yerli Turist Sayısı ¹	1.598.594	%3,4	437.976	301.656	212.014	449.457	197.491
Turizm İşl. Belgeli Tesisler	81	% 3,2	28	13	12	21	7
Belediye Belgeli Tesisler *	231	%3,28	40	56	24	43	68
Turizm İşl. Belgeli Yatak	10.235	%2,9	3.138	1.829	880	3.760	628
Belediye Belgeli Yatak *	11.571	%2,9	1.929	2.804	1.346	2.113	3.379
Toplam Yatak Kapasitesi	21.315	%2,9	5.067	4.633	2.226	5.873	4.007
Turizm Belgeli Yeme İçme Tesisleri ²	21	-	7	6	4	3	1
Seyahat Acentesi ³	5672	%2,1	65	18	7	14	17

Kaynak, Veri Yılı: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2008 (*2006 Verileri) (1) Belediye belgeli tesislerde geceleme ve Turizm Belgeli tesislerde geceleme sayılarının toplamı ile elde edilmiştir, (2) İl Kültür ve Turizm Müdürlükleri, 2010, (3) Türsab, 2010

Bölgenin metropol kentlere yakınlığı ve özellikle ulaşım kolaylığı, yatırım ve yatırımcılar ile yerli turistler açısından bölgeyi turizmde bir cazibe merkezi haline getirmektedir. Özellikle, hafta sonu İstanbul ve Ankara kaynaklı günübirlik turizm potansiyeli olarak geniş bir kitlenin TR42 Düzey 2 Bölgesi'ni kullanabilecek olması ve günübirlik turizmin bölgede belirli kent, ilçe ve beldelerin farklı karakteristiklerinin vurgulanarak bu alanda ayrı bir potansiyel yakalayabileceği görülmektedir.

3.8.2. Turizm Merkezleri, Koridorları ve Geliştirme Bölgeleri

Tematik Harita 22. Bölgede Yer Alan Turizm Merkezleri, Koridorları ve Geliştirme Bölgeleri

Tablo 72. Bölgede Yer Alan Turizm Merkezleri ve Geliştirme Bölgeleri

Faaliyetler

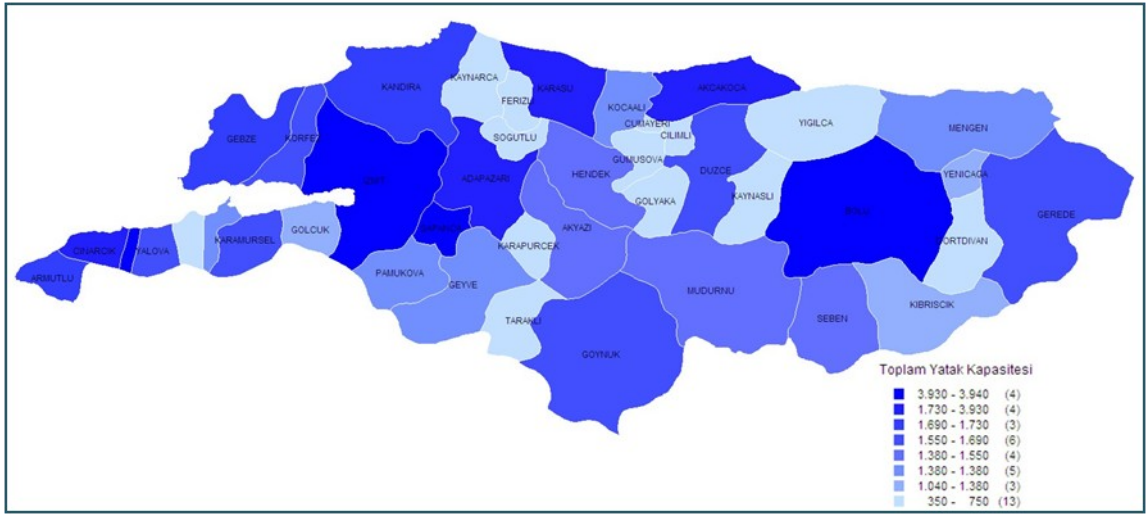
Batı Karadeniz Kıyı Koridoru	Batı Karadeniz Kıyı Koridoru İstanbul'un Şile ilçesinden Sinop'a kadar uzanan 500 km.'lik bir hattı kapsamaktadır. İç turizme, özellikle de Ankara, İstanbul gibi metropoliten bölgelere yönelik planlanan bu turizm aksında kültür, doğa ve kıyı turizmi geliştirilecektir. TR42 Düzey 2 Bölgesi'nde bu turizm koridoruna dâhil olarak gösterilebilecek Kandıra, Kaynarca, Karasu, Ferizli, Kocaali, Akçakoca gibi ilçelerde orman içi dinlenme tesisleri gibi eko-turizmin geliştirileceği alanlarda oto karavan ve çadırılı kampçılığa olanak sağlayacak düzenlemelerin yapılması ve bu koridor üzerinde konaklanma kapasitelerinin ve kalitesinin geliştirilmesi planlanmaktadır.
İpekyolu Turizm Koridoru	Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından 2023 Türkiye Turizm Stratejisi'nde belirtilen İpekyolu Turizm Koridoru, tarihi İpekyolu güzergâhının üzerinde bulunan Sapanca, Geyve, Taraklı, Göynük, Mudurnu, Beypazarı, Gündül ve Ayaş ilçelerini kapsamaktadır. Bu güzergah üzerindeki yerleşimlerde doğa turizmi ve eko-turizmin yoğunlaşması ve kış turizmi ile entegre edilmesi planlanmaktadır. Bu koridor üzerinde konaklama tesislerine yönelik yatırımlar teşvik edilecek ve özellikle pansiyonculuğun geliştirilmesi desteklenecektir. Bunun yanında sivil mimarlık örneği teşkil eden yapıların restorasyon, restitüsyon ve rekonstrüksiyon çalışmaları gerçekleştirilmesi önem taşımaktadır.
Bolu Karacasu Termal Turizm Merkezi	Bolu merkez ilçesi sınırları içinde bulunan ve 30 hektarlık alanı kapsayan Karacasu Termal Turizm Merkezi, termal ve sağlık turizmi temalıdır. Avrupa'nın en büyük fizik tedavi ve rehabilitasyon merkezi inşa halinde ve faaliyetteki hastane ile entegre çalışacaktır. Ayrıca turistik amaçlı kullanılan kaplıca da bu bölgede mevcuttur.
Bolu Köroğlu Dağı Turizm Alanı Tavsii	1997 yılında ilan edilmiştir ve kış turizmi faaliyetleri yoğun olarak gerçekleştirilmektedir.
Kocaeli Kartepe Turizm Merkezi	Kocaeli'nin güneydoğusunda ve 1606 m. yükseklikte, kış ve doğa turizmine yönelik büyük potansiyeli bulunan KARTEPE, bu potansiyelin değerlendirilmesi amacı ile Bakanlar Kurulu tarafından Turizm Merkezi ilan edilmiştir.
Kocaeli Sakarya Kıyı bandı KTKGB	Kandıra kıyı bandının var olan turizm potansiyelinin en iyi şekilde değerlendirilmesi ve geliştirilmesi, Kocaeli, Sakarya ve ülke turizmine katkı sağlaması amacıyla Bakanlar Kurulu kararı ile 'Kocaeli-Sakarya Kıyı Bandı Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesi' olarak ilan edilmiştir.
Kocaeli Gölcük Yazlık Termal Turizm Merkezi	Kültür ve Turizm Bakanlığı'nca, jeotermal kaynak potansiyelinin termal turizm amaçlı değerlendirilmesi kapsamında Bakanlar Kurulu Kararı ile Yazlık Termal Turizm Merkezi olarak ilan edilmiştir.
Yalova Armutlu Termal Turizm Merkezi	Armutlu ilçesinde 5300 hektarlık alanda, 2008 yılında termal ve sağlık turizmine yönelik olarak ilan edilmiştir.
Yalova Termal Turizm Merkezi	Yalova Termal Turizm merkezi, Termal ilçe merkezinde, Yenimahalle ile Ortaburun mahalleleri arasındaki ormanlık bir bölgede yer almaktadır. 2008 yılında alanı genişletilerek yaklaşık 4800 hektar büyüklüğüne ulaşmıştır.
Sakarya Akyazı-Kuzuluk Termal Turizm Merkezi	Turizm Teşvik Kanunu uyarınca 2006 yılında 7900 hektarlık bir alanda ilan edilmiş ve 10.000 kişilik yatak kapasitesi barındıracak şekilde planlanmıştır.
Sakarya Karasu Büyükmelenazğı Kıyı Bandı Turizm Merkezi Tavsii	1998 yılında ilan edilmiştir. 2000 kişilik yatak kapasitesi olacak şekilde Çevre Düzeni Planı'na işlenmiş, nazım ve uygulama imar planları onaylanmıştır.
Düzce Gölyaka Kültür Parkı Golf Turizm Merkezi	2008 yılında ilan edilmiş olup hâlihazırda onaylı bir imar planı bulunmamaktadır.

3.8.3. Konaklama Altyapısı

TR42 Düzey 2 Bölgesi'ndeki konaklama altyapısı olarak toplam olarak 304 farklı tesiste 21.315 kişilik kayıtlı konaklama kapasitesinin bulunduğu görülmektedir. Bunların %54'ü belediye belgeli, %46'sı ise Turizm Bakanlığı'ndan yatırım ve işletme belgeli tesislere ait yatak kapasiteleridir. Bölgedeki konaklama altyapısı incelendiğinde öne çıkan ilçeler İzmit, Adapazarı, Sapanca, Karasu, Akçakoca, Bolu Merkez ve Termal ilçeleridir. Ancak, mevcut verilerin Mart 2008'de ilan edilen İzmit ve Adapazarı'na bağlı olan yeni ilçelere ait bulunmaması nedeniyle eski ilçelerine dâhil gösterilmiştir.

Tematik Harita 23. İlçe Bazında Bölgede Yer Alan Toplam Yatak Kapasitesi

Kaynak, Veri Yılı: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2006, ve Bölge İlleri Kültür ve Turizm İl Müdürlükleri, 2010
* Toplam yatak kapasitesi belediye belgeli ve Bakanlık belgeli tesislerin toplamını göstermektedir.

3.8.4. Bölgede Yer Alan Turizm Çeşitleri

TR42 Düzey 2 Bölgesi'nde geleneksel turizmin yanısıra pek çok alternatif turizm potansiyeli bulunmaktadır. Bu farklı turizm türleri, bölgenin coğrafi konumu da göz önünde bulundurulduğunda özellikle günübirlik turizm olanakları olarak ön plana çıkmaktadır. Bu turizm çeşitliliği turizm destek öğeleri ile birlikte düşünülerek bölgenin turizm sektöründe rekabetçiliğinin artması sağlanabilir.

Günübirlik Turizm

Günübirlik turizm, özellikle hafta sonları ve tatil günlerinde insanların büyük çoğunlukla yaşadıkları bölgeye yakın çekim noktalarına rekreatif amaçla yaptıkları ziyaretleri kapsamaktadır. Bu gezilerde doğal ve coğrafi özelliği olan alanlar ön plana çıkmaktadır. TR42 Düzey 2 Bölgesi, İstanbul-Bursa-İzmir, İstanbul-Ankara-Anadolu ve İstanbul-Eskişehir-Antalya güzergahları üzerindedir.

Üzerinde bulunduğu güzergahlar ve çevresinde toplam nüfusu 20 milyonu bulan İstanbul, Ankara ve Bursa gibi metropollerin bulunması, doğal ve coğrafi yapısından kaynaklanan potansiyeliyle birlikte düşünüldüğünde, bölgenin güneybirlik turizm açısından ülkenin en cazip merkezi olduğu söylenebilir. Güneybirlik turizm faaliyetlerinin geliştirilmesinde en önemli konu, adı geçen metropollerde bölgenin uygun alanlarının tanıtımının yapılmasıdır.

Geleneksel Turizm (Deniz, Kum, Güneş)

Geleneksel turizm, dünya hareketliliğinin büyük bir bölümünü oluşturmakta olup, bu tür dışındakiler alternatif turizm olarak adlandırılmaktadır. TR42 Düzey 2 Bölgesi'nde ülkenin güney ve batı sahilleri kadar potansiyel ve yatırım olmaması bir gerçektir. Ancak, bu bölgede yapılan geleneksel turizm, özellikle Ankara, İstanbul ve Bursa gibi metropollere erişilebilirliğinin kolay olmasına bağlı olarak mesafe maliyetinin düşük olarak gerçekleşmesinden ve geniş bir nüfusa hizmet verebilecek konumda olmasından dolayı, bölgede kapasitesinin artırılması gereken bir turizm türüdür. Bölgede özellikle Yalova sahilleri ile Kocaeli-Sakarya kıyı bandı ile Düzce'nin Akçakoca ilçesinde potansiyel bulunmaktadır. Bu bölgelerde plajların mavi bayrak edinmesine yönelik çalışma ve girişimlerde bulunulması da geleneksel turizm potansiyelinin artırılmasına katkı sağlayacaktır. Özellikle İstanbul'un çevresinde denize girme yerlerine ulaşım ve geri dönüş zamanlarında yaşanan sıkıntı bölgeyi alternatif haline getirmektedir.

Alternatif Turizm Çeşitleri

TR42 Düzey 2 Bölgesi'nde geleneksel turizm (deniz, kum ve güneş) ve güneybirlik turizmin yanısıra; kongre ve fuar turizmi, kış turizmi, spor turizmi, golf turizmi, kuş gözlemciliği turizmi, outdoor sporları, avcılık ve balıkçılık, sağlık turizmi ve termal turizm, yaşlı turizmi – geriatri, wellness ve spa turizmi, kültür turizmi, tarih turizmi, sanat turizmi (geleneksel el sanatları), inanç turizmi, gastronomi turizmi, mağara turizmi, fotoğrafçılık – foto safari, doğa turizmi, botanik turizmi, yayla turizmi, ekoturizm - kırsal turizm, kurvaziyer turizmi olanakları ile bunlardan kaynak bulan diğer alternatif turizm olanakları ve bu olanakların ortaya çıkardığı turistik hizmet altyapısı mevcuttur.

3.8.5. Turizm Destek Ögeleri

Turizmde sürekliliğin sağlanması için illerin tanıtımının yapılmasından ayrıca, gelecek turistlerin de bölgedeki tesislerde kaliteli hizmet alması ve memnun ayrılması gerekmektedir. Bu amaçla söz konusu turizm şekillerinin sorunlarının çözümü için çalışmalar gerekmektedir. Yerel ölçekte markalaşma, kaliteli hizmet garantisinin yaygınlaştırılması, algı yönetimi, pazarlama anlayışının bölgede oluşturulması, turizmde hedef kitlelere göre şekillenme ve tanıtımda bölgenin ortak hareket etmesi gibi faaliyetler turizm destek ögeleri kapsamında değerlendirilmektedir.

TR42 Doğu Marmara Bölge Planı 2010-2013

---

4. Mekansal Durum Analizi

---

4. MEKANSAL DURUM ANALİZİ

TR42 Düzey 2 Bölgesi'nin Türkiye'nin önemli metropollerini olan İstanbul, Ankara ve Bursa illeri arasında güçlü mekânsal altyapısıyla büyüyen bir bölge özelliği taşıması, bölgeyi mekânsal açıdan ayrıcalıklı kılmaktadır. Bölgenin bu ayrıcalıklı özelliği mekânsal kullanımlar, ulaşım, çevre ve enerji olmak üzere dört ana başlık altında incelenmiştir.

4.1. MEKANSAL KULLANIMLAR

4.1.1 Arazi Kullanımı

İdari açıdan Türkiye'nin toplam ilçe sayısının %5'inin, toplam köy sayısının %4'ünün, toplam belediye sayısı açısından ise yaklaşık %3'ünün bulunduğu TR42 Düzey 2 Bölgesi'nin yüzölçümü bakımından en büyük ili Bolu, en küçük ili ise Yalova'dır. Harita Genel Komutanlığı'ndan TÜİK tarafınca temin edilen 1998 baskılı harita kullanılarak göller dâhil olarak yapılan hesaplama göre bölgenin Türkiye toplam yüzölçümü içindeki payı %3'tür. Bölge illeri toplam arazisinin %50'sini orman ve fundalık alanlar oluşturmakta olup, orman alanlarını %32 ile tarım alanları takip etmektedir. Toplam tarım alanları içerisinde Sakarya ili ilk sırada yer alırken, Bolu ve Kocaeli illeri Sakarya'yı izlemektedir. Bölgenin toplam arazisi içerisindeki orman ve fundalık alanlar, çayır ve mera alanları ile tarım dışı arazilerin payları bakımından en zengin il Bolu'dur. Her bir ilin toplam arazisinin yüzölçümü dağılımında orman ve fundalık alanlar bakımından Yalova ilk sırada yer alırken, tarım alanları bakımından Sakarya, çayır ve mera alanlarında Bolu, tarım dışı alanlarda ise Kocaeli ilk sırada yer almaktadır.

Ormanlık alanlar, su rejimini düzenlemede, toprak korumasında, çevresel kirlilikle mücadelede, biyolojik çeşitliliğin korunmasında ve küresel ısınma ile mücadelede son derece önemlidir. Ancak, nüfus artışına dayalı endüstriyel girdi talebi, tüm doğal kaynaklar üzerinde olduğu gibi ormanlık alanları da olumsuz etkilemektedir.

Ormanlardaki ağaçların tepe çatılarının alansal olarak toprağı örtme derecesine göre ormanlar iki ana gruba ayrılmaktadır. Kapalılık derecesi %11-100 arasında olan ormanlar genel ormanlık alanın %50'sini teşkil etmekte olup "normal orman" olarak tanımlanmıştır ve Türkiye normal orman alanlarının %6'sı bölgede yer almaktadır. Bölgenin Türkiye yüzölçümünün %3'üne denk geldiği düşünüldüğünde, bölge normal orman varlığı ülke için önemsenecek büyüklüktedir. Kapalılık derecesi %1-10 arasında olan ormanlar da genel ormanlık alanın %50'sini teşkil etmekte olup, "bozuk orman" olarak tanımlanmaktadır ve Türkiye'deki bozuk orman alanlarının %2'si bölgede yer almaktadır (Çevre ve Orman Bakanlığı, 2010).

Bölgede bozuk ormanların sağlıklılaştırılmasında ve ormansız alanların ormanlaştırılmasına ve kent içi yeşillendirmeye yönelik çalışmalar yapılmaktadır. 2006-2008 yılları arasında toplam 672 hektar alanda ağaçlandırma yapılmıştır (Ormancılık İstatistikleri,

2008). TR42 Düzey 2 Bölgesi'ndeki toplam 191.863 hektar bozuk ormanlık alanın 2006-2008 yılları arasında %4'ünde (872 ha.) sağlıklaştırma çalışması yapılmıştır. Aynı yıllar içerisinde 338 hektarlık bir alanda özel ağaçlandırma çalışması yapılmıştır.

TR42 Düzey 2 Bölgesi'nde fidan üretiminde yıllara göre bir artış göze çarpmaktadır. Bu artışın sürdürülmesi, ağaçlandırma ve rehabilitasyon çalışmalarının yapılabilmesi açısından gereklidir. 2006–2008 yılları arasında toplamda, 1.882 hektarlık alanda ormanlara yönelik iyileştirme çalışmaları düzenlenmiştir.

Bölge illerinden olan Yalova, Orman Genel Müdürlüğü tarafından Akdeniz Ülkele-ri Model Orman Ağı'na dâhil edilmiştir. Söz konusu proje ile ormanlardan sosyal, ekolojik, tarımsal, turizm ve ekonomik anlamda yararlanma olanaklarının araştırılacak ve buna yönelik faaliyetlerin gerçekleştirilecek olması hususu bölge açısından önem arz etmektedir.

4.1.2 Kentleşme

TR42 Düzey 2 Bölgesi'nin nüfus yoğunluğu, kilometrekare başına düşen kişi sayısı 94 olan Türkiye ortalamasının oldukça üstünde seyretmekte ve bölgede kilometrekare başına 158 kişi düşmektedir (TUIK, 2009). Kocaeli'de nüfus yoğunluğu kilometrekare başına 421 kişi iken, Bolu'da kilometrekare başına 33 kişi olup, bölge illeri arasında nüfus yoğunluğu oranı büyük değişkenlik gözlenmektedir.

TR42 Düzey 2 Bölgesi illerinde şehirleşme ve nüfus yoğunluğunun sürekli artış içerisinde olduğu görülmektedir. 2000-2009 döneminde nüfus yoğunluğu artış hızı Bolu ili haricinde tüm bölge illerinde Türkiye ortalamasının üzerinde seyretmekle beraber Kocaeli ili %126'lık nüfus yoğunluğu artış oranı ile Türkiye'de söz konusu dönemde artışın en yüksek olduğu il konumundadır. Kocaeli iline ait şehirleşme oranının bölge ve Türkiye ortalamasının çok üzerinde çıkmasında 5747 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Sınırları İçerisinde İlçe Kurulmasına İlişkin Kanun etkili olmuştur. Adı geçen kanunla daha önceleri belde belediyeleri olan yerleşim yerlerinin tüzel kişilikleri kaldırılarak ilçeye dönüşmüş olup, daha önce belde merkezlerinde kırsal nüfus olarak değerlendirilen nüfus, belde belediyelerin tüzel kişiliklerinin kaldırılmasıyla ilçe merkezlerinde şehir nüfusu içerisinde hesaplanmıştır. Bu durum Kocaeli şehir nüfusu oranının bir anda %93'lere çıkmasının ana nedenlerden birisini oluşturmuştur.

Tablo 73. Kentleşme Göstergeleri

	Türkiye	TR42	Kocaeli	Sakarya	Düzce	Bolu	Yalova
Nüfus Yoğunluğu (kişi/ km2)	94	158	421	178	131	33	239
2000-2009 Dönemi Nüfus Yoğunluğu Artış Hızı (%)	106,82	117,04	126,05	114,10	107,38	100,00	120,10
Şehir nüfusun oranı (%)	75,53	79,84	93,45	73,49	56,88	62,63	65,57
2000-2009 Dönemi Şehirleşme Oranı Artış Hızı (%)	116,38	139,46	155,91	120,85	136,83	118,80	112,05
Yıllık nüfus artış hızı (%)	14,50	17,90	21,28	12,00	19,72	9,86	25,60

Kaynak, Veri Yılı: TUIK, 2009

TR42 Düzey 2 Bölgesi'nde yer alan il merkezlerinin nereye kurulduğu, kent merkezlerinin yerleşim, sanayi, deprem ve şehrin gelişimi açısından uygunluğu, şehrin genişleme eksenini, planlı kentleşme düzeyi, kentsel dönüşüm projelerinin varlığı, şehir içi yol, cadde ve sokaklarının şehir içi ulaşım için sağlayıp sağlamadığı, toplu taşıma vasıtalarından raylı sistemin varlığı, kent meydanları ile alternatif kent merkezlerinin varlığı ve şehre hitap edebilme düzeyi, imar planlarının varlığı ve uygulanabilirliği konuları bu bölümde irdelenmiştir.

Bölge sınırları içerisinde yer alan tüm illerde planlı bir kentleşme süreci yerine ilk önce sanayileşme, sonrasında yerleşme, en sonunda planlama süreci yaşanmıştır. Sakarya, Düzce ve Bolu il merkezleri ova üzerinde kurulmuş ve ayrıca tüm bölge il merkezleri birinci derece deprem kuşağı üzerinde konumlanmıştır. Plansız kentleşmeyi bir ölçüde bertaraf edebilmek amacıyla kentsel dönüşüm projeleri üretilmeye başlanmış olmakla birlikte henüz kentsel dönüşümde yeterli olgunluğa ulaşamamıştır. Bolu dışındaki tüm illerde hızlı sanayileşmeye dayalı alınan göç neticesinde hemşericilik kültürünün çok yaygın olduğu, kentleşmenin sağlanamadığı, dolayısıyla kent kültürünün oluşmadığı görülmektedir.

Aynı il sınırları dâhilinde yer alan şehir merkezleri (İzmit-Gebze) ile aynı hat üzerinde bulunan şehir merkezleri arasında (Gebze-İzmit-Adapazarı-Düzce ve Yalova-Karamürsel-Gölcük-Başiskele-Kartepe) arasında hızlı raylı sistemin olmayışı şehir içi ve şehirlerarası trafiği arttırmakta ve ulaşımı güçleştirmektedir. Başta İzmit ve Adapazarı olmak üzere bölgenin büyük şehir merkezlerinde kent içi ulaşımında raylı sisteme başvurulması gerektiği ve bölge illerini Marmaray hattına bağlayacak entegre bir demiryolu hattına ihtiyaç duyulduğu görülmektedir. Hızlı raylı sistemin kurulması, mekânsal olarak birbiri ile bütünleşmiş şehirlerin sosyal olarak da bütünleşebilmesine ve özellikle İstanbul ve İzmit'teki nitelikli işgücünün Sakarya ve Düzce'ye transferine imkân sağlayacaktır.

Kocaeli

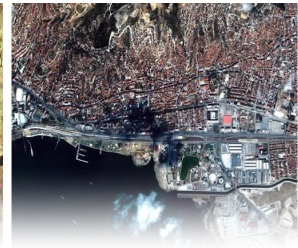
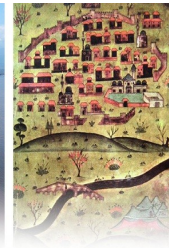
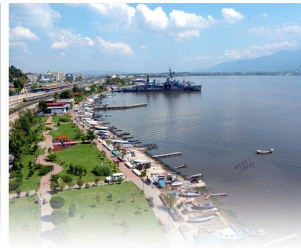
Kocaeli ili, İzmit Körfezi'nin kuzeyinde İzmit ilçesi merkezli olarak körfez boyunca Ankara-İstanbul bağlantı hatları boyunca doğu-batı istikametinde gelişme eğilimi göstermiştir. İl, batıda İstanbul ile komşu Darıca ilçesi, doğuda Sakarya ile komşu Kartepe ilçesi, kuzeyde Karadeniz kıyısında Kandıra ilçesi ile güneyde İzmit Körfezi'nin kıyısında Karamürsel ilçesi arasında yerleşmiş durumdadır. Türkiye'nin önemli sanayi odaklarından biri olan ilde sanayi alanları, İzmit Körfezi'nin kuzey kıyılarında doğu-batı eksenini boyunca, Türkiye'nin büyük metropollerini birbirine bağlayan D-100, TEM ve Ankara-İstanbul demiryolu hattı üzerinde özellikle Gebze ve Dilovası ilçeleri çevresinde yerleşmiştir.

İzmit merkez ilçesi, topografik açıdan dağ etekleri ile körfez arasındaki dar bir alana sıkışmış durumdadır. Güneyde Körfez, kuzeyde ise Karadeniz kıyılarına kadar uzanan ormanlık ve dağlık alanlar kentin kuzey-güney gelişimi önündeki doğal eşikleri oluşturmaktadır. Kocaeli'nin ikinci büyük ilçesi olan Gebze, tarihsel öneminin yanı sıra özellikle çevresinde gelişen sanayi sonucu alternatif bir merkez konumunda bulunmaktadır. Sosyal ve ticari aktiviteler bakımından İzmit kadar güçlü bir kent merkezine sahip olmayan Gebze, çevresinde bulunan Dilovası ve Çayırova ilçeleri ile birlikte Türkiye'nin sanayi yoğunluğu en yüksek

alanları arasındadır. Bu alanda doğal eşiklerin bulunması, sanayide çalışan işçi kesimin barınma ihtiyacını sanayiye yakın alanlara inşa ettikleri gecekondular ile karşılaşması, sanayi kuruluşları ile yerleşim alanlarının iç içe geçmesi ve yerleşim alanları ile sosyal donatı alanlarının sanayi alanları ile aynı paralelde gelişmemiş olması çarpık yerleşme ile sonuçlanmıştır.

Kocaeli Büyükşehir Belediyesi'nin deniz ulaşımında İzmit Körfezi'nin kuzey ve güneyini, doğu ve batısının birbirine karşılıklı ve paralel olarak bağlayan deniz otobüsü ve vapur seferleri mevcut karasal ulaşım olanaklarına önemli bir alternatif teşkil etmektedir. İlaveten, Gebze ilçesi Eskişehir İskelesi'nden Yalova ili Topçular iskelesine yapılan arabalı vapur seferleri İzmit Körfezi karasal ulaşımında önemli bir rahatlama getirmektedir. Merkezi hükümet tarafından Kocaeli Dilovası Dil İskelesi ile Yalova Altınova Hersek burnu arasında yapımı planlanan "İzmit Körfez Geçişi Projesi'nin" İzmit Körfezi karasal ulaşımına ve bölgenin İstanbul metropolüne entegrasyonuna önemli katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

1999 Marmara depreminden oldukça önemli dersler çıkararak ilde özellikle konut yapılaşması ve kamu binalarının dağılımı açısından güzel örnekler ortaya koyulmuştur. Deprem sonrası kentsel dönüşüm ve gelişim projeleri ile kalıcı konut alanları ivmelenecek artmıştır. Şehirde diğer önemli konut alanları olarak ise Başiskele ve Kartepe ilçeleri ortaya çıkmış, özellikle bu ilçelerde gerçekleştirilen müstakil ev ve site projeleri tercih edilir yaşam alanları olmaya başlamıştır.

Sekapark, Gölcük gibi çeşitli sahil projeleri ile rekreasyon alanları oluşturulmuş, kentin sosyal hayatında alternatif yaşam alanlarının başarılı örnekleri sergilenmiştir. Kent estetiğinin geliştirilmesine dair model projeler devreye alınmıştır. Şehir ve ilçe merkezindeki köprülü kavşaklar ve D-100 karayolu ve üç büyük üst geçit düzenlenmeleri şehirdeki trafik sorununun engellenebilmesi adına olumlu gelişmeler olarak ortaya çıkmıştır. Tüm il sınırların büyükşehir belediyesi sınırlarına alınmasının da etkisiyle tüm şehirde 1/25.000'lik nazım planlar tamamlanmış ve yeni yapılaşmalarda ortaya çıkabilecek sorunlar önemli ölçüde engellenmiştir.

Hızlı sanayileşmenin etkisiyle son 50 yılda plansız bir gelişim sergileyen Kocaeli ilinde, depremin de milat kabul edilmesiyle son 6 yılda birçok başarılı örnek proje gerçekleştirilmiştir. Diğer yandan şehirde devam eden sorunlar olarak kent meydanı eksikliği, alternatif kent cazibe merkezlerinin yetersizliği, şehir merkezinde yer alan binaların eskimiş olmasında gözönüne alındığında devam eden toplu konut ihtiyacı,

azalma eğilimine giren şehir merkezindeki trafik sorunu ve hala yaşam alanlarında bulunan birçok sanayi kuruluşunun ortaya çıkardığı tehditler sıralanabilecektir. Özellikle yapılacak olan 1/1.000 ölçekli planların ve uygulayıcıların tüm bu sorunlar temelinde faaliyetlerini planlamalarının, yapılan çalışmaların devamını sağlayabileceği düşünülmektedir. Yapımı planlanan Kuzey Anadolu Otoyolunun, Körfez geçişinin ve Marmaray Projesinin yeni şehirleşme yaklaşımları sağlayacağı beklenmektedir.

Sakarya

Marmara Bölgesi'nin kuzeydoğu bölümünde yer alan Sakarya ili, adını Sakarya nehrinden almıştır. Şehir merkezinde Adapazarı, Serdivan, Arifiye ilçesinin bir kısmı ve Erenler ilçesi yerleşim yeri bakımından fiziki mekânda bütünleşmiş durumdadır. Arifiye ilçesi merkeze çok yakın olmasına rağmen merkezle arasından geçen D-100 otoyolundan dolayı ayrı bir yerleşim yeri görünümü sergilemektedir. Düz ovaya kurulan şehrin kuzeyde Söğütlü, Ferizli yönüne, güneyde Arifiye, Sapanca yönüne ve doğuda Hendek, Akyazı yönüne genişleme imkânı bulunmaktadır.

Sakarya'dan Görüntüler

Verimli tarım arazilerin bulunduğu ovanın altı balçık olduğundan dolayı yüksek katlı binalarla dikey şehirleşmeye müsait değildir. Merkezde en fazla 2 katlı bina yapılmasına izin verildiğinden dolayı şehir, yatay olarak genişlemektedir. 1999 Marmara depreminden sonra şehir merkezinin taşınması için planlanan Yenikent ve Serdivan bölgelerinde ise 4 kata kadar bina yüksekliğine izin verilmektedir. Deprem sonrası şehirleşme konusunda yeni yerleşim yerleri belirlenmesine rağmen bu alanlar yeterince ilgi çekmemektedir. Ayrıca Yenikent yerleşim alanının kent merkezine çok uzak olması, bu bölgeyi merkezden koparmaktadır. İlave olarak, iki bölge arasından geçirilmesi planlanan Kuzey Marmara Otoyolu, bu ayrımı daha belirgin hale getirecek, birbirine yabancı iki kent görüntüsü oluşturacaktır.

Hızlı sanayileşmenin getirdiği çarpık yapılaşma sonucu şehir girişinde görüntü kirliliği bulunmaktadır. Kent estetiği kapsamında yapılan çalışmalar hız kazanmaktadır. Sanayi sitelerinden bazıları şehir içerisinde kalmıştır. Bu sanayi sitelerinden biri olan Modern Sanayi Sitesi'nde uygulanması planlanan kentsel dönüşüm projesi ile buradaki sanayici ve esnafın yerleşim yerleri dışına çıkarılması düşünülmektedir. Bu proje ile D-100 karayolu üzerindeki sanayi kalkacak ve bu alanlara yeni konutlar ve sosyal alanlar yapılabilecektir.

Şehirde ulaşım için ana arterler belirlenmemesi trafikte yoğunluğa ve düzensizliklere neden olmaktadır. Trafik altyapısının geliştirilmesi yönündeki çalışmalar şehir gelişimine önemli katkı sağlamaktadır. Ayrıca Sakarya'nın çevresini tamamen dolaşmayan çevre yolunun bir kısmı şehir içerisinde kalmaktadır, bu nedenle ilave çevre yolu gerekmektedir. Limandan dolayı hızla sanayileşmesi beklenen Karasu'ya giden çevre yolunda bulunan trafik ışık sayısının fazla oluşu trafik akışını yavaşlatmaktadır. Kent içi bir raylı sistemin olmaması yeni yerleşim alanlarının cazip haline gelmesine engel olmaktadır. Ayrıca Sakarya Nehri'ne şehirleşme anlamında (şehir kimliği – nehir kent) önem verilmesi yeni yaklaşımların geliştirilmesine katkı sağlayacaktır.

Düzce

Şehir merkezi, Batı Karadeniz bölgesinde bulunan en verimli ovalardan olan Düzce ovası üzerinde kurulmuştur. İstanbul ve Ankara gibi iki büyük metropol arasında, işlek karayolu ve otoyol üzerinde yer alan Düzce İl merkezinin, komşu illere ve bu metropollere tek ulaşım yolu karayoludur. Doğu-batı yönünde uzanan D-100 karayolu şehir içinden geçerken, TEM otoyolu şehrin güneyinden geçmektedir. Düzce, karayolları bakımından Avrupa'yı Asya'ya bağlayan önemli geçiş noktası üzerinde bulunmaktadır.

1999 Düzce ve Marmara Depremleri, kentin jeofiziki olarak doğru bir alanda kurulmadığını göstermiştir. Deprem, Düzce ovasının bir su havzası niteliğinde olmasından dolayı ova tabanının yerleşime uygun olmadığını ya da zemine uygun binalar inşa edilmediğini açığa çıkarmıştır. Depremden sonra hasar gören bazı binaların hala yıkılmadığı gözlemlenmektedir. Mevcut imar planında 3-3,5 kata kadar olan imar izni ile yeni yapı-

Düzce'den Görüntüler

makta olan binalar bu plana uygun yapılmaktadır. Depremler sonrasında yerleşim alanı olarak kent merkezinin kuzeydoğusunun seçilmesi ve ulaşım bağlantılarının kurulması, kentin gelişme yönü olarak kuzeye kaymasını sağlamıştır. Konut projeleri arasında, il merkez alanı göz önüne alındığında bir fiziki yakınlık söz konusu olmayıp yerleşim alanları arasında mesafeler bulunmaktadır. Ana kentin banliyösü olan kalıcı konut bölgeleri, kentle bütünleşememiştir. Zaman içerisinde kalıcı konutlar bölgesinde yaşanan altyapısal, şehir merkezinden uzaklık ve yeni konut projelerinin eski şehir merkezi yapılması gibi sıkıntılar buralara yerleşmiş insanların bir süre sonra tekrar Düzce merkeze yönelmelerine neden olmuştur. Bahsedilen konut projelerine göre değerlendirildiğinde genişleme eksenini doğu-batı yönünde olmakla beraber, kuzey-güney eksenli bir genişleme imkânı da bulunmaktadır.

İl sanayisinin temelini oluşturan büyük çaplı fabrikalar ve ildeki OSB'ler merkeze yakın olmakla birlikte yerleşim alanlarının dışında bulunmaktadır. Bununla beraber kent merkezinde küçük atölyeler şeklinde imalathaneler ve iş yerleri bulunmaktadır. Şehir içi yol/cadde bağlamında yeni yapılan yerleşim alanlarının tamamlanmış olan bağlantı yolları, rahat bir ulaşım olanağı sağlamasına karşın, il ana merkezinin eski yerleşim alanları olmasından dolayı yol konusunda çeşitli sıkıntıları bulunmaktadır. Bunun bir sonucu olarak ilin ana arterinin büyük bölümünde tek taraflı bir akış söz konusudur. Bunun yanında Düzce il merkezinde katlı bir otopark yapısının olmayışı araç park sorununa neden olmaktadır. Düzce Belediyesi'nin kentsel dönüşüm ve rekreasyon alanları oluşturmak için projelendirilen faaliyetleri mevcuttur. Düzce Valilik binası karşısında yer alan Düzce Kent Meydanı ilin büyüklüğü ile orantılı olarak il ihtiyacını karşılayabilecek büyüklüktedir.

Bolu

Bolu, merkezi etrafı dağlarla çevrili zengin alüvyon tabakalardan oluşan ve deprem riski taşıyan çanak şeklinde bir alanda yer almaktadır. Şehir merkezinin verimli tarım arazilerinin bulunduğu Bolu Ovası'nda yer alması ve etrafı dağlar ile çevrili olması şehrin genişlemesini kısıtlamaktadır. D-100 karayolu ile genel olarak ikiye bölünen şehrin kuzeyinden geçen TEM otoyolu kuzey sınırı belirlemiş durumdadır.

Bolu'dan Görüntüler

Yaklaşık 8.000 yıllık bir yerleşim geçmişine sahip olan Bolu'nun şehir merkezi 3 tepe üzerine kurulmuştur. Günümüzde şehrin sosyal kullanım merkezi daha batıda yer alan valilik binasının etrafında yoğunlaşmaya başlamıştır. Bayezid Camii'nin merkezi olduğu alan göz önünde bulundurulduğunda etrafındaki arasta çarşısı ve pazar alanının çevresinde bulunan meskûn mahaller Osmanlı döneminden izler barındırmaktadır. Ancak bu tarihi dokular çarpık yapılaşma arasında kaybolup gitmektedir. Kent meydanı ihtiyacı karşılamada yetersiz olsa da meydanda bulunan Köroğlu Heykeli kent ile özdeşleşmiş durumdadır. Kent meydanını kapsayan kent merkezi revize edilerek, daha rahat bir şekle kavuşturulması ve şehrin en işlek caddesi olan İzzet Baysal Caddesi'nin de yoğunluğunun azaltılarak bu merkezle entegre olması planlanmaktadır.

Şehir, ilk olarak kent merkezi ve etrafında gelişim göstermiş, açılan üniversite ve son zamanlarda yapılan TOKİ konutlarının da etkisiyle gelişimi kuzey ve batı yönüne doğru kaymıştır. Büyük sanayi firmalarının ve OSB'nin şehrin doğu tarafında yer alması şehrin sanayi yerleşiminin doğal olarak doğuda kümelenmesini sağlamıştır. Şehir merkezinin hemen doğusunda bulunan küçük sanayi sitesinin de OSB'ye yakın bir alana taşınması planlanmaktadır.

Şehrin güney tarafındaki dağın yamacında yer alan Karacasu turizm merkezi ilan edilmiştir. Burada termal sağlık merkezleri ve oteller yer almaktadır. Şehrin batı tarafında, Bolu dağı ile şehir arasındaki tepede üniversitenin kurulmuş olması konut alanlarının batıya kaymasına neden olmuştur. Sonuç olarak, şehir merkezinin doğu tarafı sanayi alanlarına, güney tarafı turizm faaliyetlerine, batı ve kuzey tarafı konut alanlarına tahsis edilmiş gibi bir görünüm vardır.

Yalova

Armutlu Yarımadası'nın kuzey kıyısı ile Samanlı Dağları'nın kuzey eteklerine kurulmuş olan Yalova'nın kuzeyi ve batısı Marmara Denizi ile çevrilidir. Şehir, sahil şeridi dar olmakla birlikte, doğal bir plaj niteliğindedir. Yalova, doğu kıyılarındaki düzlükler dışında dağlık bir araziye sahiptir. Planlama alanının tamamı 1.derece deprem bölgesi sınırları içerisinde ve ülkenin en önemli aktif faylarından olan "Kuzey Anadolu Fay Alanı" üzerinde yer almaktadır.

Yalova'dan Görüntüler

Yalova İli 1/25.000 Ölçekli İl Çevre Düzeni Planı'nda şehrin genişleme alanları tespit edilmiş olup, mevcut durumda Altınova ilçe sınırları içerisinde yapılan tersaneler bölgesi ve yapılacak olan Körfez Geçişi Projesi sebebiyle şehrin genişleme yönü ağırlıklı olarak Kocaeli istikametine doğrudur. Hedef yılı 2025 olan İl Çevre Düzeni Planı'na rağmen mevcut durumda tam olarak planlı bir kentleşmeden söz etmek mümkün olmayıp, deprem sonrası dönemin iyi değerlendirilemediği düşünülmektedir. Yalova içinde yer alan ve halk arasında Hacı Mehmet Ovası olarak tabir edilen bölgede ve Elmalık Köyü yakınlarında tamamlanmış olan toplu konut projeleri mevcuttur. Ayrıca, Kirazlı bölgesinde bir uydu-kent oluşturulması düşünülmektedir.

Yalova'nın ulaşımında coğrafi konumu, İstanbul, Kocaeli ve Bursa gibi metropollere olan yakınlığı sebebiyle kente karayolu ve denizyoluyla yoğun araç giriş çıkışı olmaktadır. Trafik yoğunluğu açısından bu durum şehirde ciddi sıkıntılara yol açabilmektedir. İstanbul'u İzmir'e bağlayan ana güzergâh üzerinde bulunması, trafik yoğunluğuna ve gürültü kirliliğine neden olmaktadır. Yalova yazlık kenti olarak görüldüğü için, sezonlar arası nüfus oldukça farklıdır. Bu durum; altyapı sorunlarının çözülmesine kaynak ayrılmasında sıkıntı yaratmaktadır. Mevsimsel göç (iç turizm ve işgücü) kaynaklı değişken nüfusun şehrin mevcut dokusunu gerek şehircilik gerekse sosyal açıdan değiştirdiği gözlemlenmektedir. Türkiye'nin yüzölçümü olarak en küçük ili olması sebebiyle yerleşim alanı darlığı ortaya çıkmakta ve arazi fiyatlarının çok yüksek olması sonucunu doğurmaktadır. Yerleşim alanlarının darlığı, geçmişte verimli tarım alanlarının imara açılmasına neden olmuştur.

Cumhuriyet Meydanı kent meydanı olarak kabul görmekte olup, çok büyük organizasyonlar dışında kente hitap edebilecek düzeydedir. Yalova'nın Çiftlikköy girişinde bulunan Yürüyen Köşk ve Termal ilçesinde bulunan Atatürk Köşkü kentle özdeşleşmiştir. Yapıldığı dönemde dünyanın en büyük ikinci asma köprüsü olacak Dilovası-Altınova arasındaki köprü ile Armutlu ilçesinde 2010 yılının sonbaharında temeli atılacak deniz kabuğu şeklindeki Yalova Üniversitesi Su Ürünleri MYO binasının da gelecekte kentin simgeleri arasında yerini alacağı düşünülmektedir. Ayrıca geçmiş II. Abdülhamit dönemine dayanan ve 1960'lı yılların sonunda yıkılan Eski Hükümet Konağı'nın yeniden ve aslına uygun olarak yapımına Cumhuriyet Meydanı'nda yakında başlanacak olup, Kent Müzesi olarak da kullanılacak olan Hükümet Konağı'nın tamamlandığında ilin prestij simgelerinden biri olması beklenmektedir.

4.1.3 Konut ve Alışveriş Merkezleri

Demografi ve nüfus gelişimi konut talebini etkileyen unsurlarında başında gelmektedir. Yıllık nüfus artış hızı ve şehirleşme oranı Türkiye ortalamasının üzerinde gerçekleşen TR42 Düzey 2 Bölgesi'nde, yıllar itibarıyla bakıldığında tamamlanan ve yapılacak bina sayısı ile yüzölçümleri ve daire sayısı bakımından Kocaeli, bölge illeri içerisinde ilk sırada yer almaktadır. Perakende pazarın büyümesine paralel olarak organize pazarların gelişimini sağlayan ve hızlandıran alışveriş merkezleri bölge illeri kapsamında değerlendirilmiş, Yalova harici bölge illerinde bin kişi başına düşen AVM kiralanabilir alan büyüklüğünün Türkiye ortalamasının altında olduğu, AVM ihtiyacının bulunduğu görülmüştür.

Konut

Tamamen veya kısmen biten (yapı kullanma izin belgesi verilen) yeni ve ilave bina sayısına göre TR42 Düzey 2 Bölgesi'nin Türkiye içindeki payı %7'dir. TÜİK 2008 yılı verilerine göre, bölge içindeki tamamlanmış veya kısmen bitmiş yeni ve ilave yapıların %45'i Kocaeli ilinde, %28'i ise Sakarya ilinde bulunmaktadır. Bölgeye yakın zamanda gerçekleşmesi beklenen ulaşım projelerinin özellikle ulaşım hatlarının geçtiği illerde konut talebini arttıracığı beklenmektedir.

Kullanım amacına göre yapılan yapı ruhsatlı bina sayılarının oranı tamamlanan veya kısmen biten bina sayılarının oranlarına paralel seyretmektedir. TR42 Düzey 2 Bölgesi'ndeki kullanım amacına göre yapılacak yeni ve ilave yapıların Türkiye içindeki payı %9, ikamet amaçlı binaların oranı %8'dir. Tamamen veya kısmen biten ikamet amaçlı yeni ve ilave daire sayısına göre TR42 Düzey 2 Bölgesinin Türkiye içindeki payı %5,4, ikamet amaçlı daire sayılarının payı ise %5,3'dür. 2008 TÜİK verilerine göre, bölge içindeki tamamlanmış veya kısmi bitmiş yeni ve ilave dairelerin %46'sı Kocaeli'de, %27'si Sakarya'da bulunmaktadır. Kullanım amacına göre yapılacak yeni ve ilave dairelere göre TR42 Düzey 2 Bölgesi'nin Türkiye içindeki payı %6,66 iken ikamet amaçlı daire sayılarının oranı %6,64'dür. Bina sayılarında olduğu gibi, daire sayılarının da bölgede büyükşehir belediyelerin bulunduğu Kocaeli ve Sakarya illerinde yoğunlaştığı görülmektedir.

Alışveriş Merkezleri

Alışveriş merkezleri, perakende pazarın içinde yer alan organize perakende pazarların en önemli kurumlarıdır. Yapılan tüm inceleme ve değerlendirmelerde Uluslararası Alışveriş Merkezleri Konseyi tarafından oluşturulan, alışveriş merkezleri ve perakendeciler tarafından da kabul gören ve uygulanan standartlar ve bu standartlara uygun alışveriş merkezleri dikkate alınmıştır. Söz konusu standartlara göre; alışveriş merkezlerinin sayılarından ziyade bin kişi başına kiralanabilir alan büyüklükleri alışveriş merkezlerin değerlendirilmesinde önemli gelişmişlik göstergelerindedir. Türkiye’de 39 ilde AVM bulunmaktadır. Türkiye’de bin kişi başına düşen kiralanabilir alan büyüklüğü 83m2 iken TR42 Düzey 2 Bölgesi’nde 86m2’dir. Yalova dışındaki tüm bölge illerinde bin kişi başına düşen AVM alan büyüklüğü Türkiye ortalamasının altında olduğu görülmektedir. Yalova’da bin kişi başına AVM kullanılabilir alan büyüklüğü 627 iken, Kocaeli’de 76, Sakarya’da 30 ve Bolu’da 28’dir. Düzce’de ise AVM bulunmamaktadır. Avrupa ülkelerinde kişi başına düşen AVM sayıları kiralanabilir alan büyüklüğü 2007 yılı bazında incelendiğinde, Norveç için 825, İngiltere için 260, Fransa için 243, Almanya için 124 m2 olduğu ve Türkiye ortalamasının çok üstünde olduğu görülmektedir.

4.2. ULAŞIM

Ulaşım, erişilebilirliği temin etmekte ve az gelişmiş çevre bölgeleri ile gelişmiş merkez bölgeler arasındaki etkileşimi perçinlemektedir. Bölgesel dengesizliklerin giderilmesine katkıda bulunmaktadır. Aynı zamanda, rekabetçiliğe dayanan küresel ekonomide, üretilen malın minimum süre ve maliyetle piyasaya sunulmasında kayda değer bir karşılaştırmalı üstünlük sağlamaktadır. Dolayısıyla, lojistik ve ulaşım sektöründe teknolojik gelişmeleri yakalamak, hızlı ve pürüzsüz işleyen ulaştırma altyapısı geliştirmek büyük önem taşımaktadır. Etkin bir ulaştırma sistemi sürdürülebilir kalkınmanın yapıtaşlarındandır.

Bu bakımdan, stratejik konumundan aldığı güç, TR42 Düzey 2 Bölgesi’ni etkin olarak işleyen ulaştırma ağlarıyla, serbest rekabete dayalı küresel ekonomiye etkin bir aktör olarak entegre etmektedir. TEM Otoyolu ile Anadolu’ya ve Avrupa’ya doğrudan ve güçlü karayolu bağlantısı, Marmara Denizi ve Karadeniz’e kıyısı ile bölge, Türkiye’nin dünyaya açılan kapısı konumundadır. Farklı ulaştırma modlarının güçlü altyapısı, bölgeye Asya’dan Avrupa’ya bir köprü işlevi kazandırmaktadır.

4.2.1 Uluslararası Erişim ve Lojistik

Stratejik konumu ve iktisadin gelişmişliğinin yanısıra İstanbul, Ankara ve Bursa’ya yakınlığının da getirdiği avantaj ile bölge, önemli ulaştırma yatırımlarının odağında yer almaktadır. Bu durum, uluslararası erişilebilirliği güçlendiren büyük ölçekli altyapı projelerin güzergâhını TR42 Düzey 2 Bölgesi’nden geçirmekte ve bölgeyi Türkiye’nin ulaşım ve lojistik merkezi yapmaktadır. Yine de, model denge ve çağdaş standartlar gözetilerek gerek bölge içinde ve gerekse ülkeye ve dünyaya bütüncül bir ulaşım modeli ile entegrasyonu amaçlayan kısa/orta/uzun vadeli ulaştırma planlaması bölge için bir ihtiyaçtır.

Bu çerçevede, bölgenin uluslararası erişilebilirliğini sağlayan ve güçlendirecek olan hâlihazır ulaşım durumu ile bölge için planlanan küresel ölçekli altyapı projeleri, bölgede yol açtığı sosyo-ekonomik sonuçları da göz önünde bulundurularak değerlendirilecektir.

4.2.1.1 Bölgenin Uluslararası Bağlantıları ve Küresel Ölçekli Projeleri

Türkiye'nin, Asya, Avrupa ve Kuzey Afrika arasındaki konumu dolayısıyla, sahip olduğu jeopolitik önem, Türkiye'yi bütün taşımacılık modları için bir "geçiş ülkesi" yaparken bölgeyi de Avrupa'dan Asya'ya uzanan koridorlar için "geçiş bölgesi" yapmaktadır.

Trans-Avrupa Kuzey-Güney Otoyolu Projesi (TEM-Trans-European North-South Motorway) bölgenin ulaştırma bağlantıları açısından büyük önem taşımaktadır. Proje, Avrupa ile Asya arasında kesintisiz karayolu ağı sağlamakta olup, standartları itibariyle (bölünmüş ve her bir yönde en az iki şeritli, yüksek fiziki ve geometrik standartlara sahip güvenli, kesintisiz ve konforlu trafik hizmeti veren modern bir otoyol ve ekspres yol) AB'nin Trans-Avrupa Ulaştırma Ağları ile büyük oranda örtüşmektedir. Trans-Avrupa Demiryolu Projesi (TER/Trans-European Railway Project) ise demiryollarında Avrupa ile Asya arasında kesintisiz bağlantı sağlamayı amaçlamakta olup, Trans-Avrupa Ulaştırma Ağlarının demiryolu modu için doğuya uzatılmasını sağlayacaktır. Proje güzergâhında, İstanbul üzerinden Kocaeli ve Sakarya'nın demiryolu ağı da yer almaktadır.

Yapım aşamasındaki Marmaray Projesi bölgenin "geçiş bölgesi" niteliğini büyük oranda destekleyecektir. Proje, İstanbul'un Küçükçekmece ilçesinin bir semti olan Halkalı ile Kocaeli'nin Gebze ilçelerini kesintisiz, modern ve yüksek kapasiteli bir banliyö demiryolu sistemiyle entegre etmek amacıyla İstanbul'daki banliyö demiryolu sisteminin iyileştirilmesi ve Demiryolu Boğaz Tüp Geçişi inşasına dayanmaktadır. Proje, TR42 Düzey 2 Bölgesi'nden geçen, Ankara-İstanbul Hızlı Tren Projesi ile de entegre edilecektir. Böylelikle, Avrupa'dan Asya'ya, bölge üzerinden geçen bir güzergâhla, kesintisiz ulaştırma altyapısı desteklenmiş olacaktır.

Ayrıca, Türkiye'nin katılım sağladığı uluslararası nitelikli girişimler de bölgenin dünyaya açılan kapısı olma niteliğini güçlendirmektedir. Bunlardan Üst Düzey Grup (High Level Group-HLG) çalışmaları ve TRACECA ile bölgenin erişilebilirliği artacaktır.

4.2.1.2 Kara Ulaştırması Altyapısı

Bölge Türkiye'yi doğu-batı ve kuzey-güney eksenlerinde bağlayan demiryolu güzergâhları üzerinde yer almaktadır. Ancak Düzce, Bolu ve Yalova'ya demiryolu erişimi bulunmamaktadır. Aşağıdaki tabloda, bölgenin karayolu ve demiryolu verileri görülmektedir.

Tablo 74. Karayolu ve Demiryolu Göstergeleri (km)

	Türkiye	TR 42	Kocaeli	Sakarya	Düzce	Bolu	Yalova
İl ve Devlet Yolu	62.023	1.893	371	548	174	620	126
Otoyol	2.010	329	95	82	61	87	-
Demiryolu	8.699	255	158	97	-	-	-

Kaynak, Veri Yılı: Karayolları Genel Müdürlüğü, 2010 ve TÜİK, 2008

Doğu-Batı eksenli D-100 karayolu (eski E-5) ile O4 (TEM) otoyolu bölgenin trafik yoğunluğu yüksek ana karayolu ulaştırma arteridir. Ayrıca, kuzey-güney eksenli D-650 karayolu da Adapazarı'ndan başlayarak Söğütlü ve Ferizli üzerinden Karasu'ya ulaşmaktadır. Karasu Limanı'nın tamamlanmasıyla D-650 karayolunun önemi artacaktır.

Türkiye'nin doğu-batı eksenli ticaretinin tamamına yakınının bölge içindeki ana güzergâhlardan aktığı ve bölgede İstanbul yönüne artan trafik hacmi göz önünde bulundurulduğunda, mevcut ulaşım bağlantılarının sürekli artan ulaşım ihtiyacını karşılamada yetersiz kaldığı değerlendirilmektedir. Halihazırda, yakın dönemde hayata geçirilmesi planlanan veya yapım aşamasında olan küresel ölçekli projeler bu ihtiyacı karşılamada işlevsel olacaktır. Bu projeler Kuzey Marmara Otoyolu Projesi, Gebze-İzmir Otoyolu Projesi, Ankara-İstanbul Hızlı Tren Projesi, Köseköy Lojistik Köyü'dür.

Kuzey Marmara Otoyolu Projesi

Projenin amacı, mevcut D-100 ve TEM otoyolunun yükünün azaltılması ve bu yolla İstanbul üzerinden doğuya doğru akan trafiğin rahatlatılmasıdır. Projenin güzergâhı Silivri Kınalı-3. Köprü ile Anadolu yakasında Poyrazköy-Gebze-Akmeşe-Akyazı hattı olup Akyazı'da mevcut otoyola bağlantı planlanmıştır. 260 km uzunluğundaki proje ile İstanbul'dan Adapazarı-Akyazı'ya olan ulaşım bağlantısı 17 km daha kısaltacaktır. Proje kapsamında verilen kavşakların, çıkış noktalarındaki yolların artacak trafiği kaldırma kapasitesi ayrıca değerlendirilmesi gereken bir husustur.

Gebze-İzmir Otoyolu Projesi

Projenin güzergâhı, Gebze'den başlayarak Bursa üzerinden İzmir'e uzanacaktır. 44 km.'lik Gebze-Orhangazi Otoyolu Projesi ile 3.000 m. uzunluğunda asma köprü İstanbul-Bursa-İzmir Otoyolu projesi güzergâhının bölgeden geçen kesitini oluşturmaktadır ve projenin ihalesi Yap-İşlet-Devret modeliyle yapılmıştır. Asma Köprü Dilovası'nda Kaba Burun-Yalova Hersek Burnu hattında inşa edilecektir.

Projenin hayata geçirilmesi ile Antalya yönündeki ulaşımı bu güzergâha kayacak ve bu yol yaklaşık 65 km. kısacaktır. Projenin Yalova ilinin erişilebilirliği açısından çok büyük katkıları olacak; İstanbul ile Yalova arası mesafe 35 dakikaya inecektir. Öte yandan, nüfus hareketleri ve sanayiye merkezden çevreye yönlendirme çalışmaları gibi hususlar açısından, İstanbul'un etkisi Yalova ili üzerinde artacaktır. Yalova ilinin sosyo-ekonomik planlamasının, söz konusu projenin hayata geçirilmesiyle ortaya çıkacak muhtemel etkiler ekseninde değerlendirilmesi büyük önem taşımaktadır.

Ankara-İstanbul Hızlı Tren Projesi

Projenin amacı, Ankara ve İstanbul arasında çift hatlı, elektrikli, sinyalli, 250 km. hıza uygun hızlı demiryolu inşa edilerek hızlı, konforlu, güvenli bir ulaşım imkânı yaratmak, yolcu taşımacılığında yaklaşık % 10 olan demiryolu payını %78'e çıkartmak ve Ankara-İstanbul arasındaki seyahat süresinin azaltmaktır. Projenin güzergâhı, Ankara-Sincan-Esenkent-Eskişehir-İnönü-Vezirhan-Köseköy-Gebze-Haydarpaşa hattıdır. Hâlihazırda, Ankara-Eskişehir arasındaki kesim tamamlanarak hizmete açılmıştır. İnönü-Vezirhan-Köseköy kesiminin ihalesi yapılmış olup, Marmaray Projesi kapsamında yer alan Gebze-Haydarpaşa arasının birbirine bağlanması amacıyla Köseköy-Gebze arasının hızlı tren işletmeciliğine uygun hale getirilmesi kesiminin ihale çalışmaları ise devam etmektedir. Proje ile bölgenin demiryolu ulaşımındaki erişilebilirliği güçlenecektir. Marmaray projesi ile bağlantısının sağlanmasıyla, Avrupa-Asya arasında kesintisiz demiryolu bağlantısının sağlanmasına yönelik aks bölgeden geçecektir.

Erişilebilirlik açısından, bölgede mevcut demiryolu ağının toplu ulaşımı da kapsayacak şekilde çok yönlü düşünülmesi önem taşımaktadır. Ayrıca, liman/OSB/lojistik merkezlerine demiryolu üzerinden hinterland bağlantısının sağlanması, taşımacılık maliyetlerinin düşürülmesi ve üretilen malın kısa sürede piyasaya sunulması açısından avantaj yaratacaktır.

İzmit Köseköy Lojistik Köyü

Lojistik köyler; içerisinde ulusal ve uluslararası taşımacılık, lojistik ve eşyanın dağıtımı ile ilgili tüm faaliyetlerin muhtelif işletmeciler tarafından gerçekleştirildiği belirlenmiş alanlar olarak tanımlanmaktadır. Bu alanlar, lojistik ve taşımacılık şirketleri ile ilgili resmi kurumların içinde yer aldığı, her türlü ulaştırma moduna etkin bağlantıları olan, depolama, bakım-onarım, yükleme-boşaltma, elleçleme, tartı, yükleri bölme, birleştirme, paketleme v.b. faaliyetlerini gerçekleştirme imkânları olan ve taşıma modları arasında düşük maliyetli, hızlı, güvenli, aktarma alan ve çeşitli donanımlara sahip bölgelerdir.

Yapım aşamasındaki İzmit (Köseköy) Lojistik Köyü, demiryollarının yük taşımacılığında daha etkin kullanımı ve intermodal taşımacılığın geliştirilmesi için önemli bir altyapı yatırımdır. Yatırımın tamamlanmasıyla beraber bölge Türkiye'nin en büyük lojistik merkezi olacaktır. Köseköy Lojistik Köyü'nün faaliyete geçmesi ile mevcut durumda yaklaşık yılda 600.000 ton olan taşıma miktarı yılda 1.500.000 tona çıkacaktır. Lojistik köyden, otomobil, otomotiv yedek parçası, mdf, sunta, petrol ürünleri, alçıtaşı, konteynir, klinker, demir, selüloz, emaye hammaddesi, su, borasit, çelik sac, odun, tutkal taşıması yapılabilecektir.

4.2.1.3 Havayolu Altyapısı ve Planlar

İstanbul Atatürk Havalimanı, İstanbul Sabiha Gökçen Havaalanı, Bursa Yenişehir Havalimanı ve Ankara Esenboğa Havalimanı bölge için önemli havayolu ulaştırma altyapısıdır. Ayrıca, Kocaeli sınırlarında bulunan Cengiz Topel askeri havaalanının sivil tesislerinin sivil havacılığa açılması çalışmaları devam etmektedir. Söz konusu çalışmaların neticelenmesi bölgenin erişilebilirliğine ve Kocaeli, Sakarya ve Yalova illeri için birinci dereceden ve coğrafi açıdan daha uzak mesafede olan Düzce ve Bolu illeri için ikinci dereceden havayolu taşımacılığının gelişmesine katkı sağlayacaktır.

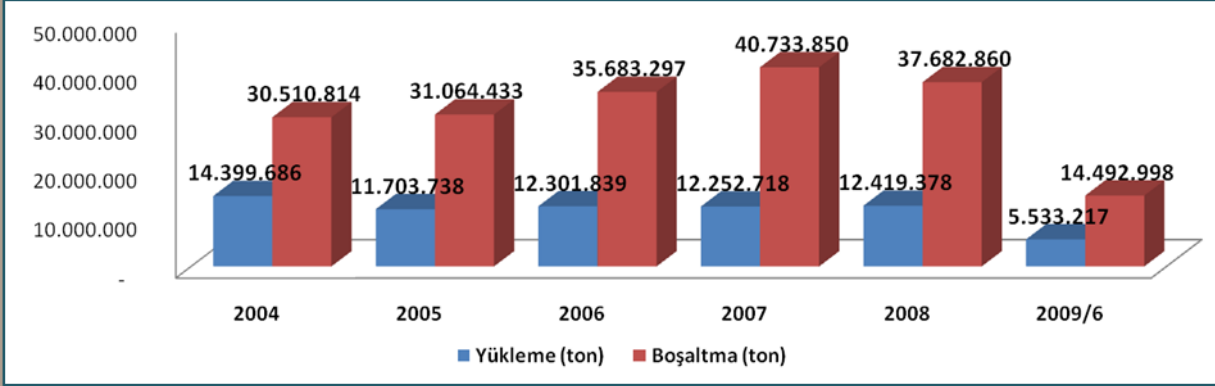
2001 yılı Düzce İli Raporunda, Gümüşpınar Köyü sınırında 525 dönüm orman arazisi içine stol tipi havaalanı yapılması için etüt çalışmalarının devam ettiği ifade edilmiştir.

4.2.1.4 Denizyolu Altyapısı ve Lojistik

Bölgede yer alan kamu ve şahsa ait Körfez'de toplam 39 tane, Karadeniz kıyılarındaki 1 adet liman ve iskele bulunmaktadır. Denizcilik Müsteşarlığı İstanbul Bölge Müdürlüğü'ne bağlı İzmit Liman İşletmesi Başkanlığı bölgede bulunmaktadır. Türkiye'nin en büyük liman işletmesidir. Başkanlık verilerine göre, körfezde ikisi kamuya ait olmak üzere toplam 38 liman işletme kuruluşu bulunmaktadır.

İzmit Liman Başkanlığı verilerine göre, başkanlığa bağlı limanlarda tüm Türkiye'nin ¼'ü kadar gemi yükleme ve boşaltma yapmaktadır. İzmit Liman Başkanlığı'nın son 5 yıl için yükleme ve boşaltma verileri aşağıdaki gibidir.

Grafik 18. İzmit Limanı Yükleme – Boşaltma Verileri (ton)

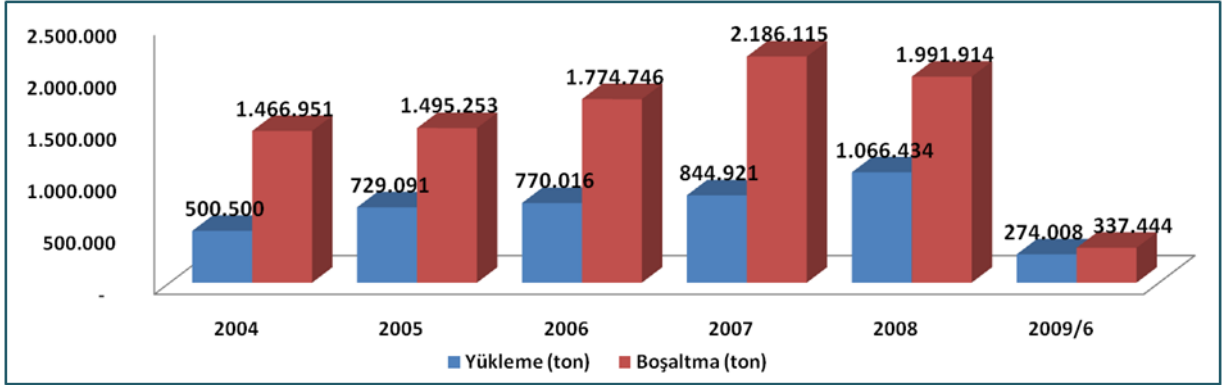
Kaynak: Kocaeli Büyükşehir Belediye Başkanlığı 2010-14 Stratejik Planı, 2010

İzmit Liman Yönetmeliği kapsamındaki T.C. Devlet Demiryolları İşletmesi Genel Müdürlüğü (TCDD) tarafından işletilen "Derince Limanı" Avrupa Birliğinin Trans-Avrupa Ulaştırma Ağları mevzuatına göre "Kategori A –uluslararası liman" niteliğindedir. Liman aynı zamanda, Birleşmiş Milletlerin 1991 tarihli "Önemli Uluslararası Kombine Ulaştırma Hatları ve İlgili Donatımlar Üzerine Avrupa Anlaşması (European Agreement on Important International Combined Transport Lines and Related Installations/AGTC)" kapsamında da uluslararası liman ve konteyner terminali kapsamında değerlendirilmiştir. İzmit Körfezinin kuzeyinde konuşlanan genel amaçlı bir liman olup, Körfez'deki otomotiv (araba, traktör, vb.) sektörüne ve karışık eşya yüklerine hizmet vermektedir. Liman demiryolu ve karayolu şebekesi ile bağlantılıdır. TINA Çalışmasında 10 milyon ton ek kapasiteli "Derince Konteyner Terminali İnşası Projesi" öncelikli liman projeleri arasında yer almaktadır.

TR42 Düzey 2 Bölgesi'ndeki liman ve iskelelerde ise toplam 54.543.395 ton yük elleçlenmiştir. Bölge liman ve iskelelerinin toplam yükleme ve toplamadaki payı % 7,45'i olan 10.989.188 tonu ihracat, %12,76'sı olan 35.702.641 tonu ithalat, %20,53'ü olan 7.759.121 tonu kabotaj, %0,16'sı olan 92.445 tonu transit şeklindedir.

Derince Limanı için 2010 yılında, 600.000 yükleme ve 900.000 boşaltma toplamda 1.500.000 TEU elleçleme hacmi öngörülmektedir. Hâlihazırda özelleştirilmesi gündemde olan Derince Limanı'nın son 5 yıl için yükleme ve boşaltma verileri ise aşağıdaki gibidir.

Grafik 19. Derince Limanı Yükleme – Boşaltma Verileri (ton)

Kaynak: Kocaeli Büyükşehir Belediye Başkanlığı 2010-14 Stratejik Planı, 2010

Yönetmelik kapsamında yer alan Yarımca İskelesi ve Rihtımı ise Belediye tarafından işletilmekte olup kuru yük taşıyan gemilerin yükleme-boşaltma yaptığı bir limandır. 2010 Yatırım Programına göre, Denizcilik Müsteşarlığı 2012 yılı sonuna kadar “Gemi Trafik Yönetim Sistemi”ni Kocaeli’de kuracaktır. Sistemin kurulması ile bölgedeki deniz yolu ulaşımına ilişkin istatistiki veriler de geliştirilebilecektir.

Körfez’de yer alan liman ve iskelelerden 3 tanesi Yalova, 36 tanesi ise Kocaeli sınırları içerisinde. Yalova’da yer alacak Armutlu Balıkçı Barınağı, 2010 yılı Yatırım Programına göre, 2010 yılında tamamlanacaktır.

Karadeniz kıyıları bağlamında, Sakarya Karasu Liman Projesi’nin, demiryolu ve karayolu hinterland bağlantıları ile birlikte tamamlanmasını takiben bölgenin Karadeniz üzerinden erişimi güçlendirilecektir. Kara ulaştırması bölümünde de yer verildiği üzere, “Adapazarı-Karasu Limanları ve Sanayi Tesisleri ile Demiryolu Bağlantısı ve İstasyon Tesisleri İnşaatı”nın 2013’te tamamlanması öngörülmektedir. Akçakoca’daki iskele ve balıkçı barınağı ticari amaçla kullanılmakta olup, Denizcilik İşletmeleri Genel Müdürlüğü’nün yolcu ve yük taşıma programında yer almamaktadır.

Bölge içinde bulunan liman işletme kuruluşlarının yanısıra, Ulaştırma Bakanlığınca proje olgunlaştırma çalışmaları sürdürülen ve TINA Çalışmasında “Kategori A Limanı” olarak önceliklendirilen “Filyos Limanı” projesi de bölgenin erişilebilirliği açısından önemli bir ulaştırma altyapı yatırımı olarak değerlendirilmektedir. “Yeniçağa K21 – Yeniçağa – Mengen – Devrek – Çaycuma – Hisarönü (Filyos)” güzergâhını takip eden karayolu hinterland bağlantısı ile Filyos Limanı, denizyolu ulaştırmasında TR42 Düzey 2 Bölgesi için önemli bir erişim noktası olabilecektir.

Türkiye’nin toplam konteyner liman kapasitesinin 1/3’ü bölgede yer almaktadır. Hinterland bağlantılarıyla birlikte gelişmiş liman altyapısı, bölgeyi Türkiye’nin önemli lojistik merkezlerinden biri haline getirmektedir.

Lojistik açısından büyük önem arz eden ve TCDD Genel Müdürlüğü'nce inşa edilen "Köseköy Lojistik Merkezi"nin de 1. Etap inşaatı tamamlanmıştır. Lojistik merkezinin 2011 sonunda tamamlanması öngörülmektedir.

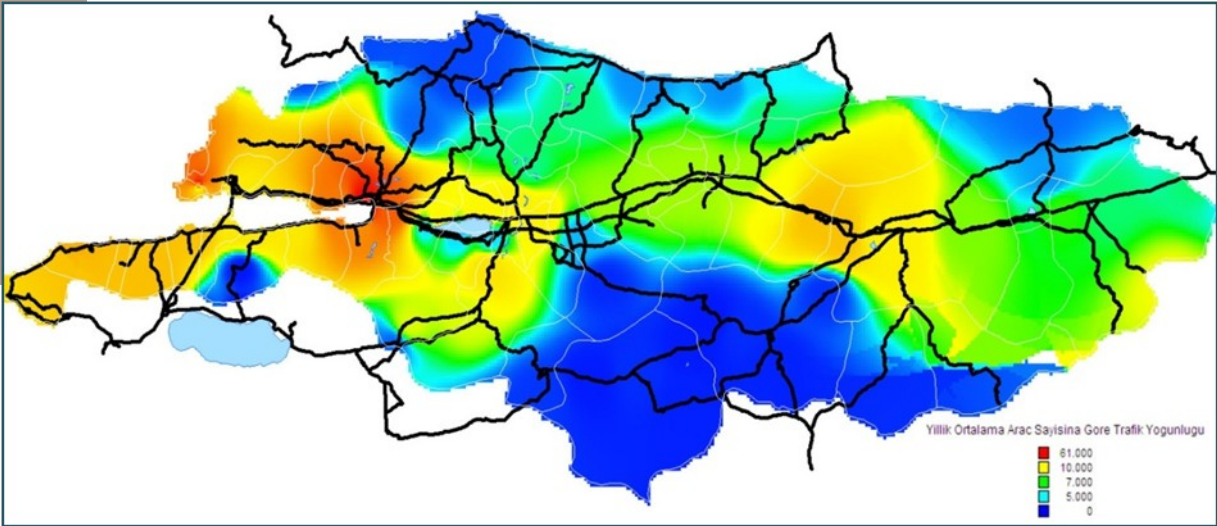
4.2.1.5 Ulaşım ve Lojistik Sektörlerinde Beşeri Sermaye

Ulaştırma ve lojistik sektöründe eğitim olanakları gelişmiş olan bölgede, bu hizmet dalında insan kaynaklarının genelde ülke düzeyinde ve özeldde bölge için geliştirilmesine yönelik olarak lise, meslek yüksek okulu ve yüksek okul seviyelerinde eğitim verilmektedir. Bölgede 4 üniversite ve 1 meslek okulunda 16 farklı programda ulaşım ve lojistik sektörüne yönelik eğitim verilmektedir.

4.2.2 Bölge İçi ve Kent İçi Ulaşım

Ülke genelinde olduğu gibi, bölgenin ulaşımında karayolu taşımacılığının avantajına modal bir dengesizlik söz konusudur. Bölgede, özellikle gelişmişlik seviyesi yüksek merkezlerde karayollarında trafik yoğunluğu yaşanmaktadır. Aşağıdaki harita karayolu taşımacılığında özellikle Kocaeli'de trafik yoğunluğu olduğunu göstermektedir.

Tematik Harita 24. Yıllık Ortalama Araç Sayısına Göre Trafik Yoğunluğu

Kaynak, Veri Yılı: Karayolları Genel Müdürlüğü, 2006

Büyük sanayi kuruluşlarının yaşam alanlarına yakın olması dolayısıyla kent içi ulaşım, lojistik merkezlerine ulaşım ve intermodal bağlantıların bütüncül bir yaklaşımla planlanması önem arz etmektedir. Ayrıca, bölgede ilçelerin il merkezleri ile bağlantılarının güçlendirilmesi gerekmektedir. Aşağıdaki haritada, bölgede ağır vasıta ile taşımacılığın yoğunlaştığı alanlar görülmektedir.

Ağır vasıtalar önemli karayolu bağlantıları üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu noktada, halen D-130 devlet yolu ile ulaşım sağlanan Yalova-Kocaeli güzergâhı için Körfez Geçiş Projesi trafiğin rahat akışına katkı sağlayacaktır.

Otobüs yoğunluğuna bakıldığında ağırlıklı olarak İzmit- Derince aksında yoğunlaşma olmaktadır. Ayrıca, İzmit-Karamürsel, Adapazarı-Pamukova bağlantısı ile Bolu Dağı çevresinde yoğunluk görülmektedir.

Otomobil yoğunluğuna ise, bölgede ağırlık İzmit doğu ve batı çıkışlarında yoğunlaşma göze çarpmaktadır. Genel olarak ulaşım ağını transit trafiğin etkilemesi bölgedeki yoğunluğu arttırmaktadır.

Bölge İlleri Kent İçi Ulaşım Durumu

Bölge illerinde kent içi ulaşım durumu incelendiğinde Kocaeli ilinin trafik yoğunluğu ve araç sayısı ile transit geçişlerde ön plana çıktığı görülmektedir. Bölgedeki tüm illerin ulusal bir ulaşım aksının üzerinde olduğu ve bu durumun kentsel gelişimi önemli ölçüde etkilediği görülmektedir. Ancak, tüm illerde söz konusu ulusal ölçekli ulaşım aksları kentler için trafik sıkışıklığı ve kazaları, kent içi transit geçişleriyle kentsel alanları bölmesi ve gürültü ile kirlilik yaratması bakımından tehdit olarak ortaya çıkmaktadır.

Tablo 75. TR42 Düzey 2 Bölgesi Motorlu Kara Taşıtlarının İllere ve Türlerine Göre Dağılımı

	TR 42	Kocaeli	Sakarya	Düzce	Bolu	Yalova
Otomobil	261.118	117.974	72.121	26.954	28.725	15.344
Minibüs	14.949	6.246	4.122	2.058	1.446	1.077
Otobüs	13.776	7.082	2.955	1.722	903	1.114
Kamyonet	93.473	41.630	26.775	9.580	9.244	6.244
Kamyon	37.326	16.792	10.116	3.507	5.414	1.497
Motosiklet	61.898	17.818	20.595	10.621	9.496	3.368
Özel Amaçlı	1.631	601	495	182	248	105
Traktör	68.331	12.788	28.888	7.962	16.836	1.857

Kaynak: TÜİK, 2009

Kentlerin merkezi iş alanlarında ortak sorun olarak otopark eksikliği göze çarpmaktadır. Toplu taşımada raylı sistem kullanımı bulunmamakta olup, coğrafi olarak elverişli kentlerde uygulanması çevresel ve ekonomik açıdan önemli olacaktır. Bunun yanı sıra, tekerlekli toplu taşımaya verilen önemin sürdürülerek özellikle Kocaeli ve Sakarya illerinde trafik yoğunluğunun azaltılması önemlidir. Kent merkezlerinde uygulanan yayalaştırma projelerinin ve meydan olanaklarının araştırılması da merkezi iş alanını özel araç baskısından kurtarılması açısından değerlendirilmelidir.

Son yıllarda artış yaşanan trafik yoğunluğuna paralel olarak artan trafik kazalarına karşı önlemler arttırılmalıdır. Ulaşımaya yönelik verilen ruhsatlarda kalite ve emniyet ile ilgili önlemler iyi denetlenmeli ve bu ruhsatlar verilirken ihtiyaçlar hesaplanarak planlanmalıdır.

4.3 ÇEVRE

Sanayileşme ve kentleşme süreçlerinin sonucu olarak, doğal kaynakların ve kentsel mekânın aşırı kullanılması sonucu hava, su, deniz ve toprak kirliliği oluşmaktadır. Sürdürülebilirlik kavramının temel aldığı çevre konusu artık tek başına ele alınmamakta; sosyo-ekonomik göstergeler ve mekânsal verilerle birlikte değerlendirilmekte ve bu değerlendirmelere uygun şekilde politikalar üretilmektedir.

TR42 Düzey 2 Bölgesi'nde kentleşme ve sanayileşmenin etkisiyle artan çevre kirliliği son yıllarda alınan tedbirlerle önlenmeye çalışılmaktadır. Bölge illerinde işletmeye alınan atıksu arıtma tesisleriyle alıcı ortamlardaki kirlilik önlenmiştir. Ayrıca katı atık düzenli depolama tesisleri ile vahşi depolamaya son verilmiştir. Hava kirliliğinin önlenmesi için doğalgazın kullanımı yaygınlaştırılmış ve sanayide denetimler artırılmış, üretim tesislerinin gerekli tedbirleri alması sağlanmıştır.

4.3.1 Çevresel Altyapı

Sanayileşme ve kentleşmenin en büyük çevresel etkilerinden biri su kaynakları üzerinedir. Türkiye nüfusu 2020 yılında 87 milyona ulaşması durumunda kişi başına düşen su miktarının 1042 metreküpe yükseleceği, böylece uluslararası ölçütlerde 1.000 metreküp olan su sorunu seviyesinin aşılabacağı tahmin edilmektedir. Su kaynakları üzerindeki baskı kentleşme ve sanayinin hızlı gelişimiyle artacaktır. Türkiye'de kentleşme oranı 1990 yılında %51,2 iken 2000 yılında %61,3'e ulaşmıştır. Ulusal Çevre Eylem Stratejisi'ne göre 2015 yılında Türkiye kentli nüfusu AB ülkeleri ortalamasına yaklaşmış olacaktır.

Çevre konusunda üzerinde en çok konuşulan ve çözüm üretilmeye çalışılan konulardan bir diğeri de katı atık sorunudur. Türkiye'de katı atık sorununa çözüm olarak en sık başvurulan yöntem, çöplerin uygun görülen bir alanda düzensiz olarak depolanması iken; bu konuda üretilen çözüm uygulamalarında düzenli depolama, kompostlaştırma, yakma ya da geri kazanma yöntemleri yaygın değildir. Çöp depolama alanları için yer seçimi de önemli sorunlardan biri olarak göze çarpmaktadır. Ayrıca tehlikeli atıklar, tıbbi atıklar ve özel nitelikli katı atıklar da sorunun bir başka önemli boyutunu oluşturmaktadır.

İçmesuyu Altyapısı

İçme suyu arıtma tesisi ile hizmet verilen nüfusun toplam belediye nüfusuna oranı Türkiye genelinde %50 iken, TR42 Düzey 2 Bölgesi'nde %83'tür. Belediyelerde kişi başı temin edilen günlük içme ve kullanma suyu miktarı Türkiye ortalaması günlük kişi başına 215 litre iken; bölgede günlük kişi başına 280 litredir (TUiK 2008). Bu oranlar, bölge belediyelerinin içme suyu altyapısındaki yatırımlarının sonucunda Türkiye ortalamasının üzerinde olsa da; bölgede hala bazı ilçe belediyelerinin içme suyu arıtma tesisi sorunu vardır. İlçe belediyelerinin finansman kaynakları bu konuda yetersizdir.

Tablo 76. İçme suyu Arıtma Tesisleri

	İçmesuyu Arıtma Tesisleri	Tesis Kapasitesi
Kocaeli ¹	Yuvacık İçme Suyu Arıtma Tesisi	390.000 m ³ /gün
	Kandıra İçme Suyu Arıtma Tesisi	15.000 m ³ /gün
	Denizli Göleti İçme Suyu Arıtma Tesisi	15.000 m ³ /gün
	Avlıburun İçme Suyu Arıtma Tesisi	15.000 m ³ /gün
Sakarya ²	Akyazı İçme Suyu Arıtma Tesisi	155.520 m ³ /gün
	Aktarla İçme Suyu Arıtma Tesisi	7.200 m ³ /gün
	Kanlı çay İçme Suyu Arıtma Tesisi	8.400 m ³ /gün
	Abalı İçme Suyu Arıtma Tesisi	8.400 m ³ /gün
	Kırkpınar İçme Suyu Arıtma Tesisi	1.296 m ³ /gün
Düzce ³	Düzce İçme Suyu Arıtma Tesisi	60480 m ³ /gün
Bolu ⁴	Bolu İçme Suyu Arıtma Tesisi	56.160 m ³ /gün
Yalova ⁵	Yalova İçme Suyu Arıtma Tesisi	100000 m ³ /gün

Kaynak, Veri Yılı: (1) Kocaeli Su ve Kanalizasyon İdaresi, 2010 (2) Adapazarı Su ve Kanalizasyon İdaresi, 2010, (3) Düzce Belediyesi, 2010, (4) Bolu Belediyesi, 2010 ,(5) Yalova Belediyesi

Atıksu Altyapısı

Atıksu arıtma tesisi ile hizmet verilen belediye nüfusunun toplam belediye nüfusuna oranı Türkiye genelinde %56 iken TR42 Düzey 2 Bölgesi'nde %74'tür (TÜİK 2008). Bölge illerinden Kocaeli'de 15, Sakarya'da 3, Bolu'da ve Düzce'de 1'er tane olmak üzere toplam 20 adet farklı kapasitelere sahip atıksu arıtma tesisi bulunmaktadır. Yalova'da ise atıksu arıtma tesisi inşaat aşamasındadır. Atıksu arıtımı Türkiye ortalamasının üzerinde olsa da yeni arıtma tesisleri faaliyete geçirilerek atıksu arıtma hizmeti verilen nüfusun oranı artırılmalıdır. Bölgede, özellikle büyükşehir belediye sınırları içerisinde yer almayan ilçe merkezlerinde atıksu arıtma tesisi sorunu devam etmektedir. İlçe belediyelerinde arıtma tesisi yapılması için gerekli finansman sağlansa dahi teknik eleman sıkıntısı nedeniyle atıksu arıtma tesislerinin ilçe belediyelerince işletilmesi çok zordur.

Mevcut Kentsel atık su arıtma tesislerinde ve yeni kurulacak arıtma sistemlerinde ileri arıtım (azot, fosfor giderimi) sistemlerinin ivedilikle kurulması, ayrıca arıtma çamurları ile ilgili susuzlaştırma ve kurutma sistemlerinin kurulması gerekmektedir. Ayrıca, evsel atık su arıtma tesislerinde oluşacak arıtma çamurlarının toprakta kullanılabilirliği noktasında çalışmaların yürütülmesi gerekmektedir.

Tablo 77. Atıksu Arıtma Tesisleri

Atıksu Tesisleri		Tesis Kapasitesi
Kocaeli ¹	Seka Atıksu Arıtma Tesisi	58.000 m ³ /gün
	Altınova Atıksu Arıtma Tesisi	17.194 m ³ /gün
	Karamürsel Atıksu Arıtma Tesisi	29.000 m ³ /gün
	Gölcük Atıksu Arıtma Tesisi	80.611 m ³ /gün
	Körfez Atıksu Arıtma Tesisi	91.000 m ³ /gün
	Kullar Atıksu Arıtma Tesisi	93.000 m ³ /gün
	Yeniköy Atıksu Arıtma Tesisi	81.000 m ³ /gün
	42 Evler Atıksu Arıtma Tesisi	42.000 m ³ /gün
	Plajyolu Atıksu Arıtma Tesisi	99.000 m ³ /gün
	Kandıra Atıksu Arıtma Tesisi	45.000 m ³ /gün
	Cebeci Atıksu Arıtma Tesisi	36.000 m ³ /gün
	Gebze Atıksu Arıtma Tesisi 5	144.000 m ³ /gün
	Gebze OSB Atıksu Arıtma Tesisi 5	6.400 m ³ /gün
	Dilovası OSB Atıksu Arıtma Tesisi 5	21.000 m ³ /gün
	Bağırçanlı Atıksu Arıtma Tesisi	600 m ³ /gün
Sakarya ²	Karaman Atıksu Arıtma Tesisi	398.800 m ³ /gün
	Akyazı Atıksu Arıtma Tesisi	13.997 m ³ /gün
	Hendek Atıksu Arıtma Tesisi	12.960 m ³ /gün
Düzce ³	Düzce Atıksu Arıtma Tesisi	50.000 m ³ /gün
Bolu ⁴	Bolu Atıksu Arıtma Tesisi	56.160 m ³ /gün
Yalova	İnşaat Aşamasında	-

Kaynak, Veri Yılı: (1) Adapazarı Su ve Kanalizasyon İdaresi, 2010, (2) Kocaeli Su ve Kanalizasyon İdaresi, 2010 (3) Düzce Valiliği, 2010, (4) Bolu Valiliği, 2010,5-yapım aşamasında

Katı Atık Bertarafı

TR42 Düzey 2 Bölgesi'nde katı atıkların bertarafında son yıllarda önemli gelişmeler gerçekleşmiştir. Kocaeli, Sakarya ve Bolu illerinde katı atık düzenli depolama alanları faaliyete geçmiştir. Fakat Yalova ve Düzce illerinde katı atık sorunu devam etmektedir. Düzce ilinde kurulan birlik bünyesinde Düzce ili ve tüm ilçelerinin katı atık bertarafı sorunu çözülmeye çalışılmaktadır. Düzce ilinde kurulan birlik, Çevre ve Orman Bakanlığı katı atık ana yönetim planında yer alan katı atık yönetim birliği modeli ile eşleşmektedir. Ayrıca bölge ilçelerinde devam eden katı atık bertarafı sorununun, birlik yönetimiyle daha kolay çözüme kavuşacağı beklenmektedir.

Tablo 78. Evsel ve Katı Atık Göstergeleri

Katı Atık Bertarafı Tesisleri		Tesis Kapasitesi
Kocaeli ¹	Solaklar Tehlikeli Atık Yakma Tesisi	35.000 ton/yıl
	Solaklar Endüstriyel Katı Atık Depolama Alanı	98.165 m ²
	Solaklar Katı Atık Düzenli Depolama Alanı	264.842 m ²
	Dilovası Katı Atık Düzenli Depolama Alanı	32.000 m ²
Sakarya ²	Sakarya Katı Atık Düzenli Depolama Alanı	300.000 m ²
Düzce ³	Bolu Katı Atık Düzenli Depolama Alanı	150.000 m ²
Bolu	Proje safhasında	
Yalova	Proje safhasında	Bursa'nın düzenli depolama alanı kullanılmaktadır.

Kaynak, Veri Yılı: (1) İZAYDAŞ, 2010 (2) Sakarya Büyükşehir Belediyesi 2010, (3) BOLU Belediyesi, 2010

Bolu ilinde yakın gelecekte katı atıklar ayrıştırılması ve organik atıklardan oluşan metan gazından elektrik üretilmesi planlanmaktadır. Bu sayede Bolu Belediyesi'nin atık bertarafının maliyetini üreteceği elektrikle karşılaması beklenmektedir.

Tehlikeli Atık Bertarafı

Bölgenin katı atık hizmetleri açısından en güçlü yönü, tüm tehlikeli atıkların bertaraf edilebileceği Türkiye'deki tek kuruluş olan İZAYDAŞ'ın bölgede yer alıyor olmasıdır. Ayrıca Nuh Çimento Fabrikasında arıtma çamurlarının bertarafı için günde 250 ton kapasiteli bir tesis kurulmuştur. Ancak, bölgede yıllık 171.000 ton tehlikeli atık üretildiği ve İZAYDAŞ'ın yıllık atık bertaraf kapasitesinin 35.000 ton olduğu göz önüne alındığında, bölgede atık bertaraf kapasitesinin artırılması gerektiği görülmektedir. Bölgedeki sanayi tesislerinin sayısı ve AB Çevre Fası'nın getireceği yükümlülükler açısından bakıldığında, atık bertarafı için bölgede önemli bir potansiyelin bulunduğu görülmektedir.

İZAYDAŞ atık yakmadan sağladığı ısıdan 5,2 megawatt gücünde elektrik üretmekte ve bu elektriği iç ihtiyacında kullanmaktadır. İhtiyacın dışında fazla üretilen enerji enterkonnekte sisteme satılarak gelir elde edilmektedir. Bölgede atık bertarafı için yatırım yapacak firmalar hem atık bertarafından gelir elde edebilecek, hem de elektrik satarak ilave bir kazanç sağlayabilecektir.

4.3.2 Çevresel Kirlilik

Hava Kirliliği

Hava kirliliği şehirlerin ve sanayi tesislerinin topografik ve meteorolojik şartlar göz ardı edilerek uygun olmayan yerlerde konumlandırılması ve yeterli tedbirlerin alınmaması sonucunda meydana gelmektedir. Isınmadan kaynaklı hava kirliliğinin temel sebebi ise düşük kalitede ısınma kaynaklarının kullanımı ve hatalı yakma tekniklerinin uygulanmasıdır. Özellikle sanayi faaliyetlerinin yoğun olarak bulunduğu alanlarda hava kalitesi ile ilgili veri ve doğal ortamın dikkate alınmaması, hava kirliliği sorununu büyütmektedir.

Bölge illerinden sanayi faaliyetlerinin yoğunlaştığı Kocaeli ilinde 4 adet, diğer 4 ilde birer adet olmak üzere toplam 8 adet hava kalitesi izleme istasyonu kuruludur. İstasyonlarda çeşitli çevresel parametreler (SO₂, NO_x, CO, PM₁₀, rüzgâr hızı ve yönü) ölçülmekte olup, veriler Çevre ve Orman Bakanlığı'na çevrimiçi olarak aktarılmaktadır. Ayrıca Çevre ve Orman İl Müdürlükleri ve bölge belediyeleri tarafından süreklilik arz eden denetimler gerçekleştirilmektedir. Bu kurumlarda istihdam edilen personel sayısının artırılması ile denetimlerde tam bir etkinlik sağlanabileceği düşünülmektedir. Bölge illerinden özellikle Kocaeli ili için her tesisin yönetmelikte belirtilen limitleri sağlaması hava kirliliğinin önlenmesi için bazen yeterli olmamaktadır. Sanayinin yoğunlaştığı alanlarda bölgesel limitlerin uygulanması hava kirliliğinin önlenmesinde önemli bir adım olacaktır.

Ayrıca özellikle bölge illerinde yoğun olan trafikten kaynaklanan hava kirliliğini bir ölçüde de olsa azaltılması için kaçak akaryakıt ve 10 numara yağın yakıt olarak kullanımının önüne geçilmesi için yetkili mercilerce denetimlerin ve kontrollerin sıklaştırılması gerekmektedir.

Gürültü Kirliliği

Gürültü ya da ses kirliliği, canlı hayatını olumsuz etkileyen ve dengesini bozan her türlü insan, hayvan ya da makine kaynaklı ses oluşumdur. Gürültü kirliliğinin en yaygın biçimlerinden biri, özellikle motorlu araçların neden olduğu kirliliktir.

TR42 Düzey 2 Bölgesi Türkiye'nin en yoğun araç trafiğinin gerçekleştiği TEM Otoyolu, D100 ve D130 karayolları bölge illerinden geçmektedir. Bu durum bölgede gürültü kirliliğinin oluşmasının en temel sebebidir. İl merkezlerinde motorlu araçlardan kaynaklanan gürültü kirliliğinden ayrıca, farklı kaynaklardan oluşan gürültü problemi yaşanmaktadır. Bu problemlerin giderilebilmesi için gerekli ölçümler yapılmalı ve gürültü panelleri gibi önlemler alınmalıdır.

Su Kirliliği – Sakarya Havzası

Ankara (Polatlı) , Eskişehir, Kütahya, Bilecik ve Adapazarı, Sakarya Havzası içinde yer alan gelişmiş büyük şehirlerdir. Bölgede sanayi ve tarımsal gelişmeler ve sürekli artan nüfus nedeniyle Sakarya Havzası'nda yoğun kirlenmeler olmaktadır.

Sakarya Nehri ve önemli yan kollarında sulama, taşkın koruma, enerji, su temini, atık su alıcı ortam amaçlı projeler yer almaktadır. Porsuk, Ankara, Göksu, Çarksuyu ve Mudurnu Çayları geçtiği illerin atıksularını Sakarya nehrine taşımakta ve nehrin kirlilik seviyesini artırmaktadır.

Sakarya Nehri'nin özellikle Aşağı Sakarya bölümlerinde, gerek kum çakıl ocakları işletmeleri nedeniyle kıyı oyulmaları ve gerekse aşırı yağışlardan sonra açık alanlarda erozyon nedeniyle bu bölümlerde nehir çok bulanık akmakta, Karadeniz'e sediment madde taşınımı aşırı olmaktadır.

2001-2007 yılları askıda katı madde ölçüm ortalamalarına göre Sakarya Nehri'nden Karadeniz'e (günde 1717 ton) yılda 618.120 ton sadece askıda katı madde taşınmaktadır. Bu da ülke için önemli bir toprak kaybı anlamına gelmektedir.

4.3.3. Çevre Yönetimi

İzin, izleme, denetim ve yaptırımlarda mükerrer uygulamalar çevre yönetimini aksatmaktadır. Su ve atık sektörü açısından orta ve küçük ölçekli belediyeler finansman sıkıntısı yaşamaktadır. Çevresel izinlerde temiz üretim teknolojilerinin yeterince yer almaması ve tesis çıkışına odaklı çözüm istenmesi, sistem çözümü yaklaşımlarını sekteye uğratmaktadır. Ayrıca teşvik mekanizmasının işletilebilmesi gerekmektedir.

Çevre ve Orman Bakanlığı merkez ve taşra teşkilatında, yerel yönetimlerde ve sanayi kuruluşlarında; çevre koruma ve atık yönetimi hizmetlerinin işleyişini ve takibini gerçekleştirecek teknik personel (Çevre, Kimya vb.) istihdamının yeterli olmayışı bu alanda yürütülen projelerin uygulamalarında ve sürekliliğinde sıkıntılar yaşanmasına sebep olmakta birlikte, ihtiyaçların tespiti ve gerekli önlemlerin alınmasında gecikmelerin yaşanmasına sebebiyet vermektedir. Zira; atık yönetimi çalışmalarında güvenilir bir atık envanterinin oluşturulması, yürütülen çalışmaların etkin ve verimli kılınması, taraflar arasında tam bir koordinasyonun sağlanması, yürütülen çalışmaların yerinde incelenmesi ve değerlendirilmesi için vazgeçilmez süreçleridir.

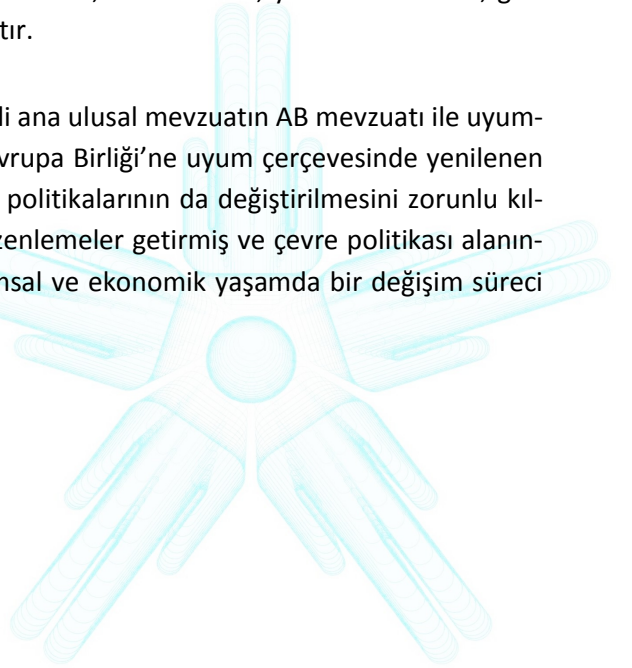
Atık Yönetimi

Her ürünün nihayetinde atığa dönüşmesi insan sağlığını tehdit etmektedir. Üretilen atık miktarı azaltılarak çevre üzerindeki baskının en aza indirgenmesi, atıkların geri kazanımının sağlanması gerekmektedir. Atıklar geri kazanılırsa hem sürdürülebilirlik anlamında yol kat edilmiş olacak hem de ekonomiye girdi sağlanacaktır. Böylece sürdürülebilir atık yönetimi de sağlanmış olacaktır.

Atık yönetiminde en önemli sorun atık depolama alanları için yer seçimidir. Yerel yönetimlerin bir arada hareket etmeleri maliyetleri düşürecektir. Bu çerçevede, Bakanlık bünyesinde mahalli idare birlikleri tarafından yürütülen katı atık projelerinin artırılması için çalışmalara devam edilmekte ve bölgesel kalkınma politikaları kapsamında, bölgesel ölçekli çevre sorunlarının çözülmesinde hizmet birlikleri modellerinin kullanılması teşvik edilmektedir. (Erdem M, Çubukçu E, Sayın U, (2010) "Entegre Atık Yönetiminde Organik Atıkların Yeri ve Yasal Çerçeve" ORAK 2010)

Entegre atık yönetimi; atıkların geri kazanımı ve nihai enerji için gerekli uygun yöntem, teknoloji ve yönetim esaslarının seçilmesi ve uygulanması olarak tanımlanabilir. 6 aşamadan oluşan esas strateji; atık önleme, atık azaltma, yeniden kullanım, geri dönüşüm, enerji geri kazanma ve bertaraftır.

Türkiye’de Katı Atık Yönetimi ile ilgili ana ulusal mevzuatın AB mevzuatı ile uyumlaştırma çalışmaları devam etmektedir. Avrupa Birliği’ne uyum çerçevesinde yenilenebilir yasa ve yönetmelikler; ülkemizdeki çevre politikalarının da değiştirilmesini zorunlu kılmış, sorumluluk paylaşımını esas alan düzenlemeler getirmiş ve çevre politikası alanında yapılan düzenlemeler ile siyasi, toplumsal ve ekonomik yaşamda bir değişim süreci başlatmıştır.

4.4. ENERJİ

Türkiye’de enerji talebi, gelişmekte olan bir ülke olmasıyla bağlantılı olarak, dünya ortalamasından daha hızlı artmaktadır. Bölgede sanayi kuruluşlarının sayısının fazla olmasının bir sonucu olarak, bölge toplam elektrik tüketimi, Türkiye toplam elektrik tüketimi içerisinde %7,3’lük bir oranla büyük bir paya sahiptir. Bölge kişi başına toplam elektrik tüketiminde Düzey 2 bölgeleri arasında ikinci sırada yer alırken, Kocaeli iller sıralamasında birinci, Yalova ise sekizinci sırada yer almaktadır. Bölgede elektrik tüketiminin %71’i sanayi sektöründe, %12’si konutlarda, %9’u ise ticarethanelerde gerçekleşmektedir.

Tablo 79. Enerji Tüketimi Göstergeleri

	TR 42	Kocaeli	Sakarya	Düzce	Bolu	Yalova
Toplam Elektrik Tüketimi (MWh)	14.101.641	9.950.360	2.003.112	705.495	778.295	664.379
Türkiye Elektrik Tüketimine Oranı	% 7,3	% 5,1	% 1	% 0,4	% 0,4	% 0,4
Kişi Başına Elektrik Tüketimi (kWh)	4.416	6.536	2.325	2.105	2.866	3.280
Kişi Başına Elektrik Tüketimi Sırası	2. Bölge	1. İl	24.İl	34. İl	13. İl	8. İl

Kaynak, Veri Yılı: TEİAŞ, 2010

Kayıp Kaçak Oranları

Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu 2006 yılında hazırladığı rapora göre TEDAŞ genelinde kayıp-kaçaklara giden toplam 19.061,4 GWh’lik enerji miktarının ekonomik karşılığı, 2006 yılı ortalama enerji alış fiyatıyla (11,233 Kr/kWh) 2,1 milyar liradır. Ortalama dolar kuru 1,4406 lira olarak alındığında, kayıp-kaçak tutarının yaklaşık 1,5 milyar dolara ulaştığı görülmektedir. Raporda, “Bir termik santralın yıllık çalışma saati ortalama olarak 6.500 alındığında, söz konusu kaçak kullanımlara konu olan enerjiyi üretmek için yaklaşık 1400 mW’lık kurulu güce ihtiyaç olduğu” belirtilmektedir. Bölge illerindeki kayıp kaçak oranı Türkiye ortalamasının altında yer almaktadır.

Tablo 80. Kayıp Kaçak Göstergeleri

	TR 42	Kocaeli	Sakarya	Düzce	Bolu	Yalova
Toplam Elektrik Kayıp Kaçak Oranı	% 15.1	%9.6	%12.7	%9.9	%6.7	%11.8
Miktar (Mwh)	470605	304868	176.188	48692	32863	36744
Maliyet (TL)	67.325.546	34.245.822	19.791.198	5.469.571	3.691.501	4.127.454

Kaynak, Veri Yılı: TEİAŞ, 2010

Türkiye, enerji konusunda Doğu – Batı arasında enerji koridoru olma yolunda yapılan çalışmalarla, küresel enerji arenasında öne çıkmaya başlamıştır. Ayrıca küresel iklim değişikliğine yol açan enerji üretim ve tüketiminde oluşan sera gazı salınımının azaltılması ve enerji verimliliği konusunda çalışmalar yapılmaktadır.

4.4.1. Enerji Verimliliği

Sanayileşme ve kentleşmenin hızla artması, enerjiye olan ihtiyacı ve buna bağlı olarak da doğal kaynaklara olan talebi hızla arttırmaktadır. Ayrıca, enerjide arz güvenliği sürdürülebilirliği sağlamada son derece önemlidir. Sürdürülebilirliğin üç yönü; enerji güvenliği, rekabetçilik ve çevre başlıklarıyla ifade edilmektedir. Bu yeni kavram daha düşük karbonlu bir ekonomiye dönüşümü sağlayabileceği gibi aynı zamanda enerji güvenliğine ve ekonomilerin rekabetçiliğine de hizmet edecektir. Arz sorunları ve artan enerji maliyetleri enerji verimliliği kavramını ön plana çıkarmaktadır. Enerji verimliliği, sürdürülebilir kalkınmanın ve rekabetçiliğin en önemli bileşenidir. Dünyanın ekolojik kapasitesi düşünüldüğünde enerji verimliliğinin artırılması şarttır.

Enerji verimliliği; tüketilen enerji miktarının, üretimdeki miktar ve kaliteyi düşürmeden, ekonomik kalkınmayı ve sosyal refahı engellemeden en aza indirilmesidir. Daha geniş bir biçimde enerji verimliliği; gaz, buhar, ısı, hava ve elektrikteki enerji kayıplarını önlemek, çeşitli atıkların geri kazanımı ve değerlendirilmesi yolu ile veya ileri teknoloji ile üretimi düşürmeden enerji talebini azaltmak ve daha verimli enerji kaynakları, gelişmiş endüstriyel süreçler, enerji geri kazanımları gibi etkinliği artırıcı önlemlerin bütünüdür.

4.4.2. Doğalgaz Santralleri ve Kojenerasyon

Türkiye toplam elektrik üretiminin %9,07'sinin karşılandığı TR42 Düzey 2 Bölgesi'nde (TUİK, 2005); enerji üretiminde termik ve kojenerasyon santralleri ön plana çıkmaktadır. Bölge illerinden geçen BOTAŞ boru hattı yeni doğalgaz santrallerinin yapılmasını hızlandırmaktadır. Doğalgaz santrallerinin bölgede yer alması ile otoprodüktör ve kojenerasyon santrallerinin inşa edilmesinin elektrik kesintilerini minimuma indireceği öngörülmektedir.

Tablo 81. Bölgede Yer Alan Doğalgaz Santralleri

İşletme	Üretim	İl	İşletme	Üretim	İl
Gebze Doğalgaz	1595 MW	KOCAELİ	Nuh Enerji	73 MW	KOCAELİ
Yeni Elektrik	900 MW	KOCAELİ	Nuh Enerji	38 MW	KOCAELİ
Adapazarı	797 MW	SAKARYA	Ak Enerji	38 MW	YALOVA
Ova	258 MW	KOCAELİ	Yıldız Sunta	27 MW	KOCAELİ
Aksa Elektrik	170 MW	YALOVA	Zorlu Enerji	15,9MW	YALOVA
Entek	157 MW	KOCAELİ	AK Enerji	10.4 MW	YALOVA
Çolakoğlu	123 MW	KOCAELİ	Pakmaya	6.9 MW	KOCAELİ
Enerjisa	120 MW	KOCAELİ	Arçelik Çayırova	6.5 MW	KOCAELİ
Tüpraş	84 MW	KOCAELİ			

Kaynak, Veri Yılı: EPDK 2010, TEİAŞ 2010

Tablo 82. Doğalgaz Dağıtım Bilgileri

Abone Sayısı	Tüketim	Sorumlu Olduğu Bölge	Çelik Hat Uzunluğu	PE Hat Uzunluğu
İZGAZ	172796	1446 Milyon m ³ Gebze, Çayırova, Dilovası, Darıca, Karamürsel hariç Kocaeli Büyükşehir Belediye Sınırları	311144 m	1962097 m
AGDAŞ	90000	80 Milyon m ³ Adapazarı Büyükşehir Mücavir Alan Sınırı	182706 m	1017825 m
DERGAZ	20671	60 Milyon m ³ Düzce, Gümüşova, Kaynaşlı, Konuralp, Cumayeri, Beyköy, Kilimli	83408 m	317606 m
BEYGAZ	4113	1.6 Milyon m ³ Bolu İl Sınırları	-	-
ARMAGAZ	47541	67 Milyon m ³ Yalova, Karamürsel, Altınova, Çınarcık, Çiftlikköy	63439	722816

Kaynak: İZGAZ, AGDAŞ, DERGAZ, BEYGAZ, ARMAGAZ 2010

Kojenerasyon

Kojenerasyon kısaca, enerjinin hem elektrik hem de ısı formlarında aynı sistemden beraberce üretilmesidir. Bu birliktelik, iki enerji formunun da tek tek kendi başlarına ayrı yerlerde üretilmesinden daha ekonomik neticeler doğurmaktadır. Basit çevrimde çalışan, yani sadece elektrik üreten bir gaz türbini ya da motorun kullandığı enerjinin %30-40 kadarını elektrığe çevirebilir. Bu sistemin "birleşik ısı-güç sistemleri" ya da kısaca "kojenerasyon" şeklinde kullanılması halinde sistemden dışarıya atılacak olan ısı enerjisinin büyük bir bölümü de kullanılabilir enerjiye dönüştürülerek toplam enerji girişinin %70-90 arasında değerlendirilmesi sağlanabilmektedir.

Yüksek birincil enerji kullanım verimliliği yerel veya ithal enerji kaynaklarının tasarrufunu sağlamaktadır. Enerji çevriminin tüketim yerinde gerçekleştirilmesi sonucunda elektrik enerjisi iletim ve dağıtım kayıpları yok edilmektedir. Merkezi santrallere göre daha kısa inşaat ve devreye alma süreleri arz avantajı sağlamaktadır. Üretilen yararlı ısı güç birimi başına çevreye atılan katı, sıvı ve gaz madde miktarı, yalnız elektrik üreten merkezi enerji santrali veya yalnız buhar üreten bir endüstri kazanına göre daha azdır. Sanayi tarafından tüketilen elektrik enerjisinin az sayıda merkezi santral yerine, dağılmış bir şekilde endüstriyel tüketim yerlerinde üretilmesinin ulusal güvenliğe sağlayacağı katkı yadsınamaz.

İşletmenin azalan toplam enerji giderleri; nihai ürün kalitesini düşürmeden maliyetini azaltacak, şirketin rekabet gücünü artıracaktır. İşletmenin enerji temin güvencesi olacak, bu sayede üretim kesintilerinin yol açtığı ziyanlar ortadan kalkacaktır.

4.4.3. Yenilenebilir Enerji

Dünya nüfusunun artması ve teknolojinin gelişmesiyle beraber enerji tüketimi artmaktadır. Dünya enerji ihtiyacı 2003'te 10,6 milyar TEP civarında iken bu değer 2010'da 12,4 milyar, 2020'de ise 15,4 milyar TEP olacağı beklenmektedir. 2003 yılı verilerinde fosil kaynaklı enerji üretimi toplam üretimin %86'sıdır.

BP Amaco Dünya Enerjisi'nin İstatistikî İncelemesi raporunda fosil kaynaklardan petrol 41, doğalgaz 62, kömür ise 230 yıl sonra tükenecektir. Yakın gelecekte tüenecek fosil kaynaklarının verimli kullanılması gerekmekte olup aynı zamanda yenilenebilir enerji kaynaklarının daha etkin ve yaygın kullanılması önemlidir.

Jeotermal Enerji

Türkiye, teorik jeotermal enerji potansiyeli sıralamasında 31.500 MW ile Dünya'da 7. sıradadır. Bugün ülkenin jeotermal enerjiyi doğrudan kullanım kapasitesi 1229 MW'dir. Doğrudan kullanım açısından dünyada 5. sıradadır. Türkiye'nin toplam 1229 MW'lık doğrudan kullanımının 696 MW'lık kısmı 12 değişik ilde konut ısıtıcılığında (102.000 konut eşdeğeri), 131 MW'lık kısmı 635.000 m² sera ısıtmasında, 402 MW'lık kısmından ise 215 adet termal tesiste yararlanılmaktadır. TR42 Düzey 2 Bölgesi'nde Bolu ilinde jeotermal kaynakların bulunduğu alanlar Sarıot, Karacasu, Kesenözü, Aktaş, Mudurnu, Göynük, Dereköy, Salur, Akkaya ve Seben'dir. Düzce ilinde Efteni ve Berdin, Sakarya ilinde Kuzuluk, Taraklı ve Geyve bölgelerinde jeotermal kaynaklar bulunmaktadır. Kocaeli'de Yeniköy ve Bahçecik alanında jeotermal kaynak tespit edilmiştir. Yalova'da ise Termal ve Armutlu'da jeotermal kaynak vardır. Maliyeti ve sera gazı salınımı düşük olan bu enerji türü, potansiyelinin yüksekliği de göz önünde bulundurularak yatırım yapılması gereken bir alandır. Bölgede jeotermal kaynakların ısıtma amaçlı kullanılması için yapılacak projelerin ve araştırma geliştirme faaliyetlerin desteklenmesi, sektörün önemi düşünüldüğünde gelişmesinde yararlı olacak faaliyetler olarak ifade edilebilir (Madencilik ÖİK, 2001).

Güneş Enerjisi

Güneş kaynaklı enerji, dönüşerek farklı enerji türleri içerisinde kullanılmaktadır. Türkiye'de gerçekleşen ortalama 1.311 KWh/m²-yıl'lık güneş enerjisi oldukça önemli bir potansiyel olup, Doğu Marmara TR42 Bölgesi'ndeki 1.168 KWh/m²-yıl olan güneş enerjisi, ülke ortalamasının altında olsa da Avrupa ile karşılaştırıldığında yüksek bir orandır. Sakarya Üniversitesi bünyesinde yapılan güneş enerjisine yönelik çalışmalar, bu noktada önemli bir potansiyel olarak düşünülebilecektir. Bu alana yönelik tanıtım ve yatırımların yapılması önemlidir. Aşağıdaki tablolarda Doğu Marmara TR42 Bölgesi'ndeki tüm il ve ilçelerin güneş enerjisi potansiyelleri verilmiştir.

Şekil 2. Bölge Güneş Enerjisi Haritası

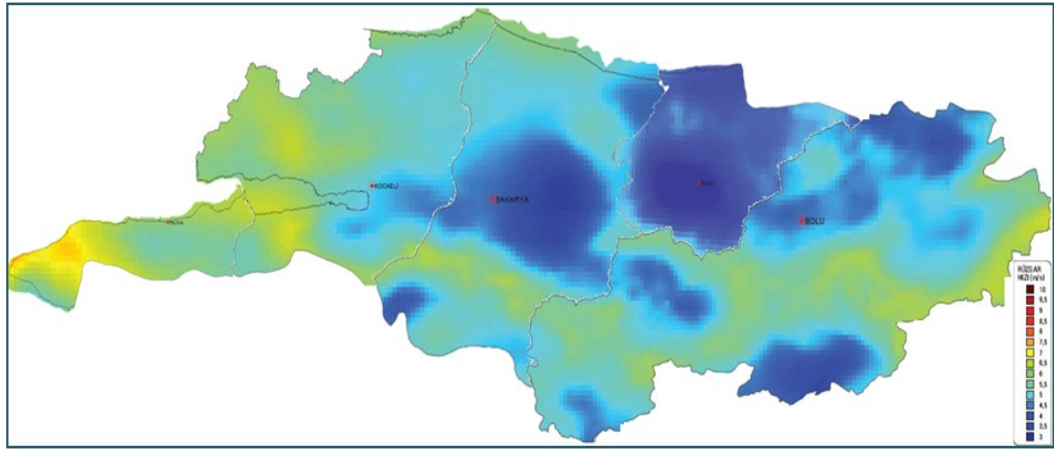

Kaynak, Veri Yılı: <http://gepa.eie.gov.tr/>, 2010

Rüzgâr Enerjisi

Rüzgâr enerjisi, rüzgârı oluşturan hava akımının sahip olduğu kinetik enerjidir. Bunun bir kısmı, mekanik veya elektrik enerjisine dönüştürülebilmektedir. Elektrik İşleri Etüt İdaresi tarafından il bazında rüzgâr türbini kurulabilecek alanlar incelenmiş, il bazında potansiyeller gösterilmiştir. Buna göre bölgede 727 MW potansiyel tespit edilmiş olup, Yalova ili 533 MW'lık potansiyeli ile ön plana çıkmaktadır. Şu anda Yalova'da 54 MW'lık bir rüzgâr enerji santrali inşaat aşamasındadır. Ekonomik rüzgâr enerjisi santrali yatırımı için 7m/s ve üzerinde kapasite faktörünün gerektiğini söylemek yerinde olacaktır.

Şekil 3. Bölge Rüzgâr Enerjisi Haritası

Kaynak, Veri Yılı: <http://repa.eie.gov.tr/>, 2010

Hidroelektrik Enerjisi

Hidroelektrik santraller su gücünden faydalanarak elektrik üreten santrallerdir. Devreye alınış ve çıkarılışları çok kolay ve hızlı olduğundan su rejimine bağlı olarak enerji gereksiniminin yoğun olduğu saatlerde çalıştırılarak, enerjiye daha az gereksinim olduğu zamanlarda devre dışı bırakılabilirler. Bölgede bulunan Sakarya havzasında Elektrik İşleri Etüt İdaresinin yapmış olduğu etüt çalışmalarında önemli potansiyel tespit edilmiştir. Bölgede yer alan inşa halinde ve işletmede olan santrallerin kapasiteleri aşağıda verilmiştir. Aşağıdaki tabloda toplam kısmında görülen 210,5 MW değeri inşaat ve işletmede olan lisans almış santrallerin toplam kapasitesidir. Mevcut ve inşa halinde olan santrallerde doğal dengenin korunmasına özen gösterilmesi yerinde olacaktır.

Tablo 83. Bölgede Yer Alan Hidroelektrik Santraller

Firma Adı	Gücü	İl	Durumu
Karel Elektrik	9.3 MW	Sakarya	İşletmede
Elen Enerji	30.5 MW	Sakarya	İnşa Halinde
Taşyatak Enerji	11.04 MW	Sakarya	İnşa Halinde
Düzce Enerji Birliği	5.34 MW	Sakarya	İnşa Halinde
Aksa Enerji	26.4 MW	Sakarya	İnşa Halinde
Gürle Enerji	0.5 MW	Sakarya	İnşa Halinde
Adasu Enerji	9.6 MW	Sakarya	İnşa Halinde
Timse Elektrik	3.64 MW	Düzce	İnşa Halinde
Düzce Enerji Birliği	4.67 MW	Düzce	İnşa Halinde
Nuryol Enerji	7.23 MW	Düzce	İşletmede
Düzce Enerji Birliği	5.34 MW	Düzce	İşletmede
AKSU HES	55.2 MW	Düzce	İnşa Halinde
Aycan Enerji	9.7 MW	Düzce	İnşa Halinde
Bolsu Enerji	2.15 MW	Bolu	İnşa Halinde
Özgür Elektrik	8.68 MW	Bolu	İşletmede
Bolsu Enerji	3.4 MW	Bolu	İnşa Halinde
Elite Elektrik	14.65 MW	Bolu	İnşa Halinde
İkiler Enerji	3.3 MW	Bolu	İnşa Halinde
Kızkale Elektrik	0.4 MW	Kocaeli	İşletmede
Toplam	210.5 MW		

Kaynak, Veri Yılı: EPDK ve TEİAS, 2010

Bölge için bir diğer yenilenebilir enerji kaynağı da dalga enerjisi olabilir. Bölgede denize kıyısı olan alanlarda dalga enerjisi potansiyeli çalışmasının yapılması ve bu potansiyelin değerlendirilmesi yerinde olacaktır.

Biyogaz

Yenilenebilir enerji kaynaklarından biri de biyogazdır. Biyogazın gaz motorlarında kullanılarak bu şekilde elektrik enerjisi üretilmesi, bu teknolojinin kullanımını artırmıştır. Biyogaz teknolojisinin yaygın olduğu ülkelerde her türlü organik atık bu tesislerde işlenerek hem enerji elde edilmekte, hem çevreye zarar verebilecek atıklar sterilize edilerek toprak ve su kirlenmesinin engellenmesi yoluyla doğal dengeler korunmakta, hem de tesislerde ortaya çıkan atık, bitkisel üretimde gübre olarak değerlendirilmektedir. Türkiye koşullarına ait bir tesis modeli geliştirilmediği ve biyogaza gereken önem verilmediği için Türkiye bu alternatif enerji kaynağının faydalarından mahrum kalmaktadır.

Türkiye’de yıllık olarak yaklaşık 65 Mton tarımsal atık ve 160 Mton hayvansal atık oluşmaktadır. Bu atıkların kullanılmayan kısmı yakılarak veya çürütülerek bertaraf edilmektedir. TÜBİTAK desteğiyle İZAYDAŞ tarafından yapılan biyogaz tesisinin bu soruna çözüm teşkil etmesi beklenmektedir. Tesiste Kocaeli bölgesinin en önemli sorunu olan tavuk atıklarının maksimum kullanımı hedeflenmektedir.

TÜBİTAK Kamu Araştırma ve Geliştirme Projeleri kapsamında desteklenen ve Kocaeli Büyükşehir Belediyesi'ni müşteri kurum olarak yer aldığı "Bitkisel ve Hayvansal Atıklardan Biyogaz Eldesi ve Entegre Enerji Üretim Sistemlerinde Kullanımı" projesi kapsamında yapılan biyogaz tesisi bu soruna çözüm üretecektir. Tesiste; Kocaeli bölgesinde yer alan tavuk üretim çiftliklerinden kaynaklanan altlıkların işlenerek biyogaz ve toprak iyileştirici üretimi gerçekleştirilecek, böylece söz konusu atıklardan kaynaklanan çevresel problemlerin faydalı ve çevreci bir yaklaşımla bertaraf edilmesi sağlanacaktır. Ayrıca bu tesis Türkiye'de biyogaz üretimine yönelik başarılı bir örnek olması sebebi ile diğer bölgelerde yer alan belediyelerin bu yönde yatırım yapmalarının önünü açacaktır.

Türkiye'de hayvansal kaynaklı atıkların illere göre dağılımı incelendiğinde iki milyon ton ve üzeri atık bulunduran iller sıralamasında Bolu ilk sıradadır, ayrıca 45 bin ton TEP ve üzeri enerji potansiyeline sahip iller arasında Bolu ve Kocaeli yer almaktadır.

Bölge illerinde önemli bir sorun olan hayvansal atıklardan biyogaz üretiminden dört farklı gelir elde edilebilmesi mümkündür. Bu gelirler; üretilen elektrikten, organik gübre satışından, elektrik üretimi esnasında ortaya çıkan ısının değerlendirilmesinden ve karbon piyasasından elde edilen gelirdir.

Kompostlaştırma

Kocaeli ve Bolu için problem olan hayvansal atıklar için kompostlaştırma metodu da alternatifler arasında yer almaktadır. Araştırmalar kompostun bitkileri hastalıklardan ve zararlı böceklerden koruduğunu kanıtlamıştır. Kompost, bitkiler için gerekli su ve havanın toprak tarafından tutulabilirliğini arttırmaktadır. Ayrıca kompost kullanılarak iyileştirilmiş topraklar baharda daha hızlı ısınarak bitkinin büyüme mevsimini uzatma ve çözünebilir kimyasal gübrelerin aksine kompost, içerdiği besin maddelerini bitkiye ihtiyaç duyduğu şekilde yavaşça vermektedir.

Kompost toprağı iyileştirmekle beraber gübre yerine kullanılmasıyla önemli bir rol oynamaktadır. Gübre torbalarının üzerindeki besin maddesi değerleri bitkiler için gerekli olan çözünebilir azot, fosfor ve potasyum miktarını göstermektedir. Gübre olarak satılan kompost paketlerinde ise bu değerler oldukça düşüktür. Ancak kompost bitki ihtiyaç duyduğunda mikroorganizmalar tarafından açığa çıkarılacak besin maddelerini de içermektedir. Besin maddelerinin bu şekilde zamanla ortaya çıkmasının büyük avantajları vardır. Çünkü kolay çözünebilir gübreler toprak profili boyunca aşağıya veya yüzey akışı ile eğim boyunca taşınarak topraktan yıkanabilir ve sonuçta yer altı yüzey suları için tehdit oluşturabilir. Kompostun bünyesindeki besin maddeleri ise bitkiler tarafından oluştukları yerde kullanılır ve yıkanma kayıpları minimize edilir. Tarımsal üretim amaçlı kimyasal gübre uygulamalarında, bitkilerin gerçekte ihtiyaç duyduğu miktardan çok daha fazla mineral madde uygulanmaktadır. Bu durum bitkilerin gereğinden fazla besin tüketmesine neden olmakla birlikte fazla azot beslenmesinde olduğu gibi hastalık ve zararlılara davetiye çıkarılmaktadır. Kompostun içindeki ayrıışmış organik madde, mineral besin maddeleri ile organik şelatlar oluşturarak besin maddelerinin topraktan kolayca yıkanmadan uzun süre tutulabilmesini, bitki ve toprakta faaliyet gösteren organizmaların besin elementlerinden daha etkin şekilde faydalanmasını sağlar. Tüm bu önemli özelliklerinin yanısıra kompostlaştırma ile önemli bir çevre sorunu da bertaraf edilmiş olacak; aynı zamanda verimli tarım arazileri için kompost gübre temini de gerçekleştirilecektir.

(Öztürk ve Diğerleri, 2010)

TR42 Doğu Marmara Bölge Planı 2010-2013

---

5. Uluslararası Rekabetsilik Gücü Analizi

---

5. ULUSLARARASI REKABETÇİLİK GÜCÜ ANALİZİ

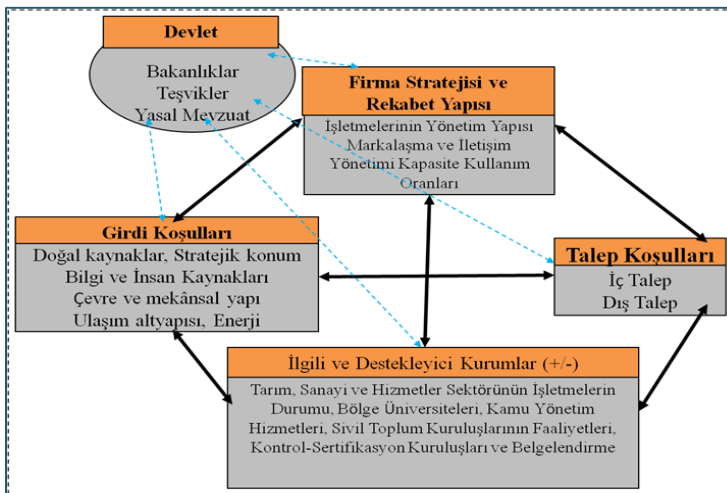
Rekabetçilik Analizi Metodolojisi

TR42 Düzey 2 Bölgesi rekabetçilik analizi, nitel araştırma yönteminin üzerine oturmaktadır. Bölgede idari ve ekonomik faaliyetleri yürüten paydaşlar evren olarak kabul edilmiş; tanımlanan evren içerisinde örneklem yöntemi ile belirlenen 505 kurum-kuruluş-kişi Bölge Planı Odak Grup görüşmelerine davet edilmiş ve 242 kişinin katılımıyla odak grup toplantıları gerçekleştirilmiştir. Odak grup toplantılarına ek olarak bölgede görev yapan üst düzey yetkililere derinlemesine mülakatlar uygulanmıştır. Elde edilen veriler önce betimsel sonra içerik analizine tabi tutularak ekonomik, sosyal, teknik ve çevre temaları altında bölgeye ilişkin bulgulara ulaşılmıştır. Bu bulgulardan hareketle “Elmas Modeli” kullanılarak Bölgenin uluslararası rekabet gücü tarım, sanayi ve hizmetler sektörleri yönünden analiz edilmiştir. Analiz aşamasında uzman görüşü yaklaşımı temel alınmıştır.

“Elmas Modeli”, Porter tarafından, rekabetçiliğin derecesini ölçmek üzere tasarlanmış bir modeldir. Bu modelde; bölgenin rekabet avantajı, girdi koşulları, firma stratejisi ve rekabet yapısı, talep koşulları ve ilgili-destekleyici kuruluşlardan oluşan 4 ana faktör üzerinden belirlenmektedir. Devlet, bu dört faktörü dışarıdan etkileyen bir başka değişken olarak modelde yer almaktadır. Değişkenler, rekabet avantajını tek tek değil bir arada belirlemektedirler. Değişkenler farklı analiz yöntemlerine göre değişse de rekabet avantajını bir arada belirlemesi bölgesel rekabet edebilirliğin temel koşulu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Uluslararası rekabetçilik analizi TR42 Düzey 2 Bölgesi'nin rekabet gücünün orta düzeyde olduğunu ve gelişme potansiyeli içerdiğini göstermektedir. Bölge eşsiz bir çekirdek yeteneğe sahip olmasa da stratejik konumu ve doğal verileri ile, ender kabul edilebilecek öz yeteneklere sahiptir. Aşağıda rekabetçilik konusunda bölgede var olan tarım, sanayi, hizmet sektörleri hakkında daha detaylı saptamalarda bulunulmuştur.

Şekil 4. Elmas Modeli Gösterimi

5.1. TARIM SEKTÖRÜ REKABETÇİLİK ANALİZİ

TR42 Düzey 2 Bölgesi, çok iyi doğal kaynaklara sahip olmasına ve çok güçlü bir stratejik konumda yer almasına rağmen; tarımsal üretimde bilgi eksikliği, ülke tarım politikaları vb. nedenlerden dolayı rekabetçilik gücünü arttıramamaktadır. En temel eksiklik, tarımsal üretimin arza odaklanması ile talep araştırmalarına, pazarlama faaliyetlerine önem verilmemesidir.

Girdi Koşulları

TR42 Düzey 2 Bölgesi öncelikle doğal kaynaklar bakımından zengin olarak nitelendirilen bir bölgedir. Elverişli ve sulanabilir tarım arazilerinin bulunduğu bölgede uygun iklim koşullarının varlığı üretimde verimliliği artıran doğal veriler olarak ortaya çıkmaktadır. Doğal kaynaklar, hayvan yetiştiriciliği ve daha özelde tavuk ve su ürünleri yetiştiriciliği için uygun ortam sağlamaktadır. Bölge, tarımsal ürünler açısından farklı pazarlara ulaşma kolaylığına sahip bir coğrafi konumda yer almaktadır. İstanbul ile Ankara metropollerini arasında bulunan bölge; güneyde Bursa, doğuda Batı Karadeniz pazarlarına erişim imkânı sağlamakta, ayrıca limanlar ve karayolları aksları dış pazarlara erişimi kolaylaştırmaktadır.

Bölgede, yetişmiş işgücü sayısı ile bilgi seviyesi yeterince yüksek değildir. Çiftçilerin eğitim düzeyi genel itibarıyla düşüktür. Ayrıca bölgede bazı lisans programları hâlinde, tarım ile ilgili fakülte veya enstitü anabilim dalı bulunmamaktadır.

Kentleşme süreçleri tarım alanları aleyhine işlemektedir. Tarım alanlarının toplulaştırılamaması, parçalı arazilerin zaman içerisinde yapılaşmaya açılmasına neden olmaktadır. Kümes altlıklarının ve zirai ilaçların toprağı ve suyu kirletmesi, akarsuların çevre kirliliğini taşıyıcı etki yapması tarımsal üretimi olumsuz etkilemektedir.

Bölge, Türkiye'nin en iyi ulaşım altyapısına sahip bölgelerindedir. TEM otoyolu, Kuzey Marmara Otoyolu projesi, Körfez Geçiş projesi ve karayolları ile bağlantılı deniz ve demir yolları ile hızlı tren projesi bölgenin avantajları arasında yer almaktadır. Tarımsal ihracat için İzmit Körfezi limanları önem taşımakla birlikte, Karadeniz limanları bu anlamda kullanılamamaktadır. Karasu Limanı'nın ve Akçakoca Limanı'nın taşımacılık için kullanılması gerekmektedir. Bölgede sivil havaalanı bulunmamaktadır, Bolu ilinde ilçe yolları standartların altında kalmaktadır.

Talep Koşulları

Bölgede tarımsal üreticiler, başta fındık ve meyve ürünleri olmak üzere bazı ürünlerde iç talep yetersizliği ile karşı karşıya kalmaktadır. Tarımsal üretimde pazarlama düşük seviyelerde seyretmektedir. Kanatlı üretimi, sebze ve tarla bitkileri ve bahçe bitkilerinde iç talep tatminkâr düzeydedir. TR42 Düzey 2 Bölgesi'nin ihraç edilen tarımsal üretimi, Türkiye tarımsal ihracatının içerisinde önemli bir paya sahiptir. Kesme çiček,habubat ve kanatlı üretimine yönelik dış talep yüksek, fındık ve meyveye yönelik dış talep düşük seviyededir.

Firma Stratejisi ve Rekabet Yapısı

TR42 Düzey 2 Bölgesi'nde, tarımsal üretim yapan işletmelerin büyük çoğunluğu KOBİ statüsünde aile işletmeleridir. KOBİ'ler rekabet güçlerini artırabilmek amacıyla, temelde maliyet odaklı stratejilere yönelmişlerdir. Bu durum, işletmelerin Ar-Ge ve inovasyona yönelmelerine imkân tanımamaktadır. Aile işletmelerinin profesyonel yönetim yapısına sahip olmamaları büyüme ve rekabetçiliği engellemektedir. Büyük boyutlu tarımsal üretim gerçekleştirilen fındık ve meyve ürünlerinde, bölge markaları oluşmamıştır. Ayrıca, pazarlama ve halkla ilişkiler araçları etkin şekilde kullanılmamaktadır.

Tarımsal üretimde kapasite kullanım oranları, ülke genelindeki ekonomik eğilime bağlı olmakla birlikte; odak grup görüşmelerinden, işletmelerin kapasite kullanım oranlarının arttığı sonucu çıkmaktadır. Tarımsal mekanizasyon AB standartlarının üzerinde olmakla beraber, her üreticinin traktör alımına yönelmekte olması makine kapasitelerinin rasyonel kullanılmaması sonucuna götürmektedir.

İlgili ve Destekleyici Kurumlar

Bölgede tarıma dayalı üretim yapan işletmeler kanatlı eti ve ürünleri, et ve et ürünleri, süt ve süt ürünleri, meyve suyu, konserve sebze alanlarında yoğunlaşmaktadır. Bölgede altı üniversite bulunmasına rağmen, tarıma yönelik lisans ve lisansüstü programları ya da fakülte ve enstitü bulunmamaktadır. Üniversitelerin, tarımsal Ar-Ge'ye verdikleri destekler sınırlıdır. Meslek yüksekokulu ve mühendislik fakültelerinde sınırlı sayıda program yer almaktadır.

Tarım İl Müdürlükleri'nin çiftçiyi yönlendirme, teşviklerin çiftçiye ulaştırılması, tarımsal üretime ilişkin yasaların uygulanması ve denetlenmesi hizmetleri; finansman kısıtlılığı ve personel azlığı nedeniyle bölge içerisinde standart olarak sunulamamaktadır.

Türkiye Ziraat Odaları Birliği'nin bölge il merkezlerinde ve bazı ilçelerde odaları bulunmaktadır. Birlik, çiftçi haklarının korunması, eğitimi ve yönlendirmesi faaliyetlerini bütçe imkânları ölçüsünde gerçekleştirmektedir. Bölgede yer alan tarımsal kooperatifler de birer sivil toplum kuruluşu olarak değerlendirildiğinde, bu kurumların işlevlerini tam anlamıyla yerine getiremedikleri anlaşılmaktadır. Sertifikasyon kurumları son dönemde organik tarımla birlikte daha da önem kazanmıştır. Bölgede Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'ndan sertifika alabilen her hangi bir sertifikasyon kurumu yoktur.

Devlet

Tarım ve Köyişleri Bakanlığı bölge ve il düzeyinde master planlar yaparak tarıma öncelik vermektedir. Teşvikler açısından, özellikle çiftçileri desteklemek amacıyla verilen genel finansal destekleri, son dönemde ürün temelli desteklere dönüşmüştür. İyi tarım uygulamaları ayrıca desteklenmektedir. Desteklenen ürünün, endüstriyel ürüne dönüşmesi sürecinde pazarlamaya yönelik destekler sağlanmamaktadır. Üretim ve pazarlama sürecinde uygulanan yasal mevzuatın tarım sektörü çalışanları tarafından bilinmiyor olması sorun teşkil etmektedir.

5.2. SANAYİ SEKTÖRÜ REKABETÇİLİK ANALİZİ

TR42 Düzey 2 Bölgesi sanayi sektörü rekabetçilik analizi, bölgenin sanayi sektöründeki rekabet gücünün orta düzeyde olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte, rekabetçi güç yönünün yukarıya doğru olduğu belirtilmelidir. Bölgenin, sanayi alanında rekabet gücünü, stratejik konum ve nitelikli beşeri zenginlikler yükseltirken, enerji maliyetlerinin fazlalığı, dağıtım ağlarındaki işletme yetersizlikleri düşürmektedir.

Girdi Koşulları

TR42 Düzey 2 Bölgesi hammaddeye, iç ve dış pazarlara erişim açısından oldukça uygun bir stratejik konuma sahiptir ve bu stratejik konumu güçlendiren ulaşım bağlantılarının da kesiştiği bir noktadadır. Bölgenin bu güçlü yanları rekabetçiliği destekleyen olumlu etmenlerdir. Bölge insanının genel eğitim düzeyi, Türkiye ortalamasının üzerindedir. Sanayide teknik bilgi sahibi nitelikli işgücü açısından, bölge, avantajlı bir noktadadır. Ortaöğretim ve yükseköğretim programları, Türkiye standartlarının üzerinde hizmet sunmaktadır.

Enerji girdi maliyetlerinin yüksek olması ve bölge enerji dağıtım hatlarındaki işletme eksiklikleri, Türkiye’de imalatın yoğunlaştığı TR42 Düzey 2 Bölgesi’nin, sanayi sektöründeki rekabet gücünü yüksek seviyelere çıkarmasına engel teşkil etmektedir. Sanayinin gelişmesinin önündeki en büyük engel, bölgede fiziki mekân darlığı olarak görülmektedir. Organize Sanayi Bölgeleri, bu aşamada bir çözüm olarak ortaya çıkmaktadır. Sanayinin doğuya doğru genişleme eğilimi, bölgede çevreye duyarlı sanayi kuruluşların istenmesi nedeniyle, tepkiyle karşılanabilmektedir.

Talep Koşulları

Bölgedeki, sanayi kuruluşlarının ürünlerine iç talep yüksektir. Ülke genelinde ekonomik hareketlilik olduğu dönemde iç pazarın canlanması, doğrudan TR42 Düzey 2 Bölgesi’nin üretimini artırmaktadır. Bununla birlikte tüketici, avantaj sağladığı ürünlerde talebini ithal ürünlere yöneltebilmektedir.

TR42 Düzey 2 Bölgesi, ülkenin toplam sanayi üretiminde ve ihracatında başı çekmektedir. Ana pazarları oluşturan AB ülkelerinde küresel mali krizin etkilerinin halen hissediliyor olması, bölgede üretilen sanayi ürünlerinin dış talebinde daralmaya neden olmuştur. Fakat bu durumun dönemsel olduğunun belirtilmesi gerekir.

Firma Stratejisi ve Rekabet Yapısı

Bölgede yer alan büyük sanayi kuruluşları, Türkiye’nin en büyük işletmeleri arasında yer almaları nedeniyle, ölçek ekonomisinin gerektirdiği, yönetim ve üretim standartlarını sağlamaktadırlar. Bölgede kurumsallaşan sanayi işletmeleri, teknolojiyi yakından takip etmektedirler. Bununla birlikte, KOBİ’ler, ekonomik krizin de etkisiyle, teknoloji takibi ve işe yansıtılmasında gerekli adımları atamamaktadırlar.

Bölgede sanayi üretimi yapan büyük ölçekli işletmelerin temel stratejileri, ihracata dayalı büyüme şeklindedir. Rekabet avantajı elde edebilmek için şirketler büyüklükleri ile orantılı olarak; maliyet odaklı ya da yüksek katma değere yönelik stratejiler, farklılaşma stratejileri ve inovasyonu ön plana çıkaran stratejiler ile pazar lideri olma yönünde ilerlemektedirler. KOBİ'ler genel itibarıyla, rekabeti sürdürebilmek adına bu oldukları sektörün öncü oyuncularının stratejilerini takip etmeye çalışmaktadırlar.

Büyük ölçekli sanayi şirketleri profesyonel biçimde yönetilmekte, uzmanlaşmış tecrübeli yöneticiler istihdam etmektedirler. Aile işletmelerinin gelişmelerinin önündeki en büyük engel ise kurumsallaşma ve profesyonel bir şekilde yönetilmemeleridir. Türkiye'nin büyük ölçekte reklam veren şirketlerinin birçoğunun üretim aşamaları TR42 Düzey 2 Bölgesi'nde gerçekleştirilmekle birlikte, markalaşma ve iletişim yönetimi çalışmaları İstanbul merkezden yürütülmektedir. Diğer yandan bölgede üretim yapan KOBİ'lerin markalaşma çabaları çok ileri seviyede değildir. Sanayi üretimi yapan işletmelerin kapasite kullanım oranları, küresel ve ulusal ekonomik eğilim ile doğru orantılı olarak artmakta ya da azalmaktadır.

İlgili ve Destekleyici Kurumlar

Bölgede her ilde üniversite bulunmaktadır ve bu üniversitelerin her aşamada, sanayiye destekleyebilecek akademisyen altyapısı mevcuttur. Bölge üniversiteleri, araştırma merkezleri, teknoparkları ve TEKMER'leri, sanayi-üniversite, sanayi-araştırma merkezleri işbirliğinin gerçekleşmesi için önemli konum ve yapıdadır. Bölgede bulunan, altı üniversite, bir araştırma merkezi, bir teknoloji serbest bölgesi, beş teknopark ve iki teknoloji geliştirme merkezi, sanayi üretiminde Ar-Ge ve inovasyona destek olabilecek kurumlardır.

TR42 Düzey 2 Bölgesi'nin en önemli paydaşlarını oluşturan Sanayi ve Ticaret Odaları, birlikler ve kooperatifler, üyelerinin çıkarlarını koruma, üyelerini bilinçlendirme ve üyelerini temsil etme konusunda başarılıdır. Sanayi ve Ticaret Odaları üyelerine yönelik faaliyetlerin yanı sıra, sosyal sorumluluk projeleri de gerçekleştirmektedirler.

Devlet

Sanayi ve Ticaret Bakanlığı; sanayici, tüketici ve STK'lara sunduğu hizmetlerin yanı sıra, KOBİ'lere sağladığı kredi imkânları ile de bölgede sanayinin gelişmesine katkı sağlamaktadır. Sanayi alanında yatırıma yönelik genel teşviklerin yanı sıra, sektörel teşvikler ayrıca sağlanmaktadır. Tarım sektöründe olduğu gibi, sanayi üreticileri de yasal mevzuatı ve mali destek mekanizmalarını tam anlamıyla algılayamamaktadır.

5.3. HİZMETLER SEKTÖRÜ REKABETÇİLİK ANALİZİ

TR42 Düzey 2 Bölgesi genelinde, hizmetler sektöründe en önemli alt sektör turizm sektörü olarak ön plana çıkmaktadır. Sağlık, kayak ve kış turizmi, doğa ve gastronomi turizmi, geleneksel turizme alternatif, katma değeri yüksek turizm sektörlerini oluşturmaktadır. Bu alanlara eğilim, bölgenin hizmetler sektöründe rekabet gücünü artıracaktır.

Girdi Koşulları

TR42 Düzey 2 Bölgesi'nin sahip olduğu doğal güzellikler, özellikle turizm sektörü için gerekli doğal kaynağı ve arzı sağlamaktadır. Geleneksel turizm dışındaki alternatif turizm türleri için büyük potansiyel taşımaktadır. Hizmetler sektörü açısından gereken insan kaynağı bölgede mevcuttur. Bölge üniversitelerinin tamamında ortaöğretim ve yükseköğretim düzeyinde hizmetler sektörüne yönelik programlar bulunmaktadır.

Kentleşme ve sanileşme süreçleri, çevre üzerinde olumsuz etkilere neden olmaktadır. Bölge şehirlerin kendine özgü kimliklerini ortaya koyabilecekleri mimari yapıların fazla olmaması ve çekim merkezi olabilecek şehir meydanları için fiziki mekânın yetersiz olması bölgenin turistik çekiciliğini tehdit etmektedir. Bölgenin stratejik konum ve ulaşım altyapısı, tarım ve sanayi sektörlerinde olduğu gibi hizmetler sektöründe de rekabet gücünü yükselten etmenlerdendir.

Talep Koşulları

TR42 Düzey 2 Bölgesi'nde üretilen hizmetlere yönelik olan iç talep yüksek düzeydedir. Sağlık hizmetlerinde kamu ve özel sektörün sunduğu hizmetler çok iyi durumdadır. Benzer şekilde lojistik hizmetlerine, turistik işletmelere, eğitim kurumlarına yönelik talep artmaktadır. Yeme-içme ve eğlence sektörüne yönelik talep olmasına rağmen arz düşük seviyededir. İç talebin yüksek olmasına karşın, bölgede üretilen hizmetler dış pazarlara sunulamamaktadır.

Firma stratejisi ve Rekabet Yapısı

TR42 Düzey 2 Bölgesi'nde faaliyet gösteren hizmet sektörü işletmeleri, maliyet odaklı stratejilere yönelmişlerdir. Kamuya ait işletmelerde rekabetçi stratejiler uygulanmamaktadır. Hizmet işletmelerinin, küçük ve orta ölçekli olmaları, aile işletmeleri yönetim tarzına sahip olmalarını beraberinde getirmektedir. Çok az sayıda markalaşmış işletmenin bulunduğu bölgede, işletmeler ulusal iletişim kanallarını kullanmakta yetersiz kalmaktadırlar. Odak grup görüşmelerinden çıkan sonuca göre, hizmet sektöründeki işletmelerin kapasite kullanım oranları artış eğilimindedir.

İlgili ve Destekleyici Kurumlar

Kamu tarafından yönetilen, hastaneler, eğitim kurumları vb. hizmet işletmeleri ve idari birimler tarafından sunulan hizmetin kalitesinde son dönemde artış eğilimi görülmektedir.

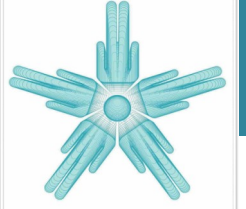
Kar amacı güden hizmet sektörüne ait işletmeler, finansal sıkıntılar nedeniyle arzulanan düzeyde hizmet verememektedirler. Bölge hizmetler sektörü ücretlerin düşüklüğü nedeniyle, nitelikli işgücünü çekememektedirler. Bölge üniversitelerinde hizmetler sektörüne nitelikli insan kaynağı sağlayacak önlisans ve lisans programları bulunmasına rağmen; nitelikli işgücünü çekememenin yanında mevcut olanın tutulmaması da sorun olmaktadır.

Bölgede yeterli yatak kapasitesi yoktur, turizm sektörü için en önemli paydaşı oluşturan büyük ölçekli seyahat acenteleri ve turizm operatörleri bölgede faaliyet göstermemektedir. Bölgede kişi başı STK oranı, Türkiye ortalamasının üzerindedir. Sanayi ve Ticaret Odaları'nın yanısıra, il ve ilçe odaklı faaliyet gösteren, tanıtma ve geliştirme işlevli kuruluşlar aktif olarak faaliyet göstermektedir. Bölgede, sertifikasyon kuruluşlarının eksikliği, hizmetler sektöründe de hissedilmektedir.

Devlet

Sağlık Bakanlığı'nın bölgede yer alan araştırma hastaneleri ve devlet hastanelerinin hizmet kalitesi ve fiziksel çeşitliliğinin artırılması yönündeki adımları olumlu olarak değerlendirilmektedir. Özel hastanelerin devlet tarafından planlanması ve teşviki bu alanda yatırımların artmasına neden olmaktadır.

Bölge, hizmet sektörüne yönelik teşvikler açısından birinci derecede yatırım bölgesi değildir. Hizmet sektörüne yönelik mevzuata hâkim olunamaması, bölge paydaşları açısından sorun yaratmaktadır.

MARKA
DOĞU MARMARA
KALKINMA AJANSI

TR42 Doğu Marmara Bölge Planı 2010-2013

6. Bölge Risk Analizi

6. BÖLGE RİSK ANALİZİ

Bölgelerin rekabetçilik gücünü etkileyen temel unsurlardan biri de bölgedeki risk etmenleridir. Risk düzeyi arttıkça bölgenin sahip olduğu rekabet avantajlarının etki düzeyi azalır ve bu duruma bağlı olarak o bölge rekabetçilik gücünü kaybetmeye başlar. Bu nedenle bölgede var olan risk etmenlerini ve etki derecelerini saptamak önemli bir konu olarak kabul edilmektedir. Olası risk etmenlerini incelemeyen geleceğe yönelik stratejilerin saptanması sağlıklı olmayacağından TR42 Düzey 2 Bölgesi için Risk Matrisi oluşturulmuştur. Her bir riskin gerçekleşme olasılığı ve gerçekleştiği anda oluşturacağı etki farklı olacağından, TR42 Düzey 2 Bölgesi'nde var olan risk etmenleri aşağıdaki matriste gruplar halinde olasılık ve etki dereceleri ile birlikte sınıflandırılmıştır. Matriste altı ana başlığın altındaki risk etmenleri odak grup toplantıları ve mülakatlarda edinilen bilgiler ışığında düzenlenmiş ve değerlendirilmiştir. Aşağıdaki tablolarda (1) İhtimal Derecesini, (2) Etki Derecesini, (3) Toplam Derecesini göstermektedir.

Tablo 84. Bölgede Ekonomik Faktörler Risk Matrisi

Ekonomik Faktörler	(1)	(2)	(3)
• Bölge ekonomisinin daralması	2	3	6
• Bölgede işsizliğin artması	2	3	6
• Enflasyon artışının gerçekleşmesi	2	2	4
• Bölgede üretilen ürünlere yönelik muhtemel vergi artışlarının olması	1	1	1
• İthal ürünlerin bölgede pazar payının artması	3	3	9
• Bilişim hizmetlerinin gelişme hızının artırılamaması	2	2	4
• Bilişim alt yapısının gelişim hızının artırılamaması	2	2	4
• Tarımsal üretimin pazarlanamaması	4	4	16
• Tarımsal ürünlerin uluslararası rekabet gücü kazanamaması	3	4	12
• Merkezi hükümetin yatırım teşviklerinden yararlanmada bölgenin önceliğinin olmaması	2	2	4
• Küçük ve orta ölçekli işletmelerin kredi sağlamada zorluklarla karşılaşmaları	3	4	12
• Küçük ve orta ölçekli işletmelerin profesyonelleşememesi	3	2	6

Tablo 85. Bölgede Sosyal Faktörler Risk Matrisi

Sosyal Faktörler	(1)	(2)	(3)
• Bölgeye yönelik göç miktarındaki artış eğilimi	3	3	9
• Bölgeye toplu göç edenlere karşı sergilenen olumsuz tutumlar	3	3	9
• Eğitim imkânlarının gelişim hızının yavaşlaması	3	4	12
• Sağlık hizmetlerinin kalitesinin artırılamaması	3	3	9
• Kentlilik bilincinin geliştirilememesi	3	3	9
• Hemşericilik dayanışmasının önüne geçilememesi	4	4	16
• Aile içi eğitimin yeterli düzeyde gerçekleştirilememesi	2	3	6

Tablo 86. Bölgede Çevresel Faktörler Risk Matrisi

Çevresel Faktörler	(1)	(2)	(3)
• Bölgede büyük bir depremin olması ihtimali	4	5	20
• Depreme yönelik tedbirlerin alınmaması	4	5	20
• Muhtemel İstanbul depreminin gerçekleşmesi	4	4	16
• Sahillerin sanayi atıkları ile kirletilmesi	3	4	12
• Sapanca Gölü'nün evsel atıklarla kirletilmesi	4	5	20
• Küresel ısınmanın bölge iklimini etkilemesi	2	2	4
• Sanayi kuruluşlarının tarım alanlarına inşa edilmesi	2	3	6
• Zirai ilaçların toprağı ve suyu kirletmesi	3	3	9
• Tavuk atıklarının çevreyi kirletmesi	4	4	16
• Şehirlerin tarım alanlarına doğru genişlemesi, mekânda doğal ve yapay eşiklerin varlığı	3	3	9
• Tehlikeli madde taşımacılığının bölgede neden olduğu olumsuzluklar	2	2	4
• Tehlikeli madde üretiminde bölgenin olumsuzluklarla karşılaşması	2	3	6
• Şehir planlarının nitelikli bir şekilde üretilmemesi	3	3	9
• Karayollarının doğal hayatı olumsuz yönde etkilemesi	3	3	9

Tablo 87. Bölgede Teknolojik Faktörler Risk Matrisi

Teknolojik Faktörler	(1)	(2)	(3)
• Enerji alt yapısının yetersiz kalması	2	4	8
• Üretim süreçlerine yeni teknolojilerin kazandırılmaması	2	4	8
• Bölgede teknolojik ürünlerin geliştirilememesi	2	3	6

Tablo 88. Bölgede Uluslararası Faktörler Risk Matrisi

Uluslararası Faktörler	(1)	(2)	(3)
• Uluslararası ekonomik darboğaz	2	3	6

Yukarıdaki risk tablolarında yer alan faktörlerle ilgili puanlama çalışması yapıldıktan sonra, ağırlıklı ortalamaları alınarak her bir faktör için ayrı olarak ve tümü için faktörlerin risk düzeyleri belirlenmiştir. TR42 Düzey 2 Bölgesi risk düzeyi genel ortalaması 9,24 olarak hesaplanmıştır ve bu rakam bölgenin makul düzeyde riskli bir ortam ile karşı karşıya olduğunu ortaya koymaktadır. Başka bir ifadeyle bu düzeyde riskli bir çevrede karar almak, alınan kararların sonuçlarını ve etkilerini tahmin etmek çok zor değildir. Öte yandan birlikte politik ve uluslararası çevre az riskli, ekonomik, sosyal ve teknolojik çevre makul düzeyde riskli ve çevresel unsurlar ise orta düzeyde riskli olarak belirlenmiştir.

Tablo 89. Bölge Risk Düzeyleri

Çevre Faktörleri	Çevre Faktörlerinin Ağırlıklı Ortalamaları	Çevre Faktörlerinin Risk Düzeyi
Ekonomik	7,00	Makul düzeyde riskli
Sosyal	10,00	Makul düzeyde riskli
Çevresel	11,42	Orta düzeyde riskli
Teknoloji	7,33	Makul düzeyde riskli
Uluslararası	6,00	Az riskli
Genel	8,53	Makul düzeyde riskli

TR42 Düzey 2 Bölgesi Risk Faktörlerinin Zaman Değer Matrisi

TR42 Düzey 2 Bölgesi'nin rekabetçilik gücünü koruyabilmesi ve artırabilmesi için öncelikle ortaya çıkan risk etmenlerinin düzeylerinin düşürülmesine yönelik stratejiler belirlenmelidir. Böyle bir çalışmayı yapabilmek için yol gösterici olması ve mevcut durumu ortaya koyabilmesi adına aşağıdaki zaman-değer matrisi üretilmiştir. Bu matris üzerinden acil strateji geliştirilmesi gereken etmenler tespit edilmiştir.

Tablo 90. TR42 Düzey 2 Bölgesi Risk Etmenleri Zaman Değer Matrisi

	ÇOK ÖNEMLİ	ÖNEMLİ
ACIL	<ul style="list-style-type: none"> Bölgesel depremlere yönelik tedbirlerin alınması Tarım ürünlerine pazarlanması sorununun çözümlenmesi Hemşericilik uygulamasının önüne geçilmesi Bölgeye olan göçün oluşturduğu sosyal problemlerin çözülmesi 	<ul style="list-style-type: none"> Tarımsal ürünlerin uluslararası rekabet gücü kazanabilmesine yönelik tedbirlerin alınması Küçük ve orta ölçekli işletmelerin kredi sağlamadaki zorluklarının giderilmesi Sahillerin sanayi atıkları ile kirletilmesinin önlenmesi Kentlilik bilincinin geliştirilebilmesi için çalışmalarda bulunulması Zirai ilaçların toprağı ve suyu kirletmesinin önlenmesi Şehir planlarının nitelikli bir şekilde üretilmesi
ACIL DEĞİL	<ul style="list-style-type: none"> İthal ürünlerin bölgede pazar payının artmasının önüne geçilmesi 	<ul style="list-style-type: none"> Bölgeye yönelik göç artışının kontrol altına alınması Tehlikeli madde taşımacılığının bölgede neden olduğu olumsuzlukların indirgenmesi

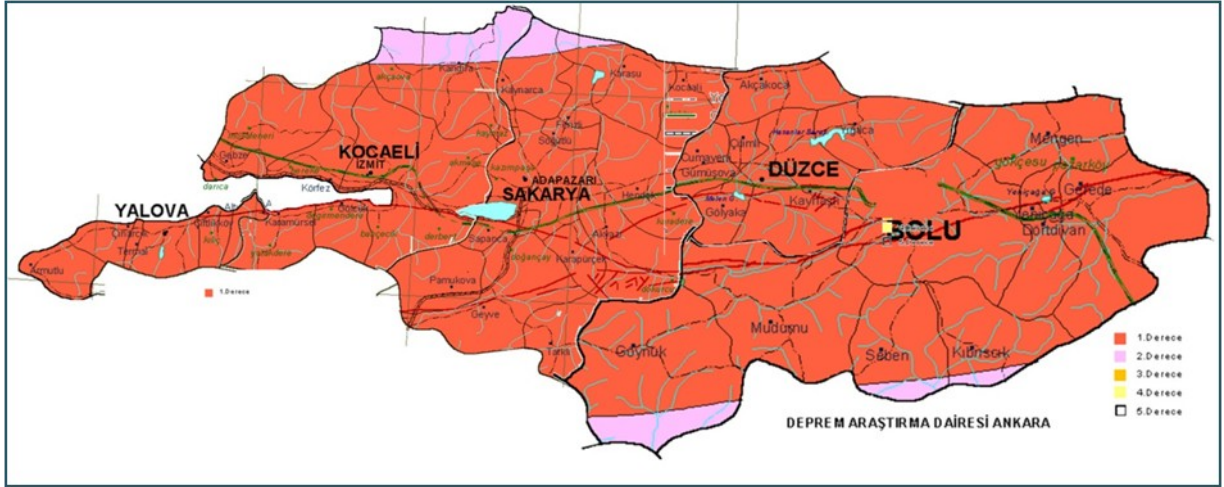
Zaman-değer matrisi üzerinde stratejiler geliştirilmesi gereken konular aciliyet ve önem derecelerine göre sınıflandırılmıştır. Bu aşamada özellikle vurgulanmak istenen riskler; çevresel unsurlardan deprem ve depreme karşı alınacak tedbirlerin ivedilikle yerine getirilmesi ve sosyal unsurlar arasında yer alan, hemşericilik eğiliminin sosyal politikalar çerçevesinde kontrol altına alınabilmesidir. Hemşericilik eğilimi insanların yaşadıkları ile ve bölgeye sahip çıkmalarını ve geleceklerini birlikte inşa etmelerini engellemektedir. Bu noktada olay dar bölge milliyetçiliğine dönüşerek bütüncül bölge çıkarlarının göz ardı edilmesine sebep olmaktadır.

Bölge Deprem Riski

Doğu Marmara TR42 Bölgesi, Anadolu Bloğu'nun, güneyde Arap Plakası (senede 25 mm'leri bulan hızlı sıkıştırma hareketi ile) ve kuzeyde (neredeyse hiç hareket etmeyen) Avrasya Plakası'nın arasında kalması ve bu sebeple batıya doğru açılma şeklinde hızla hareket etmesi sebebiyle yüksek sismik aktivite göstermekte olan Kuzey Anadolu Fay (KAF) hattı üzerinde yer almaktadır ve çok sayıda diri fay hattı bulunmaktadır. Son yüz yılda bu fay üzerinde 7 büyük deprem meydana gelmiştir. Büyük bir bölümü 1.derece deprem bölgesi üzerinde yer alan Bölge'de 1999 yılında Gölcük ve Düzce'de iki büyük deprem yaşanmıştır.

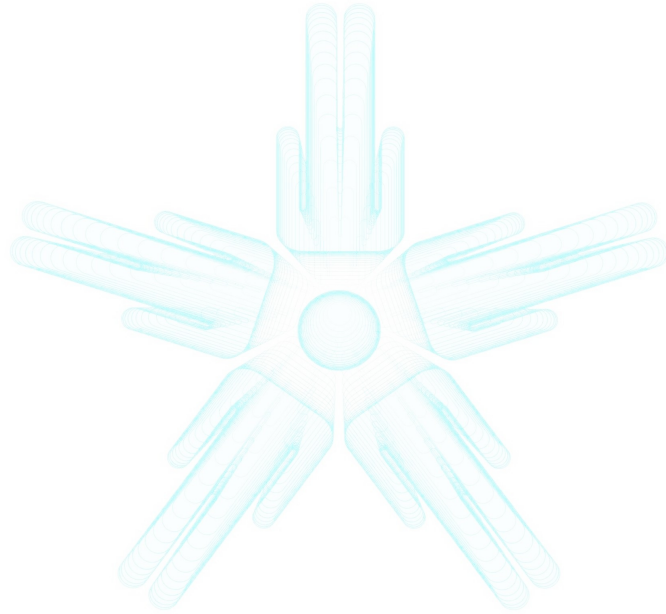
7,4 aletsel büyüklükteki ve Gölcük merkezli 17 Ağustos Marmara Depremi ile 7,2 aletsel büyüklüğündeki Düzce Depremleri bölgeye büyük zarar vermiştir. Bu iki depremde toplam 100.378 konut ve işyeri tamamen yıkılmış veya ağır hasar görmüş, en büyük zararı İzmit, Gölcük ve Körfez ilçeleri görmüştür. Kocaeli'nde az, orta ve ağır hasarlı 91.557 konut, 13.213 işyeri tespit edilmiştir. Konutların %34'ü, iş yerlerinin %37'si yıkık ve ağır hasarlıdır. Sakarya ilinde Adapazarı ve merkez ilçeler en büyük hasarı görmüştür. Sakarya genelinde 70.222 konut ve 11.480 işyeri hasar görmüş olup konutların %35'i, işyerlerinin ise %44'ü tamamen yıkılmış ya da ağır hasar görmüştür. Sakarya ili merkez ilçelerinde yerleşimin büyük oranda alüvyal toprak ve zemin suyu yüksek ovalar üzerinde olması bu hasarı arttırmıştır. Bu nedenlerden dolayı, bölgenin gelişiminde zemin durumu iyi etüt edilerek, planlama çalışmaları, yapılaşma ve yatırımlar buna göre gerçekleştirilmeli ve yapılacak planlama çalışmalarında verimli tarım alanları ile yerleşim alanlarının ayrıştırılması gerekmektedir.

Şekil 5. Bölge Deprem Haritası

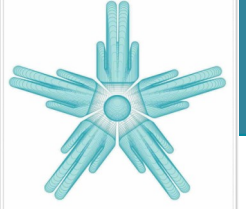

Kaynak, Veri Yılı: T.C. Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, 2010

Bölge'nin üzerinde bulunduğu Doğu Marmara Fayı'nda daha önce 1719 yılında gerçekleşen büyük depremin ardından 1999'da yaşanan depremlerle, bu zaman diliminde biriken stres boşalarak, kısa vadede TR42 Düzey-2 Bölgesi illeri merkezli yeni bir deprem olması riskini azaltmıştır. Yapılan çalışmalarda Doğu Marmara fayında büyük bir deprem üretecek enerjinin en az bir yüzyıllık zamanda birikeceği, bu nedenle de yakın zamanda burada gerçekleşmeyeceği belirtilmiştir. Aynı şekilde Batı Marmara'da da büyük bir deprem üretecek stres birikmemiştir ancak, Güney Marmara olarak tanımlanan ve İstanbul Avrupa Yakası'nın güneyine düşen bölgede büyük bir deprem oluşturabilecek stresin olgunlaştığı belirtilmektedir. Bu nedenle, bölgeyi etkileyebilecek olası bir deprem İstanbul merkezli gerçekleşecektir ve İzmit ya da Düzce depremleri kadar etkili olmayacaktır. Öte yandan, Bölge'nin doğusuna gidildikçe geçmişte yaşanan depremlerin sıklığı incelendiğinde her an depreme hazırlıklı olma gereği ortaya çıkmaktadır.

MARKA
DOĞU MARMARA
KALKINMA AJANSI

TR42 Doğu Marmara Bölge Planı 2010-2013

7. Paydaş Analizi

7. PAYDAŞ ANALİZİ

Bölgede yer alan paydaşlar gerek planın hazırlanması ve uygulanması süreçlerinde, gerekse planın tüm bölge halkı tarafından benimsenmesi sürecinde önemli rollere sahiptirler. Bölgede yer alan farklı kesimlerden paydaşlar tespit edilmiştir. Planın hazırlık sürecinin farklı aşamalarında planın olgunlaşması ve tamamen bölge önceliklerine dayalı stratejilerin belirlenmesi konularında çok çeşitli üyelerden oluşan Kalkınma Kurulu'nun, Bölge Planı Yönlendirme Komitesi'nin, odak grup toplantıları katılımcılarının ve rektörlük, valilik, belediye başkanlığı ve ticaret ve sanayi odası başkanlıkları gibi üst düzey yetkililerin görüşlerine başvurulmuştur. Böylece, planın hazırlanması aşamasında söz sahibi olan ve uygulanması ile benimsenmesi süreçlerinde de aktif rol oynamaları talep edilecek olan bölge paydaşları hakkında, gruplar şeklinde derlenmiş temel bilgiler aşağıdadır.

Merkezi İdare Temsilcileri

Merkezi idare temsilcileri olan valilik ve kaymakamlıkların, merkezi idare gücünü kullanabilme olanakları planın benimsenmesi ve uygulamaya geçirilmesi aşamalarında oldukça önemli bir güç unsurudur. Planın hazırlık aşamasında paydaşların katılımının azami ölçüde sağlanması sonraki süreçlerde planın duyurulması, benimsenmesi, uygulanması, sonuçlarının takip edilmesi gibi aşamalarda elzem olarak görülmüş; bu amaçla bu paydaşların plan hazırlık sürecinde katılım oranlarının yüksek seviyelerde olması gözetilmiştir.

Merkezi idare temsilcileriyle devamlı surette yakın bir iletişim ortamının sağlanması, kendilerini ilgilendiren konularda ilk ağızdan bilgi sahibi olmalarının sağlanması ve ihtiyaç duyulabilecek konularda kendilerinden veya ilk basamakta kendi emirleri aracılığıyla ilgili birimlerden/kişilerden ihtiyaç duyulan bilgi/belgelerin elde edilmesi bir gerekliliktir.

İl Özel İdaresi

Stratejik plan kapsamında sektörlerin gelişmesine ve desteklenmesine yönelik kararlar alabilmektedir. İdare aynı zamanda kentlerin gelişmesine yönelik altyapının oluşturulmasına katkı sağlamak ve bu yönüyle güçlü oyuncu pozisyonunda yer almaktadır.

Belediyeler

Büyükşehir, il ve ilçe belediyeleri Bölge Planına niteliksel ve nicelik olarak katkıda bulunacak olan üst düzey paydaşlar arasındadır. Belediyelerin, Odak grup toplantılarında, yapılan yazışmalarda, belediyelere uzmanlar tarafından gerçekleştirilen ziyaretlerde ve üst düzey mülakatlarda bölge belediyelerinden yetkililer ile Planda tanımlanan amaç ve hedefler görüşülmüştür.

Bölge belediyeleri, mevcut bütçe ve insan kaynakları kısıtları ile özellikle nitelikli hizmet üretmekte zorluk çekmektedirler. Geçmiş dönemlerde stratejik bakış açısı ile konuların uzun dönemli ele alınmaması nedeniyle, yerel yönetimlerin hizmet üretmede zorluk yaşamalarına neden olmaktadır. Benzer şekilde kentle ilgili sektörlerin gelişmesine yönelik yaptıkları mevcut pozisyonunu pekiştirmektedir. Bölgedeki ilçe belediyelerinin genel olarak kapasite artırımına ihtiyaçları vardır.

Üniversiteler

Bölgede her ilde en az bir adet üniversitenin bulunması kenti birçok yönde destekleyen fırsatlar ortaya koymaktadır. Özellikle üniversitelerin farklı sektörleri destekleyecek sağlam bir örgütlenme biçimi olduğunu vurgulamak yerinde olacaktır. Bölge Planının özellikle eğitim kısmında ön plana çıkan mesleki eğitime önem verilmesi ve üniversite-sanayi iş birliği stratejileri illerin sosyal ve ekonomik olarak daha ileri bir noktaya gelmesine ve bölgesel gelişmeye katkı sunacaktır.

Medya Kuruluşları

TR42 Düzey 2 Bölgesi'nde faaliyet gösteren medya kuruluşları ekonomik yaşam içerisinde ciddi bir denetim rolünü yerine getirmektedirler. Bu kurumlar yerel düzeyde güçlü bir konumda olmaları nedeniyle kurum ve kuruluşların faaliyetlerini, çalışmalarını takip etmektedirler. Medya kuruluşları Bölge Planı'nın halka duyurulması, paydaş beklentilerinin iletilmesi, amaç ve hedeflerin uygulanabilirliğinin sağlanması konularında etkili bir role sahiptirler.

Sivil Toplum Kuruluşları

TR42 Düzey 2 Bölgesi'nde sivil toplum kuruluşları sektörler ile doğrudan ve dolaylı biçimde ilişkilidirler. Bu kuruluşlar rekabet gücünün artırılmasına ve ekonomik yaşamın canlanmasına yönelik olarak çalışmaktadırlar. STK'ların özellikle bölge girişimcilerinin bilinçlenmesinde ve çevrenin korunması konusunda yürüttükleri faaliyetler etkindir ve olumlu sonuçlar sergilemektedir.

Sektörel sivil toplum kuruluşlarının Bölge Planına etkisi üyelerinin beklenti ve önceliklerinin plana yansıtılmasının yanında Plandan beklentileri ise üyelerinin rekabet edilebilir bir ortamda ekonomik faaliyetlerini sürdürmeleri, bölgesel ekonominin ve işbirliğinin güçlendirilmesi için teknik altyapının sağlanmasıdır.

Planlı Sanayi Bölgeleri

Bölgedeki planlı sanayi bölgeleri bölge ekonomisinin en temel örgütlenme biçimidir. Son zamanlarda açılmaya başlanan ihtisas OSB'leri bölgede rekabetçi sektörlerin oluşmasına katkı sağlayacak bir model olarak öngörülmektedir. Planlı sanayi bölgelerindeki aktörlerin Bölge Planına etkileri özellikle bölge ekonomisinin ve sanayi sektörünün mevcut durumunu ortaya koyulmasında katkı sağlama olarak gerçekleşirken; Plandan beklentileri, yatırımların yönlendirilmesine yardımcı olacak analizlerin yapılması, desteklenecek alanların rekabetçilik çerçevesinde belirlenmesi,

planlı kalkınmaya destek sağlayacak sanayi bölgelerinin kaynak ihtiyacının tespitinin sağlıklı yapılarak ihtiyaçların giderilmesi ve işletmeler arası işbirliği faaliyetlerini geliştirici desteklerin sağlanmasıdır.

Özel Sektör Kuruluşları

Bölgede özel sektör kuruluşları hem bölge hem de ülke ekonomisi için son derece önemli bir noktadadır. Sektöründe öncü kuruluşların bölgede var olması belirlenecek politikaların ve uygulamaların karar alma mekanizmalarında güçlü etkileri söz konusudur. Bölge Planı hazırlık sürecinde gerek toplantılarda gerekse yüz yüze görüşmelerde beklentilerini dile getiren özel sektör temsilcileri özellikle küçük ve orta ölçek için kurumsallaşma faaliyetlerinin desteklenmesi, çevresel konularda destek sağlanması, bölgedeki sektörlerin Ar-Ge konusunda desteklenmesi beklentileri ön plana çıkmaktadır.

Finans Kuruluşları

Sigorta ve bankacılık işletmeleri ekonomik faaliyetlerin yürütülmesi açısından önemlidir. Bu tür örgütler özellikle işletmelerin temel sigorta, kredi ve bankacılık ihtiyaçlarını karşıladığı için büyük değere sahiptir. Bölgenin sanayi ve ticari potansiyelinin çok yüksek olması nedeniyle temel faaliyetlerin yapılandırılmasına büyük ihtiyaç vardır. Mevcut durumda birçok işletme, temel hizmetlerini yakınlığı nedeniyle Ankara ve İstanbul'dan almaktadırlar. Bu kapsamda finans kuruluşlarının plandan beklentisi bölgede ekonomik döngüyü sürdürme ve bütüncül gelişmeyi sağlamak amacıyla ortak platformların oluşturulması, sektöre ilişkin öncü faaliyetlere destek sağlanması ve ajansın bölgesel faaliyetlerinde işbirliğine gideceği finans kuruluşları ile sağlam ilişkiler geliştirmesidir.

Tek-Mer ve Teknoparklar

Bilim ve teknolojinin, artmakta olan üretici gücünün odakları haline gelen teknoparklar ile eğitimin verimliliğini üretimin sürdürülebilirliğine dönüştürmeyi hedefleyen üniversite-sanayi işbirliği platformu olan Tek-Merler Bölge Planının geleceğe odaklılığının temel taşlarından biridir. Geleceğe ilişkin bilgi üretimi, üretimin düşük maliyette ve yüksek verimlilikte yapılması, çevreye dost enerjinin üretilmesi, üniversitelerde gerçekleştirilen araştırmaların ülke ekonomisine katılması amaçlarını taşıyan teknoloji bölgeleri, Bölge Planı açısından yüksek önem ve etki düzeyine sahiptir.

Bölge Halkı

TR42 Düzey 2 Bölgesi Bölge Planı'nın bizzat sahibi olan bölge halkı plan doğrultusunda oluşturulacak her politikadan, alt planlardan, analizlerden ve uygulamalardan doğrudan etkilenecek aktördür. Bu nedenle, bölge halkına Bölge Planı anketi düzenlenmiştir. Bölge halkının mevcut süreçte plana etkisi düşük olmakla beraber plan kararlarından etkilenmesi nedeniyle önemi son derece yüksektir.

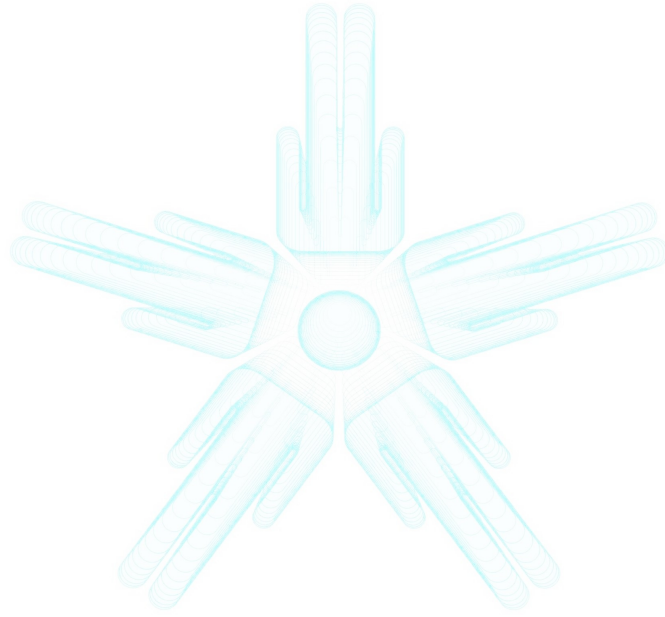
Kalkınma Kurulu

Kalkınma Kurulu, özellikle bölge kalkınma stratejisinin, bölgenin potansiyellerini ortaya çıkaracak ve bölgenin kalkınması yönünde etkili ve verimli bir biçimde kullanılmasını sağlayacak, bölgenin sorunlarına makul ve etkili çözümler üretecek ve bölgenin geleceğine yönelik güçlü bir perspektif sunacak şekilde hazırlanması yönünde aktif ve yoğun olarak çalışması öngörülen kurullardır. Bu anlamda, TR42 Düzey 2 Bölgesi Kalkınma Kurulu, Bölge Planı çalışmalarında en etkin paydaş gruplarının toplandığı bir kuruldur.

TR42 Düzey 2 Bölgesi 2010-2013 yılları Bölge Planı hazırlık çalışmaları kapsamında Kurulun görüşlerinin alınması amacıyla Kalkınma Kurulu toplantılarında iki defa Bölge Planı gündeme alınmıştır. Bununla beraber, Kurul içerisinde Planı yönlendirici üst düzey yetkililerin yer aldığı Bölge Planı Yönlendirme Komitesi oluşturulmuş, Plan iki defa bu Komitede görüşülmüştür. Bölgeye ilişkin görüşlerini belirlemek üzere Kalkınma Kurulu üyeleri ile anket çalışması yapılmıştır. Söz konusu anketin sonuçları aşağıda listelenmiştir. Kurul üyelerinin görüşleri;

- Bölgedeki eğitim kalitesini yüksek olarak tanımlamalarına rağmen ortalama eğitim düzeyinin yeterli olmadığı
- Bölgedeki istihdam oranının düşük olduğu ve bu duruma paralel olarak ücretlerin düşük ve ortaya çıkan işlerin nitelikli olmadığı
- Bölgeye yönelik göçün olumsuz etkisinin bulunduğu ve bölgeye yönelik göçün artacağı
- Bilişim teknolojileri ve Ar-Ge faaliyetlerinin bölgenin gelişimine yüksek düzeyde katkı yapacağı
- Bölgede yer alan finans kurumlarının bölgenin gelişmesi için destek verdiği
- Bölgenin gelişebilmesi için bölgede mevcut alternatif enerji kaynaklarının kullanılması ve alternatif enerji kaynaklarının geliştirilmesi gerektiği
- Bölgede çevre sorunlarının dikkate alınması gerektiği, Bölge halkının çevre konularına duyarlılığının yüksek olmadığı ve çevre korumaya yönelik yeterli proje üretilmediği şeklindedir.

Tüm bunlarla birlikte sonuç olarak Kurul üyeleri TR42 Düzey 2 Bölgesi'nde yaşamaktan oldukça mutlu olduklarını ifade etmişlerdir. Kalkınma Kurulu üyeleri tarafından belirtilen sorunların, mevcut durum analizi kapsamında ortaya çıkan sorunlarla benzerlik gösterdiği görülmektedir.

TR42 Doğu Marmara Bölge Planı 2010-2013

---

8. GZFT Analizi

---

8. GZFT ANALİZİ

TR42 Düzey 2 Bölgesi GZFT analizinde, bölge içi var olan güçlü ve zayıf yönler ile bölgeyi dışarıdan geleceğe yönelik etkileyen fırsatlar ve tehditleri ortaya koyulmuştur. Bu analiz dört aşamada oluşturulmuştur. Birinci aşamada, ilgili kuruluşlar bölge illerinde kendi GZFT analizlerini yapmışlardır. İkinci aşamada, Kalkınma Ajansı uzman personeli, tüm illerden gelen analizlerin sentezini yaparak, TR42 Düzey 2 Bölgesi'nin tümünü kapsayan GZFT analizini üretmiştir. Üçüncü aşamada, "TR42 Düzey 2 Bölgesi, Bölge Planı Odak Grup Görüşmeleri"nden elde edilen sonuçlar ile analizin kapsamı genişletilmiştir. Son aşamada bölge GZFT analizi ekonomik, sosyal ve altyapı alanları altında kategorize edilmiş; bu kategorilerdeki tespitler, amaç ve hedeflerin belirlenmesinde değerlendirilmiştir.

Belirli alanlarda güçlü sektörleriyle bölgenin genel sanayi yapısı, gelişmiş eğitim altyapısı, ulaşım entegrasyon olanakları, bölgede mevcut sivil toplum ve yönetim bilinci güçlü yön olarak; girişimcilik, planlama ve tanıtım eksikliği, ara malı girdisinde dışa bağımlılık, KOBİ'lerde kurumsallaşamama, işbirliği ağlarının enformel yapısı, farkındalık ve değişim eksikliği, bölge illerinin cazibe merkezi oluşturamaması, ulaşımında deniz, tren ve havayollarının yeterli seviyede kullanılamaması zayıf yön olarak ortaya çıkmıştır. Bölge içi büyüme ve çeşitli yatırım potansiyelleri ve düzenleyici kamu kuruluşlarının varlığı, kozmopolit yapı, büyük ulusal ulaşım projeleri, lojistik olanakları fırsat olarak belirmiş; küresel rakipler ve günceli yakalayamayan mevzuat, bölge içi iletişim eksikliği, doğal kaynaklı risklerin tehdit olarak algılandığı görülmüştür.

8.1. GÜÇLÜ YÖNLER VE FIRSATLAR

TR42 Düzey 2 Bölgesi'nin mevcut durumunun güçlü yapısı, aynı zamanda büyük bir yatırım ve istihdam potansiyelini oluşturmaktadır. Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu ve Yalova illerinden oluşan bölgenin en güçlü özelliği "çok sektörlü ekonomik yapısı"dır. Çok sektörlü ekonomik yapı, bölgenin jeo-stratejik konumunun bir sonucudur, bölgenin büyük iç ve dış pazarlara yakın konumu ve gelişmiş lojistik imkânları, bu yapının gelişmesine imkân sağlamaktadır. İmalat sektörü, Bölgenin batısında ön plana çıkmaktadır. Yığılaşma Analizinde belirtildiği üzere, *Petrol Ürünleri, Otomotiv, Araştırma ve Geliştirme Faaliyetleri, Ağaç Ürünleri, Ana Metal Ürünleri, Makine Sanayi, Plastik ve Kauçuk Ürünleri, Kimya sanayisi*" sektörleri yığılaşmanın gözlemlendiği, katma değeri yüksek sektörlerdir.

TR42 Düzey 2 Bölgesi yatırım iklimi açısından en ideal ortamı oluşturmaktadır. Pazar ve lojistik açısından stratejik konumunun yanısıra, bölgede yerleşik, yerli ve yabancı büyük kuruluşlar; bu kuruluşlar ile tedarikçi kuruluşlar arası değer zincirinin güçlü olması, yatırımcıyı bu bölgeye çeken en önemli unsurlardır. Bölgede üretim yapan firmalar arasında İSO 500 listesinde yer alanların sayısı 115'dir. Ulaşımında, karayolu, demiryolu, havayolu bütünleşmiş yapısı, bölgeden yapılan ihracatın Türkiye'nin %11'ini oluşturmasına olanak sağlamaktadır.

Rekabetçilik ve ulaşım altyapısı ile bölge ağ ekonomisi karakteristiklerine uygun bir görünüm sergilemektedir.

Yerli firmaların tedarik zincirinde, büyük ölçek ekonomisinde üretim yapan firmalara uyum sağlama zorunluluğu, bölgede yer alan işletmelerin üretim ve yönetim kalitesini uluslararası standartlara yükseltme eğilimindedir. Bu duruma ek olarak, ölçek ekonomisinde üretim yapan firmaların eğitim ve danışmanlık ihtiyacı, hizmetler sektörü açısından önemli bir potansiyel oluşturmaktadır. Körfez Geçişi ve Kuzey Marmara Otoyolu projeleri, bölgenin mevcut ulaşım altyapısını güçlendirerek, üretim kapasitesini, ihracatı ve kişi hareketliliğini artıracaktır.

Bölgenin doğu ve kuzey doğusunda ise tarım sektörü güçlü yön olarak ön plana çıkmaktadır. Bu alanlarda tarıma dayalı sanayi planlanmakta ve projelendirilmektedir. Kocaeli ili Kandıra Gıda İhtisas Organize Sanayi Bölgesi bu alanda yürütülen en önemli projeyi oluşturmaktadır. Organize tarım bölgeleri ve ürün borsaları, TR42 Düzey 2 Bölgesi'nin tarım alanındaki gücünü artıracaktır. Düzce ili ağırlıklı olmak üzere, Türkiye'de fındık üretiminin %30 ile %45 arası payı bölgeden sağlanmaktadır. Tarımsal üretimlerin markalaşma potansiyeli yüksektir. Ekolojik tarım su ürünleri yetiştiriciliği, elverişli tarım alanlarının varlığının katma değerini yükseltecektir. Kesme çiçek ve süs bitkisi üretiminde Yalova ili Türkiye genelinin tamamına yakınına karşılamaktadır.

Hizmetler sektörü alanında *Turizm Sektörü*, bölgenin kuzeyi ile doğusunda gelişmektedir. Karadeniz kıyıları, Sakarya ilinde Sapanca gölü ile Bolu ili geneli, TR42 Düzey 2 Bölgesi'nde doğal güzelliklerin korunduğu, nitelikli turizme elverişli alanları oluşturmaktadır. Yalova ilinde deniz turizmi ve sağlık turizmi potansiyeli yüksektir.

Sosyal açıdan, bölgede her ilde en az bir üniversite bulunmaktadır. Bu durum sanayi ve bilim üreten kuruluşları arasında işbirliği için güçlü bir altyapı oluşturmaktadır. Bölgede meslek liseleri ve üniversitelerin teknik bölümleri nitelikli işgücü arzını sağlamaktadır. Kırsal kesimde eğitim imkânlarına erişim ve bölge genelinde yaygın eğitim faaliyetlerine katılım görece yüksektir. Bölgede kişiler arası iletişim ağlarının güçlü olması, yönetim anlayışının uygulanması için elverişli bir zemin oluşturmaktadır.

8.2. ZAYIF YÖNLER VE TEHDİTLER

TR42 Düzey 2 Bölgesi'nin planlama ve öncelik sıralaması açısından en büyük zorluk oluşturan karakteristiği, bölge içi belirgin sosyo-ekonomik gelişmişlik farklılıkları bulunmasıdır. Bölge, kişi başı 9622 dolarlık Gayri Safi Katma Değer üretim ile İstanbul Düzey 2 Bölgesi'nin ardından ikinci sırada yer almasına karşın, bölgede şehirleşme oranı, Kocaeli ili haricinde, Türkiye ortalamasının altındadır. Kocaeli ve Sakarya Büyükşehir Belediye sınırları içinde de, kentleşememe sorunu ön plana çıkmaktadır, bu zayıf yön, nitelikli işgücünü çekme, açısından bir tehdit oluşturmaktadır. Kentlilik kültürünün düşük seviyede olması, göçle gelen yeni nesillere ve üniversite öğrencilerine karşı tole-rans eşliğini düşürmektedir.

Sanayinin, bölgede bugüne kadar plansız gelişmiş olması, çevre bölgeler ile bütünleşik planlamanın yapılamaması, sanayinin çevreyi ve tarım alanlarını tehdit etmesi sorunu; organize sanayi bölgelerine yönlendirme faaliyetlerinin artması ile çözülmektedir. Bölgenin tümünü kapsayan bir bölge planı bugüne kadar yapılamamıştır. Bölge için alt-sektörler kümelenme çalışmaları yapılması, enerji yönetim stratejisi oluşturulması planlanmaktadır. Planlama alanında en büyük eksiklik, her alanda veri yetersizliği olarak ön plana çıkmaktadır. Ar-Ge faaliyetlerinin ekonomiye etkisi tam olarak ölçülememektedir.

Ekonomik durum analizinde yer verildiği üzere, dış ticaret alanında ithalat ihracat arasında büyük bir dengesizlik vardır. Tarım ve sanayi sektörlerinde üretimde ithal girdiye bağımlılık, girdi maliyetlerini yükseltmekte, Türkiye ve bölge ekonomisini olumsuz etkilemektedir. Bu duruma karşılık, uluslararası fonların sağladığı mali kaynaklar etkin olarak kullanılamamaktadır.

İşletmelerde kurumsallaşma kültürünün eksikliği, rekabetçilik açısından en belirgin zayıf yöndür. Hemşehrilik ağlarının enformel yapısı insan kaynakları ve üretim süreçlerine yansımaktadır. TR42 Düzey 2 Bölgesi'nde köprü kuran sosyal sermaye yerine, grup içi bağlayıcı sosyal sermayenin varlığı gözlemlenmektedir. Buna ek olarak, küçük işletmeler arası işbirliği ve ortaklığın zayıf olması, ölçek ekonomisinde üretim yapan şirketler karşısında rekabetçiliği olumsuz yönde etkilemektedir. Bilişim teknolojilerinin, KOBİ'lerde kullanımı yetersizdir. KOBİ'lere yönelik finansal ürünlerin de yetersiz olduğu gözlemlenmektedir. İşletmelerin, yönetim tarzının küresel standartlara ulaştırılması gerekmektedir. Sanayiye besleyecek, bankacılık ve hukuk benzeri danışmanlık hizmetleri bölgede etkin değildir. OSB sınırları dışında, yeni kurulan firmalara elektrik enerjisi ulaştırmada güçlükler yaşanmaktadır. İhracat karşısındaki en büyük tehdit, Çin Halk Cumhuriyeti'nin düşük işgücü maliyetini teşvik etmesi olarak ön plana çıkmaktadır.

Bürokrasiden ve mevzuattan kaynaklı sorunlar, rekabetçiliği olumsuz yönde etkileyen faktörler arasında değerlendirilmektedir. İşadamları ve profesyonel yöneticilerin karşılaştığı vize sorunları; kotalar, komisyon ücretleri, işleyişteki yavaşlık gibi tarife dışı dış ticaret engelleri, AB Çevre Faslı'nın sanayicilere getireceği yükümlülüklerin yüksek maliyeti ve benzer şekilde; Basel II sürecinin sermaye yapısı güçlü olmayan şirketlerin yeni yatırım kredi finansmanı erişimini zorlaştıracak olması, mevzuat ve yükümlülüklerin neden olacağı tehditler olarak görülebilir.

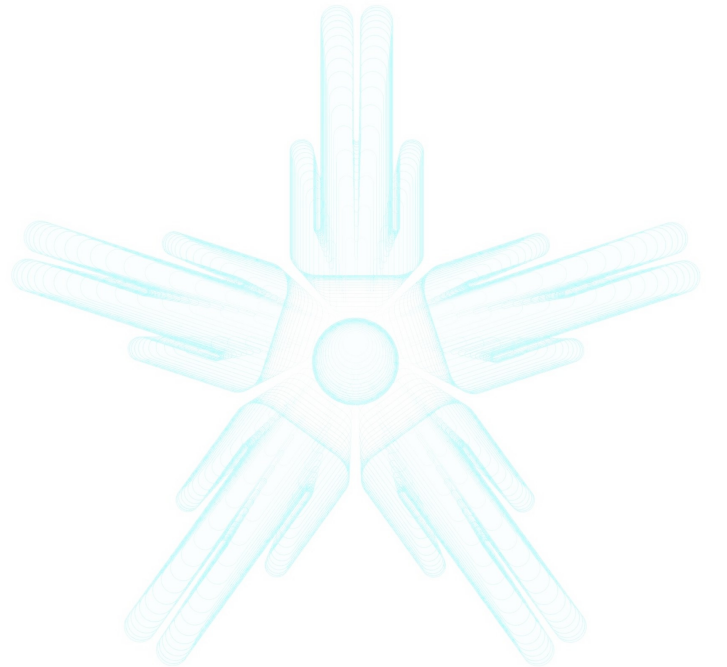
Tarım sektöründe, mısır üretiminde GDO kullanımının yüksek olması, AB uyum sürecinde hayvancılık sektöründe kotaların kapsamının genişletilecek olması, alfa-toksinin depolanmasında yaşanan zorluklar, kanatlı et sektöründe hastalıkların kolay yayılması ve yaşanan olumsuzlukların dış ticarete doğrudan yansımaları, üretimi ve çevreyi doğrudan olumsuz yönde etkilemektedir.

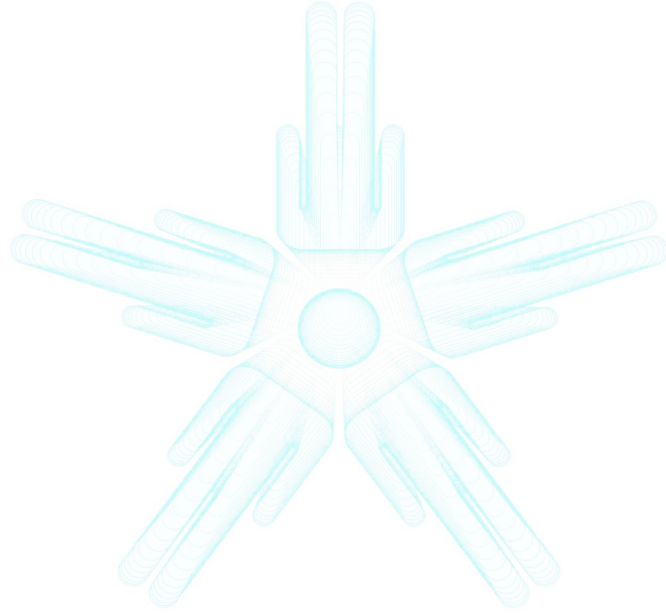

TR42 Düzey 2 Bölgesi'nin sosyal anlamda cazibesi yüksek değildir. Alternatif kent merkezleri bulunmamaktadır, şehirlerin peyzaj düzenlemeleri çekici değildir. Konaklama tesislerinin azlığı, kültürel ve sanatsal etkinliklerin çok düşük seviyede olması; yaşam standartlarının üst ve üst-orta gelir grubuna hitap edememesine neden olmaktadır. Plansız ve çarpık yapılaşma zayıf yön olarak değerlendirilmektedir. Bu noktada bölgeye 1-2 saat uzaklıkta olan İstanbul şehri bir tehdit olarak belirmektedir.

Kent içi ve bölge içi ulaşımda karayollarına bağımlılık söz konusudur. Bölgede, demir ve deniz yolu toplu taşıma etkin olarak kullanılmamaktadır. Bölgede faal hava alanının bulunmaması, dış dünya ile entegrasyona sekte vurmaktadır. Yük taşımacılığında mevcut limanların kapasiteleri yetersizdir. Deniz, hava ve demiryollarının yük taşımacılığında kullanılmaması, işletmeler açısından lojistik maliyetlerini artırmakta, bu durum rekabetçiliği olumsuz yönde etkilemektedir.

Bölgede, başta deprem olmak üzere afet riski yüksektir. Deprem sonrası oluşacak muhtemel belirsizlik ortamı, bölge için bir tehdit unsurunu oluşturmaktadır. Bölgede risk derecesi yüksek, stratejik öneme sahip, ülke ekonomisini doğrudan etkileyen kuruluşların bulunması ve riskli madde ulaşım yollarının bölge içerisinden transit geçmesi, risk derecesini yükseltmektedir.

DOĞU MARMARA BÖLGE PLANI
2010-2013

PLANA

GENEL BAKIŞ

BÖLGEYİ ANLAMAK

C

BÖLGENİN GELECEĞİ

1. ANA SENARYO

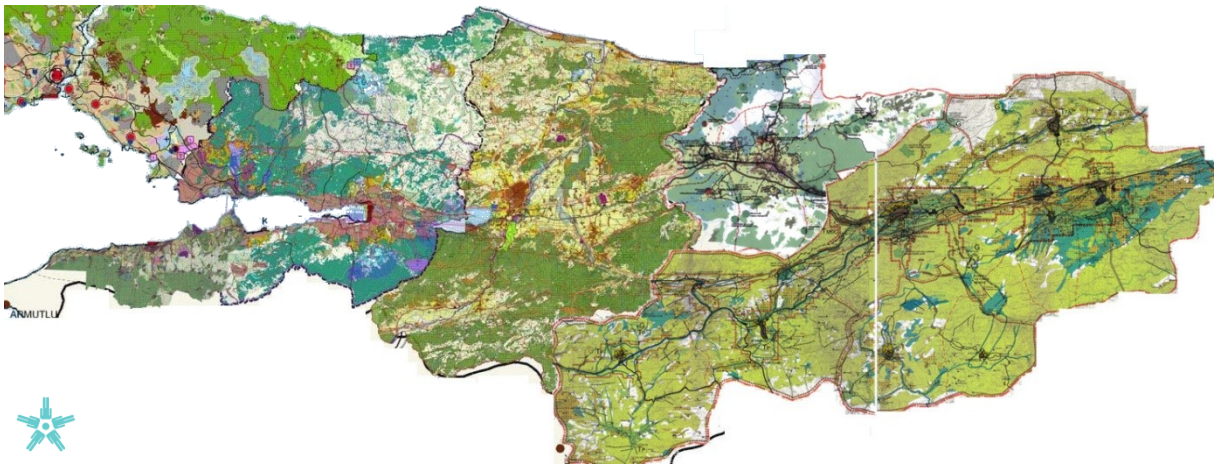
TR42 Düzey 2 Bölgesi illerinin tamamı için onanlı Çevre Düzeni Planları ve 2013 yılına kadar geçerli 9. Kalkınma Planı mevcuttur. Çevre Düzeni Planları'nda bölge illerinin sosyo-ekonomik gelişim kurgusu mekânsal olarak tanımlanırken; Kalkınma Planı'nda ulusal kalkınma stratejileri tanımlanmaktadır. Bu kapsamda, TR42 Düzey 2 Bölgesi Bölge Planı'nda; mekânsal gelişim kararlarını içeren Çevre Düzeni Planları ile kalkınma stratejilerinin tanımlandığı Kalkınma Planı arasında bölgenin hassasiyetleri göz önüne alınarak uyumlulaştırma sağlanması hedeflenmiştir.

Bölge Planı'nda, alt ve üst planların beraber değerlendirilmesiyle ortaya konulan gelişim kurgusunda, bölgenin mekânsal gelişimi ana senaryo olarak adlandırılırken; vizyonu, amaçları ve hedefleri bu gelişim kurgusu ile örtüşen sosyo-ekonomik kararları temsil etmektedir. Bölge Planı'nın bu bölümünde, bölge illerinin Çevre Düzeni Planları değerlendirilmiş, bu değerlendirmeye dayanarak hazırlanan ana senaryo kurgusu aktarılmıştır.

1.1. ALT ÖLÇEKLI PLANLAR VE İLİŞKİLERİ

Bölge Planı Ana Senaryosu oluşturulurken, TR42 Düzey 2 Bölgesi Çevre Düzeni Planları'nın birbirleriyle ve çevre illerle olan ilişkileri irdelenmiştir. Bölgenin; komşu illeri olan İstanbul, Bursa, Bilecik, Eskişehir, Ankara, Çankırı, Karabük ve Zonguldak arasında en yoğun ilişki ağı İstanbul ile gerçekleşmektedir. Bölge, İstanbul'un desantralizasyonu sürecinden yoğun olarak etkilenmesi, Anadolu ile Avrupa arasındaki geçiş güzergâhında bulunması, Bursa ve Ankara gibi anakentlere yakın olması gibi nedenlerden dolayı çevresi ile yoğun ilişki içerisindeydi.

Şekil 6. TR42 Düzey 2 Bölgesi Çevre Düzeni Planları Birleşimi

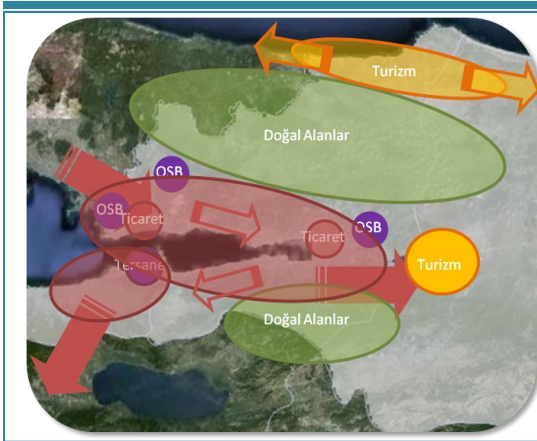

Kaynak, Veri yılı: 1/25.000 Ölçekli Yalova ÇDP, Yalova İl Özel İdaresi, 2006. – İMP, 1/50.000 Ölçekli Kocaeli ÇDP, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, 2006 – İMP, 1/100.000 Ölçekli Sakarya ÇDP, Çevre ve Orman Bakanlığı, 2006. – İMP, 1/100.000 Ölçekli Düzce ÇDP, Düzce İl Özel İdaresi, 2004, 1/100.000 Ölçekli Bolu ÇDP, Bolu İl Özel İdaresi, 2006

Kocaeli 1/50.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı

Planın vizyonu "Sürdürülebilir, yaşanabilir bir çevre oluşturulması ile tarımsal, turistik, tarihsel kimliğinin korunması, koruma kullanma dengesinin sağlanması ve Türkiye'nin kalkınma politikası kapsamında sektörel gelişme hedeflerine uygun olarak belirlenen planlama ilkeleri doğrultusunda sağlıklı gelişme ve büyüme hedeflerine varılması" şeklinde belirlenmiştir.

Şekil 7. Kocaeli İli Çevre Düzeni Planı Şeması

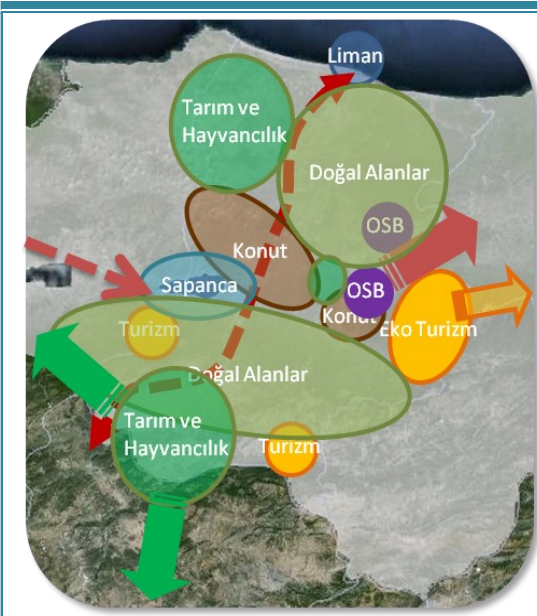
İstanbul Metropolitan Planlama ve Kentsel Tasarım Merkezi tarafından hazırlanan raporda, Planın İstanbul İli Çevre Düzeni Planı ile ulaşım kararlarında ve nüfus dağılımı konusunda tutarsızlık olduğu belirtilmiştir. Ancak, planda sanayinin yönlendirilmesi konusu İstanbul ile tutarlılık göstermektedir.

Kaynak, Veri Yılı: İMP Marmara Bölgesi İlleri Çevre Düzeni Planları Değerlendirme Raporları, 2006

Sakarya 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı

Sakarya Çevre Düzeni Planı'nın vizyonu "Sakarya'yı katılımcı ve güçlü yerel yönetimi olan, altyapı ve çevre sorunları çözülmüş; bilim ve teknolojide ileri giden, kültür ve sanatta etkin; sanayi, ticaret ve tarımda iddialı; girişimcilik ruhunu yaşatan; bölgesi, ülkesi ve dünya ile entegre olmuş; yaşam kalitesi yüksek bir il olarak geliştirmek" şeklinde tanımlanmıştır.

Şekil 8. Sakarya İli Çevre Düzeni Planı Şeması

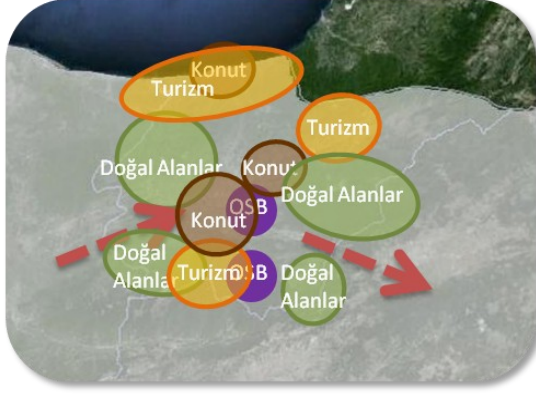
Sakarya; İstanbul, Kocaeli ve Bursa kaynaklı sanayi ve ticaret yatırımlarına alternatif alan olarak öne çıkmaktadır. Tarımsal üretimde, il hem bitkisel hem de hayvansal ürünler ile bunların entegre ürünleri ve teknolojiden faydalanma konusunda da ön plandadır. Alternatif turizm çeşitleri açısından coğrafi ve kültürel yapıya sahip olduğu görülmektedir.

Plan, sanayi gelişim alanları açısından İstanbul, Kocaeli, Bilecik ve Düzce ile, tarımsal alanlar bakımından Kocaeli'nin Kandıra ilçesiyle, tarıma dayalı sanayi açısından da Bilecik ile tutarlılık göstermektedir. Turizm alanları konusunda, özellikle kıyı koridorunda üst ölçekten gelen kararlar da Kandıra ve Akçakoca ile uyumlu durumdadır.

Kaynak, Veri Yılı: İMP Marmara Bölgesi İlleri Çevre Düzeni Planları Değerlendirme Raporları, 2006

Düzce 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı

Şekil 9. Düzce İli Çevre Düzeni Planı Şeması

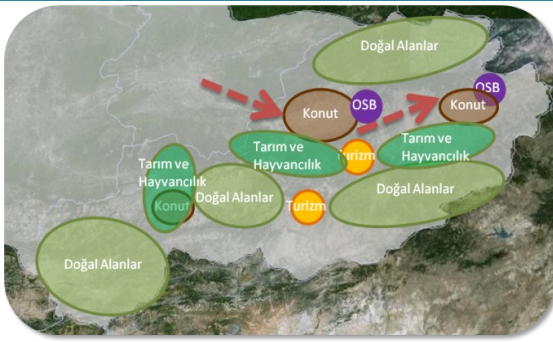
Düzce Çevre Düzeni Planı'nda ilin sahip olduğu coğrafi üstünlük ile ekonomik, doğal ve kültürel değer ve birikimleri kullanarak ekonomisini daha da geliştirmek ve çeşitlendirmek öngörülmektedir. Planın, Düzce ilinin TR42 Düzey 2 Bölgesi'ndeki rolü bakımından İl Çevre Düzeni Planı ile saptanan genel eğilime uygun olduğu anlaşılmaktadır.

Kaynak, Veri Yılı: İMP Marmara Bölgesi İlleri Çevre Düzeni Planları Değerlendirme Raporları, 2006

Bolu 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı

Bolu için hazırlanan 1/100.000 ölçekli Çevre Düzeni Planı; Bolu, Düzce, Gerede ve Akçakoca'yı kapsayan 309.000 hektarlık alan dikkate alınarak hazırlanmıştır. Özellikle deprem sonrasında, Kocaeli ve Sakarya'da ortaya çıkan konut, sanayi, depolama gibi kentsel talepler Düzce ve Bolu'ya doğru kaymaya başlamıştır. Ancak, Düzce'nin teşvik kapsamına alınması bu bölgeyi ağırlıklı olarak geliştirmiştir.

Şekil 10. Bolu İli Çevre Düzeni Planı Şeması

Bolu ili Çevre Düzeni Planı bu kaygıları göz önünde bulundurması nedeniyle Düzce ile tutarlılık göstermektedir. Bolu ilinin tarımsal alanlarının korunması kararı da bölge ölçeği açısından önemlidir.

Kaynak, Veri Yılı: İMP Marmara Bölgesi İlleri Çevre Düzeni Planları Değerlendirme Raporları, 2006

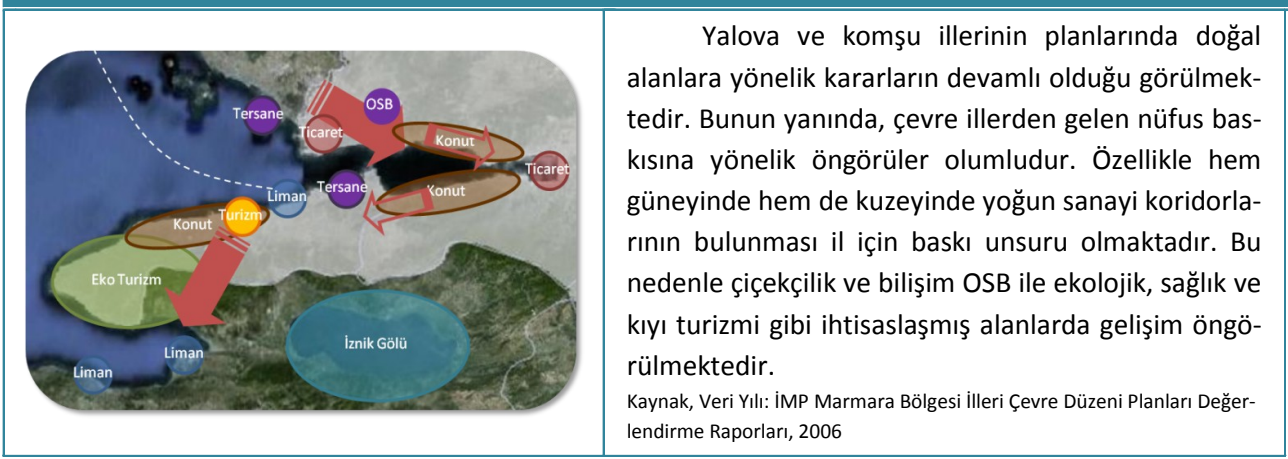
Yalova 1/25.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı

Planda vizyon "tarihi, kültürel değer ve potansiyellerin sürdürülebilirliğinin sağlanması ve öncelikle yerel işgücünün istihdam edildiği ekonomik bir model ile kalkındırılması" şeklinde benimsenmiştir.

Plandaki öneriler arasında ekolojik değerlerin korunması, kirliliğine neden olmayan sanayiye yönelim, yeni faaliyet alanları yaratılarak yeni açılımlar yakalanması, nüfus artışı ve yapılaşma baskısı problemlerine çözüm üretilerek ilin gelişmesi bulunmaktadır. Planda nüfus artışının sabit tutulması amacıyla gelişme alanlarının kısıtlı bir şekilde yapılaşmaya açılması ve ikinci konutların kalıcı kullanımı önerilmiştir. Ayrıca, büyük ölçekli eğitim tesisleri ile bölgesel sağlık tesisleri ve tersane kurulmasıyla ildeki potansiyellerin değerlendirilmesi ve yeni açılımların yakalanması da hedeflenmektedir. (İMP, Marmara ÇDP Raporu).

Şekil 11. Yalova İli Çevre Düzeni Planı Şeması

1.2. BÖLGESEL GELİŞME ANA SENARYOSU PLANLAR VE İLİŞKİLERİ

TR42 Düzey 2 Bölgesi ana senaryosu, bölge illerinin onanlı çevre düzeni planlarının birleştirilmesiyle üretilen plan mozaığının kavramsallaştırılmasıyla elde edilmiştir. Kavramsallaştırma sürecinde bölge için bir takım mekânsal tespitler yapılmış, bu tespitlere dayanarak ana senaryo kurgulanmıştır.

Mekânsal Tespitler

Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova illerinden oluşan TR42 Düzey 2 Bölgesi'nin sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi bölge içerisinde farklılık arz etmektedir. Bu durumun temel nedeni, bölgenin temel karakteristiğini oluşturan çok sektörlü bir ekonomik yapıya sahip olması ve bu yapının mekânda heterojen bir dağılım sergilemesidir. Genel hatları ile bölgenin batısında imalat sektörü yoğunlaşmış olmakla birlikte; doğuya ve kuzeye doğru gidildikçe, verimli tarım arazilerinin varlığından dolayı tarımsal faaliyetlerle karşılaşmaktadır. Aynı zamanda, özellikle son dönemde geliştirilen ulaşım projeleri ile kuzeye doğru bir sanayileşme koridoru da oluşmaktadır. Ayrıca bölgenin bazı alanlarında yoğunlaşmış olmakla birlikte, bölgenin genelinde dağınık bir dağılım gösteren turizm bölgeleri de bu farklılığın nedenleri arasındadır.

İmalat sektörünün bölgenin batısında yoğunlaşmasının temel nedeni, bölgenin stratejik konumudur. Türkiye'de imalat sektörünün en gelişmiş olduğu il İstanbul'dur. 1960'lı yıllardan itibaren söz konusu sektörün İstanbul'dan lineer bir şekilde (ağırlıklı olarak doğu eksenini olmak üzere) doğu-batı aksında desantralize edilmesi çalışmalarından dolayı Türkiye'de imalat sektörü 1950'li yıllardan itibaren, İstanbul'dan başlayarak doğuya doğru kayma eğilimindedir. Sanayi sektörünün doğuya doğru yönelmesinden en çok etkilenen illerin başında Kocaeli, sonrasında ise lineer bir şekilde sıralanan Sakarya, Düzce ve Bolu illeri gelmektedir. İstanbul'da yatırım alanlarının her geçen gün daraldığı düşünüldüğünde; bölge İstanbul'a alternatif olarak arazi kullanım bedeli ve işgücü açısından daha ucuz maliyetle avantajlar sunmaktadır. 2010 yılı itibarıyla, İstanbul'un sanayi genişleme eksenini Düzce iline kadar uzanmaktadır.

Ana Senaryo

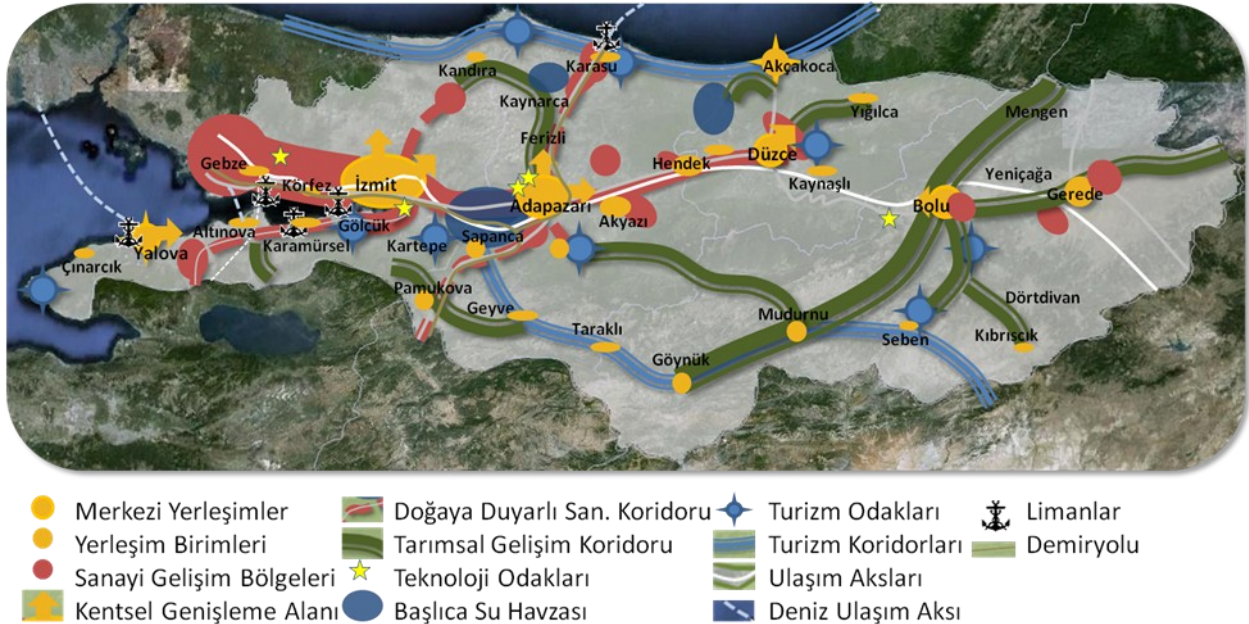
İstanbul'da konumlanmış olan sanayinin doğuya doğru yönelme ve genişleme eğiliminin planlı bir şekilde bölgedeki planlara ve bölgenin hassasiyetlerine uygun olarak yönetilmesi ve bu süreçte sanayi yatırımlarının, altyapının ve işgücünün niteliklerinin artırılması planın ana senaryosunu oluşturmaktadır. Yatırımların uygun lokasyona, bölge çıkarlarını koruyan akılcı bir anlayışla yönlendirilmesi rekabetçiliği güçlendirecek, sürdürülebilirliği sağlayacak ve yaşam kalitesini arttıracaktır. Rekabetçiliğin artırılması ve bölgede yer alan sektörlerin katma değerlerinin yükseltilmesi için Ar-Ge ve inovasyonun teşvik edilmesi önemli hedeflerden biri olarak ön plana çıkmaktadır. Kümelenme analizi çalışmaları yapıldığında sektörler arası bağlantılardaki kopukluklar tespit ve bertaraf edilebilecek ve bu sayede bölgesel katma değerleri taşıyabilecektir.

Sürdürülebilirliğin sağlanması adına imalat sektörünün; çevreye duyarlı, yenilikçi ve bilgi odaklı yaklaşımlar çerçevesinde, uluslararası verimlilik ve kalite standartları dikkate alınarak faaliyet göstermesinin desteklenmesi öngörülmektedir.

Yaşam kalitesini yükseltmek, bölge içi gelişmişlik farklılıklarının azaltılmasının bir diğer ifadesidir. Ek olarak bölgede gözlemlenen eksiklerden biri olan planlı şehirleşme, bölge insanının yaşam kalitesini yükseltmesinin yanısıra; bölgenin cazibesini de artırarak, yatırım ve işgücünü bölgeye çekecektir.

Sonuç olarak, **Nitelikli işgücüyle desteklenen nitelikli altyapı, nitelikli yatırımı bölgeye çekecek ve katma değeri yüksek üretim sonucuna ulaştıracak; bu sayede yükselen katma değer bölgenin yaşam kalitesini güçlendirerek, istikrarlı büyüme ve sürdürülebilir kalkınma döngüsünü tamamlayacaktır.**

Şekil 12. Ana Senaryo Şeması

Oluşturulan bu plan mozağından ortaya çıkan bölge senaryo şeması aşağıda sunulmaktadır ve illerin çevre düzeni planları özet şekilde, ana kararlar çekirdeğinde incelenmektedir. Ana senaryo şeması, TR42 Düzey 2 Bölgesi'ne ait üst ölçek stratejiler ile kalkınma planı politikaları çerçevesinde mevcut çevre düzeni planlarına ait kararlar değerlendirilerek hazırlanmış olup bölgenin geleceğe yönelik mekânsal öngörülerini yansıtmaktadır. Tarım, sanayi ve turizme yönelik odak ve koridorlar saptanmış, bunların nitelikleri belirtilmiş ve yerleşimler arası temel ilişkiler gösterilmiştir.

2. VİZYON

TR42 Düzey 2 Bölgesi'nin vizyonu:

“Stratejik konumu ve işbirliği ağlarından güç alan, çok yönlü ekonomik yapısı ile değer üreten, zengin beşeri potansiyeliyle geleceğe yön veren, yaşam kalitesi ile fark yaratan, insan ve bilgi odaklı, yeniliklere açık, küresel rekabette lider ve sürdürülebilir kalkınmada MARKA bölge olmak!” şeklinde belirlenmiştir.

Vizyonu belirleme aşamasında, her ifade bölgenin mevcut durumunu ve potansiyellerini ifade eder şekilde hem mevcut durum analizinden, hem de farklı katılımcı metotlarla elde edilen bilgilerle tasarlanmıştır. Çünkü bu noktada önemli olan, planın bölge tarafından benimsenmesi olduğu kadar, vizyonun da bölge tarafından benimsenmesi ve planın amaç ve hedeflerini özet bir şekilde yansıtır olabilmesidir.

Vizyonun tasarlanmasındaki metot; bölgenin mevcut durumunu ve potansiyelini katılımcı yöntemlerle ortaya koyarak, geleceğe yönelik hedef belirlemek şeklinde gelişmiştir. Bölgenin geleceğini şekillendirecek en önemli unsur; mevcut durumda bölgenin neleri barındırdığının ve potansiyel olarak neler taşıdığına en iyi şekilde tespitiyle, üzerine nelerin inşa edilebileceğinin esaslı olarak öngörülmesidir. Buradan hareketle tüm vizyon bileşenlerinin bölge için özel ve birbirlerini besler nitelikte olduklarını; ayrıca aynı kaynaklardan faydalanılarak hazırlandıkları için belirlenen amaç ve hedeflerin içerikleri ile de uyumlu olduklarını söylemek mümkündür. Bir başka deyişle, saptanan amaç ve hedefler, vizyon ile ulaşılmak istenen bölge modeline erişimde kullanılan adımlar olma niteliğini taşımaktadırlar.

Bölgesel gelişmeyi sağlayacak olan vizyona bağlı gelecek kurgusunun 4 temel uygulama ayağını ifade eden amaçlar doğrultusunda hedefler de tasarlanmıştır. Her bir amaç başlığının altındaki hedefler ayrı ayrı kurgulanmış olsa da; farklı amaç başlıkları altında yer alan hedefler arasında organik bağlantılar da söz konusudur.

Vizyon: Stratejik konumu ve işbirliği ağlarından güç alan, çok yönlü ekonomik yaşam kalitesi ile fark yaratan, insan

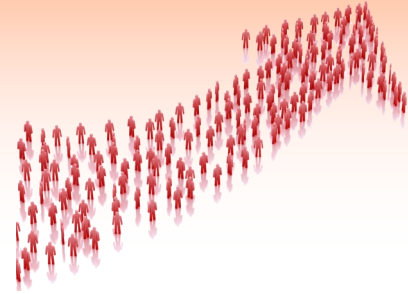
Küresel Rekabette Lider ve Sürdürülebilir

AMAÇ 1. REKABET GÜCÜNÜN ARTTIRILMASI

- Hedef 1.1.** Kümelenme stratejilerinin belirlenerek, yatırımların kümelenme stratejilerine göre yönlendirilmesi
- Hedef 1.2.** Yenilikçilik, ileri teknoloji kullanımı ve kalitenin geliştirilmesiyle işletmelerin rekabet gücünün artırılması
- Hedef 1.3.** Marka ürünlerin geliştirilmesi, yerel markalaşmanın sağlanması ve tanıtımı
- Hedef 1.4.** Girişimciliğin ve ortaklık kültürünün desteklenmesi
- Hedef 1.5.** Bölge dışı ilişkilerin güçlendirilmesi
- Hedef 1.6.** Turizm stratejisi oluşturulması, çeşitlendirme yoluyla turizmin geliştirilmesi

AMAÇ 2. BEŞERİ ZENGİNLİKLERİN GELİŞTİRİLMESİ

- Hedef 2.1:** Bölge beşeri kaynaklarına ilişkin analizlerin desteklenmesi
- Hedef 2.2:** İşgücüne, ekonominin ihtiyaç duyduğu niteliklerin kazandırılması
- Hedef 2.3:** Projecilik kültürünün geliştirilmesi, ulusal ve uluslararası desteklerden faydalanma konusunda farkındalığın artırılması
- Hedef 2.4:** Bilişim teknolojilerinin kullanımının toplumun her kesiminde yaygınlaştırılması
- Hedef 2.5:** Bilimsel araştırma, kültürel etkinlik ve eğitim olanaklarının zenginleştirilmesi
- Hedef 2.6:** Kentlilik kültürünün geliştirilmesi, sosyal içermenin ve bütünleşmenin sağlanması

Bölge için belirlenen vizyona erişme amacı ile niceliksel ve niteliksel analizlerden çıkan sonuçlar doğrultusunda kalkınmanın sağlanması amaçları belirlenmiştir ve bu amaçları gerçekleştirmeye

yapısı ile değer üreten, zengin beşeri potansiyeliyle geleceğe yön veren,
ve bilgi odaklı, yeniliklere açık,

Kalkınmada MARKA Bölge Olmak!

AMAÇ 3.

ÇEVRESEL SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİN SAĞLANMASI VE TEKNİK ALTYAPININ GÜÇLENDİRİLMESİ

- Hedef 3.1:** Çevresel koşullarının iyileştirilmesi
- Hedef 3.2:** Çevresel kirliliği önleyici projelerin desteklenmesi
- Hedef 3.3:** Bölgenin ulusal ve uluslararası çevre mevzuatı konusunda bilinçlendirilmesi
- Hedef 3.4:** Yenilenebilir ve temiz enerji üretimi ile enerji verimliliğinin desteklenmesi, enerji maliyetlerinin düşürülmesi
- Hedef 3.5:** Atık bertarafı ve geri dönüşüm uygulamalarının desteklenmesi
- Hedef 3.6:** Bölgesel hedefler kapsamında gerçekleşen yatırımlarda altyapı ihtiyaçlarının karşılanması
- Hedef 3.7:** Nitelikli şehirleşmenin sağlanması
- Hedef 3.8:** Bölgenin ulaşılabilirliğinin güçlendirilmesi ve ulaşım çeşitliliğinin sağlanması
- Hedef 3.9:** Afete hazırlık ve afet koordinasyon çalışmalarının yürütülmesine destek verilmesi

AMAÇ 4.

TARIMSAL KALKINMANIN SAĞLANMASI

- Hedef 4.1.** Bölgesel ürünlerin yetiştirilmesi, örtü altı tarım, ekolojik tarım, süs bitkileri, sertifikalı fidancılık ve su ürünleri dallarında üretimin ve verimliliğinin sağlanması
- Hedef 4.2.** Verimli tarım alanlarının ve su kaynaklarının korunması ve farkındalık sağlanması
- Hedef 4.3.** Tarım-Sanayi, Tarım-Turizm entegrasyonunun sağlanması ve Tarımda Ar-Ge Çalışmalarının Desteklenmesi
- Hedef 4.4.** Hayvancılık, kanatlı sektörü ve diğer katma değeri yüksek üretim dallarında üretim ve pazarlama altyapısının geliştirilmesi ve ürün borsalarının yaygınlaştırılması
- Hedef 4.5.** Tarımda örgütlenmenin ve arazi toplulaştırmanın sağlanması

rekabet gücünün artırılması, beşeri kaynakların geliştirilmesi, çevresel sürdürülebilirliğin sağlanması ile tarımsal yönelik hedefler açıklamaları ile birlikte bu bölümde sunulmaktadır.

3. AMAÇ VE HEDEFLER

AMAÇ 1.

Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova illerinden oluşan TR42 Düzey 2 Bölgesi Bölge Planı “Ana Gelişim Senaryosu”nun uygulanması ve bölge için belirlenen vizyona erişilmesi amacıyla hedefler belirlenmesi esastır. Rekabet gücünün artırılması amacına ulaşılması için; kümelenme çalışmalarının gerçekleştirilmesi, Ar-Ge ve inovasyon projelerinin desteklenmesi, girişimcilik ve ortaklık kültürünün geliştirilmesi, yerel markaların oluşturulması ve bölgenin potansiyelinin tanıtılması, başarılması gereken hedefler olarak belirlenmiştir. Böylelikle, bölge vizyonunda yer aldığı üzere, “çok yönlü ekonomik yapısı ile değer üreten TR42 Düzey 2 Bölgesi’nin “insan ve bilgi odaklı olarak, küresel rekabette lider bölge olma” idealine ulaşması tasavvur edilmektedir.

Rekabet gücünün artırılması amacına hizmet eden hedefler, Bölge Planı’nın mevcut durum analizi kısmında ortaya koyulan genel ve sektörel analizler ile katılımcılık ilkesi ışığında gerçekleştirilen niteliksel çalışmalara dayanılarak belirlenmiştir.

Bölgede özellikle otomotiv ve kimya gibi bazı sektörlerde belli bir noktaya gelmiş kümelenme sürecinden bahsedilebilmektedir. Bu potansiyelin değerlendirilmesi için kümelenme konusunda bazı öncelik alanları tespit edilmiştir. Yine bölgenin mevcut durumda sahip olduğu teknoloji alanındaki altyapısının daha da geliştirilmesi gerektiği sonucundan hareketle bölgedeki üretim süreçlerinde Ar-Ge ve inovasyon projelerinin desteklenmesi gerekliliği ortaya çıkmıştır.

Bölgede üretilen ve yer alan, marka olmaya değer birçok ekonomik ürün ya da alanın markalaşma konusunda oldukça geri düzeyde olduğu tespitinden hareketle bu yönde de öncelik belirlenmesine karar verilmiştir.

Rekabet gücünü artırma ana stratejisi altında girişimciliğin desteklenmesi konusu bir başka açıdan bakıldığında da önem taşımaktadır. Küresel ekonomide yaşanan daralmalar ve üretimin birçok aşamasında otomasyona geçilmesinden dolayı istihdam kapasitelerinde azalma gözlemlenmektedir. Bu nedenle girişimciliğin desteklenmesi ile oluşturulacak yeni istihdam alanlarına ihtiyaç duyulmaktadır.

Bölgedeki ekonomik faaliyetlerde ortaklık kültürünün yeterince oturmamış olmasından dolayı ve rekabet gücünü arttırmak adına küresel ölçekte daha fazla hareket imkânı oluşturabilmek için ulusal ve uluslararası ortamlarda bu eksiklikleri tamamlayacak yönde öncelikler düzenlenmiştir.

Rekabetçilik analizinde bölgenin rekabetçilik gücünün mevcut durumda orta düzeyde, potansiyel olarak ise yüksek düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Bu bölümde

belirlenen stratejiler ile orta düzeyde olan rekabetçi yapının var olan potansiyeli doğrultusunda desteklenerek, yüksek düzeye çıkarılması; böylece bölgenin ihracat hacminin artırılması ve katma değerinin yükseltilmesi hedeflenmektedir.

Rekabet gücünün arttırılabilmesi için mevcut durumda var olan ve potansiyel olarak tespit edilen sektörlerin kümelenme stratejilerinin belirlenmesi ve yeni yatırımların, kümelenme mantığını desteklemek üzere şekillendirilmesi, Ar-Ge ve inovasyon çalışmalarının ortaklık ve işbirliği içerisinde küme geneline hitap edecek şekilde gerçekleşmesine ve bu sayede de üretim kapasitesi ve verimlilik artışı ile birlikte küresel pazarlara entegrasyon ve bölgenin tanınırlığı noktasında daha güçlü bir noktaya gelmesine olanak tanıyacaktır. Bu nedenle aşağıda yer alan hedefler mevcut durumdan temel alan, geleceğe bu veriler ışığında kestirim yapan ve birbirlerini bütünlükten tasarlamaştır.

Sonuç olarak, kümelenme stratejilerinin belirlenmesi sonrasında tespit edilen alanlarda Ar-Ge çalışmaları ve markalaşmanın teşvik edilmesi, üretim süreçlerinde niteliğin artırılması ve uzmanlaşmaya gidilmesi, aynı zamanda ortaklık kültürünün geliştirilmesi ve bölge dışıyla olan ilişkilerin artırılması, TR42 Düzey 2 Bölgesi'nin ölçek ekonomisinde dünyadaki diğer bölgeler ile üst düzeyde rekabet edebilir konuma ulaşmasını sağlayacaktır.

Hedef 1.1. Kümelenme stratejilerinin belirlenerek, yatırımların kümelenme stratejilerine göre yönlendirilmesi

Kümelenme stratejilerine göre yatırımların ve yatırımcıların yönlendirilmesi sosyo-ekonomik anlamda bölgesel kalkınmanın temelini teşkil etmektedir.

Kümelenme, ilişkili sektörlerde faaliyet gösteren işletmelerin, üniversite ve sivil toplum kuruluşlarından destek alarak ihtisaslaşmaya gitmesi ve ulusal-uluslararası rekabetçiliğini arttırması amacıyla ortak hedefte ve aynı coğrafi mekânda yoğunlaşmasıdır. Sektörel ve bölgesel kümeler içinde uzmanlaşmış mal ve hizmet üreticileri, uzmanlaşmış girdi üreticileri ve servis sağlayıcıları, finansman kuruluşları, pazarlama kuruluşları, uzmanlaşmış altyapı sağlayıcıları, eğitim, bilgi, araştırma ve teknik destek sağlayıcıları, ilgili sivil toplum örgütleri ve kamu kurumlarının yer aldığı merkezlerin varlığı bölgenin küresel ölçekte rekabet gücünün artırılmasında büyük önem arz etmektedir.

Bölgenin etkin kümelenme stratejilerini uygulamak için bölgede tespit edilen sektörlerde mevcut tedarik zinciri incelenerek, yükselen ve yükselme potansiyeli bulunan sektörlerin iş ilişkisi ağ analizi gerçekleştirilecektir. Tedarik zincirinde zinciri oluşturan firmalar, alt sektörler ile bunlar arasındaki rekabet ortamı; söz konusu zincir içerisinde yer alan, bilgi üreten veya danışmanlık hizmeti veren kuruluşlar arası ilişki irdelenerek, kümelerin geliştirilmesi gereken güçlü yönleri ile iyileştirilmesi gereken zayıf yönleri ortaya konulacaktır.

Bu kapsamda bölgede kümelenme analizleri, niceliksel ve niteliksel analizlerin ışığında, potansiyel gözlemlenen; otomotiv, lojistik, bilişim, enerji ve gıda sektörlerinde kademeli olarak ve sektörler arası kesişim oluşturabilecek şekilde yürütülecektir.

Fotoğraf: Gökay TAŞKAYA

Kümelerin geliştirilmesine yönelik olarak, tespit edilen alt alanlarda kümelerin genel olarak yararlanabileceği, ortaklığa dayalı yatırım ve faaliyet gösteren organizasyonel yapılar güçlendirilecektir. Ayrıca, özel sektör ve STK'lara yönelik destekleme ve bilgilendirme faaliyetleri yapılırken, kümelenme öncelikleri kapsamında yer alan konular dikkate alınmalıdır. Kümelerde yer alan işletmelerin ölçek ekonomisinde faaliyet göstermesini sağlamak, üretim maliyetlerini düşürmek, finans yükünü hafifletmek, nitelikli bir işgücü havuzu oluşturabilmek amacıyla; satış, pazarlama, ihracat, satın alma ve insan kaynakları alanlarında stratejik işbirliği projeleri desteklenecek ve bölgeye gelen yatırımlar bu kapsamda yönlendirilecektir.

Hedef 1.2. Yenilikçilik, ileri teknoloji kullanımı ve kalitenin geliştirilmesiyle işletmelerin rekabet gücünün artırılması

Bölgenin ulusal ve küresel ölçekte rekabet gücünü ve buna bağlı olarak da ihracat hacmini artırmak üzere, bölgede faaliyet gösteren sektörlerin teknoloji kullanımı, Ar-Ge ve yenilikçilik çalışmalarının özendirilmesi yoluyla üretim kapasitesi ve verimliliğin artırılması ve üretim, yönetim ve hizmet kalitesinin uluslararası standartlara çıkarılması hedeflenmektedir.

Kümelenme stratejilerinin belirlenmesinin ardından, proje döngüsü yönetimine uygun olarak, tespit edilen kümelerde, Ar-Ge ve inovasyon faaliyetleri geliştirilecek, bu doğrultuda, mal ve hizmet üreten kuruluşlar ile bilgi üreten kuruluşlar arası işbirliğine dayanan projelere öncelik verilecektir. Bu aşamada başarılı uygulamaların tanıtılması, işletme ölçeğinde Ar-Ge'ye yönelmeyi teşvik edici olacaktır. Bölgenin olduğu kadar, Türk ekonomisinin de iskeletini oluşturan bölge işletmelerinin ölçek ekonomisinde faaliyetlerini etkin şekilde sürdürebilmesi hedefi doğrultusunda;

Bölgede, üretim ve hizmet süreçlerinde kapasite ve hizmet artışı, verimlilik sağlamaya, ürün kalitesini ve çeşitliliğini artırmaya yönelik projeler teşvik edilecek; bu alanda bilgilendirme eğitimleri düzenlenecek, yeni ürün geliştirme, yeni model tasarımı ve patent alımı gibi sınai mülkiyet hakkı içeren faaliyetlerin desteklenecek, işletmelerin ulusal ve uluslararası standardizasyon belgelerini almalarına yönelik faaliyetler gerçekleştirilecek, elektronik ticaret uygulamaları yaygınlaştırılacak; tedarik, üretim, finansman, insan kaynakları ve pazarlama alanlarında küresel gelişmelere uyum gücünü arttıracak ulusal ve uluslararası işbirliği ağlarını etkin şekilde kullanımı sağlanacak, işletmelerin uluslararası ticaret alanında faaliyet gösterme yetkinlikleri artırılabilecektir.

Yeni girişimcilerin turizm sektörüne çekilebilmesi için turizm yatırımcılığı konusunda bilgilendirmeler yapılacak, özellikle kırsal kesimin turizmden daha fazla gelir elde etmesine yönelik proje ve faaliyetlere öncelik verilecektir. Turizm sektöründe bunların yanısıra, yerel halkın turizm faaliyetlerini benimsemesine yönelik olarak yapılacak çalışmalar da destekleyici olacaktır. Turizm sektöründe sunulan hizmetlerde kalitenin artırılması için mesleki eğitimin yaygınlaştırılması ve turizm işletme belgeli tesislerin sayısının artırılmasına destek verilmesi öngörülmektedir.

Hedef 1.3. Marka ürünlerin geliştirilmesi, yerel markalaşmanın sağlanması ve tanıtımı

Bölgede katma değer artışını sağlayabilmek için, bölgeye ve bölgede üretilen ürün ve hizmetlere yönelik talebin artırılması gerekmektedir. Bu noktada, uygulanacak strateji, bölgenin marka değerlerinin yükseltilmesi olacaktır.

Markalaşma; üretim kalitesi, yönetim ve pazarlama süreçleri, finansman temini, insan kaynakları ve müşteri ilişkilerinde sürdürülebilirliğin temini ile sağlanabilmektedir. Tarım, sanayi ve hizmet sektörlerinde son tüketiciye yönelik ürün sunan firmalar teşvik edilerek, bölgede markalaşma stratejileri hakkında eğitimler verilerek markalaşmaya yönelik faaliyetler desteklenecektir.

Yerel markalaşma alanında üzerinde durulacak en önemli husus, yerel değerlerin tespit edilmesi ve bunların etkili bir şekilde tanıtılmasıdır. Bu değerlerin neler olduğu, hedef grupları, seçilen pazarlar ve uygulama olanakları ürün bazında araştırılacaktır. Tanıtım stratejilerinde halkla ilişkiler araçları ve yeni teknolojiler etkin şekilde kullanılacak, anakentlerde markalaşmış yerel ürünlerin tanıtım ve pazarlamasına yönelik çalışmalar yapılarak yöresel özgün değerlerin ticari ürün niteliği kazanması sağlanacaktır. Bu süreçle yerel değerler, kentler ve bölge tanıtımı daha ileri bir seviyeye taşınacaktır. Özellikle turizm sektörüne hitap eden marka ürünlerin pazarlanmasında, şehirlerarası karayolu bağlantıları, turizm koridorları üzerindeki turizm odaklarında yer alan tesisler önemli yer tutmaktadır. Ayrıca bölgenin tanıtımında kitle iletişim araçlarından etkin şekilde yararlanılması tasarlanmaktadır.

TR42 Düzey 2 Bölgesi'nde, marka olma potansiyeli yüksek ürünler ve doğal güzellikler yer alırken; bölge illerinde nirengi noktası niteliğinde anıt mimari eksikliği ön plana çıkmaktadır. Bölgenin bu kapsamdaki eksikliğini gidermeye yönelik çalışmaları yürütülecek ve desteklenecektir.

Hedef 1.4. Girişimciliğin ve ortaklık kültürünün desteklenmesi

Ölçek ekonomisinde rekabetçiliğin güçlenebilmesi için, bölgede iç ve dış girişimciliğin geliştirilmesi ve ortak iş yapma kültürünün yerleştirilmesi gerekmektedir. Her ölçekte, üretim, hizmet sunumu, tedarik, Ar-Ge faaliyetlerinde, sektörün ve bölgenin ortak faydaları doğrultusunda faaliyette bulunma teşvik edilecektir.

Bölgesel, ulusal ve uluslararası finansman, yatırım ve teknolojik olanaklardan bölgedeki işletmelerin zamanında haberdar olabilmesi için bölge içi güçlü işbirliği ağı kurulacaktır. Bu kapsamda işletmelerin bilişim alt yapısının geliştirmesi ve etkin olarak kullanılması sağlanacak ve bu yönde gerekli eğitim faaliyetleri gerçekleştirilecektir. İşletmelerin yurtiçi ve yurtdışı finansman ve teşvik kaynaklarından zamanında haberdar olarak etkin şekilde kullanılmasına yönelik bilinç ve farkındalık faaliyetleri yürütülecektir.

Ortaklık kültürünün geliştirilmesi adına, girişimcilik fikri ve proje sahibiyle sermaye sahibini eşleştirecek platformların kurulmasında fayda görülmektedir. Risk sermayesi büyük şirketler, bu amaçla kurulmuş özel şirketler yada ortak fonlar

Fotoğraf: Ali Fuat ALTIN

tarafından aktarılan, girişimci, yeni ve yüksek karlılık potansiyeline sahip ancak risk oranı yüksek projelere hisse ortaklığı karşılığında verilen sermayedir. Bilişim sektörü, risk sermayesi uygulamasının en yaygın gözlemlendiği sektördür. Türkiye’de Bilişim Vadisi projesinin TR42 Düzey 2 Bölgesi’nde hayata geçirileceğinden hareketle, risk sermayesi uygulamaları bölgede yaygınlaştırılacaktır.

Bölgede ‘Sektörel Dış Ticaret Şirketleri’nin teşvik edilmesi ortaklık kültürünü destekleyecek ve ihracat hacmini artıracaktır. Bahse konu şirketler; aynı üretim dalında faaliyette bulunan, asgari 10 KOBİ’nin bir araya gelmesiyle bu işletmelerin yurt dışı pazara açılmalarını tek elden koordine eden ve olası sıkıntılara çözüm getirmeyi hedefleyen anonim şirketlerdir. ‘Sektörel Dış Ticaret Şirketleri’, faaliyet alanı benzer KOBİ’ler için küresel pazara açılma sürecinde, dış ticarete uzmanlaşma ve ihracatta finansman, tedarik, lojistik imkânlarına erişim, gümrükleme gibi hususlarda kolaylık sağlayacaktır. Bu şirketler, kümeler arasındaki ilişkilerin güçlendirilmesini ve kümelerin ihtiyaçlarına uygun yeni şirketlerin oluşturulmasını sağlayacaktır. Ayrıca, ihracatçı işletmelerin menfaatlerini bütüncül bir yaklaşımla gözetmek ve karşılaştıkları sorunlara çözüm bulmak üzere bölgesel ihracatçı birliklerinin kurulması teşvik edilecektir. Bu şirketlerin oluşturulmasında, özel kesim kaynakları esas alınacaktır.

Esnaf ve sanatkârlar kendi sektörlerinde küçük ölçekte yetkinleşmiş potansiyel girişimciler olarak değerlendirilmektedir ve esnaf ve sanatkârların girişimleri bu kapsamda desteklenecek, esnaf ve sanatkârların rekabetçi bir yapıya ulaşmaları bir hedef olarak gözetilecektir.

Bölgede gençlerin yanısıra ev kadınlarının da işgücüne katılımının artırılması teşvik edilecektir. Bu çerçevede Sivil Toplum Kuruluşları’nın koordinasyonu sağlanarak, ev kadınlarının üretim süreçlerine katılmalarının önünde bulunan sosyal engellerin giderilmesi yönünde eğitim ve bilgilendirme faaliyetleri organize edilecek, ev kadınlarının STK’lar vasıtasıyla ortaklaşa yürüteceği ticari faaliyetler arttırılacaktır. Bölgede, girişimcilik ve ortaklık uygulamalarının geliştirilmesi adına, Sivil Toplum Kuruluşları’nın birbirleri ile eşgüdüm içerisinde hareket etmeleri sağlanacaktır.

Hedef 1.5. Bölge dışı ilişkilerin güçlendirilmesi

Dışa açık büyüme modelinin benimsendiği ekonomik bir düzende, bölgesel kalkınma dışarıdan kaynak transferi sağlanmadan sürdürülebilir kılınmamaktadır.

Rekabetçiliğin güçlendirilmesi amacı, temel olarak ihracat hacminin artırılmasını içerdiğinden, dış ticareti arttırmaya yönelik olarak, bölgede tesis edilen işbirliği ağları aracılığıyla bölgede ihracat kapasitesini güçlendirmeye yönelik faaliyetler düzenlenecektir. İşletmelere yönelik olarak gümrük mevzuatı, kotalar, sözleşme aşamaları, para transferi, AB ilişkileri konularında bilgilendirmeler yapılacaktır. İşbirliği ağları aynı zamanda, uygun yatırım alanları ve analizlerin girişimcilere duyurulması işlevini üstlenecektir.

‘Avrupa İşletmeler Ağı (EEN)’ ve ‘‘Uluslararası KOBİ Ağı (INSME)’ benzeri ticari bağlantıların sağlandığı işletme ağı projesi aracılığıyla, işletmelerin birbiriyle iş yapma potansiyelini arttıracak ve aynı zamanda dış ticaret hacmini geliştirecek bir altyapı sunulmuş olacaktır. İşletmelerin güçlü-daimi iş ağlarına entegre olmaları adına, B2B imkânları geliştirilecektir. İşletmelerin B2B imkânlarına erişimlerinin desteklenmesi ile ulusal ve uluslararası eşleştirme sayılarının arttırılması hedeflenmektedir. Eşleştirme sistemleri aracılığıyla yabancı sermayenin bölgede işlevsel ortaklıklar kurması sağlanacaktır.

Bilgi ve teknoloji transferine yönelik olarak, üniversite ve bilgi-teknoloji kuruluşları arasında ağ yapıları geliştirilecek, işletmelerin bu yapılardan etkin şekilde yararlanması sağlanacaktır.

Bölgeye yapılan yerli ve yabancı yatırımların artırılması ancak bölgenin çeşitli platformlarda doğru tanıtılması ile mümkündür. Bu tanıtım çalışmalarının şekillendirilmesine, bölgede verimli ve sürdürülebilir gelişmenin en temel aracı olan Kümelenme Stratejileri temel teşkil edecek olup, kümelerin rekabet gücünü artırıcı yatırımların bölgeye çekilmesine öncelik verilecektir.

Ajansın bölge içinde ve dışında oluşturacağı ilişkiler ve konsorsiyumlar, ortaklık ve işbirliğinin yanısıra, bölge işletmelerinin ulusal ve küresel fonlara erişme konusunda etkililik sağlayacaktır.

Bölge tanıtımlarının yanısıra, bölge işletmelerinin de doğrudan çeşitli iş platformlarında tanıtımı, rekabet gücünü artırıcı bir diğer etmendir. Bu kapsamda, bölge işletmeleri yurtiçi ve yurtdışı fuarlara katılımlar konusunda yönlendirilecektir. Yabancı yatırımcıları bölgeye çekmek üzere bölge içinde etkin fuar ve kongre organizasyonların düzenlenecek ve bölgeyi temsilen ulusal ve uluslararası fuarlara katılım sağlanacaktır.

Hedef 1.6. Turizm stratejisi oluşturulması, çeşitlendirme yoluyla turizmin geliştirilmesi

TR42 Düzey 2 Bölgesi için oluşturulacak turizm stratejisi, nitelikli yatak kapasitesini arttırıcı ve turizm altyapısını geliştirici, günübirlik ve alternatif turizm çeşitlerini ön plana çıkaran, bölgesel odaklar ve koridorlar ile marka değerleri temel alan tanıtım politikalarını benimseyen ve turizm destek öğelerini etkin şekilde kullanan nitelikte geliştirilecektir. Bununla birlikte bölgedeki geceleme sayısının arttırılması temel ölçüt olacaktır.

Bölgede büyükşehirler de dâhil olmak üzere yatak kapasitesinin yeterli olmadığı görülmektedir. Konaklama tesislerinin yanısıra, yeme-içme ve eğlence mekânlarında kalitenin yükseltilmesine ve belgelendirmenin yaygınlaştırılmasına yönelik çalışmaların yapılması önemlidir. Ayrıca, işaretlendirme, yönlendirme, erişilebilirliği artırma ve çevre düzenleme gibi diğer altyapı geliştirici önlemler de alınacaktır.

Fotoğraf: Bolu İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü

Konumu itibariyle ülke genelinde en ciddi gününbirlik turizm potansiyelini barındıran TR42 Düzey 2 Bölgesi, bu alandaki yatırımlara uygun durumdadır. Gününbirlik ziyaretçi kaynağının yoğunlaştığı Ankara, İstanbul ve Bursa gibi anakentlerde, bölgenin marka değerleri ile beslenen etkili bir tanıtım stratejisi benimsenecektir.

Dünya üzerinde genel turist profilinde yaşanan değişim, alternatif turizm çeşitlerine ve bu alternatiflere yönelik yeni alanlara ihtiyaçları ortaya çıkarmaktadır. Turizm denince ilk akla gelen deniz, kum ve güneş terimleri yerlerini sağlık ve termal turizm, spor turizmi, kış turizmi, kültür turizmi, orman, yayla, göl, deniz ve kaplıca gibi çeşitlilikleri içine alan doğa turizmi ve fuar, kongre turizmi gibi alternatiflere bırakmaktadır. Bölgede altyapısı ve potansiyeli bulunan alternatif turizm çeşitlerinin desteklenmesi, bu sektörden elde edilecek olan gelir düzeyini arttıracığından önemlidir.

Turizm stratejileri üretilirken varış noktası olarak, turizm merkezleri, koridorları ve geliştirme bölgeleri ele alınacaktır. Bunların yanısıra yerelden gelen öneriler ve veriler dikkate alınarak bu tanıma uyan alanlarda da altyapı, ulaşım yatırımları gerçekleştirilecektir. Söz konusu alanlarda odak ve koridor olarak planlamanın yanısıra turizm temaları geliştirilecek, yerel ürünler ve değerler ile entegre edilerek ele alınacaktır. Ayrıca, yakın çevredeki doğal ve kültürel değerler de bu alanlarla ilişkilendirilip, sahiplenmeyi ve işlerliği sağlamak üzere kamu kurum/kuruluşları, özel sektör ve yerel yönetimler ile sivil toplum kuruluşlarının işbirliği faaliyetleri desteklenecektir.

Turizm destek unsurları olarak, yerel ölçekte markalaşma çalışmaları ile bölgenin marka değerleri tespit edilerek geniş bir tanıtım stratejisi geliştirilecek ve şehir markalaşmasına yönelik çalışmalar yapılacaktır. Kaliteli hizmet garantisinin yaygınlaştırılması turizm destek öğelerinin bir başka önemli ayağıdır. Turizm sektöründe iç iletişim faaliyetlerinin geliştirilmesine yönelik önlemler alınacaktır. Gerçekleştirilecek algı yönetimi etkinlikleri, pazarlama anlayışının bölgede oluşturulması ile turizmi destekleyici unsur olarak görülmektedir. Dahası, turizmde hedef kitlelere göre şekillenme ve tanıtımda bölgenin ortak hareket etmesi, üst ölçek turizm stratejilerinde de öne çıkmakta olup, bölgede desteklenecektir. Son olarak, geliştirilecek yeni turizm çeşitleri ile turizm odak ve koridorları turizmin yaygınlaştırılması açısından araştırılacaktır.

AMAÇ 2.

BEŞERİ ZENGINLİKLERİN GELİŞTİRİLMESİ

Bölgesel kalkınmanın temelinde insan bulunmaktadır. Bölgesel kalkınmayı sağlayabilmek için sosyal, ekonomik ve mekânsal unsurları kurgulamanın yanısıra beşeri kaynakların geliştirilmesi de gerekmektedir. Kalkınmayı, büyüme ve gelişmeden ayırıştırarak farkın yaşam kalitesi, istihdam, eğitim, düşünce ve kentleşme gibi beşere bağlı süreçlerde de gelişme kaydedilmesinin gerekliliğinden hareketle bu bölümde yer alan hedefler; Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu ve Yalova illerinden oluşan TR42 Düzey 2 Bölgesinde sosyal yapının geliştirilmesini ve bu yolla bölgede rekabet edebilirlik düzeyinin ve ekonomik büyüme hızının artırılmasının ve sürdürülebilirliğin sağlanmasının bütüncül bir yaklaşımla gerçekleştirilmesini hedeflemektedir.

Bölgenin rekabet gücünü arttırabilmenin en temel bileşenlerinden biri nitelikli işgücüne sahip olmaktır ki bölgede bu yönde bir ivme kazanılabilmesi ve bölgede ekonomik istikrar sağlanabilmesi için beşer odaklı/temelli bir hedef belirlenmiştir.

Bu bölümde sıralanan hedefler mevcut durumda ortaya koyulan tespitlerden yola çıkılarak düzenlenmiştir. Beşeri kaynaklar hakkında yeterince veri olmamasının bu yapıyı kullanmanın önündeki en büyük engellerden birisi olmasından dolayı, bu yönde yapılacak çalışmaların desteklenmesi gerekliliği ortaya çıkmıştır. İşgücü potansiyeli açısından değerlendirildiğinde ise bölgedeki farklı eğitim mekanizmalarının nitelikli işgücü potansiyelinin arttırabilmesi için gerekli eylemlerde bulunmasına yönelik bir öncelik belirlenmesi gerekliliği tespit edilmiştir. Bu noktada özellikle bölge üniversitelerinde ekonomik faaliyetlerin ihtiyaçlarına yönelik programların uygulanması gerekliliği açıktır. Üretim süreçlerinde kullanılması ve geliştirilmesi tavsiye edilen bilişim teknolojilerinin kullanımının da toplumun tüm kesimlerinde yaygınlaştırılması bütüncül bir önceliktir ve bu öncelik kaynağını mevcut durumda ortaya koyulan verilerden almaktadır. Bölgenin mevcut durumda sahip olduğu heterojen sosyal yapı ve son yıllarda azalma eğiliminde olsa da göç alması bu yönde bazı düzenleyici unsurları zorunlu kılmıştır ve bu doğrultuda üretilen hedef aşağıda yerini almıştır.

Sonuç olarak, beşeri kaynakların geliştirilmesi ifadesi ile bireyden STK'lara, eğitim boyutundan, işbirliklerine kadar ve diğer stratejilerle de çoğunlukla direk ilişkili olan kavram ve süreçlerden bahsedilmekte ve aşağıdaki hedeflerle düzenleme yapılmasına çalışılmaktadır.

Hedef 2.1: Bölge beşeri kaynaklarına ilişkin analizlerin desteklenmesi

Bölgenin kalkınmasına yönelik ilgili alanlarla/sektörlerle ilişkisel olarak beşeri ve sosyal potansiyelin ortaya çıkarılmasına yönelik faaliyetlerin desteklenmesi önemlidir. Aynı payda altında ve sağlam bir zeminde hareket etmek, bölgesel kalkınma için ortak stratejilerin belirlenmesi ve uygulanmasında dayanak noktasını oluşturmaktadır.

Demografi, eğitim, sağlık, istihdam, mobilite ve sivil toplum gibi alanlarda verilerin bölge odaklı derlenmesi, bölgenin ihtiyaç ve taleplerinin planlanması için büyük önem taşımaktadır. Bu kapsamda, iller bazında hâlihazırda bulunan veriler bölgesel düzlemde derlenerek güncellenecek ve bu verilerden hareketle gerekli analizler gerçekleştirilecektir.

Bu alanda temel sorumluluk Doğu Marmara Kalkınma Ajansı'nın olmakla birlikte çalışmalar Ajans koordinasyonunda, TÜİK Bölge Müdürlüğü, KOSGEB Temsilcilikleri, Sanayi ve Ticaret Odaları, Valilikler Belediyeler ve diğer ilgili kuruluşlar ile işbirliği içerisinde yürütülecektir.

Hedef 2.2: İşgücüne, ekonominin ihtiyaç duyduğu niteliklerin kazandırılması

İstihdam olanaklarının artırılması ve güçlü bir sosyo-ekonomik yapı için bölgede mevcut sanayi ve eğitim kurumları arasındaki işbirliği imkânlarının daha etkin kullanılması amacıyla sanayi, tarım ve hizmet sektörlerinin ihtiyaçları tespit edilerek, bu doğrultuda işgücü yetiştirilmesi teşvik edilecektir.

Ana senaryoda vurgulandığı üzere, bölgede üretilen katma değer artırılması Bölge Planı'nın temel amacını oluşturmaktadır. Bunu gerçekleştirebilmek, Türkiye'nin üretim üssü olan TR42 Düzey 2 Bölgesi'nde, Ar-Ge faaliyetlerinin artırılması ile mümkün olabilecektir. Ar-Ge faaliyetlerini saptanan amaçlara yönelik olarak yürütebilmek için ihtiyaç duyulan en önemli bileşenlerden biri nitelikli insan kaynağıdır. Bu doğrultuda bölge üniversitelerinde eğitim ve araştırma kalitesi güçlendirilebilmesi için gerekli çalışmalar desteklenecektir. Ayrıca kaynakların etkin kullanımı adına, bölge ihtiyaçları doğrultusunda belirlenecek alanlarda, üniversitelerin iş dünyasının beklentilerine uygun olarak eğitim programları tasarlamaları önem taşımaktadır. Ajans bu konuda gerekli yönlendirmeleri yapacaktır.

Mevcut Durum Analizi bölümünde yer verildiği üzere, bölge illerinde yer alan üniversitelerde bölgenin hâlihazırda çok yönlü ekonomik yapısına uygun olarak otomotiv, petro-kimya, denizcilik, çiçekçilik vb. programları bulunmaktadır. Ancak bu yapının bölge ihtiyaçları doğrultusunda hem çeşitlendirilmesi hem de nicelik olarak kapasitesinin artırılması gerekmektedir. Bölge illerinden olan Kocaeli'de Bilişim Vadisi'nin kurulması kararı kesinlik kazanmıştır. Bu doğrultuda bilişim kümesini destekler nitelikte bir "Bilişim Enstitüsü" kurulması ve benzer şekilde bölgenin doğusunda var olan tarım ve hayvancılığı destekleyici zirai programların yürütülmesi teşvik edilecektir.

Ar-Ge alanında çalışan personelin niteliğinin tespiti ve geliştirilmesi amacıyla sertifikasyon projelerine ağırlık verilecektir.

Bölgede mesleki eğitim güçlü olmasına karşılık derslik başına düşen öğrenci sayısı yüksektir. Mesleki eğitim alanlarının tespitinde kurumlar arası işbirliği artırılarak öncelikli eğitim alanlarının tespit edilmesi ve iş garantili meslek eğitiminin yaygınlaştırılması bölgedeki nitelikli işgücü sayısının artmasında önemli rol oynayacaktır.

Tarım ve turizm sektörleri bölgede sosyal kalkınma açısından öncelikli sektörler arasında yer almaktadır. Tarımda ekolojik tarım ve örtü altı tarım için yüksek potansiyel bulunmaktadır. Bu doğrultuda çiftçilerin eğitilmesi ve büyük ölçekte üretim için tarımda ortaklaşa iş yapma kültürünün güçlendirilmesi gerekmektedir. Bölge genelinde tarımda verimliliği artıracak yeni tekniklerin uygulanması yaygınlaştırılacaktır.

Turizm ve eğlence sektöründe işgücü düşük maliyetli eğitimlerle kısa sürede işe hazır hale getirilebilmektedir. Başlangıç düzeyinde yabancı dil öğretimi başta olmak üzere bu alanda yapılacak faaliyetler desteklenecektir. Bu hedefin gerçekleştirilmesi sürecinde özellikle bölgede turizm faaliyetlerinden sorumlu kamu kurum ve kuruluşları ile sivil toplum kuruluşları ile birlikte hareket edilmesine özen gösterilecektir.

Hedef 2.3: Projecilik kültürünün geliştirilmesi, ulusal ve uluslararası desteklerden faydalanma konusunda farkındalığın artırılması

Etkili proje tasarlamak ve hayata geçirmek, belirli bir alandaki gereksinimini sunmanın küresel ölçekteki dilidir. Bu doğrultuda proje hazırlama ve yazma eğitimleri verilecek ve özellikle yönetim kavramı ve pratikleri konusunda faydalanıcıların bilinçlendirilmesine yönelik faaliyetler yürütülecektir. Teknik destek kapsamında, proje geliştirme ve uygulama konusunda deneyimli kuruluşlar ile işbirliğine gidilerek, proje hazırlama ve uygulama eğitimlerinin verilmesi sağlanacaktır.

Bölgedeki aktörlerin bölgenin öncelik ve ihtiyaçları doğrultusunda proje kapasitelerini geliştirebilmeleri ve kaynakların yerinde ve etkin olarak kullanılması için Ajans'ın koordinatörlüğünde kamu, özel sektör, üniversite, sivil toplum kuruluşları ve diğer yerel kuruluşlardan oluşan proje ekiplerinin oluşturulması, ekip üyelerine pratik eğitim ve teknik destek verilmesi, açık olan hibe programlarının düzenli bir şekilde duyurulması, projelere bölge illerinden veya yurt dışından uygun ortak bulunmasında yardımcı olunması, AB ile ilgili toplantı, seminer ve diğer etkinliklerin düzenlenmesi, iletişim araçlarının kullanılması ve AB konusunda özel bir bülteninin hazırlanması hedeflenmektedir.

Farklı mali kaynaklar yolu ile farklı kurumlardan yapılan mali destek çağrıları, yerel, bölgesel, ulusal ve uluslararası alanlarda kalkınmaya ilişkin birer enstrüman olarak yaygınlaşmaktadır. Söz konusu mali destekler, sadece üretim niteliğini güçlendirmeye yönelik olarak değil, aynı zamanda beşeri kaynakların geliştirilmesine yönelik olarak da tasarlanmaktadır. Bu bölümün başlangıcında dile getirildiği üzere, bölgesel kalkınmanın temelinde beşer unsurunun yer aldığı düşünüldüğünde, kalkınmaya yönelik desteklerden faydalanma oranının artırılması yönündeki çalışmalar önem taşımaktadır.

Uluslararası alanda Birleşmiş Milletler, Dünya Bankası, Avrupa Birliği vb. örgütlere üye olan veya üyelik sürecinde bulunan diğer üyelerle Türkiye'nin eşit şekilde rekabet edebilmesi için, bu kaynaklar tarafından sağlanan fonlardan yararlanma oranlarının artırılması gerekmektedir. "Mevcut Durum Analizi" bölümünde yer verildiği üzere, sivil toplum, eğitim, girişimcilik alanında sağlanan ulusal ve başta Avrupa Birliği olmak üzere uluslararası desteklere yapılan başvurular ülke geneline paralel olarak bölge genelinde de düşük seviyelerde seyretmektedir. Kalkınma Ajansları, öngörülen destekler ile ihtiyaç sahipleri arasında olması gereken koordinasyonu sağlama görevini üstlenmiş olmakla birlikte, bu konuda ilgili diğer kuruluşlara da tecrübe kazandırmayı hedeflemektedir.

Avrupa Birliği ve işleyişi hakkında yapılacak olan bilgilendirme çalışmalarının sayısı artırılabilecektir. Üniversitelerde AB ile ilgili araştırma enstitülerinin kurulması yönünde çalışmalarda bulunulacak, böylece AB ve diğer uluslararası kuruluşların çeşitli alanlardaki politikalarının incelenip, bunların ülke ve bölge ihtiyaçları bağlamında değerlendirilmesi konusunda kapasite geliştirilecektir. Ayrıca üniversitelerde proje kulüpleri kurulması yönünde girişimlerde bulunulacak, gerek bölgenin kalkınmasına gerekse bölgeler arası veya uluslararası işbirliği ve tecrübe aktarımına yönelik proje uygulamaları teşvik edilecektir.

Bölgenin önceliklerine uygun olarak, ilgili kamu kurum ve kuruluşlarıyla işbirliği içerisinde bir proje havuzu oluşturulacaktır. Bu doğrultuda, bölge illerinin geçmiş ve devam eden projelerinin envanterinin çıkartılması, kamu kurumları, üniversiteler, meslek kuruluşları, sivil toplum kuruluşları ve özel sektördeki AB ve diğer uluslararası fonlar için proje hazırlayan kişilerin iletişim veri tabanının oluşturulması, bölgedeki proje kapasitesini anlamak ve strateji belirlemek için atılacak ilk adımı oluşturmaktadır.

Hedef 2.4: Bilişim teknolojilerinin kullanımının toplumun her kesiminde yaygınlaştırılması

Bilgi ekonomisi kavramı, yenilikçi bilgi potansiyeline dayalı bilginin üretimi ve kullanımını gündeme getirmiştir. Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı'nın öngördüğü doğrultuda "Bilgi Toplumu Stratejisi"nde öngörüldüğü üzere, bölgede bilgi toplumuna geçiş sürecinin hızlandırılması gerekmektedir. Kentsel ve kırsal kesimin internete erişim olanakları arttırılacaktır. Bu kapsamda, bilim turları, bilgi evleri vb. uygulamalarla örnekendirilebilecek e-öğrenme, interaktif öğrenme etkinliklerine ve gezici yeni öğrenme modellerine destek verilmesi büyük önem taşımaktadır.

Bilişim teknolojilerinin gündelik hayatın yanısıra profesyonel yaşamda da yaygınlaştırılması; kurumsallaşma, rekabet edebilirlik ve verimlilik açısından zaruriyet taşımaktadır. Bu amaçla, kamu kesimi ve özel sektör yöneticisi ve çalışanları başta olmak üzere toplumun her kesiminin bilişim imkânlarını etkin kullanmasının desteklenmesi hedeflenmesinin yanısıra bölgedeki teknoloji merkezlerinden ve sektöründe önder özel sektör kuruluşu ile sivil toplum kuruluşlarından yararlanılmasına özen gösterilecektir.

Hedef 2.5: Bilimsel araştırma, kültürel etkinlik ve eğitim olanaklarının zenginleştirilmesi

Örgün eğitimin kişisel düşünce ve becerilerinin ortaya konulması alanındaki yetersizliklerinin giderilmesi önem taşımaktadır. Bu kapsamda, temel eğitim kurumlarının ve sivil toplum örgütlerinin bilimsel araştırmaları, özellikle inovasyon ve Ar-Ge'ye yönelik projeleri desteklenecektir. KOBİ'lerin katılım sağlayabileceği Ar-Ge ve yenilikçilik odaklı programlar için farklı proje ekipleri oluşturulması gerekmekte olup, özellikle bölgede eksik olan üniversite-sanayi birlikteliğinin sağlanabilmesi için yine her ilde TÜBİTAK, KOSGEB ve TEKMER gibi kurumlarla ortak çalışılarak inovasyon ve bilgi odaklı bir işbirliği ağının kurulmasıyla, bölgenin küresel ölçekte rekabet edebilirliğini ve sürdürülebilir kalkınma artıracak bu iki aktörün aynı platformda buluşması sağlanacaktır. Bu yolla, özellikle KOBİ'ler, TÜBİTAK MAM ve üniversiteler arasında Ajans'ın koordine edeceği ortak platformla, 7. ÇP ve diğer uluslararası Ar-Ge projelerine başvuruların artırılması mümkün olabilecektir.

Bölgenin sosyal hayatını şekillendirecek kültürel ve sanatsal etkinlikler, bilim merkezleri, bilgi evleri, şehir bilim merkezleri, kültürel ve sanatsal nitelik taşıyan organizasyonlar, yaz okulu etkinlikleri, yabancı dil kursları, halk kütüphanesi ve gezici kütüphane ve spor tesisleri gibi faaliyetler desteklenecektir.

Yenilikçi düşünce anlayışının benimsenmesi doğrudan yaratıcılıkla ilişkilidir, bireysel yaratıcılığın geliştirileceği en uygun yaş aralığı örgün eğitim öncesine denk düşmektedir. Bu tarz etkinliklerin gerçekleştirileceği kreşlerin sayısı ve niteliği arttırılacaktır ve yine bu kapsamda okul öncesi eğitim altyapısının güçlendirilmesi bir gereklilik olarak ortaya çıkmaktadır.

Yüksek öğrenim kurumlarının öğrenci ve bölge halkı arası etkileşiminin artırılmasına yönelik faaliyetlerinin desteklenmesi gerekmektedir. Örnek olarak, üniversite öğrencilerinin sivil toplum faaliyetlerine katılımının desteklenmesi, öğrencilerin profesyonel hayata hazırlanmalarına olduğu gibi bilimsel faaliyetlerde bölgenin ihtiyaç ve önceliklerinin ön plana çıkarılmasına büyük katkı sağlayacaktır.

Hedef 2.6: Kentlilik kültürünün geliştirilmesi, sosyal içermenin ve bütünleşmenin sağlanması

Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova illerinden oluşan TR42 Düzey 2 Bölgesi, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı'nca hazırlanan "Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Endeksi (2003)" sıralamasında Türkiye genelinde 5. sırada yer almasına karşın bölgedeki diğer illerin bu sıralamadaki konumu heterojen bir görünüm sergilemektedir.

TR42 Düzey 2 Bölgesi içinde Kocaeli dışındaki illerde şehirleşme oranı Türkiye ortalamasının altında yer almaktadır. Bölgede genel olarak şehirleşme oranının düşük olmasının yanısıra, şehirleşme oranının yüksek olduğu alanlarda da kentlilik kültürünün geliştirilmesi gerektiği gözlemlenmektedir. Bu çerçevede sadece kentleşmeye yönelik

Fotoğraf: İbrahim BİLGİN

olan mekânsal düzenlemelerin değil, beşer anlayışının temel alındığı kentlilik kültürünün geliştirilmesini sağlayacak faaliyetlerin desteklenmesi sağlanacaktır. Bu kapsamda birey hareketliliğinin arttırılması, hizmetlerin toplumsal kesimlerin değişen sosyo-ekonomik özelliklerine uygun olarak çeşitlendirilmesi ve Hedef 2.5'te yer verilen faaliyetlerin hayat geçirilmesi aracılığıyla kentsel yaşamın canlandırılarak kentlilik kültürünün geliştirilmesi büyük önem arz etmektedir.

Sosyal içerme anlayışından hareketle, dezavantajlı sosyal gruplar (engelliler, yaşlılar, ihtiyaç sahipleri vb.) ile kadınların ve gençlerin sosyo-ekonomik hayata katılımı, sosyal kalkınmanın başarılması açısından büyük önem taşımaktadır. Anılan dezavantajlı grupların günlük yaşamda yer alabilmeleri ve toplum ile bütünleşebilmeleri için yürütülecek faaliyetler desteklenecektir.

Ayrıca bölgeye göç yoluyla gelen kesimle, mevcut toplumsal yapı arasında bütünleşmenin gerçekleştirilebilmesi için yeterli toplu konut arzının sağlanması, istihdam kapasitesini arttırıcı yönde politikaların geliştirilmesi önem taşımaktadır.

Bu hedefte adı geçen faaliyetlerin merkezi yönetimin taşra teşkilatları, yerel yönetimler, STK'lar ve yazılı ve görsel medya kuruluşları arasında sağlanacak işbirliği etrafında yürütülmesi öngörülmektedir.

AMAÇ 3.

ÇEVRESEL SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİN SAĞLANMASI TEKNİK ALTYAPININ GÜÇLENDİRİLMESİ

Sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak adına rekabet gücünün artırılması ve beşeri kaynakların geliştirilmesi için belirlenen öncelikler, çevresel sürdürülebilirliğin sağlanması ve teknik altyapının güçlendirilmesi amacı ile bütünleştirilmiştir.

Bu amaç kapsamında sürdürülebilirlik kavramı temelinde, bu kavramın geniş kapsamlı içeriğinden yola çıkılarak ve teknik altyapıya ilişkin konular da dikkate alınarak şehirleşme, çevre, enerji, afet, atık yönetimi ve altyapı konularına yönelik hedefler üretilmiştir.

Yatırım süreçlerinde ve ekonomik faaliyetlerin devamında; bölgedeki çevresel koşulların sürdürülebilir olması, enerji arzında çeşitliliğin bulunması ve enerji verimliliğini destekleyecek altyapının mevcudiyeti, afet ile ilgili olarak çalışmalarda bulunulması, tüm kentsel ve diğer altyapı hizmetlerinin belirli bir düzeyde olması dikkate alınan konulardır. Bu nedenle hem rekabet gücünün artırılması, hem de ekonomik faaliyetlerin devamının sürekli kılınarak insan kaynakları temininde karşılaşılan sorunların giderilmesi için çevresel sürdürülebilirliğin sağlanması esastır.

Nitelikli şehirleşmenin sağlanması, ilk etapta çevresel ve mekânsal sürdürülebilirlik için tasarlanmış gibi algılansa da aslında bölgeyi küresel ölçekte rekabet etme ortamına taşıyacak olan temel girdilerden biridir. Artık kentler ve bölgeler küresel boyutta birbirleri ile yarışır durumdadırlar ve bu yarışta ön sıralarda yer alan kentler ve bölgeler ekonomik ve sosyal anlamda gelişebilmektedirler. Bu nedenle bölge illerinin kentsel yaşam kalitelerini de doğrudan etkileyecek olan nitelikli şehirleşme faaliyetlerinin desteklenmesi, vizyona ulaşmada diğer stratejilerle birlikte bütünlük teşkil eden bir unsurdur.

Bu strateji altında saptanan öncelikler, mevcut durumda problem olarak nitelenen ya da ileride problem teşkil edebilecek olan konular için üretilmiştir. Ayrıca mevcut durum analizinden yola çıkılarak bölge illerinde farklı düzeylerde gelişmişlik seviyelerinin bulunduğu da söylenebilmektedir. Bu nedenle öncelikler bölgenin genel durumuna hitap edecek ve ileriye dönük olarak da bir tedbirler zinciri oluşturacak şekilde tasarlanmıştır.

Hedef 3.1: Çevresel koşullarının iyileştirilmesi

Bölge ölçeğinden gelen kararlarla özellikle yüksek verimlilikteki tarım alanları, orman alanları, içme ve sulama suyu havzaları, göller, kıyılar ve sit alanları ile taşınmaz kültür varlıklarının korunması sürdürülebilir çevre yönetimi açısından öncelik verilmesi gereken hususlardır. Bin Yıl Kalkınma Hedefleri'nden olan Çevresel Sürdürülebilirliği Sağlama amacına göre kentsel ve kırsal alanların bütünlük içerisinde planlanması ve yönetilmesi; ayrıca korunması gereken alanlara yönelik kullanım kararlarında ekonomik verimlilikten çok çevresel sürdürülebilirliğin ön planda tutulması ve yatırımların buna göre yönlendirilmesi esastır. Bölgedeki yerel yönetimler bu hedefin gerçekleştirilmesinde katkı sağlayacak en önemli aktörler olarak değerlendirilmektedir.

Kentsel alanlarda yaşam alanlarının sağlıklılaştırılması, kentsel dönüşüm ve kentsel yenileme faaliyetlerinin mekânı ve o mekânda süre giden yaşamı azami seviyede koruyacak şekilde gerçekleştirilmesi için, bu kapsamda hazırlanacak projelere finansal ve teknik destek sağlanacaktır.

Ayrıca, bölgede yer alan taşınmaz kültür varlıklarının restorasyon, restitüsyon, rekonstrüksiyon projeleri ile sokak sağlıklılaştırma çalışmaları da desteklenecektir.

Hedef 3.2: Çevresel kirliliği önleyici projelerin desteklenmesi

Çevresel kirliliğin etkileri toplumun her kesimini ilgilendirmektedir ve bu kapsamda yapılacak çevresel kirliliği önlemeye yönelik her türlü faaliyet bölgenin geleceğini olumlu yönde etkileyecektir. Doğal ortamdaki dengelerin sağlanması, toplumun sağlığına ve geleceğine katkı sağlayacak çevresel koşulların üretilmesi ve bu koşulların sürdürülebilir kılınması, üretim ve tüketim süreci içindeki aktörlerin çevresel rollerinin tanımlanması ve rollere yönelik çevre bilincini arttıracak çalışmaların yapılması, çevre bilincini geliştirici ve kirliliği önleyici bir yaklaşımın içselleştirilmesi, atık yönetimi konusunda tüm bölgesel aktörlerin bilinç düzeylerinin artırılması, hammadde ve enerji kayıplarının önlenmesi ve geri dönüşüm ve yeniden kullanım olanaklarının geliştirilmesi gibi çalışmalar kirliliği ve çevresel zararı önleyici faaliyetlerin başında gelmektedir ve bölgedeki aktörlerin bu konulardaki faaliyetleri desteklenecektir.

Hedef 3.3: Bölgenin ulusal ve uluslararası çevre mevzuatı konusunda bilinçlendirilmesi

Avrupa Birliği'nin atık mevzuatının temelini "Atık Direktifi" ve "Tehlikeli Atık Direktifi" oluşturmaktadır. Avrupa Birliği'ne uyum sürecinde çıkarılan kanun ve yönetmelikler konusunda uygulamada çeşitli problemler vardır. Örneğin, tehlikeli atıkların bertarafı konusunda karşılaşılan iki temel problem söz konusudur. Bunlardan ilki atık bertaraf maliyetlerinin yüksek olması, diğeri ise atık üreticisinin atığını kendisinin bertaraf etmesi gerektiği konusundaki düşük bilgilendirme ve bilinç düzeyidir. Bu nedenle, atık üreten sanayi tesislerinin yoğun olduğu bu bölgede üretilen atıkların bertaraf edileceği uygun bertaraf tesislerinin kurulması ve kirlitenin bu sürecin bedelini ödemesi gerektiği gerçeğinin artık üreticisine anlatılması gerekli çalışmaların yapılması desteklenecek

faaliyetler arasındadır. Uyum sürecinde 2007-2023 yılları arasında gerçekleşmesi gereken 58 milyar avroluk yatırımın 15 milyar avrosunun özel sektör tarafından gerçekleştirilmesi planlanmaktadır ve buna ilave olarak, AB fonları ile 12.7 milyar avro yatırım yapılacaktır. Bu çerçevede, AB Çevre Fıslına uyum sürecinin sanayiciye getireceği yükümlülükler konusunda eğitim toplantıları düzenlenmesi gerekmektedir. Ayrıca, bu süreçte kamu kurumları ve özel sektör “e-çevre” izinleri gibi süreçlere adapte edilecektir. Proje hazırlıkları ile hizmet (kapasite geliştirme), mal (su, atıksu, atık, hava sektörü teçhizatı) alımları ve inşaat ihaleleri artacak olup, bu durum özel sektör için istihdam ve ticaret ortamı sağlayacaktır. Toplam kalite standardı ve enerji verimliliği uygulamaları ile sanayide üretim verimliliği artacak ihracat daha da gelişecektir. Tüm bu fırsatlar konusunda sanayicinin farkındalık düzeyinin artırılması ve sektörel gelişmelere hazırlanması sağlanacaktır.

Ayrıca “Reach Tüzüğü” gereği Avrupa'ya ihracat yapmak isteyen kimya sanayisi işletmecileri kimyasallarını “Avrupa Kimyasallar Ajansı'na” kaydettirmek durumundadırlar. Bu noktadan itibaren Avrupa ülkeleri ile yapılacak olan kimyasal ürün ticaretinde kayıt esas olduğundan, bölgede bulunan işletmelerin Reach Tüzüğü konusunda bilgi edinmeleri sağlanacaktır.

Çevre konusunda kurumsal farkındalığının artırılması faaliyetlerinin yanısıra bölge halkının çevre konusunda bilinçlendirilmesinde en etkin olarak kullanılacak kanallar medya kuruluşları ile işbirliğine gidilmesi ve bu konuda bölgedeki kamu kurum ve kuruluşlarından da destek alınmasıdır.

Hedef 3.4. Yenilenebilir ve temiz enerji üretimi ile enerji verimliliğinin desteklenmesi, enerji maliyetlerinin düşürülmesi

Türkiye 2007 sera gazı emisyonlarının %77'si enerji sektöründen kaynaklanmaktadır. Türkiye'nin 26 Ağustos 2009 tarihinde taraf olduğu “Kyoto Protokolü'nün” nihai hedefi sera gazı emisyonlarının azaltılmasıdır. Önümüzdeki süreçte özel sektörün doğrudan yararlanabileceği ve araştırma geliştirme faaliyetlerini hızlandıracak yenilikçi çevre fonlarının kullanımı artacaktır.

Tüm bu gelişmeler dikkate alındığında güneş, rüzgar, biyogaz gibi temiz enerji projelerine finansman kaynaklarının temini için gerekli destek sağlanacak ve ayrıca emisyonların azaltılmasına yönelik yatırımlara destek ve işletmelerin yapacağı her türlü çevresel yatırımlara (atık su, emisyon, atık yönetimi) danışmanlık ve destek verilecektir. KOBİ'lerin, çevresel yatırımların kısa ve uzun vadede oluşacak getirileri hakkında bilgi sahibi olması sağlanacaktır.

Enerji verimliliği, üretimde miktar ve kaliteyi düşürmeden ve ekonomik kalkınma ile sosyal refahı engellemeden enerji tüketiminin en aza indirilmesi olarak tanımlandığında; enerji verimliliğinin sürdürülebilir kalkınmayı sağlamadaki önemi anlaşılmaktadır.

Enerji verimliliğini sağlayan yöntemler konusunda gerekli işbirlikleri geliştirilerek ve koordinasyon sağlanarak; enerji tüketicilerinin bilinçlendirilmesi sağlanacaktır. Bölgede yer alan enerji yoğun sektörlerde enerji verimliliğini sağlayıcı faaliyetler desteklenecektir.

Hedef 3.5: Atık bertarafı ve geri dönüşüm uygulamalarının desteklenmesi

Bölgede bulunan sanayi tesislerinin yoğunluğu atık bertarafına olan ihtiyacı artırmaktadır. Bölge; AB destekli “Life06 HaWaMan Projesine” göre Türkiye’de üretilen yıllık 1.350.000 ton tehlikeli atığın % 12,8’ini üretmektedir. Bölgede üretilen tehlikeli atıkların bertarafında yeterli altyapının bulunmaması nedeniyle; bölgenin çevresel altyapısının güçlendirilmesi için kurulacak olan atık bertaraf tesislerine destek verilecektir.

Atık yönetimde öncelik sırası önleme, kaynaktan azaltma, yeniden kullanım, geri kazanım/geri dönüşüm, ön işlem (yakma dâhil) ve bertaraf şeklindedir. Öncelikle atık oluşumu önlenmeli, eğer bu gerçekleştirilemiyorsa atık miktarı kaynağında azaltılmaya çalışılmalıdır. Atığın başka bir üretim sürecinin hammaddesi olarak kullanılması için üretim süreçleri gözden geçirilmelidir. Daha sonra kaynağında geri dönüştürülebilir atıklar ayrıştırılmalı geri kalan atıklar ise kompostlaştırma ve biyogaz eldesi gibi geri kazanım faaliyetlerinde değerlendirilmelidir. En son çözüm ise yakma ve bertaraftır. Bölgede yapılacak olan atık yönetimi yatırımları yukarıda yer alan öncelik sırasına göre desteklenecektir.

Düzenli Depolama Direktifi’nde belirlendiği üzere, evsel nitelikli katı atıkların bertarafına yönelik olarak halihazırda kullanılan katı atık düzenli depolama sahalarına gönderilen biyo bozunur çöp miktarının yıllara göre azaltılması amacıyla konulan hedef değerlere ulaşılması için söz konusu atıkların bertarafına yönelik uygun teknolojilerin (kompost, biyometanizasyon, yakma vb.) belirlenmesine yönelik çalışmalar yürütülmesi ve tesis inşası ve işletilmesine yönelik fizibilite çalışmalarının yapılması gerekmektedir. Ayrıca; ambalaj atıkları, elektrikli-elektronik atıklar, kullanılmış kızartmalık atık yağlar, atık pil ve akümülatörler, inşaat ve yıkıntı atıkları, ömrünü tamamlamış lastikler, evlerden kaynaklanan tehlikeli atıklar, büyük hacimli atıklar, park-bahçe atıkları vb. atıkların sağlıklı bir şekilde biriktirilerek geri kazanımını/bertarafını sağlamak ve tüketicileri bu sisteme dâhil etmek için “Atık Getirme Merkezlerinin” bir an önce kurulması gerekmektedir.

Bölge illeri tarafından yapılması gereken “Atık Yönetim Planları”nda öngörülen faaliyetlerin yürütülerek gerekli dönüşümün zamanında gerçekleştirilebilmesi için yerel yönetimlerin kurumsal organizasyon ve insan kaynakları bakımından güçlendirilerek gerektiği biçimde yapılandırılması da kritik önem taşımaktadır. Bununla birlikte; “Atık Yönetim Planları”nda öngörülen hedeflere ulaşılabilmesi için, atık azaltımı, geri dönüşüm/geri kazanım konularında halkın eğitim ve bilinçlendirilmesi çalışmaları büyük önem taşımaktadır.

Hedef 3.6: Bölgesel hedefler kapsamında gerçekleştirilen yatırımlarda altyapı ihtiyaçlarının karşılanması

Yatırımcıların bölgeye çekilmesinde ve yatırımların verimli bir şekilde işletilmesinde altyapının uygun bir şekilde inşa edilmiş veya projelendirilmiş olması önem arz etmektedir. Ancak yatırımlara altyapı sağlanmasından sonraki süreçte kısa vadede aktarılan mali kaynakların geri dönüşümünün sağlanamaması yerel yönetimleri ve ilgili kuruluşları bu konuda fazla aktif olmamaya yönelten en önemli konudur. Teknik altyapı sağlanmasında her sektör için ilgili paydaşların katkılarının alınması ve her türlü teşvikten ve kaynaktan yararlanılmalarının sağlanması ile finansal eksiklikten kaynaklanan altyapı sağlama sorunları asgari düzeye indirgenecektir.

Ayrıca, altyapıya ayrılacak kaynakların etkin kullanımını artırmak üzere sanayi, tarım ve turizm sektörlerinde bölgesel önceliklerin tespit edilmiş olması ve altyapı yatırımlarının önceliklerle paralel olarak etaplar şeklinde gerçekleştirilmesi sağlanacaktır.

Organize sanayi bölgelerini, küçük sanayi sitelerini, serbest bölgeler ile teknoloji merkezlerini kapsayan planlı sanayi bölgeleri sürdürülebilir kalkınmanın en temel destekleyici unsurlarındadır. Bu gibi sanayi tesislerinin kümelenerek etkinlik gösterdiği alanlara olan talebin artırılması ve bu bölgelerde çevresel konularda yol açılan zararlı etkilerin en aza indirilmesi için teknik altyapı ve ulaşım son derece önem arz etmektedir. Bu bölgelerin doyunlaştırılmasında sanayicilerin talep yönlü yer seçimlerini desteklemek de bu altyapı geliştirme çalışmaları sonucunda kolaylaşacaktır. Bunların yanısıra, firmaların teşvik almalarının kolaylaştırılması, eğitim ve danışmanlık faaliyetlerinin geliştirilmesi, lobiciliğin sağlanması gibi hususlarda ve altyapı yatırımlarının yönlendirilmesinde planlı üretim bölgelerine (OSB, KSS, Teknopark, Tekmer) öncelik verilecektir. Bu kapsamda planlı sanayi bölgeleri ile özellikle sektörel sivil toplum kuruluşları ihtiyaçların tespitinde en önemli aktörler olarak değerlendirilmekte ve özel sektör kuruluşların katılımı önemsenmektedir.

Tüketim noktası olan turistik bölgelerde, erişilebilirliğin artırılması bakımından ulaşım olanaklarının geliştirilmesi ve işleyişin sağlıklılaştırılması açısından altyapının iyileştirilmesi gerekmektedir. Ulaştırma olanaklarının iyileştirilmesinde mevcut karayolu bağlantılarının iyileştirilmesinin yanında, farklı ulaşım türlerinin (hava, deniz, demiryolu, karayolu) entegrasyonunun sağlanması önemlidir. Erişilebilirliğin iyileştirilmesine paralel olarak mevcut içme suyu, kanalizasyon, atık su, katı atık toplama ve bertaraf tesisleri altyapılarında da sağlıklılaştırmaya gidilecektir. Ayrıca bu yatırımlara, turizm bölgeleri ile koridorları içinde ve bu alanların anakentlerle bağlantı noktalarında öncelik verilerek, farklı finansman modelleri uygulanmak suretiyle, yerel yönetimlerin ve merkezi idare birimlerinin işbirliği ile destek verilecektir.

Hedef 3.7: Nitelikli şehirleşmenin sağlanması

Kentleşme oranı %80 olan TR42 Düzey 2 Bölgesi'nde kentleşme süreci devam etmektedir. Yeni yerleşim alanlarının açılması ve mevcut yerleşimlerde kentsel dönüşüm uygulamalarının gerçekleştirilmesi zaruret haline gelmiş olup bölgede bu türde faaliyetlerde bulunmaktadır. Kentlerin sahip olduğu mekânsal örgütlenme biçimi hem üretimin hem de tüketimin gerçekleştirildiği alanlardır. Çok fonksiyonlu olarak adlandırılabilir olan kentsel alanlarda sağlıklı kentleşmenin sağlanabilmesi, planlı, sağlıklı, güvenli, yaşanabilir ve sürdürülebilir yerleşmelerin oluşturulabilmesi için üretilen politika ve uygulama faaliyetleri desteklenecektir.

Kentsel alanlarda yaşam kalitesinin iyileştirilmesine yönelik çalışmalar yapılması, afetlere dayanıklı yapılaşma şartlarının yerine getirilmesine, doğal ve kültürel değerlerin korunmasına, kaçak yapılaşmanın engellenmesine, kentsel dönüşüm ve genişlemenin planlama ilkelerine uygun yapılmasına, teknik ve sosyal altyapının iyileştirilmesine ve sosyal donatıların oluşturulmasına yönelik faaliyetlere destek verilecektir. Genelde bölgedeki yerel yönetimler özelden ise belediyeler nitelikli şehirleşme hedeflerinin gerçekleştirilmesi için ana oyuncular olarak kabul edilmekte ve bu noktada bölge halkının katılımı ve istekliliği önem taşımaktadır.

Hedef 3.8: Bölgenin ulaşılabilirliğinin güçlendirilmesi ve ulaşımda çeşitliliğin sağlanması

TR42 Düzey 2 Bölgesi erişilebilirlik ve ulaşım altyapısı ile bu konudaki yatırımlar bakımından oldukça gelişmiş düzeydedir. Bölgeden geçen Anadolu Otoyolu, İstanbul-Anadolu Demiryolu hattı ile yapımı devam eden Marmaray ve Hızlı Tren, Karadeniz Otoyolu bağlantısı, 3.Köprü, Körfez Geçişi, Karasu ve Derince Limanları, Cengiz Topel Havaalanı gibi unsurlar ve ulusal-uluslararası projelerin varlığı her ne kadar ulaşılabilirlik konusunda bölgenin ne derece güçlü olduğunu gösterse de; bölgenin ticaret, ihracat ve turizm kapasiteleri göz önünde bulundurulduğunda ulaşılabilirlik konusundaki yatırımların desteklenmesinin önemi anlaşılabilmektedir. Ülkenin makro ulaşım stratejileri de göz önünde bulundurularak, bölgede ulaşım alt ve üstyapısının bütün ulaşım modları düşünülerek bütüncül bir yaklaşımla ele alınması önem arz etmektedir.

Özellikle, Cengiz Topel Askeri Havaalanının sivil tesislerinin hava kargo taşımacılığı üssü olması, Karasu Limanı ve entegre karayolu bağlantısı ile Karadeniz'e açılma olanağı bölge sanayisinin kritik ihtiyaçlarını karşılayacaktır. Yolcu ve yük taşımacılığında hava, deniz ve demiryolu kullanımı konusundaki yatırımlar bu kapsamda desteklenecek, farklı ulaşım türleri arasındaki aktarma alanları, ulaşım konusunda bilgi sistemlerinin ve paylaşımının kullanılmasına yönelik projeler uygulanacak ve böylelikle gelişmiş ülkelerde olduğu gibi karayolu trafiğinin artış oranının sınırlanması; neden olunan hava kirliliği, kaza riski ve gürültü gibi hususların asgari düzeye çekilmesi sağlanacaktır.

Kent içi yolcu taşımacılığında ise raylı sistemi özendirilecek çalışmalar yapılmalı ve temiz ulaşım türlerine yönelik yatırımlar teşvik edilecektir. Ayrıca kent merkezlerinde

Fotoğraf: Alp ÖZ

yayalaştırma ve bisiklet olanakları ve fosil yakıtlara olan bağımlılığı azaltıcı önlemler araştırılacaktır. Toplu taşıma sistemlerinin entegrasyonunun desteklenmesi ve özellikle deniz taşımacılığının bu alandaki öneminin artırılması da karayollarına olan baskıyı azaltmada önem arz etmektedir. Özellikle yerel yönetimlerin ulaşım master planlarını tamamlaması işletmelerin lojistik ihtiyaçları açısından da olumlu olacaktır.

Halkın ulaşım konusunda bilinçlendirilmesi ve toplu taşıma kültürünün yerleşmesine yönelik faaliyetler ile bu kapsamdaki örgütlenmelerin teşvik edilmesi konusunda üniversitelerin ilgili birimlerinden ve sektörel sivil toplum kuruluşlarıyla birlikte hareket edilmesi de bölge için faydalı olacaktır.

Hedef 3.9: Afete hazırlık ve afet koordinasyon çalışmalarının yürütülmesine destek verilmesi

Bölgede risk teşkil eden orman yangını, su baskını gibi doğal afetlerin yanısıra TR42 Düzey 2 Bölgesi'ni tehdit eden en önemli unsur, dünyanın en hızlı hareket eden ve en aktif faylarından biri olan Kuzey Anadolu Fay Hattı üzerindeki yer almasıdır. Böyle bir tehdit üzerinde yer alan ve ülkenin sanayi üretiminde göz ardı edilemez bir paya sahip olan bölgede; ekonomide önemli yer tutan sanayi tesislerinin, lojistik tesislerinin, yerleşim alanlarının, tarihi ve kültürel varlıkların her türlü afete hazırlıklı hale getirilmesi için ilgili kurum ve kuruluşlar ile sivil toplum kuruluşlarının yapacakları çalışmalar desteklenecektir.

Bu kapsamda yapı güçlendirme çalışmalarına öncelik vermek, jeolojik açıdan yapılaşmaya uygun olmayan risk alanlarının yerleşimden arındırılmasını ve eğer gerekirse tasfiyesini gerçekleştirmek, yerleşim yoğunluklarını uygun seviyelerde belirlemek ve halkın, yerel yönetimlerin, kamu kurum ve kuruluşlarının risk planlaması konusuna önem vermesini sağlamak gerekmektedir. Bunların desteklenmesi sürecinde de afet bilgi sistemleri ve afet koordinasyon altyapısının iyileştirilmesi faaliyetleri teşvik edilecektir.

Doğal afetler dışında özellikle büyük sanayi tesislerinden kaynaklı felaket risklerine yönelik önlemler alınacak ve demiryolu, karayolu ile deniz ve liman kazalarına karşı etkin engelleme yöntemleri ve projeleri geliştirilecektir. Afete hazırlık önlemlerinin ve planlamaların yanısıra afet sonrası eylemlerin de belirlenmesi zorunluluk arz etmektedir. Afet ve acil durum planlarının yapılması ve afet sonrası için hazırlıkların tamamlanması sağlanacaktır.

Bölge halkının afet öncesi ve sonrasında yapılabilecekler konusunda bilgilendirilmesi, bilinçlendirilmesi ve bu amaçla sivil toplum faaliyetlerinin teşvik edilmesi, afet koordinasyon faaliyetlerinin etkinliğinin artırılması, afetlerin yıkıcılığına önlem olarak altyapı güçlendirme çalışmalarının desteklenmesi zaruridir. Bölgenin afet riski ve öncelikleri ile bu alandaki deneyimleri düşünüldüğünde afet koordinasyon yürütme faaliyetlerinin gerçekleştirilmesinde en önemli paydaşlar üniversiteler ile diğer kamu kurum ve kuruluşlarıdır.

AMAÇ 4.

TARIMSAL KALKINMANIN SAĞLANMASI

TR42 Düzey 2 Bölgesi'ndeki çok sektörlü ekonominin içinde mevcut durumdaki işlerliği ile potansiyelinin oldukça altında faaliyette bulunan kırsal kalkınma kolunun, bu strateji altında belirlenen önceliklerle geliştirilmesi hedeflenmektedir. Diğer 3 temel amaçta olduğu gibi burada da belirlenen öncelikler, mevcut durum ve potansiyel tespitlerinden yola çıkılarak düzenlenmiştir.

Kırsal kalkınmanın sağlanmasının, hem kırsal faaliyetlerin geliştirilmesi hem de kırsal faaliyetlere bağlı sanayi kollarının desteklenmesi yolları ile gerçekleşmesi öngörülmektedir. Böylece kırsal faaliyetlerin içinde yer alan tarım ve hayvancılık sektörleri ile sanayi sektörü bütünleşmesi bölgenin rekabetçilikte daha iyi bir noktaya gelmesini sağlayacaktır.

Verimli tarım arazilerinin ve uygun iklim koşullarının bulunduğu TR42 Düzey 2 Bölgesi'nde, tarım ve hayvancılıkla ilgili mevcut durumdaki sorunların çözümüne yönelik olarak düzenlenen öncelikler, aynı zamanda bu sektörlerin ileriye dönük olarak kalıcı çözümlere kavuşturulmasına imkân tanıyacaktır.

Özellikle tarım ve hayvancılıkla ilgili yürütülen faaliyetlerde teknolojik gelişmelerin daha ileri düzeye taşınması, kentleşmenin tarım alanları üzerinde oluşturduğu tehdidin önlenmesi gibi konulara yönelik öncelikler aşağıda yer almaktadır. Ayrıca tarımda verimliliği düşüren en önemli problem, tarım arazilerinin parçalı olması ve bu nedenle arazi toplulaştırılması eylemini desteklemek bir öncelik olarak yerini almıştır.

Hedef 4.1. Bölgesel ürünlerin yetiştirilmesi, örtü altı tarım, ekolojik tarım, süs bitkileri, sertifikalı fidancılık ve su ürünleri dallarında üretimin ve verimliliğin sağlanması

Bölge, iklim ve toprak özellikleri bakımından tarımsal üretimde yüksek verimlilik ve ürün çeşitliliği sunabilmesi gibi tarımsal üretim açısından çok önemli üstünlüklere sahiptir. Yöreye özgü ürünlerin kayıt ve tespiti, markalaşmanın sağlanarak iç ve dış pazarlarda tanıtım çalışmaları desteklenecektir. Bölge, geleneksel tarımsal faaliyetlerin yanında süs bitkileri üretimi, örtü altı tarım, sertifikalı fidancılık, organik tarım ve su ürünleri gibi konularda önemli üretim miktarına ve potansiyele sahiptir. Bu nedenle söz konusu üretim dallarında üretimin teşvik edilmesi, çeşitlendirilmesi, geleneksel pazarlama kanallarından ziyade yeni pazarlama anlayışlarına atfen ürün ihtisas borsalarının ve organize bölgelerinin kurulmasının ve geliştirilmesinin teşvik edilmesi önem arz etmektedir. Bu amaçla özellikle tarımsal araştırmalar yapan merkezler, enstitüler ile kamu kurum ve kuruluşları bölgede tarımsal üretimde verimliliğin sağlanmasında işbirliği yapılacak paydaşlar olarak değerlendirilmektedir.

Fotoğraf: Ceyhun ÖZENER

Hedef 4.2. Verimli tarım alanlarının ve su kaynaklarının korunması ve farkındalık sağlanması

Tarımsal arazilerin kullanım kabiliyet sınıflarına göre dağılımı sekiz ayrı ölçekte değerlendirilmektedir. Birinci sınıftan sekizinci sınıfa kadar ayrılan bu sınıflandırmada derece sayısı arttıkça arazinin verimlilik ve kullanım kabiliyeti ters orantılı olarak azalmaktadır. Bu sekiz sınıflı arazi kullanım kabiliyet sınıflandırmasında ilk dört sınıf; iyi bir toprak idaresi altında bölgeye adapte olmuş kültür bitkileri ile orman, çayır-mera bitkilerini iyi bir şekilde yetiştirme yeteneğine sahip olan arazileri ifade etmektedir. Bu bakımdan, TR42 Düzey 2 Bölgesi, Türkiye ortalamasına ve diğer bölgelere nazaran bu ilk dört sınıfın genel içindeki oranı açısından daha fazla oranda bu ilk dört toprak sınıfını barındırmaktadır. Bölgenin sahip olduğu bu üstünlüğün, verimli tarım alanlarının korunmasına yönelik ve verimli toprakların tarımsal amaçların dışında kullanımına karşı önlemler alınacak, bu konuda kamuoyunun ve yerel halkın bilinçlendirilmesi faaliyetleri desteklenecek ve tarım arazilerinin korunmasına yönelik teknik ve ekonomik önlemlerin alınması sağlanacaktır.

Fotoğraf: Sakarya TSO

Bölge, su kaynakları ve sulama imkânları açısından da Türkiye içerisinde ayrıcalıklı bir konumdadır. Bölge içerisinde yer alan iller, Marmara, Sakarya ve Batı Karadeniz Havzası gibi üç farklı su havzası içerisinde yer almaktadır. Toprak ve su kalitesinin korunması, yenilenebilir doğal kaynakların sürdürülebilirliği ve konvansiyonel tarımın olumsuz etkilerinin azaltılması yönünde gerekli tedbirlerin alınması ve bu amaçlara hizmet edebilmek için yerel ölçekte halkın bilinçlendirilmesi gereklidir. Uygun toprak işleme, sulama ve benzeri kültürel tedbirlerin yaygınlaştırılması ve oluşabilecek kontrolsüz ve bilinçsiz su kullanımı ile erozyon riski de azaltılarak sürdürülebilir kırsal gelişim desteklenecektir. Farkındalık yaratma ve arttırma faaliyetleri özellikle yerel yönetimler, kamu kurum ve kuruluşları ile sivil toplum kuruluşlarının ortak katılım göstereceği bir süreçle mümkün olacaktır.

Gün geçtikçe önemi artan ayrıca birçok platformda dile getirilen küresel ısınma ve kuraklığa karşı mücadele kavramı içerisinde su kaynaklarının korunması; özellikle etkili bir "su kaynakları yönetimi" ile mümkündür. Bu amaca yönelik olarak modern sulama tekniklerinin kullanılması ve yaygınlaştırılması desteklenecektir. Hala vahşi sulama yapılan yerlerde ve ürünlerde en azından yağmurlama sulamanın, ülkemiz su kaynakları düşünüldüğünde ise daha modern, etkili ve verimli bir sulama sağlayan damlama sulama sistemlerine geçilmesi ve yaygınlaştırılması, bölgesel ve anlamda hayati önem arz etmektedir.

Verimli tarım arazilerinin korunması ve etkin kullanımı, toplumda bilinç düzeyinin arttırılması, doğal kaynakların ve su kaynaklarının korunması ile tarımsal ve çevresel sürdürülebilirliğin sağlanması desteklenecektir.

Hedef 4.3. Tarım-Sanayi, Tarım-Turizm entegrasyonunun sağlanması ve Tarımda Ar-Ge Çalışmalarının Desteklenmesi

Sanayi sektörünün önemli bir kısmı, özellikle gıda ve dokuma sanayi hammadde gereksinimini tarımdan sağlamaktadır. İstenilen kalitede ve yeterli miktarda hammadde elde edilmesi tarımsal sanayinin gelişimi açısından önemli bir faktördür. Günümüzde tarıma dayalı ihtisas organize sanayi bölgelerinin kurulması bu amaçlara hizmet edecek en etkili araçlardan biridir.

Tarıma dayalı ihtisas organize sanayi bölgeleri; besicilik, süt sığırcılığı, seracılık, çiçekçilik faaliyetlerinin de bir arada yapıldığı, disipline edildiği, tek elden sevk ve idare edildiği ve desteklendiği organize sanayi bölgeleri uygulamalarına benzer altyapıyı ve çoğu girdiyi ortak kullanan, işletmeler ve üreticiler arasında sinerji yaratarak rekabet ve dayanışmanın artırılmasını sağlayan, ortak pazarlama, Ar-Ge, bilgi paylaşımı, eğitim imkânı, kredi temini, danışmalık hizmetleri, idari, sosyal, makine parkı ve teknik ünitelerin ortak kullanımına imkân vermesinin yanısıra kurulduğu bölgeye ve ülke ekonomisine ekonomik ve sosyal katkı sağlayan yapılanmalar olduğundan ötürü bölgede yaygınlaştırılacak ve mevcut bölgeler doyunlaştırılacaktır.

Bölgenin besicilik, süt sığırcılığı, örtü altı tarım, süs bitkileri ve kesme çiçek konularında oldukça önemli üretim miktarı ve potansiyeli bulunduğu ve konumsal avantajları göz önüne alındığında, bu alanda Bölge içerisinde ön plana çıkan yerlerde tarıma dayalı ihtisas OSB'lerin kurulması ve geliştirilmesi önemlidir ve desteklenecektir.

Kırsal turizm de kırsal alanların gelişmesinde önemli bir rol üstlenmektedir. Kırsal turizm, kırsal alanlarda sadece alternatif istihdam olanakları ve ek gelir kaynakları sağlamakla kalmayıp, aynı zamanda kırsal ve kentsel nüfus arasında etkileşimi teşvik etmekte ve kırsal alanlar çevresi ve tarihi ile birlikte kırsal turizm için önem arz etmektedir. Bu durum, kırsal nüfusa daha güçlü bir kimlik duygusu vermekte olup kırsal alanlarda yaşam kalitesinin artırılmasına katkı sağlamaktadır. Bölge, hem yayla turizmi hem de kültür turizmi açısından güçlü bir potansiyele sahiptir. Bu açıdan, kırsal bölgelerde olanak bulan doğa turizmi, kırsal turizm, eko-turizm gibi alternatif turizm çeşitleri "Rekabet Gücü'nün Arttırılması" amacıyla da belirtildiği gibi desteklenecek ve tarımsal alanlarda turizm olanakları çeşitlendirilecektir.

Tarım ve gıda sektöründe küreselleşmenin de etkisiyle üretimde verimlilik artışı kadar kalite faktörü de iç ve dış pazarda rekabet edebilmenin şartlarındandır. Bölge tarımındaki yüksek potansiyelin üretime dönük olarak daha da geliştirilmesi ve rekabet edebilirliğinin artırılması tarımda ve gıda sanayinde teknolojinin ve Ar-Ge çalışmalarının mümkün olan en yüksek düzeyde entegrasyonu ile mümkündür. Bu nedenle, tarımda ve gıda sektöründe Ar-Ge çalışmaları ve teknoloji kullanımının geliştirilmesi ve sonuçların tabana doğru yayılması sağlanacaktır. Bölgede yer alan Teknoloji geliştirme faaliyetleri yürüten kuruluşlar ile özellikle TÜBİTAK MAM bünyesindeki enstitülerden ve üniversitelerin bilgi birikimi ve kabiliyetlerinden faydalanarak tarımda Ar-Ge çalışmaları yürütülebilecektir.

Hedef 4.4. Hayvancılık, kanatlı sektörü ve diğer katma değeri yüksek üretim dallarında üretim ve pazarlama altyapısının geliştirilmesi ve ürün borsalarının yaygınlaştırılması

Bölge, özellikle tarımın katma değeri yüksek üretim dallarında iklim ve toprak yapısı gibi doğaya bağımlı faktörler açısından avantajlar taşımaktadır. Ayrıca, tarımın yapısal sorunları noktasında diğer bölgelere nazaran daha iyi durumdadır. Hayvancılık konusunda Türkiye genelindeki trende paralel olarak büyükbaş hayvan varlığının azalmasına karşın kültür ve melez ırkı hayvan varlığı oranı ve hayvancılığın en önemli girdisi olan kaba yem üretimi yapılan desteklemelerin etkisi ile artmaktadır. Çayır mera ıslah çalışmalarının yapılması kaliteli kaba yem ihtiyacının giderilmesinde önemli bir unsurdur. Organize hayvancılık bölgelerinin kurulup geliştirilmesi hayvan pazarlarının iyileştirilip hayvan borsası haline dönüştürülmesi sağlanacaktır.

Bölgede tarımsal üretim içerisinde kanatlı sektörü en gelişmiş sektör konumundadır. Etlik piliç sektöründeki üretim kapasitesi açısından ilk 40 kuruluş arasında ilk iki sırayı Bolu ilinde faaliyet gösteren firmalar almakta ayrıca bölge itibarıyla yine 10 kuruluş bu liste içerisinde yer almaktadır. Bu 10 firmanın Türkiye etlik piliç üretim kapasitesi içindeki payı %70 civarlarındadır. Üretimin daha çok iç pazara dönük olarak yapılması sektörün zayıf yönlerinden birisidir. Kanatlı sektörünün dış pazarlarda daha fazla pay sahibi olması adına üretim girdi maliyetlerindeki yüksekliğin giderilmesi, damızlık, ilaç, serum ve yem katkı maddelerinde dışa bağımlılığın azaltılarak üreticilerin daha örgütlü hale gelmesi ve pazarlamaya yönelik yapıların güçlendirilmesi sağlanacaktır.

Bölge arıcılık açısından da zengin polen kaynaklarına sahiptir. Bu kapsamda, arıcıların en optimal düzeyde yerleşimine zemin hazırlanıp, arıcılık konusunda bilinçlendirme çalışmaları ile bal ve yan ürünleri üretiminin artırılması desteklenecektir.

Türkiye, dünya fındık üretiminin yaklaşık %75'ine, TR42 Düzey 2 Bölgesi ise Türkiye fındık alanlarının yaklaşık %25'ine ve üretiminin ise uzun yıllar ortalamasına göre yaklaşık %35'ine sahiptir. Üretim alanı olarak daha az miktara sahip olmasına karşın üretim miktarının ise üretim alanına göre daha fazla olmasının temel nedeni ise bölgedeki fındık üretim alanlarının son yıllarda verimli, düz ve az meyilli alanlara kaymasıdır. Bu yüksek miktardaki üretimin pazarlanması noktasında ise sorunlar mevcuttur. Ayrıca, bölge standartlara uygun taşıma ve depolama noktasında da yeterli koşullara sahip bulunmamaktadır. Pazarlama ve depolama koşullarının iyileştirilmesi noktasında fındık ürün ihtisas borsalarının ve lisanslı depoculuk sisteminin geliştirilmesi dünya pazarında daha iyi bir konum kazanılması açısından teşvik edilecektir. Sektörel sivil toplum kuruluşları ile özel sektör kuruluşlarının bu alanda yapılacak faaliyetlerde işbirliği içinde hareket etmesi ortak hedefin gerçekleştirilmesi anlamında önem taşımaktadır.

Hedef 4.5. Tarımda örgütlenmenin ve arazi toplulaştırmanın sağlanması

Örgütlenme, en genel anlamda; üreticilerin ve kırsal kesimde yer alan diğer paydaşların, yer aldıkları birlikler ve oluşturulan birliktelikler sayesinde yaratılan güçten faydalanmalarıdır. Paydaşlarına ekonomik, sosyal ve hukuki alanda birçok faydalar getiren örgütlenmeler genel olarak ekonomik-sosyal ve mesleki örgütlenmeler olarak iki şekildedir. Ekonomik ve sosyal amaçlı örgütlenmelere, kooperatifler, vakıflar ve mahalli idare birlikleri, mesleki örgütlenmelere ise ziraat odaları, çiftçi dernekleri ve çiftçi mallarını koruma meclisleri gibi kuruluşlar örnek verilebilir.

Bir bölgenin sahip olduğu ekonomik yapı ve gelişmişlik düzeyi örgütsel yapısıyla yakından ilgilidir. Bir toplumda örgütlenmenin yaygın ve güçlü olması gelişmişliğin bir göstergesi olarak kabul edilmektedir. TR42 Düzey 2 Bölgesi tarımda örgütlenme açısından güçlü bir bölgedir. Fakat Türkiye tarımındaki örgütlenme alanındaki genel yapısal sorunların (Devlet kooperatif ilişkileri, yasal sorunlar, mali sorunlar, kooperatif ve diğer birlikler arası iletişim etkileşim, eğitim ve araştırma) Bölge içinde de hissedilmesi ve azaltılması kurulmuş ve kurulacak olan üretici birlikleri ve tarımsal kooperatiflere teknik ve mali destekler sağlanarak giderilmesine destek olunacaktır.

Türkiye’de tarımının en başta gelen yapısal sorunlarından birisi olan arazi parçalılığı ve küçüklüğü sorunu hem etkin ve bilinçli tarım yapılmasını engellemekte hem de daha farklı ve zincirleme bir reaksiyon halinde diğer yapısal sorunların da ortaya çıkmasına neden olmaktadır. TR42 Düzey 2 Bölgesi doğal, beşeri, ekonomik, yasal ve sosyal nedenlerden dolayı arazi parçalılığı ve küçüklüğü sorununu en fazla hissedilen bölgelerden biridir. Arazi toplulaştırmasını sağlayacak düzenlemelerin yapılması ve özellikle bölge halkının konu hakkında bilinçlendirilip sürece gönüllük esasına dayalı katılımının sağlanması sürecin en önemli ayağıdır. Kamusal yapı ve uygulamaların yanında örgütlülük ve tarımsal örgütlenmelerin teknik ve mali yönden yeterliliği, arazi küçülmesini önleyici uygulamaların başarısında önemli bir faktördür. Bölgenin tarımsal üretim ve yapı açısından en önemli sorunlarından biri olan arazi küçüklüğü ve parçalılığı sorunun önlenmesi ve bu süreçte tarımdaki örgütlülük düzeyinin istenilen seviyede olması sektördeki en önemli önceliklerden olması bakımından gerek üst ölçek politikalarda yer alması önerilecek, gerekse yerel planlama çalışmalarında dikkate alınması sağlanacak ve bu konuda yapılacak çalışmalar desteklenecektir.

4. UYGULAMA VE PERFORMANS İZLEME

TR42 Düzey 2 Bölgesi için yapılmış ilk 'Bölge Planı' olma niteliğini taşıyan bu plan, uygulanabildiği ölçüde gerçekçidir. Bölgedeki paydaşların katılımıyla, "T.C. Doğu Marmara Kalkınma Ajansı" tarafından; "T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı" koordinasyonunda hazırlanan "TR42 Düzey 2 Bölgesi Bölge Planı" (2010-2013)'nin uygulanabilirliğinin artırılması için tüm kuruluşlara büyük sorumluluk düşmektedir.

Planın uygulanabilirliğinin arttırılması adına, "Bölge Planı" çerçevesinde, bölge geneli tarım, sanayi ve hizmetler sektörüne ilişkin eylem plan ve programlarının belirlenmesi; buna ek olarak alt ölçekte belirli sektörlerle ilişkin kümelenme analizlerinin gerçekleştirilmesi, alt sektör planlarının yapılması gerekmektedir. Ajans'ın bu konudaki çalışmaları devam etmektedir. Ajans'ın sunacağı 'Mali ve Teknik Destekler', bölgesel kalkınmışlık düzeyinin artırılması için önemli bir araç olarak, planının geçerlilik süresi ile eşzamanlı olarak uygulanacaktır. Mali ve Teknik Destekler'in kapsamı planda yer alan strateji ve öncelikler ışığında belirlenecek; farklı sektörlerdeki işletmelere, kamu kuruluşlarına ve sivil toplum kuruluşlarına yönelik sözü geçen desteklerin eriştiği ve etkilediği alanlar ve sonuçları performansın ölçülmesi adına ölçülebilir bir gösterge olacaktır.

Yatırımların akılcı yönlendirilmesi, 'Kalkınma Ajansları'nın temel kuruluş amaçları arasında yer almaktadır. Ajans, bölgede, yatırımcıların başvurduğu ilk kuruluş olma niteliğini kazanmış ve bu nedenle yatırım yönlendirmenin plana uygun gerçekleştirilmesi kaynakların etkin kullanımını sağlayacaktır. Bazı alanlarda, plan öncelikleri kapsamında bizzat yeni yatırımcı çekilmesi gerekmektedir. Yatırımcı ruhsat işlemlerinin tek elden koordine edilmesi, yatırımcılara ihtiyaç duyacakları konularda danışmanlık desteği verilmesi bölgeye yapılacak olan yatırımların yönlendirilmesi, Ajans bünyesinde faaliyet gösteren 'Yatırım Destek Ofisleri'nin sorumlulukları arasındadır.

Ajans, ulaşım ve çevre benzeri, yetkileri dışında yer alan konularda, yeni yatırımların planlanması ve sorunların merkezden çözümü adına girişimlerini DPT koordinasyonunda yürütecektir. Tesis edilecek işbirliği ağları yönetişimi kuvvetlendirecek, bölge içinde planın sahiplenmesini yükseltecek, bölge paydaşlarının yönlendirilmesini kolaylaştıracak, bölge dışında ise planın diğer bölge planları ile entegrasyonunu sağlayarak uygulanabilirliğini arttıracaktır. Ajans, bu doğrultuda çalışmalarına başlamış durumdadır.

Bölgede daha önceden yapılmış referans alınabilecek bir çalışma olmadığından somut performans göstergeleri belirleyip karşılaştırma imkânı bulunamamıştır. Bu nedenle planın amacı doğrultusunda gerçekleşme düzeyini saptayabilmek için plan süreci sonunda, yukarıda yer alan uygulama değişkenlerinde olumlu artışın gözlemlenmesi, planın uygulama performansının olumlu yönde gerçekleştiği sonucuna ulaştıracaktır.

5. FİNANSMAN

TR42 Düzey 2 Bölge Planı'nın kurgusunun üzerine oturduğu en önemli kaynak bölgede yaratılan katma değerdir. 2006 yılı verilerine göre, **TR42 Düzey 2 Bölgesi'nde yaratılan toplam katma değer yaklaşık 40 milyar TL'dir** (TUİK). Bölgede, tarım sektörü 3 milyar TL, sanayi sektörü 16 milyar TL, hizmetler sektörü 21 milyar TL'lik katma değere sahiptir.

Bölge Planı'nın finansmanının sağlanması konusu dolaylı ve doğrudan finansman şeklinde ikiye ayrılabilir. Dolaylı finansman Bölge Planı'nın yürürlükte olacağı süre içerisinde kamu ve özel sektör tarafından bölgede önceki yıllarda gerçekleşmiş bütçeler referans alınarak gerçekleşmesi beklenen finansman şekli; doğrudan finansman ise Bölge Planı'nda belirlenen öncelik alanlarına yine plan vizyonu çerçevesinde oluşturulacak programlama ile verilecek olan mali ve teknik desteklerden oluşan finansman şeklidir.

Bölge Planı dolaylı finansman kaynaklarından biri olarak nitelendirilen kamu yatırımları, bölgede sürdürülebilir kalkınmayı sağlayan altyapıyı oluşturma niteliği taşımaktadır. Son 10 yılın kamu yatırım programları (DPT) göz önüne alındığında, bölge illeri yıllık ortalama kamu yatırımı toplam miktarı yaklaşık 600 milyon TL seviyesindedir. Bölge Planı dönemini kapsayan 2010-2013 yılları arasında, **bölgede toplam 2,4 milyar TL'lik kamu yatırımı** gerçekleşmesi öngörülmektedir.

Özel sektör yatırımları, bir diğer dolaylı finansman kaynağı olarak değerlendirilmiştir. Özel sektör yatırımlarının hesaplanması için bir projeksiyon yapmak gerekirse; Türkiye'de "Harcamalar Yöntemi ile Gayri Safi Yurtiçi Hasıla" hesaplanmasında, 2009 yılı için Gayri Safi Sabit Sermaye oluşumu içerisinde kamu sektörü ve özel sektör payları sırasıyla, %19 ve %81'dir (TUİK). Bu çerçevede, özel sektör yatırımlarının kamu yatırımlarının 4 katı büyüklüğünde olduğu düşünüldüğünde; özel sektörün finansman kaynağı

olarak önemi ve kamu yatırımları ile olan bağıntısı daha net anlaşılmaktadır. Bu oranlardan hareketle, 2010-2013 yılları arasında bölgede **toplam 10 milyar TL'lik özel sektör yatırımı** gerçekleşmesi beklenmektedir.

Kamu ve özel sektör yatırımlarına ek olarak, T.C. Doğu Marmara Kalkınma Ajansı, Bölge Planı'nda öngörülen amaç ve hedeflere ulaşmak adına, mali destek teklif çağrısı programları yürütecektir. Kalkınma ajansı mali destek araçları Bölge Planı'nda öngörülen strateji ve önceliklerin hayata geçirilmesinde en önemli doğrudan finansman kaynaklarıdır. 2010-2013 yılları arasında planda yer verilen öncelik alanlarında, tahakkuk eden Ajans gelirlerinin tahsilâtının tümünün gerçekleşmesi durumunda Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova illerinden oluşan TR42 Düzey 2 Bölgesi ekonomisine **toplamda 200 milyon TL'lik mali kaynak** aktarılması öngörülmektedir.

Bölge Planı finansmanında önemli olan nokta sadece doğrudan yatırım kaynaklarının değil, aynı zamanda dolaylı finansman kaynaklarının da Bölge Planı ana senaryosu ve vizyonu doğrultusunda gerçekleşmesini sağlayabilmektir. Söz konusu gerçekleşme, ancak planın bölgedeki tüm paydaşlar ile kamu ve özel sektör yatırımcıları tarafından bölgenin en üst düzey planı olarak benimsenmesi ve tüm bu kurumların faaliyetlerinin bu doğrultuda şekillendirilmesi ile mümkün kılınabilir.

KAYNAKÇA

- <http://www.bolukulturturizm.gov.tr>, erişilme tarihi 02.06.2010
- <http://www.duzcekulturturizm.gov.tr>, erişilme tarihi 02.06.2010
- <http://www.sakaryakulturturizm.gov.tr>, erişilme tarihi 02.06.2010
- <http://www.yalovakulturturizm.gov.tr>, erişilme tarihi 02.06.2010
- Makine ve Aksamları Sektörü, <http://www.makinetanitimgrubu.org> erişim tarihi 20.07.2010 (www.biyogaz.org.tr) erişilme tarihi 02.07.2010
- (www.kojenerasyon.com) erişilme tarihi 01.07.2010
- “2010 Yatırım Programı”, 14 Ocak 2010 tarihli ve 27462 (2. Mükerrer) sayılı Resmi Gazete.
- 23 Temmuz 1995 tarihli ve 1692/96/EC sayılı “Trans-Avrupa Ağlarının Gelişimi için Topluluk Rehber İlkeleri üzerine Parlamento ve Konsey Kararı”nı Limanlar, İç Limanlar ve İntermodal Terminaler hakkında tadil eden 22 Mayıs 2001 tarihli ve 1346/2001/EC sayılı Parlamento ve Konsey Kararı”, OJ 2001 L 185
- Alişveriş Merkezi Yatırımcıları Derneği, <http://www.ayd.org.tr/TR/DataBank.aspx>, erişilme tarihi 01.07.2010
- Annoni, P., Kozovska, K. (2010),” EU Regional Competitiveness Index RCI 2010” European Commission JRC Scientific and Technical Reports, http://composite-indicators.jrc.ec.europa.eu/Document/RCI_EUR_Report.pdf erişilme tarihi 17.07.2010
- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, <http://ebulten.bddk.org.tr/haritalama/harita.aspx>, erişilme tarihi 14.07.2010
- Akın, M. Ş. (2007),” Kalkınma Ekonomisi”, İstanbul, Mep Kitap,
- Avrupa Komisyonu (2009),2009 Yılı Türkiye İlerleme Raporu
- BDDK, (2010) Finansal Piyasalar Raporu 2009-Aralık, Ankara
- BDDK, (2010) Finansal Piyasalar Raporu 2010-Mart, Ankara
- Bolu İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, (2009), “Bolu Kültür ve Turizm Rehberi”, Bolu
- Bolu İl Özel İdaresi (2007),1/100.000 Ölçekli Bolu ÇDP
- Bolu Belediyesi Stratejik Planı, 2010-2014
- Bolu İl Çevre Durum Raporu, 2008
- Bolu İl Girişimciliğini Geliştirme Çalıştayları- Kurum Sunumları, Kasım 2009
- Bolu İl Özel İdaresi 2010-2014 Stratejik Planı
- Bolu İl Sağlık Müdürlüğü, 2009 Sağlık İstatistik Verileri
- Bolu Tarım Master Planı,2006
- Bolu Ticaret ve Sanayi Odası
- Bolu Ticaret ve Sanayi Odası Bilgi Notu
- Bolu Valiliği, İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü internet sitesi
- Bulu, M., Eraslan İ.H. (1997),” Sürdürülebilir Rekabet Avantajı Elde Etmede Turizm Sektörü, Sektörel Stratejiler ve Uygulamalar”
- Bulu, M. ve Eraslan, I. H., 2008. “Bolu İli Turizm Sektörünün Uluslararası Rekabetçilik Analizi”, Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi (SOİD), Yıl:5, Sayı:1.
- Denizcilik Müsteşarlığı, Gemi İnşa Sanayi İstatistikleri, <http://www.denizcilik.gov.tr/dm/istatistikler/GenelIstatistikler/>, erişilme tarihi 02.04.2010
- Çevre ve Orman Bakanlığı (2006), 1/100.000 Ölçekli Sakarya ÇDP
- Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı web sitesi
- Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı web sitesi
- Doğu Marmara Kalkınma Ajansı Kalkınma Kurulu Mevcut Durum Ön Tespit Sunumu, Bolu, Aralık 2009

- Doğu Marmara Kalkınma Ajansı Kocaeli Cengiz Topel Havalimanı Sunumu, Haz: Erkan AYAN, Ekim 2009
- Doğu Marmara Planlama Projesi, 1960 (İmar İskan Bakanlığı)
- Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013) 2010 Yılı Programı, T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı,2009
- Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013), T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara 2006
- DPT Müsteşarlığı (2007),9. Kalkınma Planı Madencilik Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara,2007
- DPT Müsteşarlığı (2001),”Düzce İli Raporu “, Ankara
- DPT Müsteşarlığı (2007) 9. Kalkınma Planı Ağaç Ürünleri ve Mobilya Sanayi Özel İhtisas Komisyonu Raporu
- DPT Müsteşarlığı (2007) 9. Kalkınma Planı Ana Metal Sanayi Özel İhtisas Komisyonu Raporu
- DPT Müsteşarlığı (2007) 9. Kalkınma Planı Bilgi Teknolojileri Özel İhtisas Komisyonu Raporu
- DPT Müsteşarlığı,(2007) 9. Kalkınma Planı Bitkisel Üretim Özel İhtisas Komisyonu Raporu
- DPT Müsteşarlığı (2008) 9. Kalkınma Planı Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyonu Raporu
- DPT Müsteşarlığı (2007) 9. Kalkınma Planı Çevre Özel İhtisas Komisyonu Raporu.
- DPT Müsteşarlığı (2007), 9. Kalkınma Planı Demiryolu Araçları Sanayi Özel İhtisas Komisyonu Raporu.
- DPT Müsteşarlığı (2007), 9. Kalkınma Planı Dış Ticaret Özel İhtisas Komisyonu Raporu.
- DPT Müsteşarlığı(2007), 9. Kalkınma Planı Gemi İnşa Sanayi Özel İhtisas Komisyonu Raporu.
- DPT Müsteşarlığı (2007), 9. Kalkınma Planı Gıda Sanayi Özel İhtisas Komisyonu Raporu
- DPT Müsteşarlığı(2007), 9. Kalkınma Planı Hayvancılık Özel İhtisas Komisyonu Raporu.
- DPT Müsteşarlığı(2007), 9. Kalkınma Planı İşgücü Piyasası Özel İhtisas Komisyonu Raporu.
- DPT Müsteşarlığı (2007), 9. Kalkınma Planı Kimya Sanayi Özel İhtisas Komisyonu Raporu.
- DPT Müsteşarlığı (2007), 9. Kalkınma Planı Ormanlık Özel İhtisas Komisyonu Raporu.
- DPT Müsteşarlığı(2007), 9. Kalkınma Planı Otomotiv Sanayi Özel İhtisas Komisyonu Raporu.
- DPT Müsteşarlığı(2007), 9. Kalkınma Planı Petrol ve Petrol Ürünleri Sanayi Özel İhtisas Komisyonu Raporu.
- DPT Müsteşarlığı(2007), 9. Kalkınma Planı Sanayi Politikaları Özel İhtisas Komisyonu Raporu.
- DPT Müsteşarlığı(2007), 9. Kalkınma Planı Tekstil, Deri ve Giyim Sanayi Özel İhtisas Komisyonu Raporu.
- DPT Müsteşarlığı(2007), 9. Kalkınma Planı Turizm Özel İhtisas Komisyonu Raporu.
- DPT Müsteşarlığı(2007), 9. Kalkınma Planı Yerleşme ve Şehirleşme Özel İhtisas Komisyonu Raporu.
- DPT Müsteşarlığı, Bilgi Toplumu Stratejisi Eylem Planı (2006-2010)
- DPT Müsteşarlığı (2007), Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013)
- DPT Müsteşarlığı (2006), Ekonomik ve Sosyal Göstergeler,
- DPT Müsteşarlığı (2003), İllerin-İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması,
- DPT Müsteşarlığı (2007) KOBİ Stratejisi ve Eylem Planı (2007-2009)
- DPT Müsteşarlığı (2007),Stratejik Çerçeve Belgesi (2007-2013)
- DPT Müsteşarlığı (2008), Türkiye’de İç Göçler ve Göç Edenlerin Nitelikleri (1965-2000)
- DPT Müsteşarlığı ,(2006), Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi
- DPT Müsteşarlığı (2005), Bölgesel Gelişme ve Sektör-Bölge Yığınlaşması <http://www.sabek.com.tr/SUNU/Lutfi%20ELVAN%20BOLGESEL%20GELISME%20VE%20SEKTOR-BOLGE%20YIGINLASMALARI%20Makale.pdf>, erişilme tarihi 20.07.2010
- DPT Müsteşarlığı, (2004) Düzce İl Gelişme Planı.
- DPT Müsteşarlığı, (2002) Bolu İli Raporu.

- DPT Müsteşarlığı, (2006) İllerde Öne Çıkan Sanayi Sektörleri
- DTM İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi Dış Ticaret İstatistikleri, www.igeme.org.tr erişilme tarihi 01.06.2010
- Dünya Bankası Yatırım Ortanı Değerlendirme Raporu-Krizden Özel Sektör Öncülüğünde Büyüme <http://yoikk.gov.tr/guncel> , erişilme tarihi 20.07.2010
- Düzce Belediyesi Stratejik Planı, 2010-2014
- Düzce İl Çevre Durum Raporu, 2008
- Düzce İl Girişimciliğini Geliştirme Çalışmaları- Kurum Sunumları, Kasım 2009
- Düzce İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Brifing Dosyası, 2010.
- Düzce İl Özel İdaresi 2010-2014 Stratejik Planı
- Düzce İl Özel İdaresi (2004),1/100.000 Ölçekli Düzce ÇDP
- Düzce Tarım Master Planı,2003
- Düzce Ticaret ve Sanayi Odası
- Düzce Ticaret ve Sanayi Odası Bilgi Notu
- Düzce Valiliği, İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü internet sitesi, EDAM, (2009)“Türkiye için bir rekabet endeksi”, İstanbul
- Enerji Verimliliği, Yenilenebilir Enerji Bilgileri, <http://repa.eie.gov.tr/> erişilme tarihi 13.07.2010)
- Eraslan,İ.H., Bulu, M. ve Bakan, İ., 2008. “Kümelenmeler ve İnovasyona Etkisi: Türk Turizm Sektöründe Uygulamalar”, Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi, Yıl:5 Sayı:3.
- Erdem M, Çubukçu E, Sayın U, (2010) “Entegre Atık Yönetiminde Organik Atıkların Yeri ve Yasal Çerçeve
- European Commission, (2005), “Networks for Peace and Development: Extension of the Major Trans-European Transport Axes to the Neighboring Countries and Regions”, Brussels, http://ec.europa.eu/ten/transport/external_dimension/doc/2005_12_07_ten_t_final_report_en.pdf, erişilme tarihi 16.06.2010
- European Commission (2009),Eurostat Regional Yearbook
- Fransız Moda Enstitüsü(2005), “Tekstil ve Hazır giyim Sektöründe 2005 Ticaret Serbestisinin Etkileri
- Gebze Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı KOSGEB Verileri
- Gebze Ticaret Odası Bilgi Notu
- Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü, 2010.
- GYODER, Haz: GÜRLESEL, C.F. (2010) “Türkiye Gayrimenkul Sektörü Temel Göstergeleri”.
- GYODER, Haz: GÜRLESEL, C.F. (2007) “Gayrimenkul Sektörü ve İller için Öngörüler-2015”.
- GYODER, Haz: GÜRLESEL, Can F. (2008) “Türkiye’de Perakende Pazarı ve Alışveriş Merkezi için Öngörüler-2015”, İstanbul.
- Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü (2008), Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması, <http://tuikapp.tuik.gov.tr/adnksdagitapp/adnks.zul>
<http://tuikapp.tuik.gov.tr/Bolgesel/menuAction.do>
<http://www.dogaka.org/>
<http://www.epdk.gov.tr/><http://www.teias.gov.tr/projeksiyon/KAPASITEPROJEKSİYONU2009.pdf>
erişilme tarihi 01.07.2010
<http://www.eurada.org/>
<http://www.eurodite.bham.ac.uk/default.asp>
<http://www.gsgm.gov.tr/>
http://www.interreg3c.net/sixcms/list.php?page=home_en

- <http://www.istekobi.com.tr/sectorler/gida-s14/sectore-bakis/gida-b14.aspx> erişim tarihi:27.05.2010
- <http://www.kgm.gov.tr/Sayfalar/KGM/SiteTr/Kurumsal/UluslararasıProjeler/Tem.aspx>, erişilme tarihi 09.06.2010.
- <http://www.kocaelikulturturizm.gov.tr>
- <http://www.konyateknokent.com.tr/?aw=detay&id=275>
- <http://www.marmaray.com.tr/mr/marmaray-anasayfa>, erişilme tarihi 16.06.2010
- <http://www.tcdd.gov.tr/Upload/Files/ContentFiles/2010/liman-bilgi/isprogrami.pdf>, erişilme tarihi 27.05.2010
- <http://www.tubitak.gov.tr/sid/357/index.htm>,2009
- http://www.tuik.gov.tr/Kitap.do?metod=KitapDetay&KT_ID=0&KITAP_ID=189
- <http://www.unece.org/trans/main/tem/temmap.html>, erişilme tarihi 09.06.2010
- http://www.unece.org/trans/main/temtemp/img/turkey_ter.pdf, erişilme tarihi 09.06.2010
- http://www.interreg3c.net/sixcms/list.php?page=home_en erişilme tarihi 04.04.2010
- İstanbul Metropolitan Planlama ve Kentsel Tasarım Merkezi , (2006), İstanbul İl Bütünü Çevre Düzeni Planı Raporu, İstanbul
- İstanbul Tekstil ve Konfeksiyon İhracatçı Birlikleri (İTKİB), Türk Tekstil Sektörü Tanıtımı erişilme tarihi 20.06.2010
- İstanbul Ticaret Odası, Otomotiv Sektör Raporu, <http://www.ito.org.tr/Dokuman/Sektor/1-69.pdf> erişilme tarihi 20.07.2010
- Karasu Belediyesi, (2010), “En Yakın Karadeniz, Karasu”.
- Karayolları Genel Müdürlüğü, Coğrafi Bilgi Sistemi Verileri
- Karşılaştırmalı Bölgesel İstatistikler, TUİK, 2009
- Kocaeli ABİGEM
- Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Stratejik Planı,2010-2014
- Kocaeli Büyükşehir Belediyesi(2006),1/50.000 Ölçekli Kocaeli ÇDP
- Kocaeli Gebze İşletme Geliştirme Merkez Müdürlüğü
- Kocaeli İl Çevre Durum Raporu, 2008
- Kocaeli İl Girişimciliğini Geliştirme Çalıştayı- Kurum Sunumları, Kasım 2009
- Kocaeli İl Özel İdaresi 2010-2014 Stratejik Planı
- Kocaeli Sanayi Odası Endüstriyel Dönüşüm Projesi Proje Raporu “Hareketlilik Yenileşim Körfezi”, Haziran 2008
- Kocaeli Sanayi Odası, Kocaeli İmalat Sanayinde Ekonomik Gelişmeler (2008 - 2009)
- Kocaeli Sanayi Odası (2004), “Kocaeli Kent Vizyonu, Yaşanan ve Yaşatan Kocaeli”,
- Kocaeli Tarım Master Planı,2006
- Kocaeli Ticaret Odası Bilgi Notu
- Kocaeli Valiliği, İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü internet sitesi,
- Konya Teknokent internet sitesi, Teknoloji Geliştirme Bölgelerinin Güncel Durumu, Haziran 2009
- KOSGEB (2005), Bölgesel Kalkınma Araştırma Raporu TR42 Alt Bölgesi,
- <http://www.kosgeb.gov.tr/Pages/UI/YAyinlar.aspx?ref=6&refContent=58> erişilme tarihi 20.04.2010
- Körfez Ticaret Odası Bilgi Notu
- Kurt, B.(2010),” Küresel & Yerel Bilişim Sektörü Analiz Raporu”
- Kulaksız, Y. (2008), “Türkiye’de Bölgesel Gelişmişlik Farkları,İstihdam ve Kurum Hizmetlerinin Çeşitlendirilmesi “, ÇSGB Türkiye İşkur Genel Müdürlüğü Uzmanlık Tezi, Ankara
- Kurtoğlu, A., K. H. Koç, 1995. Avrupa topluluğu ile gümrük birliği sürecinde Türkiye mobilya sanayi, İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, A-45 (2):51-62

- <http://www.satso.org.tr/haber/98/kuzey-marmara-otoyolu-projesi-satsoda-masaya-yatirildi.aspx>,
erişilme tarihi 13.07.2010.
- Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü
http://www.mta.gov.tr/v1.0/index.php?id=il_maden_potansiyelleri&m=5 erişilme tarihi
14.07.2010
- Marmara Piyasa Araştırmaları Merkezi (2005), "İşte Yalova 2005", İstanbul
- Mengi, A. ve Algan, N. (2003), "Küreselleşme ve Yerelleşme Çağında Bölgesel Sürdürülebilir Ge-
lişme", Ankara
- OECD Directorate For Science Technology and Industry, 2003, National Tourism Policy Review,
Republic Of Korea.
- Onuncu Ulaştırma Şurası Sonuç Bildirgesi, 2010
- Orta Vadeli Program (2010-2012), T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara, Eylül 2009
- Otomotive Sanayinde 2009 ve 2010 yılına Genel Bakış, [http://www.osd.org.tr/
basinbulteni01.pdf](http://www.osd.org.tr/basinbulteni01.pdf) erişilme tarihi 01.07.2010
- ÖSYM, İllere göre Öğrenci ve Öğretim Elemanları Sayıları (2008-2009)
- Öztürk İ, Demir İ, Altınbaş M, Arıkan O, Çiftçi T, Çakmak İ, Öztürk L, Yıldız Ş, Kiriş A (2010)
"Kompost El Kitabı"
- Porter, M. (2000) "Location, Competition and Economic Development: Local Clusters in a Global
Economy" in Economic Development Quarterly, Feb2000, Vol. 14 Issue 1
- Sakarya Büyükşehir Belediyesi Stratejik Planı, 2010-2014
- Sakarya İl Çevre Durum Raporu, 2008
- Sakarya İl Girişimciliğini Geliştirme Çalışmaları- Kurum Sunumları, Aralık 2009
- Sakarya İl Özel İdaresi 2010-2014 Stratejik Planı
- Sakarya Tarım Master Planı, 2006
- Sakarya Ticaret ve Sanayi Odası İktisadi Rapor 2009,
- Sakarya Turizm Platformu (2009), "Sakarya Rehber", İstanbul, Değişim Yayınları
- Sakarya Üniversitesi Stratejik Planı 2009-2013
- Sakarya Üniversitesi, http://www.sesam.sakarya.edu.tr/rekabetci_sakarya_p.htm (15.07.2010)
- TAYSAD (Taşıt Araçları Yan Sanayicileri Derneği) Sektör Raporu, [http://www.taysad.org.tr/www/
content/indirilebilir_dosya/253/TAYSAD_SEKTOR_RAPORU_04.2010.pdf](http://www.taysad.org.tr/www/content/indirilebilir_dosya/253/TAYSAD_SEKTOR_RAPORU_04.2010.pdf), erişilme tarihi
16.07.2010
- T.C. Kalkınma Bankası (2007), "Türkiye İmalat Sanayinin Yapısal Analizi ve Sektörel Performans
Değerlendirmesi"
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, (2007), Türkiye Turizm Stratejisi 2023 Eylem Planı 2007-2013,
Ankara.
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, (2007), "Türkiye Turizm Stratejisi 2023", Ankara
- T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, Milli Eğitim İstatistikleri Örgün Eğitim (2009-2010)
- T.C. Sağlık Bakanlığı, Sağlık Göstergeleri Raporu, 2008
- T.C. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı Sanayi Genel Müdürlüğü, 2010, Demir Çelik Sektörü Raporu
- T.C. Başbakanlık GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı Web Sitesi
- T.C. Başbakanlık Yatırım Destek ve Tanıtım Ajansı Sektör Raporları
- Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, (2007), TR4 Doğu Marmara Bölgesi
Tarım Master Planı,
- The European Association of Development Agencies Web Sitesi
- TINA Technical Assistance to Transportation Infrastructure Needs Assessment for Turkey, Sonuç
Raporu, 2003

- TINA Türkiye Projesi Sonuç Raporu, 2008
- TÜBİDER(2009), TÜBİDER Sektör Analiz Raporu,
TOBB, (2010) 2009 Ekonomik Rapor, Ankara.
- TUSKON, (2009) Marmara Bölgesi Raporu, İstanbul.
- TÜBİTAK, (2004),Ulusal Bilim ve Teknoloji Politikaları, 2003-2023 Strateji Belgesi, Ankara
- TÜBİTAK, Ulusal Bilim ve Teknoloji Politikaları 2003-2023 Strateji Belgesi, 2004
- Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı web sitesi
- TOBB, “Sanayi Veri Tabanı” <http://sanayi.tobb.org.tr/> erişilme tarihi 23/07/2010
- Türkiye Bankalar Birliği, http://www.tbb.org.tr/tr/Banka_ve_Sektor_Bilgileri/Subeler.aspx erişilme tarihi 20.05.2010
- TÜSİAD, (2008), Tüsiad Büyüme Stratejileri Dizisi- Bölgesel İnovasyon Merkezleri: Türkiye İçin Bir Model Önerisi,
- TÜSİAD, (2008), Türkiye’de Bölgesel Farklar ve Politikalar, <http://www.tusiad.org/FileArchive/bolgeselfarklar.pdf> erişilme tarihi 20.07.2010
- Ukuşlu, H. (2005) “Urbanization in Gebze and Its Effects on Health Indicators”, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (10), Sayı:2 s.150-166.
- Ulaştırma Ana Plan Stratejisi Sonuç Raporu,2005
- Ulaştırma Bakanlığı Stratejik Plan 2009-2013, Strateji Geliştirme Başkanlığı.
- Ulaştırma Bakanlığı Stratejik Planı (2009-2013)
- Ulaştırma Bakanlığı,(2007), “TINA Nihai Raporu 2007” , , <http://op.ubak.gov.tr>, erişilme tarihi 27.05.2010.
- Ulaştırma Operasyonel Programı (2007-2009)
- Ünal, Ç. (2008),”İnsani Gelişmişlik Endeksine Göre Türkiye’nin Bölgesel Farklılıkları” içinde Coğrafi Bilimler Dergisi, 2008, 6 (2), 89-113
- www.mobilyadergisi.com.tr erişilme tarihi 06.05.2010
- www.siteler.gen.tr erişilme tarihi 06.05.2010
- www.tepav.org.tr
- Yalova Belediyesi Stratejik Planı, 2010-2014
- Yalova İl Çevre Durum Raporu, 2007
- Yalova İl Girişimciliğini Geliştirme Çalıştayları- Kurum Sunumları, Aralık 2009
- Yalova İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, (2010), “Yalova Kültür ve Turizm Envanteri”, Yalova
- Yalova İl Özel İdaresi 2010-2014 Stratejik Planı
- Yalova İl Özel İdaresi (2006), 1/25.000 Ölçekli Yalova ÇDP
- Yalova Tarım Master Planı,2003
- Yalova Ticaret ve Sanayi Odası Bilgi Notu
- Yalova Valiliği, İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü internet sitesi

TR42 Doğu Marmara Bölge Planı 2010-2013

Ekler

EK 1. DÜZEY 2 BÖLGELERİ VE GSKD DEĞERLERİ

Kişi başı Gayrisafi Katma Değere Göre Düzey 2 Bölgeleri Sıralaması

Bölge Kodu	Bölge Adı	Sosyo- Ekonomik Sıralama ¹ (2003)	Kişi Başına Gayrisafi Katma Değer (\$) ² (2006)	Bölge Nüfusu ³ (2009)
TR10	İstanbul	1	10.352	12.915.158
TR21	Tekirdağ, Edirne, Kırklareli	6	8.680	1.511.952
TR22	Balıkesir, Çanakkale	10	5.725	1.617.820
TR31	İzmir	3	8.398	3.868.308
TR32	Aydın, Denizli, Muğla	8	6.850	2.707.898
TR33	Manisa, Afyon, Kütahya, Uşak	12	5.586	2.940.947
TR41	Bursa, Eskişehir, Bilecik	4	9.377	3.508.133
TR42	Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova	5	9.622	3.193.210
TR51	Ankara	2	9.056	4.650.802
TR52	Konya, Karaman	13	4.938	2.224.547
TR61	Antalya, Isparta, Burdur	9	7.712	2.592.075
TR62	Adana, Mersin	6	5.318	3.703.114
TR63	Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye	15	3.907	2.957.713
TR71	Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir	17	4.654	1.504.789
TR72	Kayseri, Sivas, Yozgat	16	4.639	2.326.584
TR81	Zonguldak, Karabük, Bartın	11	7.113	1.026.825
TR82	Kastamonu, Çankırı, Sinop	21	4.794	745.976
TR83	Samsun, Tokat, Çorum, Amasya	18	4.716	2.739.487
TR90	Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane	19	4.862	2.526.619
TRA1	Erzurum, Erzincan, Bayburt	22	3.760	1.062.205
TRA2	Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan	25	2.684	1.135.856
TRB1	Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli	20	3.876	1.626.357
TRB2	Van, Muş, Bitlis, Hakkari	26	2.355	2.012.044
TRC1	Gaziantep, Adıyaman, Kilis	14	3.539	2.364.249
TRC2	Şanlıurfa, Diyarbakır	23	2.904	3.128.748
TRC3	Mardin, Batman, Şırnak, Siirt	24	2.887	1.969.896

Kaynak, Veri Yılı: ¹ İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması, DPT, 2003 ² TÜİK, 2006, ³ TÜİK, ADNKS, 2009

EK 2. YIĞINLAŞMA ANALİZİ DEĞERLERİ

Sektör Adı (Yığınlaşma Katsayısı 1 ve üzeri olan sektörler)	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Kok kömürü, rafine edilmiş petrol ürünleri ve nükleer yakıt	8,9654	12,31%	62,85%	16,68%	245435,48
Motorlu kara taşıtı, römork ve yarı römork imalatı	4,2731	12,85%	37,44%	17,88%	45456,95
Araştırma ve geliştirme hizmetleri	3,6871	*	*	*	67282,74
Ağaç ve ağaç mantarı ürünleri imalatı (mobilya hariç); saz, saman ve benzeri malzemelerden, örülerek yapılan eşyaların	2,8151	1,34%	30,59%	29,53%	9830,68
Ana metal sanayi	2,7844	8,09%	21,16%	18,85%	34305,31
Başka yerde sınıflandırılmamış elektrikli makine ve cihazların	2,335	1,23%	11,14%	14,70%	22166,87
Plastik ve kauçuk ürünleri imalatı	2,1394	2,64%	15,28%	19,42%	20477,31
Kimyasal madde ve ürünlerin imalatı	1,9958	3,76%	13,92%	1,84%	40620,49
Makine ve teçhizatı hariç; fabrikasyon metal ürünleri imalatı	1,9623	2,09%	12,42%	25,52%	11918,99
Diğer ulaşım araçlarının imalatı	1,7848	0,15%	4,29%	19,05%	13661,81
Suyun toplanması, arıtılması ve dağıtımı	1,4375	0,21%	4,97%	14,61%	95706,92
Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat imalatı	1,3869	2,04%	8,37%	25,85%	21390,77
Metalik olmayan diğer mineral ürünlerin imalatı	1,2422	1,86%	8,72%	17,89%	24191,74
Gıda ürünleri ve içecek imalatı	1,2133	3,86%	8,29%	10,27%	20608,03
Kağıt hamuru, kağıt ve kağıt ürünleri imalatı	1,1219	0,38%	5,86%	-8,12%	28814,42
Eğlence, dinlenme, kültür ve sporla ilgili faaliyetler	1,0735	0,08%	2,02%	27,98%	18693,4
Motorlu taşıtlar ve motosikletlerin dışında kalan perakende ticaret; kişisel ve ev eşyalarının tamiri	1,038	12,55%	8,01%	14,82%	11446,55
Kara taşımacılığı ve boru hattı taşımacılığı	1,0273	1,96%	3,49%	32,79%	10141,21
Operatörsüz makine ve teçhizat ile kişisel ve ev eşyalarının kiralanması	1,001	*	*	107,84%	27856,06

Sektör Adı (Yığınlaşma Katsayısı 1'in altında olan sektörler)	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
İnşaat	0,9294	3,17%	5,50%	37,74%	22021,14
Motorlu taşıtlar ve motosikletlerin satışı, bakımı ve onarımı; motorlu taşıt yakıtının perakende satışı	0,9055	7,15%	6,70%	11,81%	23441,03
Elektrik, gaz, buhar ve sıcak su üretimi ve dağıtımı	0,8197	2,65%	6,42%	4,89%	120945,41
Gayrimenkul faaliyetleri	0,8113	0,12%	3,44%	26,69%	21165,85
Diğer hizmet faaliyetleri	0,7904	0,03%	(Gizli)	11,04%	2735,7
Sağlık işleri ve sosyal hizmetler	0,7842	0,17%	2,71%	25,44%	22034,66
Oteller ve lokantalar	0,7745	0,51%	3,24%	5,01%	10647,85
Diğer iş faaliyetleri	0,7605	0,46%	1,89%	28,40%	19183,87
Motorlu taşıtlar ve motosikletler dışında kalan toptan ticaret ve ticaret komisyonculuğu	0,694	15,31%	4,25%	16,92%	42106,27
Mobilya imalatı; başka yerde sınıflandırılmamış diğer imalatlar	0,6607	0,37%	3,16%	10,12%	8626,38
Giyim eşyası imalatı; kürkün işlenmesi ve boyanması	0,6249	0,47%	1,98%	18,44%	10125,35
Posta ve telekomünikasyon	0,58	-	-	-8,53%	101063,93
Eğitim	0,5631	0,08%	1,92%	5,53%	22612,42
Destekleyici ve yardımcı ulaştırma faaliyetleri; seyahat acentelerinin faaliyetleri	0,5408	0,24%	1,13%	2,65%	46515,17
Bilgisayar ve ilgili faaliyetler	0,533	0,08%	3,05%	40,93%	34971,66
Basım ve yayım; plak, kaset ve benzeri kayıtlı medyanın çoğaltılması	0,4333	0,05%	0,80%	2,83%	18145,18
Tıbbi aletler; hassas ve optik aletler ile saat imalatı	0,3678	0,02%	1,38%	38,98%	24062,53
Derinin tabaklanması ve işlenmesi; bavul, el çantası, saraçlık, koşum takımı ve ayakkabı imalatı	0,3613	0,13%	3,36%	15,92%	13994,72
Tekstil ürünleri imalatı	0,3553	0,89%	2,36%	5,89%	14979,3
Su yolu taşımacılığı	0,231	-	-	67,62%	76648,37
Kömür madenciliği	0,2211	0,09%	3,45%	22,54%	21901,91
Metal cevherler madenciliği	0,0921	0,01%	0,52%	-	32206,65
Radyo, televizyon, haberleşme teçhizatı ve cihazları imalatı	0,0609	-	-	-16,45%	47254,92
Büro makineleri ve bilgisayar imalatı	0	-	-	-	52557,77
Havayolu taşımacılığı	0	-	-	-	78396,7
Tütün ürünleri imalatı	-	-	-	-	35141,59
Geri dönüşüm	-	-	-	-	22523,85
Kanalizasyon ve atıkların toplanması, hıfzısıhha ve benzeri	-	0,04%	(Gizli)	17,03%	15421,98

Sektörler, TR42 Düzey 2 Bölgesi yığınlaşma katsayılarına göre büyükten küçüğe sıralanmıştır.

Yığınlaşma Katsayısı (2006): “Yığınlaşma Katsayısı” verisi, yığınlaşma analizi bölümünde anlatıldığı üzere çalışan sayılarından hareketle hesaplanmıştır. Hesaplama TUİK 2006 yılı verileri kullanılmıştır

Sektörün Bölge Ekonomisi İçi Ağırlığı (2006): “Sektörün bölge ekonomisi içi ağırlığı” verisi bölge içi sektörel ciroların, bölge toplam ciro miktarına oranlanması ile elde edilmiştir

TR42’deki üretimin Türkiye'nin % kaçını karşıladığı (2006): Her sektör için TR42 Düzey 2 Bölgesi’ndeki üretimin Türkiye'nin % kaçını karşıladığı verisi, bölge içi sektörel ciroların, ülke geneli sektörel cirolara oranlanması ile elde edilmiştir

Yıllık ortalama istihdam artışı (2003-2006): Yıllık ortalama istihdam artışı verileri, her sektörün 2003 yılı ile 2006 yılı arası çalışan sayısı 3 yıllık yüzdesel artışının, bileşik faiz hesaplaması ile tersten gidilerek, yıllara indirgenmesi ile hesaplanmıştır

TR Çalışan Kişi Başına Katma Değer (2005) (TL): Çalışan kişi başı katma değer verileri, Milli Prodüktivite Merkezi’nden alınmıştır, Türkiye genelini yansıtmaktadır. Özellikle imalat sektörü, Türkiye’de TR42 Düzey 2 Bölgesi’nde yığınlaştığı için bu veriler, bölge geneli ile örtüşmektedir

* Bazı sektörler için başlangıç/bitiş verilerinin eksik ya da gizli olması nedeniyle, o sektörlerle ilişkin bazı veriler hesaplanamamıştır.

EK 3. BÖLGE ULAŞIM PROJELERİ

Güzergahı Bölgeden Geçen Demiryolu Projeleri

Proje Adı	Güzergah	Öngörülen Bitiş Tarihi
Derince Limanı Tren Ferisi İskelesi Yapımı. Geri Saha Demiryolu Bağlantısı ve Düzenlemesi	Kocaeli-Derince	2010
Ankara - İstanbul Hızlı Tren Sinyalizasyon ve Elektrifikasyon Tesisi. Yeni Yol Yapımı. Tren Seti Temini ve Depo Yapımı Simülatör Temim	Ankara, Eskişehir, Bilecik, Sakarya, Kocaeli, İstanbul	2011
Ankara-İstanbul Hızlı Demiryolu İnşaat Yapım, Müşavirlik, Mühendislik ve Kontrollük Hizmetleri	İstanbul, Sakarya, Bolu, Ankara	2013
Adapazarı-Karasu Limanları ve Sanayi Tesisleri ile Demiryolu Bağlantısı ve İstasyon Tesisleri İnşaatı	Sakarya	2013
Gebze-Haydarpaşa,Sirkeci-Halkalı Banliyö Hattının İyileştirilmesi ve Demiryolu Boğaz Tüp Geçşi İnşaatı	İstanbul, Kocaeli	2013

Kaynak: Yatırım Programı, 2010

Güzergahı Bölgeden Geçen Karayolu Projeleri

Proje Adı	Güzergah	Öngörülen Bitiş Tarihi
Ormanköy-Akyazı-Dokurcun-4.BI .Hd. (MU)	Sakarya	2010
Kınalı - Sakarya Otoyolu (Anadolu Oto.Kurtköy Kav.-E5 Pendik Tersane Kav. Arası Bağ.Yolu ve Yan Yolları İnşaatı Anadolu Oto.Camlıca-Gebze Kes.(0+000-45+000) Eksik Kalan ve İlave Toplama Yolları İnşaatı)	İstanbul, Kocaeli	2011
Sakarya-Kazancı-Bolu-Ankara Otoyolu-(Gümüşova-Gerede (Bolu Dağı Geç. Dah.)	Sakarya, Bolu, Ankara	2012
Düzce-Akçakoca-K.Ereğlisi (MD)	Düzce, Zonguldak	2012
(Nallıhan-Göynük)Ayr.-1 BI.Hd	Bolu	2013
Adapazarı-Karasu-Akçakoca (MD)	Adapazarı-Düzce	2013
Yalova-Topçular-Altınova (MD)	Yalova	2013
Geyve Ayr.-Taraklı	Sakarya	2013
Gölcük-Altınova	Yalova	2013
Bozüyük-Bilecik-Mekece-Adapazarı	Bilecik, Sakarya	2013
Gerede-Çerkeş-15. B I . Hd.	Bolu, Çankırı	2013
Hendek-4.BI.Hd.	Sakarya	2013
İzmit-Sakarya Ekspresyolu (Adapazarı G. D.)(MD)(Dep. Hasarları D.)	Sakarya, Kocaeli	2013
Anadolu Oto.-D.Ovası)Ayr -O.gazi-Bursa-(I) Balıkesir-İzmir (İzmit Körfez Kop.Dahil)	Kocaeli, Yalova, Bursa, Balıkesir, Manisa, İzmir	2013

Kaynak: Yatırım Programı, 2010

Güzergahı Bölgeden Geçen Denizyolu Projeleri

Proje Adı	Güzergah	Öngörülen Bitiş Tarihi
Gemi Trafik Yönetim Sistemi	Kocaeli	2012

Kaynak: Yatırım Programı, 2010

EK 4. BÖLGE PLANI SÜRECİ KATILIMCILARI

Doğu Marmara TR42 Kalkınma Kurulu

Sıra No	İl	Kurum/Kuruluş	Temsilcinin Adı ve Soyadı	Temsilcinin Ünvanı
1.	Bolu	Bolu İl Özel İdaresi	Tahsin AKDUMAN	Genel Sekreter
2.	Bolu	Bolu Belediyesi	İsmail YAMANTÜRK	Başkan Yardımcısı
3.	Bolu	İl Planlama ve Koordinasyon Müdürlüğü	Uğur YETKİN	Müdür
4.	Bolu	İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü	Hasan KAPLAN	Müdür
5.	Bolu	İl Çevre ve Orman Müdürlüğü	Sezgin AKAY	Müdür Vekili
6.	Bolu	Abant İzzet Baysal Üniversitesi	Yrd. Doç Dr. S. Selim EREN	Öğretim Görevlisi
7.	Bolu	Bolu Ticaret ve Sanayi Odası	Atilla ÇELİKPENÇE	Başkan Yardımcısı
8.	Bolu	Gerede Ticaret ve Sanayi Odası	İbrahim Sadi ÖZALP	Yönetim Kurulu Başkanı
9.	Bolu	Bolu Ziraat Odası	Fikret ÖZEN	Meclis Başkanı
10.	Bolu	Bolu Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği	Tahir GAYRET	Birlik Başkanı
11.	Bolu	Bolu Organize Sanayi Bölgesi	Mustafa GÜLEN	Bölge Müdürü
12.	Bolu	İzzet Baysal Vakfı Bolu Temsilciliği	Mehmet Şerafettin ERBAYRAM	Vakıf Sekreteri
13.	Bolu	Bolu Sanayici ve İşadamları Derneği	Mustafa ERDOĞAN	Yönetim Kurulu Başkanı
14.	Bolu	Batı Karadeniz Otelciler Birliği	Ali TERZİBAŞOĞLU	Başkan Vekili
15.	Düzce	Düzce İl Özel İdaresi	Kenan ÜSTÜNEL	Genel Sekreter
16.	Düzce	Düzce Belediyesi	Bayram BAYRAKTAR	Başkan Yardımcısı
17.	Düzce	İl Planlama ve Koordinasyon Müdürlüğü	Zülfü KAYA	Müdür
18.	Düzce	Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü	Özcan BUDAK	Müdür
19.	Düzce	Akçakoca Belediyesi	Fikret ALBAYRAK	Başkan
20.	Düzce	Düzce Üniversitesi	Prof. Dr. Funda SİVRİKAYA ŞERİFOĞLU	Rektör
21.	Düzce	Düzce Ticaret ve Sanayi Odası	Bahri BAKAN	Y. Kurulu Başkan Vekili
22.	Düzce	Akçakoca Ticaret ve Sanayi Odası	Mustafa VURAL	Yönetim Kurulu Başkanı
23.	Düzce	Düzce Ziraat Odası	Ramazan ÖZTÜRK	Yönetim Kurulu Başkanı
24.	Düzce	Düzce Ticaret Borsası	Nurettin KARSLIOĞLU	Yönetim Kurulu Başkanı
25.	Düzce	Düzce Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği	Mustafa KAYIKÇI	Yönetim Kurulu Başkanı
26.	Düzce	Cumayeri Belediyesi	Yakup KELEŞ	Belediye Başkanı
27.	Düzce	Düzce Organize Sanayi Bölgesi	Aylin ÖZDEMİR	Bölge Müdür Vekili
28.	Düzce	Düzce Sanayici ve İşadamları Derneği	Eyüp ÇAKIR	Yönetim Kurulu Başkanı

28.	Düzce	Düzce Sanayici ve İşadamları Derneği	Eyüp ÇAKIR	Yönetim Kurulu Başkanı
29.	Düzce	Düzce Kalkınma ve Tanıtma Vakfı	Önder TONYALI	Başkan
30.	Kocaeli	Kocaeli İl Özel İdaresi	Metin YAHŞİ	Genel Sekreter
31.	Kocaeli	Kocaeli Büyükşehir Belediyesi	Tahir BÜYÜKAKIN	Genel Sekreter Yardımcısı
32.	Kocaeli	Kocaeli Üniversitesi	Arif DEMİR	Rektör Yardımcısı
33.	Kocaeli	Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü	Doç. Dr. Halit YANIKKAYA	Öğretim Üyesi
34.	Kocaeli	Derince Kaymakamlığı	Cengiz CANTÜRK	Kaymakam
35.	Kocaeli	İl Planlama ve Koord. Müdürlüğü	Nevzat GÖÇER	Müdür
36.	Kocaeli	Sanayi ve Ticaret İl Müdürlüğü	İhsan ERTUĞRUL	Müdür
37.	Kocaeli	İl Çevre ve Orman Müdürlüğü	Mustafa YILMAZ	Müdür
38.	Kocaeli	Dilovası Belediye Başkanlığı	Cemil YAMAN	Belediye Başkanı
39.	Kocaeli	Gebze Belediye Başkanlığı	Adnan KÖŞKER	Belediye Başkanı
40.	Kocaeli	Gölcük Belediye Başkanlığı	Mehmet ELLİBEŞ	Belediye Başkanı
41.	Kocaeli	Karamürsel Belediye Başkanlığı	İsmail YILDIRIM	Belediye Başkanı
42.	Kocaeli	KOSGEB Kocaeli – Gebze İşletme Geliştirme Merkez Md.	Kamil Atacan YÜCELEN	Merkez Müdürü
43.	Kocaeli	Kocaeli Sanayi Odası	Ayhan ZEYTİNOĞLU	Yönetim Kurulu Başkanı
44.	Kocaeli	Kocaeli Ticaret Odası	Recep EKŞİ	Meclis Başkanı
45.	Kocaeli	Gebze Ticaret Odası	Nail ÇİLER	Yönetim Kurulu Başkanı
46.	Kocaeli	Körfez Ticaret Odası	Mustafa EFE	Yönetim Kurulu Başkanı
47.	Kocaeli	Kocaeli Ziraat Odası	Şinasi TUROĞLU	Yönetim Kurulu Başkanı
48.	Kocaeli	Kocaeli Esnaf Sanatkârlar Odaları Birliği	Kemal KAYA	Birlik Başkanı
49.	Kocaeli	Kocaeli Sanayici ve İşadamları Derneği	Bora ERGENE	Yönetim Kurulu Başkanı
50.	Kocaeli	Taşıt Araçları Yan Sanayicileri Derneği (TAYSAD)	Özlem GÜLŞEN	Genel Sekreter
51.	Kocaeli	Tema Vakfı Kocaeli Şubesi	Nermin TOL	Kocaeli Temsilcisi
52.	Kocaeli	Gebze Sanayici ve İş Adamları Derneği (GESİAD)	Halit UÇAR	Dernek Başkanı
53.	Kocaeli	Gebze Organize Sanayi Bölgesi Sanayicileri Derneği	Yücel GÜNGÖR	Yönetim Kurulu Üyesi
54.	Kocaeli	Gebze Dilovası OSB Sanayicileri Dayanışma Derneği	Turgay ENER	Yönetim Kurulu Başkanı

55.	Kocaeli	Kocaeli Gazeteciler Cemiyeti Derneği	Engin ŞAHİN	Genel Sekreter
56.	Kocaeli	Kocaeli - Kartepe (Keltepe) Turizm Merkezi Birliği	Mustafa ÜNALDI	Birlik Başkanı
57.	Kocaeli	Kocaeli - Sakarya Kıyı Bandı Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesi Birliği	Hamza ERKAL	Kandıra Kaymakamı
58.	Kocaeli	Kocaeli Yazlık Yeniköy Termal Turizm Merkezi Birliği	Adem YAZICI	Gölcük Kaymakamı
59.	Kocaeli	Kocaeli AB İş Geliştirme Merkezi	Mehmet Barış TURABİ	Genel Müdür
60.	Kocaeli	Kocaeli Aktif Sanayici ve İşadamları Derneği	Osman YAVUZ	Yönetim Kurulu Başkanı
61.	Kocaeli	Türkiye Selüloz, Kâğıt ve Mam. İşçileri Sendikası (Selüloz-İş)	Bekir TANRIKULU	Kocaeli Şube Başkanı
62.	Kocaeli	İzmit Yelken Kulübü Spor Derneği	Dr.R.Turgay ASLAN	Yelken Kulübü Başkanı
63.	Kocaeli	Kocaeli Mahalle Afet Gönüllüleri Derneği	Bahri SOYYIĞIT	Yönetim Kurulu Başkanı
64.	Sakarya	Sakarya İl Özel İdaresi	Recep SOYTÜRK	Genel Sekreter
65.	Sakarya	Sakarya Büyükşehir Belediyesi	Ayhan KARDAN	Genel Sekreter Yardımcısı
66.	Sakarya	Sakarya İl Planlama ve Koordinasyon Müdürlüğü	Hüsamettin AYTAŞ	Müdür
67.	Sakarya	İl Bayındırlık ve İskan Müdürlüğü	Salih TAÇ	Müdür
68.	Sakarya	Adapazarı Belediyesi	Süleyman DİŞLİ	Başkan
69.	Sakarya	Akyazı Belediyesi	Yaşar YAZICI	Başkan
70.	Sakarya	Arifiye Belediyesi	İsmail KARAKULLUKÇU	Başkan
71.	Sakarya	Serdivan Belediyesi	Yusuf ALEMDAR	Başkan
72.	Sakarya	Sakarya Üniversitesi	Prof. Dr. Mehmet DURMAN	Rektör
73.	Sakarya	Sakarya Üniversitesi	Prof. Dr. Muzaffer ELMAS	Rektör Yardımcısı
74.	Sakarya	Sakarya Sanayi ve Ticaret Odası	Engin ÖZKOÇ	Meclis Başkanı
75.	Sakarya	Akyazı Ticaret ve Sanayi Odası	Zafer Şinasi BAYRAKTAR	Yönetim Kurulu Başkanı
76.	Sakarya	Sakarya Esnaf ve Sanatkârlar Odaları Birliği	Hasan ALIŞAN	Birlik Başkanı
77.	Sakarya	Sakarya Ticaret Borsası	Ahmet GÜZ	Meclis Başkanı
78.	Sakarya	Sakarya Ziraat Odası	Hamdi ŞENOĞLU	Yönetim Kurulu Başkanı
79.	Sakarya	İnşaat Mühendisleri Odası Sakarya Şubesi	Hüsnü GÜRPINAR	Şube Başkanı
80.	Sakarya	Sakarya Sanayicileri ve İşadamları Derneği	Ahmet ÖZTÜRK	Dernek Başkanı
81.	Sakarya	Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği Sakarya Şubesi	Halit İNCİ	Şube Başkanı

82.	Sakarya	Sakarya Genç İşadamları Derneği	Vecdi ÇELEBİ	Yönetim Kurulu Başkanı
83.	Sakarya	Sakarya Organize Sanayi Bölgesi Sanayicileri Derneği	İsmet ÇALIŞKAN	Yönetim Kurulu Başkanı
84.	Sakarya	Sakarya 2. Organize Sanayi Bölgesi Müteşebbisleri Derneği	Sarpay EKŞİOĞLU	Dernek Başkan Vekili
85.	Sakarya	Pamukova Sanayici ve İşadamları Derneği	İsmail GÖKOĞLU	Başkan
86.	Sakarya	Sakarya Üniversitesi Teknoloji Geliştirme Merkezi	Musa BATI	Müdür
87.	Sakarya	Sakarya Kanal 54 TV	Ahmet SAĞ	Genel Müdür
88.	Yalova	Yalova İl Özel İdaresi	Atilla AKOĞUZ	Genel Sekreter
89.	Yalova	Yalova Belediyesi	Ahmet ÖZSÜMER	Başkan Yardımcısı
90.	Yalova	Yalova İl Planlama ve Koordinasyon Müdürlüğü	Ali Rıza ALAGÖZ	Müdür
91.	Yalova	Çiftlikköy Belediyesi	Metin DAĞ	Belediye Başkanı
92.	Yalova	Yalova Üniversitesi	Prof. Dr. M. Niyazi ERUSLU	Rektör
93.	Yalova	Yalova Ticaret ve Sanayi Odası	Vahdettin TIRYAKI	Yönetim Kurulu Başkan Yardımcısı
94.	Yalova	Yalova Esnaf ve Sanatkârlar Odaları Birliği	Fehmi ÖNCÜ	Birlik Başkanı
95.	Yalova	Yalova Ziraat Odası	Şaban BEŞLİ	Yönetim Kurulu Başkanı
96.	Yalova	Avrupa Birliği Politikaları Enstitüsü	Hasan SOYGÜZEL	Yönetim Kurulu Başkanı
97.	Yalova	Yalova Gemi Sanayicileri Derneği	Behram KAVLAK	Dernek Başkanı
98.	Yalova	Yalova Aktif Sanayiciler ve İşadamları Derneği	Mustafa Hikmet YAŞAR	Dernek Başkanı
99.	Yalova	Yalova Güney Marmara Çiçek Yetiştiricileri Derneği	Ertuğrul PEHLİVAN	Dernek Başkanı
100.	Yalova	Saksılı Süs Bitkileri Üreticileri Derneği	Abdullah OKUL	Dernek Başkanı

EK 4. BÖLGE PLANI SÜRECİ KATILIMCILARI

1.Odak Grup Toplantıları (28 Haziran 2010) – KOCAELİ

Katılımcı	Kurumu
Abdullah ÖZTÜRK	Kocaeli Tarım İl Müdürü
Ahmet ARAT	Kocaeli İl Özel İdaresi Strateji Gel. Müd.
Aytuğ TEKBAŞ	Kocaeli İl Çevre ve Orman Müd.
Bali BOLAT	Kartepe Belediye Başkan Yard.
Bayram ÇOLAKOĞLU	KBB Strateji Geliştirme Daire Başkanı
Burhan TAMYÜKSEL	Kocaeli İl Kültür ve Turizm Müd. Araştırmacı
Faik AKYOL	Başiskele Belediye Başkan Yrd.
Ferahi KONUKOĞLU	Kocaeli Sanayi Ve Ticaret İl Müd. Şube Müd.
Hasan AYDINLIK	Kocaeli İl Sağlık Müd.
Hülya ÖZER	Kocaeli İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü şube müdür v.
Hüseyin Kılıç	KBB Çevre Koruma Daire Başkanı Atık Şube Müd.
İbrahim TEKTAŞ	Gölcük Belediyesi Başkan Yrd.
İlyas ÇİÇEK	Kocaeli İl Çevre ve Orman Müd. Yrd.
Necmi KAHRAMAN	KBB Çevre Koruma Daire Başkanı
Nevzat ALGAN	Doğa Koruma ve Milli Parklar Şube Müdürü
Nevzat GÖÇER	Kocaeli İl Planlama ve Koordinasyon Müd.
Nevzat İSPİRLİ	Kocaeli İl Millî Eğitim Müdürü
Öztekin KAŞUKÇI	Kocaeli İşkur İl Müd.
Sami AYHAN	Darıca Belediye Başkan Yrd.
Selahattin KABADAYIOĞLU	Körfez Belediye Başkan Yrd.
Suat BAYRAKTAR	Kocaeli İl Tarım Müdürlüğü Prj. İst. Şube Müd.
Şükrü KARABALIK	Kartepe Belediye Başkan
Veysel KURTULMUŞ	Darıca Belediyesi İmar ve Şehircilik Müd.
Zehra ÇELEBİ	Kocaeli Nüfus ve Vatandaşlık Müd. Şefi

1.Odak Grup Toplantıları (28 Haziran 2010) – SAKARYA

Katılımcı	Kurumu
Abdullah KESKİN	Sakarya Tarım İl Müd.
Deniz TAŞ	Arifiye Belediye Başkan Yrd.
Hilmi ERTABAN	Karasu Belediye Başkan Yrd.
Hüsamettin AYTAŞ	Sakarya İl Planlama ve Koordinasyon Müd.
İbrahim USLU	Sapanca Belediye Başkanı
Metin KÜÇÜK	Sakarya Büyükşehir Belediyesi Genel Sekreter Yard.
Musa DERE	Karasu Belediyesi AB Koordinatörü
Nazmi ŞANLISOY	Sakarya Sosyal Hizmetler İl Müd.
Nurettin TAÇ	Sakarya İl Çevre ve Orman Müd.
Nuri ÖZTUĞ	Pamukova Belediyesi
Orhan YILDIRIM	Karapürçek Belediye Başkanı
Ömer KALKAN	Sakarya Gençlik ve Spor İl Müd.
Önder UZUN	Sakarya Söğütü Belediye Başkanı İmar Müd.
Özcan KESKİN	Sakarya Sanayi ve Ticaret İl Müd.
Rıdvan SEZER	Adapazarı Belediye Başkan Yrd.
Tacettin ÖZKARAMAN	Taraklı Belediye Başkanı
Turgut ÖZBEK	Sakarya Millî Eğitim Müdürlüğü
Türker VARDAR	SBB Daire Başkanı
Zeynur ÖZEL	Kaynarca Belediye Başkanı

1.Odak Grup Toplantıları (28 Haziran 2010) – DÜZCE

Katılımcı	Kurumu
Ayhan ÜNAL	Düzce Tarım İl Müd.
Bayram BAYRAKTAR	Düzce Belediye Başkan Yrd.
Bülent BAYRAKTAR	Akçakoca Kaymakamlığı Proje Ekibi
Bünyamin Şahin	Yığılca Belediye Başkanı
Cem Hasan ÖZDEMİR	Çilimli Belediyesi İnşaat Teknikeri
Cengizhan YILMAZ	Kaynaşlı Kaymakamı
Fatih AKBULUT	Gümüşova Kaymakamı
Gökhan T. AĞAN	Akçakoca Kaymakamlığı AB Proje Birimi
Harun GÖNEN	Düzce Sosyal Hizmetler Müd.
Hasan KUDAL	Düzce Çevre ve Orman Müd. Şube Müd.
Hüsamettin ERKINAY	Düzce İl Nüfus ve Vatandaşlık Müd.
Hüseyin KESKİN	Düzce Sanayi ve Ticaret İl Müd.
İsmail KORKMAZ	Kaynaşlı Belediye Başkanı
Kenan ÜNSAL	İl Tarım Müdürlüğü-Proje Uygulama Birimi
M. Ali DURAN	Düzce İl Sağlık Müdür Yrd.
Mehmet A. ÖZKAN	Gölyaka Kaymakamı-Çilimli Kaymakamı
Ömer AY	Düzce Kadastro Müd.
Ömer ÇİFTÇİOĞLU	Düzce Sosyal Hizmetler Müdür Yrd.
Selim AKSOY	Düzce Bayındırlık ve İskan İl Müdürü
Veysel ACAR	Çilimli Belediyesi
Yusuf SEZER	Düzce İl Milli Eğitim Müd.
Zülfü KAYA	Düzce İl Planlama ve Koordinasyon Müd.

1.Odak Grup Toplantıları (28 Haziran 2010) – BOLU

Katılımcı	Kurumu
Ahmet KIZILTAN	Yeniçağa Belediye Başkanı
Ahmet KÜÇÜKKARACA	Bolu İl Sanayi Ticaret İl Müd.
Aydemir OKUR	Mudurnu Belediye Başkanı
Aydın GÜRMEZ	Yeniçağa Belediyesi Fen İşl. Müd.
Aziz OKUR	Göynük Belediye Başkanı
Cemalettin ÖZ	Bolu Bayındırlık ve İskan İl Müdür Yrd.
Ebru YILDIZ	Mengen Belediyesi Harita Müh.
Fazıl KARADUMAN	Bolu İl Kültür ve Turizm Müd. Şube Müd. V.
Gürbüz YAVUZ	Bolu İl Planlama Uzmanı
Hasan KAPLAN	Bolu İl Kültür ve Turizm İl Müd.
Hayrettin HUYUT	Bolu Bayındırlık ve İskan İl Müdür Yrd.
Mehmet ALTUN	Bolu İl Tarım Müdürü
Murat ERDOĞAN	Çınarcık Belediye Başkanı
Mücahit ENGİN	Bolu Belediye Başkan Yrd.
Ömer BAYGIN	Gerede Belediye Başkanı
Recep SEZER	Bolu İl Milli Eğitim Müd.
Sefer AKMAN	Dörtdivan Belediye Başkanı
Süleyman ÖZBAĞ	Seben Belediye Başkanı
Tahsin AKDUMAN	Bolu İl Özel İdaresi Genel Sek.
Uğur YETKİN	Bolu İl Planlama ve Koordinasyon Müd.
Veli ERTEM	Bolu İl Sağlık Müd. Bil. İşl. Ve İst. Şube Müd.
Yusuf KANTARCI	Bolu İl Nüfus ve Vatandaşlık Müd.
Zafer COŞKUN	Cumayeri Kaymakamı

1.Odak Grup Toplantıları (28 Haziran 2010) – YALOVA

Katılımcı	Kurumu
Ali DAŞTAN	Yalova İl Sağlık Müdürü
Ali GÜL	Yalova Sanayi ve Tic. İl Müd.
Ali Rıza ALAGÖZ	Yalova İl Planlama ve Koordinasyon Müd.
Arif LAÇIN	Yalova Sosyal Hizmetler İl Müd. Yrd.
Atilla AKOĞUZ	Yalova İl Özel İdaresi Genel Sek.
Atilla DERME	Yalova İl Nüfus ve Vatandaşlık Müd.
Cemal Ulusoy	Yalova İl Kültür ve Turizm Müd.
Ertan DANIŞMAN	Yalova İl Planlama Uzmanı
Hüseyin ALFAT	Termal Belediye Başkanı
Metin ORAL	Altınova Belediye Başkanlığı
Necati POYRAZ	Yalova Tarım İl Müdürü
Sadık MERCAN	Yalova Kadastro Müd.
Şevki GENÇ	Yalova Milli Eğitim Müd.
Vedat ALTINEL	Yalova İl Çevre ve Orman Müd.
Yusuf BIYIKLI	Yalova Gençlik ve Spor İl Müd.

2.Odak Grup Toplantıları (29 Haziran 2010) – KOCAELİ

Katılımcı	Kurumu
Celil ATEŞOĞLU	Karamürsel Kaymakamı
Elif ERDEM	Derince Kaymakamlığı AR_GE Uzmanı
Hamza ERKAL	Kandıra Kaymakamı
Hasan GÖÇ	Dilovası Kaymakamı
M. Egemen MERT	KSO Proje ve Yatırımlar Servis Şefi
Mahmut ŞİRİNOĞLU	Körfez Kaymakamı
Mustafa ÜNALDI	Kartepe Kaymakamı
Necmettin BAYRAKTAR	Kocaeli Sanayi Odası GS Vekili
Orhan AYDIN	KASİAD Genel Sekreteri
Osman ATEŞ	Darica Kaymakamı
Sabit KAYA	İzmit Kaymakamı
Sabri AKYOL	TÜMSİAD Genel Sekreteri
Salih KARABULUT	Gebze Kaymakamı
Selami AYDIN	Başiskele Kaymakamı
Zekeriya YALDIZ	TÜMSİAD

2.Odak Grup Toplantıları (29 Haziran 2010) – SAKARYA

Katılımcı	Kurumu
Abdullah DEMİR	Pamukova Kaymakamı
Akın YILMAZ	Adapazarı Kaymakamı
Birol KURUBAL	Arifiye Kaymakamı
Fahri KESER	Serdivan Kaymakamı
Halit İNCİ	MÜSİAD Şube Başkanı
Mustafa AYHAN	Hendek Kaymakamı
Necmi AKMAN	Kocaeli Kaymakamı
Orhan ÇİFTÇİ	Ferizli Kaymakamı
Orhan KIRMACI	TÜMSİAD Sakarya Şube
Süleyman ERDOĞAN	Geyve Kaymakamı
Vecdi ÇELEBİ	SAGİAD

2.Odak Grup Toplantıları (29 Haziran 2010) – BOLU

Katılımcı	Kurumu
Bahadır YÖRÜK	Dördivan Kaymakamı
Bilal DURNA	BOİAD
Cemal YILDIZER	Mudurnu-Göynük Kaymakamı
Cengiz ERDEM	Kıbrısık Kaymakamı
E. Sinan NİYAZI	Seben Kaymakamı
Hasan ÇELİK	GEİAD
Şerafettin DAĞYILDIZI	Gerede TSO Gen. Sek.

2.Odak Grup Toplantıları (29 Haziran 2010) – YALOVA

Katılımcı	Kurumu
Behram KAVLAK	YAGESAD
Cemal ŞAHİN	Altınova Kaymakamı
Hasan ÖZTÜRK	Çiftlikköy Kaymakamı
Hikmet DUMANTEPE	Yalova San. Der. Gen. Sek.
M. Anıl DİNÇER	YTSO Genel Sekreter
Murat ERKAN	Termal Kaymakamı
Mustafa SOLAK	YAŞIAD Gen. Sek.
Onur DEMİRTAŞ	YTSOİGGK Başkanı
Şevket ATLI	Armutlu Kaymakamı
Taner ERİŞ	Yalova TSO Gen. Sek.

3.Odak Grup Toplantıları (3 Temmuz 2010) – KOCAELİ

Katılımcı	Kurumu
Adem SEZGİ	Nuh Çimento Proses Şefi
Ahmet KARAKAŞ	Kavakçılık Araştırma Enstitüsü
Atalay KAYA	Kocaeli Kaya Elektrik
Bülent TUNÇER	TÜPRAŞ
Direnç ÖZDEMİR	İmes OSB Bölge Müdürü
Erdem KODAL	Efe Ak
Ertuğrul ÇETİNKAYA	Kosgeb Kocaeli
Güven AKTAŞ	Uzman Yrd. Kosgeb
Hülya ÖZER	Kocaeli İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü - Şube Müdür V.
Hüseyin UZUNER	HABAŞ Sorumlu Mesul Müdürü
İhsan ERTUĞRUL	Sanayi ve Ticaret İl Müdürü
İrfan AYAR	Gebze Plastikçiler OSB
İsmail SÖĞÜT	SEDAŞ
İsmet TIKIZ	Hyundai Assan AŞ
M. Salih ARGUNHAN	Kömürcüler OSB
Mehmet TURABİ	Abigem AŞ
Mustafa ERDEM	Güzeller OSB Müdürlüğü
Nermin TOL	Tema Vakfı Kocaeli Temsilciliği
Rahmi TÜMPALAY	Şehir Plancıları Odası Kocaeli Şubesi
Saffet HIÇSÖNMEZ	Gübretaş
Serkan TANYERİ	ENTEK AŞ
Suat BAYRAKTAR	Tarım İl Müdürlüğü
Yaşar SÖNMEZ	Sarkuysan AŞ

3.Odak Grup Toplantıları (3 Temmuz 2010) – YALOVA

Katılımcı	Kurumu
Ahmet CANIMOVA	İşkur İl Müdürü
Ayhan KAYATÜRK	Danışman - Altınova Tersane AŞ
Cafer ŞENGÜNLÜ	Yalova Bilişim OSB
Filiz PEZİKOĞLU	ABKMAE - Yalova
Hakan ULUSU	Bursa Kosgeb - KOBİ Uzmanı
Hasan SOYGÜZEL	AB Politikaları Enstitüsü
M.Cumhur YAYLA	Liman Başkanı
M.Tolunay ATAÇ	AKSA - Danışman
Nilgün MERİÇ	Yalova İKGG Üyesi
Ömer TOPUZ	Mühendis - Altınova Tersane AŞ
Refik S.ÖNÜR	Akkim Yönetim Kurulu
Serhat TEBER	Çağrı merkezi ve bilişim teknoder
Şahin GÖKSU	Çağrı merkezi ve bilişim teknoder
Şükrü ÖNDER	Kent Konseyi
Yıldız TUNA	KGK

3.Odak Grup Toplantıları (3 Temmuz 2010) – SAKARYA

Katılımcı	Kurumu
Abdullah KESKİN	Sakarya Tarım İl Müdürü
Ahmet ÇUBUK	Sakarya 1. OSB Bölge Müdürü
Ali BAŞKAN	TIRSAN-İş Geliştirme Direktörü
Bülent METİN	Otokar- Yeni Parça Devreye Alma
Ehliman YAZICI	Sakarya Makine İmalatçıları Birliği
Erkal ETÇİOĞLU	SAÜ Teknopark
Faruk GÜRPINAR	AGDAŞ Yönetici
Fikri HORDOLOŞ	Karasu Ziraat Odası Başkanı
Hamdi ŞENOĞLU	Adapazarı Ziraat Odası Başkanı
Hüseyin YORULMAZ	Kocaeli İl Kültür ve Turizm Müd.
İsmet YILMAZ	Sakarya KOSGEB-müdür
İzzet ÖZSEVEN	SAKARYA TARIMSAL ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ
M. Önel TAŞÖZ	SATSO Çevre Kom. Başkanı
M. Selim YILDIZ	Tarım Kredi Koop. Bölge Müd.
Metin KAR	Sakarya Makine İmalatçıları Birliği
Murat AĞIRBAŞ	Firstgate
Murat SOYLU	AKGIDA A.Ş.
Naci İRİS	SBB-Adasu Gen. Müd. Yrd.
Oktay ALBAYRAK	SESOB Gen. Sek.
Ömer Faruk KELEŞ	SATSO Genç Girişimciler Kurulu
Özcan KESKİN	Sakarya Sanayi ve Ticaret İl Müdürü
Özden DOYURAN	SATSO YK Üyesi
Selda DOYURAN	SATSO Genç Girişimciler Krl Başkan Yrd.
Serap İldan YILMAZ	Karasu Ziraat Odası-Ziraat Müh.
Şevket ÇALIŞKAN	KROMEL Dış Ticaret
Tekin KAYA	Kocaeli İşkur İl Müdürü
Tevfik ÖZTÜRK	Sakarya TSO -Gen. Sek. Yrd.
Turgay ÇELİK	Çelik Kardeşler-Ada Kurutma
Veli ŞÜKRAN	Tarım Kredi Koop. Y.K. Üyesi
Yıldız BEZEK	SATSO YK Üyesi

3.Odak Grup Toplantıları (3 Temmuz 2010) – BOLU

Katılımcı	Kurumu
Ahmet KÜÇÜKKARACA	Bolu Sanayi ve Ticaret İl Müdür Vekili
Ahmet ÖZMEN	Yeminli Mali Müşavir
Dilek İŞİK	Bolu Kadın Girişimciler Kurulu
Fazıl KARADUMAN	Bolu İl Kültür ve Turizm Müd. Şub. Müd.
Hakan ÖZYİĞİT	İşletme Müh.Gerede OSB
Hasan KAPLAN	Bolu İl Kültür ve Turizm Müd.
İsmail YAMANTÜRK	Bolu Ziraat Odası
Lebibe ÖZÇAĞLAR	Bolu Kadın Girişimciler Kurulu
Mehmet Bey	CP Piliç
Mehmet ALTUN	Bolu İl Tarım Müdürü
Mehmet İNCEAYAN	Termal Otel
Mehmet ÖZBOSTANCI	Bolu Kent Konseyi
Memiş VANLI	Bolu Çimento Genel Müdür Yrd.
Mustafa GÜLEN	Bolu Organize Sanayi Bölge Müdürü
Mustafa NAMDER	Bolu Kent Konseyi
Rasim ÖZTÜRK	
Selahattin AYDIN	CP Piliç
Süleyman ÖZTÜRK	Erpiliç Genel Müdür Yardımcı
Şerafettin ERBAYRAM	Bolu Kalite Yem YK Başkanı
Z. Zeki ARIKAN	Bolu İşkur İl Müdürü

3.Odak Grup Toplantıları (3 Temmuz 2010) – DÜZCE

Katılımcı	Kurumu
Ayhan ÜNAL	İl Tarım Müdürlüğü
Aylin ÖZDEMİR	OSB Müdürlüğü
Hüseyin KESKİN	Sanayi ve Ticaret İl Müdürlüğü
Mahmut KURT	Düzce İl Kültür ve Turizm müd V.
Yusuf UZUN	İşkur İl Müdürlüğü
Özcan Budak	İl Kültür ve Turizm Müdürü

HAZIRLAYANLAR

Genel Sekreter

Erkan AYAN

Planlama, Programlama ve Koordinasyon Birimi

Candan Umut ÖZDEN (Yüksek Şehir Plancısı), Cem BAYRAK (Şehir ve Bölge Plancısı), Çağatay GÖKGÖZ (Sosyolog),

Elif TOPAL (Kamu Yöneticisi), Hale GÜLBAZ (Şehir ve Bölge Plancısı), Hüseyin UKUŞLU (Kamu Yöneticisi)

yürütücülüğünde

Abdülkadir USLU, Ahmet YAZICI, Alper ERDEM, Ayhan TURHAN, Ayşen KÖSE, Bahadır KURT, Cemal ERDOĞAN, Devrim ŞAVLI,

Ertuğrul AYRANCI, Esra ARAS, Fatih ÇALIŞKAN, Gökhan ÇALIŞKAN, Hakan ANAÇ, Hüseyin Özgür ÜNSAL, İbrahim PEHLİVAN,

İsmail HAKKIOĞLU, Kemal HALICI, Kerem AKDAĞ, Mahmut DEMİROĞLU, Mehmet Ali YETİŞİR, Murat ÖZKAN, Murat SADIK,

Mustafa SARITAŞ, Necati Çağatay ÜSTÜNDAĞ, Ömer Faruk ZORLU, Özgür HOCAOĞLU, Seda Türkoğlu ZAYDIK,

Sermet ÖZKARAMAN, Şevket KIRICI, Tanju SOYTEKİN, Tolga KAYA, Tolga ŞAHİN

Katkılarıyla

MARKA

**DOĞU MARMARA
KALKINMA AJANSI**

T.C.

Doğu Marmara Kalkınma Ajansı
Yenişehir Mahallesi Demokrasi Bulvarı
No: 72/A İzmit KOCAELİ
T: (262) 3320144 F: (262) 3320145
info@marka.org.tr

Kocaeli Yatırım Destek Ofisi

Yenişehir Mahallesi Demokrasi Bulvarı No: 72/A 1.Kat
İzmit KOCAELİ

Sakarya Yatırım Destek Ofisi

Sakarya Ticaret ve Sanayi Odası Sakarya Mah. No: 19
Arifiye SAKARYA

Düzce Yatırım Destek Ofisi

Kültür Mah. Süleyman Kuyumcu Cad. No: 11/4
DÜZCE

Bolu Yatırım Destek Ofisi

Bolu Valiliği Giriş Kat BOLU

Yalova Yatırım Destek Ofisi

Fatih Cad. Hürriyet Sok. 24/3
Merkez YALOVA

www.marka.org.tr